

СЛОВО

Без мови немає нації

slovo.prosvita.com.ua

ч. 9 (334)
2-8 березня
2006 р.

Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Фото І. Пилипенка

**«Просвіта»
сьогодні**

Стор. 6, 7

**За
Масницею
— піст**

Стор. 8—9

**Укруслиш
— мова
майбут-
нього?**

Стор. 11

ПИТАННЯ РУБА

У тому, що, справді, щось із нами відбувається, ще раз переконало мене двадцять п'яте лютого цього року — день, коли сповнилося 135 років із часу народження славетної української поетеси, драматурга усепланетарного значення, історика, публіциста, геніальної Лесі Українки. Здавалося б, на рівні, наближеному до Т. Шевченка, мусили б виявлятися знаки уваги й пошани до особистості, що здійснила унікально вагомий внесок у формування модерної української літератури, а водночас — і у формування модерної української нації. Але де там! Якби не Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Т. Шевченка й Національна спілка письменників України, якби не представники від Інституту літератури, від рідновірів, музею та хору Л. Яценка, то ні на могилу Лесі Українки на Байковому цвинтарі, ні до її пам'ятника на Печерську в Києві, мабуть, ніхто того дня не прийшов би, не поклав би й квіточки. Дві корзинки, крім тих, що принесли письменники й просвітяни, правда, були. Одна — на цвинтарі — від БЮТ, про що я згадую без коментування, а друга — до пам'ятника на Печерську — від СДПУ(о), дарма що дистанція між Лесиним соціал-демократизмом і переконаннями та діями Медведчука—Кравчука—Шуфрича, може, ще й більша, ніж космічна, і жаль, що сама Леся Українка не може відповісти (але відповідає — творами!) тим, хто віроломно спекулює на її світлому імені. Як, до речі, й на імені І. Франка, чиє 150-річчя відзначаємо цього року. За переконаннями деяких політичних сил, що сповідають пропагандистські методи радянщини, Леся Українка була перейнята марксистською доктриною, тим часом давно варто розставити акценти і сказати правду про те, що вона не сприйняла більшовицької ідеї, а її історична праця «Яке наше життя під московськими царями», драма «Бояриня», ці-

ЩО З НАМИ?

ла низка поезій, кількості листів свідчать, що ця високоосвічена інтелектуалка виступала за незалежну Україну, називаючи Росію дикою, малокультурною імперією.

Вихована в любові й пошані до всього українського, вона зробила неоціненний вклад у розвиток української мови. І найголовніше — сформувала й висловила ті вічні питання до України, на які маємо відповідати ми. І влада теж має відповідати. Та ба! — схоже на те, що про ювілей Лесі Українки було забуто, до того ж геть на всіх владних рівнях, особливо на найвищому. Ніхто з влади ані вклонився Лесі, ані тепле слово сказав, та й вечора, їй присвяченого, не було б у столиці, якби не ті ж просвітяни та не працівники бібліотеки ім. Лесі Українки, де відбувся традиційний захід 28 лютого. До речі, там прозвучав живий голос Поетеси, записаний Кл. Квіткою на восковій валиці Едисона у 1908 році, але, знову ж таки, почуло його обмежене кількісно товариство.

Хочу констатувати: на організованому «Просвітою» вечорі в Будинку Центральної Ради — Будинку вчителя, що його блискуче вела народна артистка Л. Кадірова, мала б прозвучати тірteesва, бойова струна, така важлива для адекватного сприйняття Лесиної творчості сьогодні, й розкотитися по всій Україні. І прозвучала, і розкотилася б, коли б вечір був справді вседержавним, трансльований центральними теле- і радіоканалами.

Отож я і запитую: то що це з нами діється, панове? Заходимо все глибше у трясовину безкультур'я і безпам'ятства? Хочемо щось збудувати, нехтуючи тим, що в першу чергу мусить бути національно-ідейними опорами нашого державотворення? Чи просто в цей

передвиборний час так захопилися взаємопоборюванням і взаємонищенням, а в багатьох випадках, якщо казати ще точніше, національним самонищенням, що і ювілей Лесі Українки не зчулись, як проґавили?

А так же було б корисно під ювілей її перечитати. І оте —

*Скрізь плач, і сльози, і ридання,
Несмілі поклики слабкі,
На долю марні нарікання
І чола, схилені в журбі.*

Це — про остогидлі скигління і колишніх, і нинішніх патріотів, яким Леся Українка протиставляє національну рішучість, національну непоступливість, національну волю («скажимо і докажимо, що ми бійці!»).

І оте —

*І кожний весь в крові,
в сльозах його лице,
Троїстая нагайка тіло крає,
А він, ховаючись, плете сильце
І братові під ноги простирає.*

Це — саме про те, на жаль, таке поширене в нас взаємопоїдання, що в цей передвиборний час раз у раз підміняє розумну конкуренцію. Утім, про яку конкуренцію може йти мова! Жорстока боротьба між Україною й не-Україною на теренах сучасної України — ось що сьогодні відбувається. Згадаймо знову активізовану ідею «двуязычя». Мусимо геть усе робити, щоб Україна перемогла, тільки ж як прикро, що запеклі міжусобиці й чвари точаться і всередині самої її — України.

Сумно, панове. І Лесі Українці дивитися на нас також сумно, хоч як не закликали священики з УПЦ КП її душу до спокою. Але ж ми маємо ще невеликий час на вияв національного розуму, чи не правда?

Анатолій ПОГРІБНИЙ

**Віктор
Гуцал.
Вичаклову-
вання
музики**

Стор. 12

**Ах
вернісаж,
ах
вернісаж!**

Стор. 14, 15

**УСЬОГО НА РАХУНКУ
ТАРАСОВОЇ ЦЕРКВИ —
773 356 грн. 45 коп.**

ЬОГО НА РАХУНКУ
РАСОВОЇ ЦЕРКВИ –
3 390 грн. 05 коп.

Добровільні пожертви
“На Кобзареву Церкву”:
МБФ “Українська Родина”
Р/р № 26045200145101
в Подільській філії
АКБ “Київ”, МФО 320401
ЗКПО 21709106

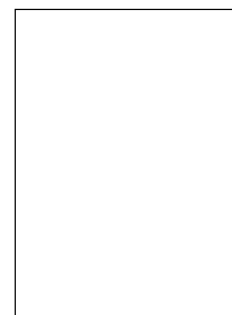

Ч

Стор. 15

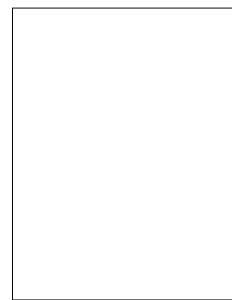
Український
шлях

Стор. 3, 6

Дідух на стіл,
родина —
за стіл

Стор. 8, 9

Воли голубії,
роги золотії...

Стор. 12

Добровільні пожертви
“На Кобзареву Церкву”:
МБФ “Українська Родина”
Р/р № 26045200145101
в Подільській філії
АКБ “Київ”, МФО 320401
ЗКПО 21709106

ПАМ'ЯТІ МАТЕРІ

Танула, сивіла, горбилася моя старенька нєня поступово. І висохла до своїх 85 років — самі кісточки. Забувала, що було півгодини тому, але дитинство пригадувала з такими подробицями, аж не вірилося, що з віком можна відтворити так чітко і ясно.

— Згадай що-небудь зі свого дитинства, — кажу мамі, знаючи наперед, що це їй приємно.

— Ось скоро піду від вас. Уже в сні приходить мати і кличе до себе. А це — кінець...

— Не говори дурниць. Тобі наворожили жити довго...

— А мої роки хіба малі? А пам'ятаю багато, навіть вісімнадцятий рік, хоча мала всього лише п'ять. Нічого не розуміла, що творилося, а ніби зараз усе бачу. На день тричі могла мінятися влада: якісь зелені, червоні чи білі... То тепер я вже знаю, що до чого.

Одного разу в село влетів загін червоних, постріляли трохи для годиться вгору, бо й стріляти ні в кого було. Іхній командир чомусь став на постій у нашій хаті. А надвечір звернувся до батька, Ліварія: “У нас є кобила жеребна із царських конюшень. Відгуляла з жеребцем арабської крові. Якщо народиться жеребчик і буде схожим на батька, то це буде казка! Якщо ж кобила, то ти ж бачиш, яка красуня у яблукх його мати. Нам теж важко з нею розлучитися, але їй скоро родити, і жаль гробити таку кобилицю. А за неї дай нам свиню побільшу — на харчі”.

Селянину такий обмін був на руку, бо кінь — то транспорт, робітник, годувальник і найкращий товариш. А тут — ще й з приплодом... Мама Анастасія (твоя бабуся) годувала свиней сама. Догодувала до того, що вони ходити не могли. Ото найбільшого кабана червоноармійці прямо в сажу й застрелили. Потім обсмалили під хатою, ледве її не спалили...

Через деякий час кобила Люська привела жеребчика. Вєсь червоний, аж жук, біла зірочка на лобі, ніби хто намалював. А на точені ніжки неначе хтось одяг білі шарпетки. Тендітне, струнке, пустотливе — улюблене дитятко в сім'ї. Мама Настунька годувала, купала, чесала й заплітала в гриву Васцькі стрічки. Вєсь

ВІД РЕДАКЦІЇ. На адресу “Слова Просвіти” надходить багато листів із розповідями про наше минуле. Події, які відбувалися п'ятдесят, сімдесят років тому, приховують коріння теперішніх бід і негараздів, що не може не турбувати наших читачів. Своїми оповіданнями вони проводять паралелі між минулим і сучасним, примушують замислитися й робити певні висновки.

час із стригунцем розмовляла, пестила, ніби з лялькою бавилася. Він розумів її з півслова. Батька, коли підріс, до себе не підпускав...

Коли Васька змужнів, до нього господарі почали водити кобил, навіть із Тирасполя, Кишинєва, для поліпшення породи візних коней. Це нині “мерседеси”, “форди”, “лади” катають господарів, а тоді в селі найбільше цінувався добрий кінь. Отже, гроші на харчі Васька заробляв сам, ще й господарям дещо лишалося. Одного разу до батька звернувся кум Максим:

— Куме Ліварію, дай Ваську відвезти твого хрещеника до церкви вінчатися.

— Ти ж знаєш, Максиме, що я цього зробити не можу. Звертайся до Настуньки. Як запряже, хай поїдуть молоді вінчатися. Ти ж знаєш, що його ще не запрягали. Краще не ризикувати молодими...

— Шкодуєш своєму похреснику жеребця до церкви? — образився кум.

— Я тобі сказав, що — ні, але звертайся до куми, — і відійшов,

теж ображений несправедливим звинуваченням.

Не знаю, як мати вмовила Ваську, але запрягла в “бєдку”. Дєсь через годину до двору підлетів розлучений жеребець лише з двома голоблями й почав бити у хвіртку передніми ногами. Нареченого й наречену він загубив ще по дорозі до церкви. Відтоді більше ніхто не просив його на виїзд.

У 1929 році в нашому селі почали примусово створювати колгоспи. І довелося віддати Ваську. Мати плакала, журився батько, а ми, троє дітей, голосили, як за покійником...

Ти ж знаєш, наше село Чорна було великим, заможним. Через навколишні величезні чорні ліси, які тоді переходили в Кодри, певно, й отримало назву Чорна. На все село було чотири бідняки — з таким чорноземом!.. Земля у них лежала перелогом і поросла бур'янами, лише дітей мали багато. Коли прийшла радянська влада, двоє стали головами сільрад, а двоє, згодом, — головами колгоспів. Отаким ледацюгом було довірено зібрати людей для колективного господарювання.

За наказом голови колгоспу нашого Ваську вихолостили й примусили возити воду колгоспникам. Іду було, назустріч понівеченій тварині, а він підніме опущену голову, погляне — і сльози в очах. Жалісно заірже... Хіба міг кінь зрозуміти більшовицьку політику?..

На нашу голову ще й голод готувався зарані, бо в 1932 році ходили по хатах холуї-активісти й шукали, чи не сховане де збіжжя. Зайшли й у нашу хату. Я лежала вагітна. Дєсь через місяць мала родити Марійку. Замість пір'я у наволочці була пшениця. Хотіли перевірити і її, та жінки заступилися. Але ота наволочка з пшеницею не вберегла від смерті.

Щі я за тиждень поїду до ма, матір і восьмимісячної Марійку, бо молоко їй звідкіля воно могло бути голодної?.. Батькові ще знайшлися дошки на труну, а інших припорпали, як собак. Нищилося величезне й гарне українське село...

Коли бачу, що діється нині в Україні, розумію: правлять нею нашадки й послідовники колишніх Васьчиних голів колгоспів...

Дуже мене мати просила, щоб не балотувався у мери міста, бо за правду ж уб'ють.

Мером мене не обрали, бо не було грошей, а матір утратив. Земля тобі пером, мамо, царство небесне! Каторжною працею ти заробила його. Пам'ятала розруху чужої революції, голодувала у двадцятих, утратила батьків і доньку в 1933-му. Тягла непосильну колгоспну лямку, пережила війну, потім знову голодувала в 1946–1947 роках, уже на Дніпропетровщині. І померла напівситою при розрусі. Така Доля всього її покоління.

Над усе в житті мама цінувала дітей, хліб і мир...

Борис ДРАЙМ-ВОЗНЯК,
член райради “Просвіти”,
м. Ананіїв Одеської обл.

РЕФЛЕКСІЯ

А ЧИ КОЖНОМУ?

Чи це судилося? Чи це дарунок долі — такий, здавалося, непримітний зовні, але дуже споріднений з усім, що було навколо? І хто йому скаже, чи це була його доля? А він, постоявши, подумавши, пороздивлявшись, пішов далі. Доля ж лишилася там. А щось незнайоме, непомітне для зору, пішло вслід за ним. І тепер воно звалося його долею, його новою долею.

...Осінь закрутила листям. Сонце майже і не гріло. Хмарами закутане, мов дитя у ковдру, — небо далі стояло над землею, над будинками, містами і лісами, спорожнілими полями й чагарниками... Дощ лив ще з ночі, тарабанячи по підвіконню.

— Дощ, — тихо почувлося з-під ковдри.

У кімнаті ще було темно, лише за вікном з'являлися проблиски світла. Було чути каркання ворон, яким уже не спалося спозарання. Серед темної квартири почувлися кроки. Було зрозуміло, що хтось швидко одягався. Далі двері відчинилися і з гуркотом зачинилися.

Він ішов пустими вуличками; усі ще спали; лише іноді де-не-де хтось мимо нього проходив.

Юнак усе йшов і йшов, не знаючи куди, — кудись би йти, аби далі від проблем, далі від життя, далі від світу. Він не знав, що його тягнуло, і куди саме, теж не знав. Просто була потреба втекти від буденності, забути своє ім'я, свої бажання, знайомих, рідних.

Вітер свистів, розгулював так, що й дєрева голі позосталися; все листя на землі лежало: де лежало, а де вгору знімалося.

Що це за сила, що змушує людину встати вранці та без ніякої на те причини піти в невідомому напрямку без відчуття страху?

Він відчув, що щось усередині, щось таке сильне його тягнуло туди... Куди саме? Чи він знав? Що він міг знати у свої двадцять років? Знав, звідки діти беруться, знав, що світ не стоїть на трьох китах, але те, що він тримається ні на чому, для нього теж було дивним. Уранці — університет, опісля — гуртожиток, увечері — веселощі. А далі що? Що ж далі? Нєвже це і є життя? Нєвже це те, заради чого варто жити? А може, дєсь там, за отим будинком, чекає його справжнє життя? Але коли він не знає його на вигляд, то чи зуміє його впізнати? Як його зустріне.

З неба почав іти сніг, — такий білий, такий ніжний... Такий, такий неймовірний, наче це не сніг ішов, а щось від Бога, якесь його звістка. Ні, це падала Божа любов, вона була кожному дана. А чи кожному?

● **Євдокія КАСЮК,**
м. Калущ Івано-Франківської обл.

ОБУРЕННЯ

КРИТИКУВАТИ — НЕ РОБИТИ

У грудні на радіо “Культура” прозвучала передача, у якій брав участь Василь Васильович Яременко. На превеликий жаль у мене не працював телефон, тому я не зміг адекватно відреагувати на “закиди” п. Яременка в передачі про “Просвіту” та про роль Бориса Грінченка. Що мене до глибини душі обурило, — це такі собі “критичні зауваження” на адресу мого майже земляка Павла Михайловича Мовчана, що, мовляв, теперішня “Просвіта” в ніяке порівняння не йде з “Просвітою” часів Б. Грінченка, — заполітизована, працює на “особи” під вибори. Де ж ті, мовляв, хати-читальні, скільки їх відкрила по селах України нинішня “Просвіта” і т. д.

Критикувати завжди легше, аніж щось робити, знаю про це з власного досвіду. Ось наш просвітянський осередок у с. Ходосіївка (4 особи). Вони — що, працюють за якісь матеріальні блага? Ні. Але 70 грн. на Тарасову церкву перерахували, у місцевій школі про голодомор розповідали, про історію нашого села, про нашу Ходосіївську сотню в Київському полку...

У виступі п. Яременка прозвучало, що треба йти до школи... Товариство “Просвіта” не “ячейка “КПСС”, а творча організація, де кожен працює в міру своїх сил і здібностей.

Я вважаю, що п. В. Яременко свою справу зробив: своїм виступом на радіо кинув тінь на діяльність нинішньої “Просвіти”.

Шановний пане Яременко, коли Ви патріот України, — долучайтесь, впряжайтесь у “ярмо” і нумо плуга “перти” разом. Але якщо — так собі, — то тоді: “Знай швець своє шевство, а в кравецтво не мішайся”.

● **Микола МОТОРНИЙ,**
с. Ходосіївка Київської обл.

ОТАКЕ ЖИТТЯ

Це було на зіткненні двох половин двадцятого століття. Тоді жебраки часто ходили по хатах. Це був найрізніший люд, на кожнім щось одгогоподібне, а в холодний час і взувачка не до описання. На мотузку через плече висіла торба, у кожного свого розміру і форми, без примітних кольорів. Однак ці люди ніколи не викликали цікавості: при зустрічі хотілося понурити голову та безуважно пройти.

У селі тоді, та й тепер, роль захожї людини малопріємна, а надто — жебрака. На це були причини: ніхто із жителів не відав, кого несе із незвістей доріг і на які вчинки хто здатний. Хоч то були особи переважно занепащених доль, але траплялись і такі, хто не хотів трудити рук.

Жебрали по-різному. Хтось, ступивши на поріг, заводив жалібної пісні, хтось казав слова релігійного змісту, інший без передмову благанно просив грошей або їсти. А були й такі, що, увійшовши в хату, оглядали речі та дрібне начиння. Через таких прохачів і інших запідозрювали в недоброму.

Хоча по селах люди мешкали убого та годувалися погано, але майже всі давали відвідувачам: хто шматок коржа, хто кілька картоплин чи щось похватне під рукою. З прохачів ніхто не гребував ні дарами, ні почастунком. Та були й такі хазяї, що перед самим носом гостя спритно засували двері або твердили, що в них немає чого дати, інші ж раяли взятися до роботи.

ОРИГІНАЛ НЕПОВАЖНОГО ЧИНУ

Інтенсивність такого делікатного промислу була неоднакова: найбільше ходило жебраків навесні й під осінь.

Настав благодатний час. Сонце рано розтопило й випарило вологу. Почався “літній” період весни, коли скидали важкий одяг і ходили босими. Коло стін і на узбіччях вулиць уже стриміла коротка зелень, на деревах набрякала чорна брость.

У ці дні в селі замаячила неординарна постать жебрака. Він був одягнений у щось темне і всепогодне. У руці, як личило, мав дебелий костур од собак. Молодий, із вольовим обличчям і пронизливим поглядом. У ньому не помічали якихось вад чи дрібного каліцтва. Прибулець заявив про себе голосно й оригінально, показавши самотутній “стиль” роботи.

Зайшовши на подвір'я чи відчинивши двері в хату, він гучно виголошував слова — відомі й незнані, чергуючи їх зі звуками, ненаявними в жодній фонетичі. Потім кульмінував голосом, огненно електризував очима, різко уривав мову — і просив. Темпом і формою його вступна частина нагадувала лозунги на мітингах. Як і речники облуди, він обходив логіку та брутально тис на емоції. Від такої вистави малі діти плакали й ховалися під спідницю матері, а жінка злякано торопіла й давала гостю що завгодно, аби швидше йшов геть.

Про цього жебрака казали, що він “самошєдший”, себто, божєвільний, — у це слово вкладали чимало лиховісних значєнь. Для нас, хлопчаків, цей блукач таїв щось неохопне нашими знаннями й розумом, ми вчували в ньому небезпеку. Коли бачили його стрімке простування назустріч, заздалегідь звертали вбік, готові зробити пробіжку до безпечного місця. Правда, не чути було, щоб він когось ударив чи навіть погрожував, однак його боялися всі, крім чоловіків і дорослих хлопців. Хтось жартома назвав його Іваном Грозним.

...Лагідний вечір ухоридив у тишу ніч. Рясно визорило небо, й чітко означилися знайомі сузір'я. У рахманній темені таївся спокій і тонке бриніння комарів. Це був відпочинковий час, коли і спати рано ще, і вже не видно працювати надворі. Ми вийшли на головну вулицю. Під тином на довгій лаві сиділи жінки й чоловіки, дєхто з хлопців і дівчат, а з боків тулилася дівтора. Точилися розмови, жарти, дєсь дівочий голос притишено заводив пісню. Ми присіли на лівому фланзі навпочіпки й дослухалися, що говорять старші.

Уже затяглося допізна. Жінки й дядьки пішли додому. Зосталася молодь і дєхто з хлопчаків. Ось іде дорогою якась людина. Не швидко й не повільно. Так, мовби тиняється без цілі. Постає наблизалася. Усі примов-

кли, вгомонилися навіть безтурботні жартуни. У людини, що надходила, відчувалося щось незвичне. І тут ми впізнали — Іван Грозний.

Один із хлопців, гарний і кремезний, на ім'я Степан, якого ми любили, бо інколи нас захищав, владним голосом озвався:

— А йди сюди!

Жебрак мовчки підійшов. Ми принишкли, були готові встати й піти, та дуже хотілося почути, що буде виголошувати прибулець. Він мовчав.

— Чого ти придурюєшся? — суворо запитав його Степан.

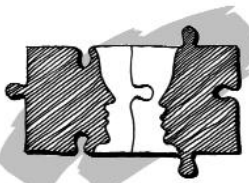
— Дак хто ж мені дасть, — протяг таким жалібним тоном жебрак, що аж торкнуло нас. У цих словах вчувався відчай нещасної людини.

Степан запросив гостя сісти поруч. Той покійно сів. Між ними зав'язався діалог, нормальний і толковий. Нас ввічливо попросено йти додому.

Оце так Іван Грозний! Ми безмовно брели вузькою вуличкою. Мене сповняло непросте почуття — подив, тиха радість і... розчарування. Дєсь бринів візерунок знайомої пісні. Пісня то обривалася, то знов виписувала кольорові лінії у просторі.

Після того пам'ятного вечора ми Івана Грозного не бачили.

● **Микола КЛОЧКО,**
м. Чернівці

*Всі хочуть булави, всі борються за владу.
Та й буде булава — як макова голівка.
Отак поторохтять. І знову хтось продасть,
Не той, так той. Там зрада, там злодійство.*
Ліна Костенко “Берестечко”

1. ВЛАДА І ЛІДЕР

В історії людства вже давно зафіксовано, що меншість так чи інакше панує над більшістю. Право на це панування монархи пояснювали своїм божественним походженням, комуністи — правом від імені пролетарської більшості встановлювати диктатуру пролетаріату в ім'я ошасливлення всього людства. У новітні часи меншість також намагається довести своє право на владу. Державні системи, на чолі яких стояли диктатори, вожді, президенти, постійно наголошували й наголошують, що діють виключно для народу, заради його добра. Причому своє право на владу намагалися закріпити на юридичній і науковій основі. Томас Гоббс, приміром, повчав, що держава — посередник, завдяки якому меншість за допомогою сили нав'язує свою волю більшості.

Що ж воно за слово таке солодке — “влада”? З цього приводу “Філософський словник” робить узагальнення: “Влада — цілеспрямований вплив за допомогою будь-яких засобів (знарядь влади) однієї людини, групи, класу (носіїв влади) на іншу людину, групу, клас (підвладних), внаслідок чого підвладна сторона виконує саме такі дії, яких вимагає від неї носій влади і яких без такого впливу не виконала б”.

Тому й не дивно, що Степан Гавриш, народний депутат України, на той час довірена особа кандидата на пост президента України Віктора Януковича, нічого сумняшся вирік: “Влада боротиметься за своє збереження до кінця”. Власне, що саму позицію по-міліцейськи прямолинійно озвучив тодішній міністр внутрішніх справ Микола Білоконь: “Нам кажуть, що, мовляв, міліція повинна бути поза політикою. А я так скажу: ми — орган влади, озброєний орган влади. Саме з цього визначення вже випливає, що ми повинні владу підтримувати”.

Роль особистості в історії завжди становила великий інтерес для істориків і філософів. Із цього приводу можна сказати, що екстремальна ситуація породжує, а точніше, виявляє особистість, а особистість змінює реальність. Але в який бік особистість поверне реальність, — можна тільки здогадуватися.

Ми ще не програли остаточно, але невпинно програємо саме через брак сильного волевого потенціалу. Вивести суспільство з кризи без загальноновизначених лідерів, якими в різний час у різних країнах були, наприклад, Маннергейм, Аденауер, де Голль, неможливо.

Демократично налаштована частина суспільства так і не спромоглася висунути зі своїх лав загальнонаціонального лідера. Тих же, хто міг претендувати на цю роль, СИСТЕМА різними способами усувала: Вадима Гетьмана, В'ячеслава Чорновола, Костянтина Морозова...

2. ВЛАДА І НАРОД

У стародавніх римлян для означення поняття “народ” використовувався термін “*populus*” — народність, простий народ, плебс, натовп. Поняття нації характеризувалося терміном “*natio*”. Як бачимо, різниця досить суттєва.

Народ є народом лише тоді,

коли він складається з особистостей. Якщо особистостей немає — народ перетворюється на натовп, котрий стає легкою здобиччю спритних пройдисвітів. Саме тому чергові вожді-пройдисвіти ненавидять найменший прояв індивідуальності, волюючи мати справу з “масами”. І має цілковиту рацію доктор економіки та соціології Юрій Саенко, який стверджує: “Коли я думаю про феномен советського раба, то передовсім маю на увазі не “широкі маси громадян”, а нинішніх політиків, управлінців та іншу номенклатуру, свідомість яких, хватка і культура сформовані в системі советського рабства... І їх ніщо і ніхто не зупинить, доки “широкі маси” не навчаться правил “правильного вибору”, — будуть вибирати-визначати не долю певної ідеології, партії чи лідера, а будуть робити власний вибір власної долі вільної людини”.

У той час, коли наївно-романтичні націонал-демократи в ейфорії проголошеного суверенітету тишилися появою синьо-жовтого прапора над Верховною Радою і умлівали при перших звуках Гімну “Ще не вмерла...”, досвідчена

ної”) — теорії еліт, за якою суспільство поділяється на керівну верхівку і пасивну масу, неспроможну впливати на хід історії.

“Як відомо, народності, що не мають своєї держави довгий час, втрачають здібності до організації себе власними силами і повертають собі знову це уміння поволі, при щасливому збігу обставин”, — писав у своїх “Споминах” останній український Гетьман Павло Скоропадський.

І справді. Нинішня політична боротьба в Україні — це не боротьба за комунізм чи капіталізм, за демократизм чи тоталітаризм, а боротьба за існування Української держави в принципі. Тож зовсім не випадково Ліна Костенко в авторській анотації до історичного роману “Берестечко”, що побачив світ 1999 року, була змушена акцентувати на тому, що сьогодні Україна “стоїть перед загрозою вже остаточної поразки”.

Зовсім не випадково поет Юрій Рибчинський у поемі “Поїзд” звертає увагу співвітчизників на драму, яка розігрується в Україні упродовж останнього десятиліття, із болем та сарказмом констатує:

Народи всі — живуть сьогодні.

А ми живем — напередодні.

Ми на горі чи у безодні?

Ні тут, ні там — напередодні.

Не ситі ми і не голодні.

Чому? Бо ми — напередодні.

Не бісові і не господні.

У нас усе — напередодні.

Вісім десятиліть тому історик О. Я. Єфименко майже аналогічно, лише в прозовій формі, змальову-

сі не випадок говорити про завершення формування української нації. Англійський учений стверджує, що українцям передовсім бракує національної ідентичності, самоусвідомлення. І йдеться не лише про розвиток української мови, а значно ширше — про масову публічну культуру. “Коли нині я побачив у Києві оновлений майдан Незалежності, — розповідає Ендрю Вільсон, — то зрозумів, що сформована нація навряд чи дозволила б собі подібну еклектику”.

“Я наведу вам міркування різних людей — німецького філософа Йоганна Гердера, російського письменника М. Лескова і російського антрополога Д. Анучина. Ось що вони більш-менш узгодже-

тересів. Разом ми побудуємо таку систему. Я в цьому глибоко переконаний”.

І що ж? Обіцянка відокремити владу і бізнес “до сьомого коліна” не виконана. Децентралізація влади та і не відбулася.

Влада мусить бути з народом і йти шляхом правди, а не брехні. Проте... “Одне слово, як сказав Президент, у владі з'явилися нові обличчя, але обличчя влади не змінилося...” (Євген Сверстюк).

Скільки всьляких компліментів було роздано українському народові за останні чверть століття... А скільки ще буде! Особливо люблять народ напередодні виборів. До його розважливості, розуму й непогрішимості апелюють праві й ліві, комуністи й націоналісти,

соціал-демократи, “зелені”, соціалісти, центристи найрізноманітніших відтінків... Політичні лідери невтомно оспівують здоровий глузд і творчий геній українського народу, який, мовляв, безпомилково визначить, хто прокладатиме курс Українській державі в XXI століття. Та чи й справді на-

“Нормальна влада бореться за нормальні стандарти життя, а ненормальна влада бореться за владу”.
П. Самуельсон, лауреат Нобелівської премії

но казали про українців, про риси їхнього характеру, чи то пак — менталітету. Перша — інтелектуальність, друга — брак раціоналізму, третя — індивідуалізм, четверта — нерішучість у ситуаціях, які потребують вибору одного з кількох варіантів, але одночасно твердість у досягненні мети. А ще емоційність, романтичність, іронія і самоіронія,

род такий безпомилковий?

Український народ усе ще розплачується за політичний вибір 1994 року, який став підвалиною системи Л. Кучми. Спроба виправити помилку була зроблена ним у листопаді—грудні 2004 року. Але не минуло й року після помаранчевого Майдану, як українці знову скрушно стали чухати потилиці, почувуючи себе ошуканими вже новою владою.

“Я не вважаю помилкою вибір народу на президентських виборах, хоча вибір був не надто великий і не надто конкурентоспроможний. У двовікторіаді переміг той, кому більше вірили. Але віри, як виявилось, мало для того, щоб переміг народ, саме народ... Резерв часу для такого справдження у нього ще є, менше б гонору, месіанства та проповідництва і більше б живого діла — може, щось і вийде. Але для живого діла треба ще знати, що то за діло, чого якраз і бракує — і знання, і діла” (Іван Бокий).

Відомий бельгійський журналіст Едмон Вандеростін, який у листопаді—грудні 1991 року уважно стежив за підготовкою і ходом Всеукраїнського референдуму на Львівщині, повернувшись на Батьківщину, написав по гарячих слідах блискуче аналітичне дослідження “Україна незалежна” з більш ніж промовистим підзаголовком: “Матінко Росіє, ми знову хочемо залишитися сиротами”. Припускаємо, що, ознайомившись із нинішньою соціально-економічною ситуацією в Україні, в своїй новій книжці про Українську державу Едмон Вандеростін використав би дещо інший підзаголовок. Підстав для таких поважних сумнівів — достатньо.

На гадку мимоволі спадають гіркі спогади кінорежисера світової слави Сергія Параджанова, висловлені ним у розмові з кореспондентом журналу “Україна” наприкінці 80-х, незадовго до своєї смерті: “Яким Вам бачиться майбутнє України?” — “Ніяким не бачиться мені! Все, що є сьогодні, так буде через сотню років. Нічого відбутися не може”. — “А що причиною тому?” — “Ви не могли б спитати щось розумніше?” — “І все ж таки?” — “Характер український. Хуторянство і боягузтво! Навчилися лише знищувати одне одного, і все. А мужні — одиниці!” Невже це так?

• **Олег РОМАНЧУК**, шеф-редактор журналу “Універсум”, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української преси ЛНУ ім. Івана Франка, член Світової організації періодичної преси (Брюссель)

Фото І. Пилипенка

Нашим політикам зарано перетворюватися на воскові фігури...

КПСС оперативно почала признавати бізнесменів, банкірів, дипломатів, відповідальних працівників державних установ із числа партійно-комсомольської номенклатури. Сумні для української націонал-демократії висліді не примусили себе надто довго чекати: майже суцільні програші в політиці, економіці, науці, культурі не забарилися...

“У більшості випадків нація розпочинається як явище, породжене елітою суспільства” (Т. Х. Еріксен). Саме завдяки еліті нація усвідомлює і пізнає себе як таку. Відсутність справжньої повноцінної еліти, органічної частини народу, перешкоджала і продовжує перешкоджати українцям формувати політичну націю, отже творити функціонально ефективну державу. Нинішня ситуація в Україні якнайкраще підтверджує правомірність соціологічної концепції (колись украї реакційної, “буржуаз-

вала соціально-політичну ситуацію в Україні, що склалася після смерті Богдана Хмельницького: “Все... має вигляд якоїсь безладної й безглуздої гри випадковостей. Не встигне з'явитися який-небудь факт і виявити свій зміст, як зникає під навалюю інших фактів, що і собі також швидко зникають. Гетьмані змінюють один одного, партії виникають і зникають, перехресчуються впливи, походи, битви й замирення, політичні угоди й компроміси — все миготить перед нами, як у калейдоскопі. І все це врешті-

решт гине, несучи з собою в безодню і політичну єдність, і самобутність України”.

У чому ж річ? Одна з проблем, на наш погляд, полягає в тому, що процес формування української нації ще не завершився, українці ще не відчували себе політичною спільнотою, а отже не визначилися з державними пріоритетами.

Приміром, відомий британський українознавець доктор Ендрю Вільсон переконаний, що й до-

“Я ніяк не можу збагнути: чи наш народ розумний, а люди дурні, чи навпаки. Але певно знаю, що одне з двох — свята правда”.

Роман Купчинський

ПРО-ЧИТАННЯ

Дослідження “малої батьківщини” – її історії, культури, мистецтва, літератури, журналістики, книговидавництва, педагогіки – в світоглядному й етико-естетичному сенсі є справою достойною та благородною. Важливо надавати цьому процесу наукового підґрунтя, посилювати й поглиблювати його науковими засадами, як це вже тривалий час робить професор Олександр Галич, обстежуючи літературно-духовну культуру Луганського, а ширше – Донецького регіону.

Книжка доктора філології Олександра Галича “Посівальники доби”, що вийшла друком у Луганську 2003 року, належить до праць, виконаних у річницю літературної регіоналогії. Вона має цілком повідається про основні події життєвого шляху і творчу діяльність мистецької особистості. Книжка містить фрагменти творів (переважно поезії) із доробку тих митців, які в ній характеризуються, що цілком відповідає її жанру як “навчально-методичного посібника”.

Серед найвідоміших постатей, про яких йдеться у “Посівальниках доби”, — політик і поет Микита Шаповал, літературознавець Григорій Костюк, поет Василь Голобородько. Окрім них, окремі розділи відведено поетам Ярославові Кременському, Борисові Гуцалу, Валентині Зорік, поетові й прозаїкові Миколі Ночовному, що дозволило охопити провідні риси й особли-

ЗАПРОШЕННЯ ДО САМОПІЗНАННЯ: ЛУГАНЩИНА У ФОРМАТІ ХХ СТОЛІТТЯ

вості літературного процесу, пов’язаного з Луганщиною, у форматі ХХ століття.

Учений прямо й опосередковано висловлює думку, що в основі творчих виявів, устремлінь письменників завжди перебувала українська світоглядна доміліта. У нарисі-портреті “Григорій Костюк — емігрант, літературознавець, учений”, що належить до найрозлогіших і ґрунтовних у книжці, він зазначає: “У ці ж роки (себто національної революції — Я. Г.) майбутній учений знайомиться з цілою низкою письменників, які опинилися за часів УНР у Кам’янці-Подільському. Це — Іван Дніпровський, Дмитро Бузько, Іван Кулик, Терень Масенко, Сава Божко”. А розповідаючи про “столичний” період у житті літературознавця, що припав на пожежів’я 20—30-х років ХХ століття, Олександр Галич пише: “У Харкові Григорій Костюк познайомився провідними письменниками, зокрема з М. Хвильовим, І. Сенченком, М. Кулішем та ін., взяв активну участь у створенні письменницької організації Пролітфронт”.

У компактному портреті “Коваль вічності: Микита Шаповал”, окреслюючи національні пріоритети відомого політичного й державного діяча, учений виокремлює ту обставину, що внаслідок революційних перипетій 1917 року Микита Шаповал приймає рішення “предметно зайнятися державотворенням” і “стає членом Центральної Ради й Малої Ради, що виконувала функції виконкому, очолює газету “Вісті з Української Центральної Ради”, а “під час підготовки Чет-

вертого універсалу Микита Юхимович був одним із чотирьох членів комісії, що готувала текст цього документа. Іншими членами були М. Грушевський, В. Винниченко та М. Салтан”. Характеризуючи національно зорієнтовану діяльність політика й поета на еміграції, у Празі, автор наголошує на його конструктивній і соціально креативній місії: “Микита Шаповал зробив чимало для згуртування емігрантських сил у Чехословаччині, чому сприяло його особисте знайомство з першим президентом цієї держави Т. Масариком”.

Один із провідних аналітиків у царині документально-мемуарної літератури, Олександр Галич торкнувся і питань, пов’язаних із жанрами нарисів, мемуаристики, автобіографічної прози. Важливе місце в нарисі про Григорія Костюка приділяється його мемуарам “Зустрічі і прощання”, що їх учений характеризує як “унікальний твір, який передає життєвий і творчий шлях відомого українського вченого, літературознавця, що не з своєї волі опинився далеко за межами рідної землі”, виакцентовуючи, що у цих мемуарах “спогади розгортаються на тлі буремного ХХ століття”.

У цьому контексті переконливі думки вченого, що “мемуари — це завжди документ”, що їх навряд чи доцільно розглядати лише як “документ приватного життя”, оскільки “мемуари — це завжди документ епохи і розглядати їх треба тільки з таких позицій, інакше за дрібними фактами і, здавалось, незначними подіями можна не помітити й пропустити щось суттєве”. У нарисі “Посівальники доби: Ва-

силь Голобородько” Олександр Галич звертається до актуальної не тільки в науковому, а й у культурному сенсі проблеми — до сприйняття верлібру та його статусу в українській літературі. Стисло і водночас уважно розглядаючи природу верлібру, відзначає його відповідність національній міфокulturі, образно-символічному мелосу, наголошуючи, що “український верлібр... закорінений у національному фольклорі”, що через нього “поет ніби з’єднує читача з багатющими скарбами зовні ніби наївного, а насправді... духовно цілісного бачення буття нашими предками, де міф, притча, легенда, казка наче проростають у нашому сьогоденні, доносячи до нащадків світовідчуття, менталітет давноминулих поколінь”.

У “Вступі” до книжки “Посівальники доби” Олександр Галич, обґрунтовуючи важливість знайомства, вивчення й дослідження літератури рідного регіону, висловлює думку про потребу постійного поглиблення й оновлення знань про неї, а також наголошує на тому, що “подібних праць має бути набагато більше”. І це звучить як запрошення до продовження студій рідного краю, як запрошення до етнодуховного самопізнання й художньо-естетичного самовираження, що є знаковими складниками процесу національного самоутвердження, потрібного за будь-яких часів та глобально-політичних реалій.

Ярослав ГОЛОБОРОДЬКО,
перший проректор Херсонського економіко-правового інституту, доктор філологічних наук, професор

ЦІКАВО ЗНАТИ

ЖИДАЧІВ У КАЛЕЙ-ДОСКОПІ СТОЛІТЬ

Мальовничий райцентр Жидачів на Львівщині, який ще образно називають “паперовою столицею Галичини” (завдяки високопродуктивності целюлозно-паперового комбінату), найперше привертає увагу краєзнавців багатовіковою історією: на сторінках стародавніх літописів уперше згадується в 1164 році. Письмові відомості подають такі назви цього поселення на Дністрі — Удеч і Удечев.

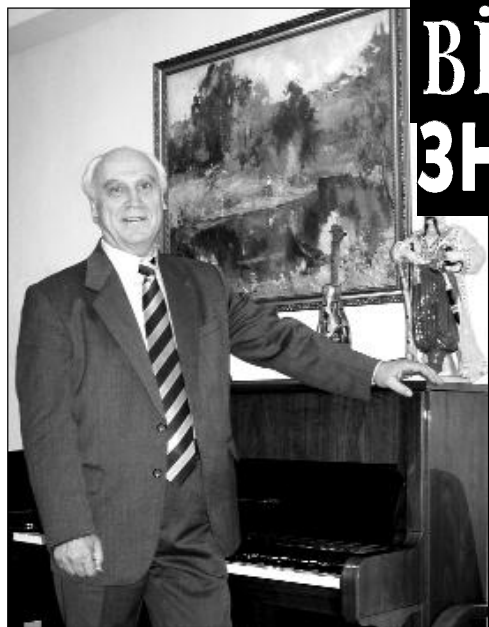
Є інший аспект зацікавленості до його історичної особи. Це довготривалий і багатогранний процес формування імені міста. Документально підтверджено, що його теперішня назва вперше згадується в королівській грамоті, написаній польською мовою і датованій 1374 роком. Останню українську середньовічну назву міста подає один із перших літописів нашого народу ХVІІ століття — Густинський. У ньому мовиться про рік 1498-й, коли турки-завойовники нищили все вогнем і мечем на наших землях.

Документи, написані в епоху середньовіччя польською і латиною, подають такі назви міста: Зудочов, Судочов, Зитачов, Шитачов, Сідачов, Шидачов, Жидачув, Зідачов, Зудачов.

Із кінця ХVІІІ століття трапляються дві назви — Жидачев і Жидачів.

Копітка праця місцевих істориків і краєзнавців заслуговує визнання. Вивчаючи багатовіковий шлях формування імені рідного міста, вони нарахували щонайменше 25 його назв. В історії України більше не зареєстровано подібних випадків.

Ігор БІДЮК,
с. Йосипівка на Львівщині

ВІКТОР ГУЦАЛ: «СВІТ ПРО УКРАЇНУ ЗНАЄ ТІЛЬКИ ЗАВДЯКИ НАШІЙ КУЛЬТУРІ»

Національний оркестр народних інструментів України — унікальний музичний колектив. Завдяки його плідній праці зберігаються та розвиваються традиції української музики, починається друге життя старовинних народних інструментів — цимбал, зозуль, сопілок, лір, кобз...

Для деякого цей оркестр звучить архаїчно або екзотично, для мене в його мелодіях розчинена мамина пісня, що підказує, хто я на землі.

Колектив постійно співпрацює з видатними українськими співаками, маючи за мету популяризацію української народної пісні, яка на кілька тисяч років старша за літературу, давніша за писемну історію. Деякі наші пісні знає весь світ, багато народів вважають їх своїми власними, — згадайте “Щедрик”, “Іхав козак за Дунай” та інші... Треба прокласти дорогу до Європи, а не піддаватися нав’язуванню російського або американо-латинського стандарту. Бо будемо такі, як вони, за духовністю, а житимемо в сто разів гірше, — вважає народний артист України Віктор ГУЦАЛ, бесіду з яким ми пропонуємо нашому читачеві.

“НАМ КАЗАЛИ: ВЧІТЬСЯ ГРАТИ НА БАЛАЛАЙКАХ”

— Вікторе Омеляновичу, Ви стояли біля витоків створення колективу. Це відбувалося безболісно чи з труднощами?

— Із колосальними труднощами. Це відбувалося за радянських часів, причому проблема була не мистецькою, а ідеологічною. На кінець 50-х років кожна союзна республіка мала свій національний оркестр народних інструментів, окрім України. Хоча суто національних інструментів у нас нараховувалося майже шістьдесят найменувань! Але колектив не створювався. Чому? Русифікація стояла на заваді. У Росії існували домра, балалайка, баян, от нам і казали: вчіться на них грати і створюйте на їхній основі оркестри. Та на початку шістдесятих, у період відлиги, здійнялася хвиля національного відродження. Залучили голоси видатних українців М. Рильського, Л. Ревуцького, С. Людкевича, П. Козицького, М. Вериківського, П. Майбороди, що Україна все-таки повинна мати свій національний оркестр народних інструментів. У пресі розпочалася дискусія. Водночас по всій Україні фактично існували маленькі народні оркестрики, безліч тріостей музик. Однак навіть під натиском позитивної думки громадськості держава не пішла на цей крок, такий колектив створило в 1969 році “Музичне товариство”. Воно тоді було міцним, керували ним справжні патріоти — Сергій Давидович Козак і Олександр Романович Чумак. Вони на засадах ентузіазму і практично власним коштом створили професійний оркестр українських народних інструментів. Керівництво доручили відомому диригенту Якову Івановичу Орлову і мені. Я тоді якраз набрався досвіду в українському хорі, був молодий, 24-річний. Із захопленням узявся за цю роботу, по всій Україні почав збирати музикантів у консерваторіях. Звичайно, виникли труднощі з репертуаром, адже для такого солідного складу партитур не було. Колектив звучав абсолютно незвично, по-новому, з неповторним колоритом, якого не мав жодний оркестр: симфонічний, естрадно-симфонічний, духовий... Багатство барв приваблювало наших композиторів. Нині ми маємо колосальний репертуар, де сучасне мислення поєднано з глибинною народною традицією.

— Ви казали, що український інструментарій найбагатший у світі, але як бути з прогресом?

— Я розумію Ваш натяк, мовляв, ідеться про інструменти музейно-історичні. Ні, вони не тільки реально використовуються, а й за своїми можливостями цілком сучасні. Основа нашого оркестру — бандурна група, такого інструмента немає взагалі в жодного народу, він — наша тембральна окраса. Потім — сопілки, цимбали, кобзи...

— А скрипки?

— Багато розмов іде про вико-

ристання нами скрипки, мовляв, це класичний музичний інструмент. Але зануримося в історію. В Україні відомий ще з Х сторіччя гудок — прообраз скрипки. Він намальований на давніх фресках у Софійському соборі. Там само, до речі, намальовані сопілка й бубон, тобто це “озброєння” звичайних тріостей музик.

Зрозуміло, що музичні інструменти набувають інтернаціонального поширення. Наприклад, цимбали вважають своїми також маляри і поляки. Східні народи мають аналогі кобзи — кобуз, комиз. Україна — це та земля, де сходилися не тільки торгові шляхи, а й культурні. Найкраще тут акумулювалося і відгалужувалося. Ми пишаємося лірниками — улюбленими музикантами нашого народу, які ходили від села до села і грали-співали, як і кобзарі.

Або, скажімо, сопілка. На базі нашого оркестру ми створили ансамбль сопіларів, граємо на зозульках усіх “калібрів”. Є ще такий вражаючий за красою інструмент — кувича або свиріль, на якому грає народний артист України цимбаліст Георгій Агратіна. Цей інструмент виник іще в трипільський період, при розкопках знайдено декілька трубочок, з’єднаних між собою, — прообраз нашої свирілі (в інших країнах — флейта Пана). Археологи знайшли ударні інструменти: колотушечки з брызкальцями, ксилофончик, зроблений із кісточок. Ми використовуємо і колотушки, і ксилофони, а ще — бугай, рубель, качалку, бербеницю, козобас, що складають, як ніні кажуть, ритм-секцію. У нашому арсеналі є сурми, їх за козацьких часів часто використовували разом із тулумбасами (своєрідними литаврами). Потім ці інструменти відійшли, ми їх відновили за описа-

ми Гната Хоткевича, автора знаменитої книги “Українські музичні народні інструменти”.

Козацькі сурми з тулумбасами, до речі, звучать нині в славетному “Запорозькому марші”, надаючи йому непереборної енергії.

“НАРОДНІ ІНСТРУМЕНТИ — НЕ АРХАЙКА”

— Хто ж ті сучасні майстри, котрі реконструюють і виготовляють старовинні інструменти?

— У творчому полі нашого оркестру з’явилося багато майстрів-самородків, які не просто займаються інструментарієм, а зробили певний прорив. Насамперед назву Івана Скляра (на жаль, уже покійного), котрий перетворив бандуру на дивовижний інструмент, на якому нині можна виконувати будь-який репертуар завдяки унікальній системі перемикачів, що дозволяють варіювати тональність. Часи змінюються, змінюється музика, без прогресу не може існувати жоден інструмент.

Сопілка... Ніби трубочка з отвором. Колись так і було, первісна людина щось там висвистувала. Потім з’явилося два отвори, три, чотири... Майстер Дмитро Деменчук, який працював у нашому оркестрі і як музикант, створив досконалу сопілку, котра дозволяє грати на ній усе, що душа забажає. Немає обмежень у технічному виконанні будь-якого музичного твору.

Майстер Микола Прокопенко створив групу кобз, які досить суттєво відрізняються від тих простеньких кобз, на яких грали козаки-мамаї.

Кардинальний прорив стався з козацькою сурмою, на котрій як на піонерському горні можна було видути одну ноту. На нинішній

сурмі можна виконати будь-який музичний твір, їй під силу повна хроматична гама з усіма півтонами.

Отже, можна сказати, створення оркестру народних українських інструментів сприяло величезному прогресу національних інструментів, відбулося взаємне збагачення. Це — не архаїка, покрита пилом і павутинням, а сучасність, закладена традицією.

Діяльність оркестру активізувала сучасних композиторів, виникли чудові твори. Для нас писали такі корифеї, як Левко Ревуцький і Микола Дремлюга. Пишуть Віталій Кирейко, Анатолій Гайдено, Юрій Алишнев, Микола Стецюн, Володимир Зубицький, Володимир Рунчак, Олександр Яковчук, Юрій Шевченко, Леся Дичко... Оркестр став тим колективом, який здатний відобразити всю палітру думок і почуттів будь-якого композитора.

Ми щороку виступаємо на фестивалі “Київмузикфест”, на котрому звучить сучасна музика, написана протягом останніх двох-трьох років. Це цікаво музикантам, адже ми граємо не тільки народну музику, і цікаво, звичайно, слухачам, які мають можливість долучитися до своєрідного звучання.

— Неодноразово бачив, що ваші музиканти — “багатоверстатники”: окрім основного інструмента, кожен володіє ще двома-трьма.

— Саме так, “багатоверстатники”. Якщо цього потребує п’еса, то скрипаль, баяніст чи цимбаліст грають на сопілках (яких велике розмаїття) або, наприклад, кобзарі й лірники беруться за дрімби, флорі, басолі, телинки, бугаї тощо.

В оркестрі працюють віртуозні музиканти, деякі з них відзначені високими мистецькими званнями: народні артисти — цимбаліст Георгій

ТРАДИЦІЯ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

гій Агратіна і бандурист Петро Чухрай, заслужені артисти — кобзарі Юрій Яценко та Ірина Гончарова, скрипалька Діана Агратіна, цимбаліст Володимир Овчарчин. У нас є багато лауреатів міжнародних конкурсів, я думаю, що в них попереду й почесні звання.

“ПЕРЕКРИВАЮТЬ КИСЕНЬ НАЦІОНАЛЬНИМ ВИКОНАВЦЯМ”

— У нас періодично виникає дискусія щодо почесних звань. Потрібні вони чи ні?

— Я вважаю, що надзвичайно потрібні. Адже Україна — це не Франція і Німеччина, де гарні музиканти отримують стільки, як відомі футболісти. Для нас це, поперше, певний соціальний захист у країні зі слабкою економікою, по-друге, відзначення праці, котре тішить не амбіції, а засвідчує, що держава розуміє: наша праця величезно потрібна у справі підтримання духовного здоров’я нації.

— Чому тоді навіть навколо елітних художніх колективів зі статусом національних існує практично змова ігнорування?

— Це, перш за все, пояснюється рівнем культури людей, які стоять при владі. Вони ніяк не можуть зрозуміти, що без народної і класичної культури, а отже, — без наших національних колективів, перспектива державі “не світить”. Теревені про те, що спочатку повинна бути економіка, потім усе інше — елементарна брехня. Світ про Україну знає тільки завдяки нашій культурі, а не завдяки досягненням в інших галузях, у промисловості чи техніці, наприклад. І подивіться, як шанують наших музикантів за кордоном. Тому дуже прикро констатувати, що на сьогодні по радію й особливо по телебаченню не почуєш виступів ні оркестрів, ні солістів, ні театрів. Певно, це нехтування базується на нерозумінні справжніх цінностей, функціонери виховані на попсі і вважають, що на ній уся культура зосереджена. У цьому наша трагедія. І почалася вона давно, з перших днів незалежності, коли почали закривати музичні школи, а в загальноосвітніх поскорочували уроки співів. Паралельно кинули напризволяще наш інформаційно-культурний ринок і його, звичайно, окупували іноземці: музикою, газетами, книжками...

Нині, замість того, щоб відвоювати своє, ми залишаємо останні плацдарми. Коли я виступаю по радію в прямому ефірі, слухачі постійно телефонують: “Де ваш оркестр можна почути і побачити?” Але це питання до тих хитрунів, котрі створюють так званий неформат і перекривають кисень національним виконавцям. Певно, щоб пересічний українець не замислювався, де можна почути російську попсу в таких шалених дозах: у Франції, Прибалтиці чи в Туркменії? Ні, в Україні! У мене виникає думка: нас навмисно не дають слухати широкому загалу — раз не звучать, отже, — немає, — нас навмисно хочуть знівельовати якимось чином, щоб світ не знав, хто ми...

Попри все надія мене не покидає. У безбачченків немає перспективи, національна свідомість пере- може...

Наше мистецтво було, є і буде. Який народ у світі має понад 250 тисяч народних пісень? Який народ має шістьдесят народних інструментів?

• Володимир КОСКІН

МОЛОДИМИ ОЧИМА

Так от, мені ця людина теж знайома зі шкільної лави. Якщо не зраджує підступна пам'ять, — я так само була змушена купувати новий підручник. Думаю, варто сказати “дякую” панові Ющуку за допомогу у виборі майбутньої професії. Адже саме на його підручниках я виховувалася у формально українській гімназії.

Студентам гуманітарних ВНЗ та, звичайно ж, колу пошуковців інших спеціальностей може стати в пригоді книжка з ненадуманого назвою “Мова наша українська”. Побачила світ вона у Видавничому центрі “Просвіта” (2003) завдяки підтримці Товариства української мови імені Т. Шевченка в США.

Видання складається із багатьох розділів. Деякі з них — це прекрасна публіцистика, яку ви могли бачити на шпальтах столичних газет.

Усе видання наскрізно руйнує перепони на шляху сучасної української мови, у доступній формі викладає її унікальні особливості, згадує багатотрагедальну історію тощо.

Перше ж, що зацікавило мене в книжці, це “проект” “Найновішої редакції українського правопису”. Нагадаю, що останній правопис затверджений у 1993 році.

Про нововведення багато говорять, наводять приклади на лекціях, схвалюють, не підтримують. Хоча, треба зазначити, — правопису ще не утвердили. Хотілося б мені зазірнути в журналістські “матеріали” СТБ, аби довідатися, як вони пишуть? От я зараз друкую, а мені комп'ютер підкреслив червоним усі нові для нього слова. Але найцікавіше, що в книжці шановного pana Ющука працівником видавництва довелося виправити

ІСТОРІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІД МЕТРА У СТВОРЕННІ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ

Іван ЮЩУК — знана людина для “просвітянських” читачів. Також він відомий тим школярам, що гублять підручники, а згодом, на початку наступного навчального року, шукають його книжки на Петрівці.

і ускладнень, адже в сусідів поляків та чехів саме так. І нічого, що американці називали свою найбільшу річку *Mississippi*, для нас вона *Micicini*, а може спробуємо простіше — *Mic*, а коли гукатимемо, то так: *Mice*.

Кому потрібна така українська мова: “Закрий віндос, бо чилдренята посікаються”? Шкода, що діаспора вважає свою мову — українською.

Єдине, що варто підтримати в новому правописі, так це відповідність: **h-r, g-r, ch-x**. Хоча й нині мені довелося погледіти у “Вставку”, а якщо впровадити такі суттєві зміни, то в технологічному плані не розгребти цього й через сто років.

Проте повернімося до обраної книжки. Вона присвячена, як було зазначено, не лише одному питанню.

Науковець порушує найбільш актуальні питання стосовно української мови та вдало обґрунтовує необхідність їх вирішення. Насамперед, торкається питань про державну мову в армії; статус російської мови; подає свій проект (щоправда, у дещо художній формі) концепції освіти національних меншин в Україні.

Звичайно, скаже дехто,

скільки людина знає мов, стільки разів вона людина. І це справді так. Володіння двома або кількома мовами збагачує людину додатковими знаннями про інші культури. Білінгвізм необхідний, аби вільно спілкуватися з іноземцями й не більше. А коли це набуває тотального розмаху, то вже загрожує руйнацією національної спільноти та її духовної своєрідності. Тому застосовувати термін “білінгвізм” до української дійсності недоречно, згадуючи увесь тернистий шлях українства в лавах Московії, Російської Імперії та СРСР.

Надзвичайно корисний та цікавий розділ “Право нації і права людини”. Він наповнений цитатами на підтвердження думок науковця: з Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, прийнятого Генеральною Асамблеєю ООН; із застереження з Європейської Хартії про регіональні мови та мови меншин; із Гаазьких рекомендацій та витягів із Загальної декларації прав людини.

“Захист і розвиток регіональних мов або мов меншин не повинні проводитися на шкоду офіційним мовам і необхідності вивчати їх”, —

проголошує Європейська Хартія та конвенція ООН.

Чому ж ці міжнародні закони не діють в Україні? Відповім від себе: аби навчити наш народ дотримуватися правил, йому треба показати страждання за подібні порушення. Закон без додаткових нормативних актів та пунктів, зазначених у Карному Кодексі, у нас не діє.

На завершення зазначу, що юрист знайде інформацію для себе в щойно згаданому розділі, історикам радше зазірнути до тем: “Про походження української мови” та “Наша мова — наша історія”, а для документознавців у книжці викладені доповіді з Установчої конференції Товариства імені Т. Шевченка та з сесії Головної ради Товариства української мови, психологам і педагогам цікавим буде “Психологічний аспект у методиці викладання рідної мови” (від метра у створенні підручників), у ній навіть, як уже згадувалося, знайшлося місце для військових: “Державна мова і армія”.

А журналістам раджу не минати жодного з них, якщо вони не вельми часто висиджували пари в Університеті.

• **Юлія НЕКРАСОВА**

МОВА ВЛАДИ

До мене звернувся головний спеціаліст Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України Б. М. Паздерський щодо проблеми приниження його національної честі та гідності посадовими особами зазначеного Міністерства. Насамперед, — це перший заступник міністра, керівник апарату В. Першин (із червня 2004 року — перший заступник голови Рахункової палати України) та директор департаменту співробітництва з країнами СНД В. Шевченко. Справа триває вже майже два роки, але названі посадові особи проявляють наполегливість, гідну кращого застосування.

Суть справи така. 22.01.2003 р. наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України головному спеціалісту цього Міністерства Б. Паздерському на підставі доповідних записок начальства та його пояснювальної записки було оголошено дисциплінарне стягнення — догану. Основною причиною цього стала принципова відмова Б. Паздерського перекладати російською мовою матеріали, підготовлені на виконання доручення Адміністрації Президента України. Посилаючись на ст. 10 Конституції України та ст. 11 Закону України “Про мови в Україні РСР”, Б. Паздерський відмовлявся виконувати неодноразові вказівки начальства перекладати підготовлені довідкові, інформа-

ційно-аналітичні та інші документи, що призначалися для внутрішнього використання. Свою відмову він аргументував тим, що вся документація державних органів влади повинна вестися державною, тобто українською, мовою; що нехтування державною мовою службовими та посадовими особами органів державної влади є протиправним, оскільки суперечить вищезазначеним правовим документам; що примушування його перекладати матеріали для посадовців України російською (не державною) мовою є, крім порушення законодавства, ще приниженням його національ-

потання про порушення кримінальної справи за ст. 161 КК України проти посадових осіб Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України В. Першина та В. Шевченка за умисні дії, спрямовані на розпалювання національної ворожнечі й ненависті, приниження його (Б. Паздерського) національної честі та гідності й пряме обмеження його прав. Зазначене клопотання Шевченківський районний суд Києва листом від 10.09.2003 р. № с-23 направив прокурору Шевченківського району Києва для проведення перевірки та порушення кримінальної справи

відповідного подання Адміністрації Президента України, Кабінету Міністрів України, всім центральним органам виконавчої влади щодо усунення порушень ст. 10 Конституції України, Законів України “Про мови в Україні РСР”, “Про державну службу” та неухильного дотримання Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 р. № 10-рп/99.

Прокуратура м. Києва направила зазначену скаргу прокурору Шевченківського району Києва С. Нечипоренку, а той, у свою чергу, всупереч ч. 4 ст. 7 Закону України “Про звернення громадян” та

директора департаменту співробітництва з країнами СНД В. Шевченка виніс Б. Паздерському чергову догану за нібито зрив терміну виконання доручення. При цьому в доповідній В. Шевченка не було зазначено, якого саме доручення Б. Паздерський не виконав! Прикметно, що доповідна з'явилася після чергової відмови Б. Паздерського перекладати довідкові матеріали російською мовою для міністра економіки та з питань європейської інтеграції України М. Деркача, що вказує на ігнорування керівництвом Міністерства державної мови. Отже, скасування догани не стало підставою для припинення порушень ст. 10 Конституції України, Законів України “Про мови в Україні РСР”, “Про державну службу” посадовими особами Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України та неухильного дотримання ними Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 р.

Чи не час припинити бездіяльність органів прокуратури у справі про порушення мовних прав громадян посадовими особами Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, які, надаючи протизаконні привілеї російській мові, розпалюють національну ворожнечу й ненависть та принижують національну честь і гідність особи?

• **О. ТЯГНИБОК,**
народний депутат України

А ВІЗ І НИНІ ТАМ...

ної честі та гідності з боку посадових осіб Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України. Ці аргументи не подіяли, і наказом, як уже зазначалося, Б. Паздерському було винесено догану.

Не погоджуючись із протиправною позицією Міністерства, Паздерський Б. М. звернувся до суду і, незважаючи на те, що Міністерство всіляко затягувало справу, в судовому порядку домігся скасування догани (рішення Шевченківського районного суду Києва від 02.10.2003 р.).

Крім цього, під час судового засідання Б. Паздерський подав кло-

потання про порушення кримінальної справи за ст. 161 КК України проти посадових осіб Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України В. Першина та В. Шевченка за умисні дії, спрямовані на розпалювання національної ворожнечі й ненависті, приниження його (Б. Паздерського) національної честі та гідності й пряме обмеження його прав. Зазначене клопотання Шевченківський районний суд Києва листом від 10.09.2003 р. № с-23 направив прокурору Шевченківського району Києва для проведення перевірки та порушення кримінальної справи

відповідного подання Адміністрації Президента України, Кабінету Міністрів України, всім центральним органам виконавчої влади щодо усунення порушень ст. 10 Конституції України, Законів України “Про мови в Україні РСР”, “Про державну службу” та неухильного дотримання Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 р. № 10-рп/99.

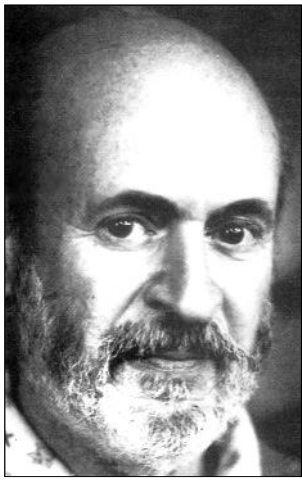
Прокуратура м. Києва направила зазначену скаргу прокурору Шевченківського району Києва С. Нечипоренку, а той, у свою чергу, всупереч ч. 4 ст. 7 Закону України “Про звернення громадян” та

директора департаменту співробітництва з країнами СНД В. Шевченка на підставі ч. 1 ст. 161 та ч. 1 ст. 364 КК України та внесення

ч. 4 ст. 97 КПК України, направив її до Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, тобто в установу, на посадових осіб якої Б. Паздерський скаржився.

Наступні скарги Б. Паздерського до Шевченківської прокуратури Києва (від 23.03.2004 р., 15.04.2004 р., 20.05.2004 р.) або розглядалися нею не по суті, або направлялися до Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, або відповіді надсилалися на неправильну адресу.

За цей час перший заступник міністра — керівник апарату В. Першин — на підставі доповідної

АКВАРЕЛЬНИЙ БЕРЕЗЕНЬ МИТЦЯ

Національний музей Тараса Григоровича Шевченка в Києві продовжує свою просвітницьку діяльність, представляючи високохудожню творчість Валерія АКОПОВА — видатного графіка й живописця, письменника, філософа, перекладача.

чеві своєї присутності. Він — провідник милосердної ідеї, висловленої ще в Книзі книг: цей прекрасний світ створений для людини, і тільки да-ти імена, назвати словом дерева, квіти, тварин і пта-хів, хмари і дощі або інші явища мусила людина. А те, що відбувається нині в так званому цивілізованому сві-ті, зізнаймося, є самозни-щенням.

Валерій Акопов свого часу залишив живопис, аби зберегти для нащадків душу Києва, яку будинок за бу-динком, вулицю за вулицею нищили, нагромаджуючи безликі, негармонійні й не-зручні споруди. Тоненьким пером Валерій Акопов пере-

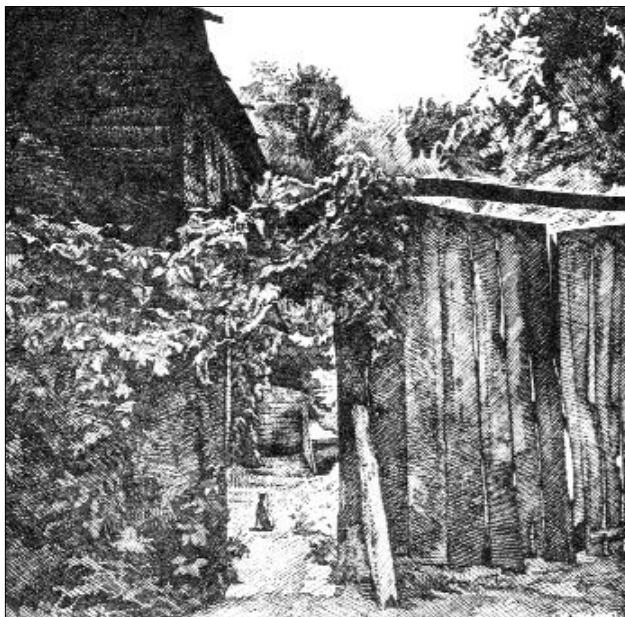
ніс на папір старовинний Поділ, звідки починався Ки-їв, краєвиди Києво-Печер-ської лаври й міських кладо-вищ, він передавав воло-гість повітря і ловив сонячні музичні сплески на прирече-них вуличках і будинках — там, де тупий чиновник не бачив ні поезії Києва, ні його краси.

Те графічне зібрання (оригінали), сподіваємося, колись придбає котрийсь із нових меценатів для музею історії Києва. А нинішні, представлені в музеї Шев-ченка акварелі приміських околиць, — то вже правдива оповідь художника про ті ма-ленькі місчинки в київських околицях, які не встигло

спаскудити наше нечувано неохайне суспільство.

Валерій Акопов просте-жив і відтворив весну в часі — від обважнілого березнево-го снігу й кригоходу на Дніп-рових затоках і озерах до перших несміливих, наче тільки підглядають оновле-ний світ бруньками (а чи бу-де нарешті справжнє тепло), дерев... І от уже легким ве-селім мереживом липкого листячка вкрито крони, і ось уже квітень підступає до бу-яння травневої зелені й щедро цвітуть плодами дере-ва старих приміських садів. А як різниться створене лю-диною — недолугі будиноч-ки чи перетин доріг — від примхливого обрису пова-леного дерева чи легкого малюнка хмар. Кожен гля-дач на виставці весняних ак-варелей Валерія Акопова у музеї Шевченка може пере-жити всі ці правдиві, ніби й мовчазні, а насправді дуже виразні довірливі діалоги з природою, бо художник — слухав і записував фарбами, а говорила тільки вона. Це справді християнська пози-ція — не випинати свого "Я" і не нав'язувати своєї при-сутності, стати тільки непо-мітним провідником Все-вишнього, адже тільки Він, Творець, — найкращий, не-перевершений художник.

Ця акварельна весна Ва-лерія Акопова — філософ-ське донорство в нелегкі на-ші будні. Адже коли бачиш і розумієш Вічність у близь-ких і доступних проявах, лег-ше переносиш життєві ви-пробування.

Цього разу він приніс весну й дозволив щедро впустити світло крізь вікна й двері, — створений недавно новий акварельний цикл від-дає на споглядання киянам вільно й відкрито, і кожна з чудових його картин, безпе-речно, гідна найкращих му-зейних колекцій світу.

Найшвидше зрозуміє ху-дожника тільки художник. Людмила Семикіна — ви-датна особистість, яка ще від часу хрущовської відлиги є взірцем правдивого талан-ту і внутрішньої свободи, кількома простими речення-ми визначила акварельну пейзажну лірику Валерія Акопова. Природа справді чекала саме того, хто поба-чить у ній Першотворця і розповість про своє зачуду-вання світові. Це — лірична сповідь творіння, котре усві-домило себе проявом Бо-жим, а Валерій Акопов — тільки той, кому довірила Природа свою тайну.

Художник, сповнений самоповаги й абсолютно далекий від найменших спроб привласнити дарова-ний йому Небом талант, не нав'язує ні природі, ні гляда-

"Подруги" Марії Титаренко

ДВОГОЛОССЯ ОДАРКИ І МАРІЇ

Галерея "Печерська" на території Києво-Печер-ської лаври представляє нову персональну вистав-ку сестер Марії і Одарки Титаренко. Нову — бо по-над 70 відсотків творів глядачі бачать уперше, а персональну — бо художниці завжди виставляють-ся разом, ніби творять своїм живописом єдину, ці-лісну українську симфонію. Мольберти їхні співа-ють різними голосами, а переливи двоголосся Ма-рії і Одарки — то не переспіви одна одної, не повто-рення завчених тем, а свій особистісний вираз яви-ща, події або цілком конкретної сучасної реальії.

У них багато спіль-ного не тільки зовні: сестри-близнючки на-родилися в мистець-кій родині графіка Анатолія Титаренка й Ельвири Титаренко-Ко-черженко, яка ожив-ляє розписами нат-уральний шовк. Здат-ність кожен квадрат-ний сантиметр карти-ни робити гарним — це, безперечно, гене-тично закладений спогад-згадка про ма-міні батіки. Оця ком-позиційна спіраль, ко-ли починаєш розгля-дати картину від краю

"Плин часу" Одарки Титаренко

до центру, знаходячи дедалі нову красу, або, навпаки, ко-ли від цілком конкретного, самодостатнього зображен-ня в центрі картини відступа-єш поглядом до її повного узагальнення — риса, прита-манна обом художницям. І теми їх цікавлять спільні — передусім Україна й україн-ство в контексті історичному, а потім — оте одвічне світле й радісне, що незнищенне в нашому народі й донині.

А все ж уважний погляд розрізняє мистецьку манеру сестер, адже по-різному ди-хають їхні пензлі, мазок на полотні більш стриманий у Марії і більш пристрасний, рвійний — в Одарчиних кар-тинах. Кольорова гама — експресивна, яскрава, ра-дісна ще від дипломних ро-біт дівчат (а навчалися вони в Українській академії мис-тєцтв і архітектури в акаде-міка О. Лопухова) — Марій-чиної "Іордані" та Одарчиної "Масляної", — то світоба-чення, поклонання множити прекрасне в усіх і вся навко-ло, усуваючи зло і темряву.

Ім довелося в юні роки відстоювати своє право на ці яскраві природні кольори, бо вони — представниці вже ін-шої, нової епохи, вільні від страху тоталітарної сталін-ської доби чи пізніших утис-ків поствідлиги. 21 квітня — їхній день народження, коли найчистіша в своєму онов-ленні природа святкує ра-дість буття. Тож картини Ма-рії і Одарки Титаренко, хоч би

якої теми торкалися вони — хай то навіть будуть козакі-січовики чи з глибини віків чумацькі вози, вантажені сіл-лю, — завжди оспівують при-роду України. Й історичні на-тюрморти, і сучасне сполучен-ня квітів як самостійних еле-ментів чи обрамлення в натюр-мортах, або ж навіть краєвидах (скажімо, медоносна пасіка на Марійчиній картині чи біблійні метафоричні лілеї — на Одар-чиній), — усе це приваблює глядача аж до фізичного тяжін-ня в поле картини.

Існує ще одне пояснення особливо зворушливого ставлення художниць до рослинного світу: їхній дід, учений-генетик Іван Євме-нович Кочерженко — один із засновників ботанічного са-ду в Києві, того, що носить нині ім'я академіка Гришка. Тож "Луговий мед" Марії чи "Півонії на тлі китайської ширми" Одарки й чимало ін-ших картин ніби навіяні ху-дожницям видатним дідом.

Є на виставці в галереї "Печерській" кілька вже зна-кових для творчості сестер Титаренко картин, що їх ху-дожниці не продають ні за які гроші, хоча колекціонери Франції, Голландії, інших єв-ропейських країн, а не тільки співвітчизники, не промина-ють їхніх виставок, щоб по-повнити власні зібрання.

• Сторінку підготувала **Ганна КОЗАЧЕНКО**, член правління Україн-ського фонду культури

СПУДЕЙСЬКІ ДОТЕПИ

Уявіть у студентських гур-тожитках дошку, на яку черго-ві вішають ключі. Дошка чо-рна-чорна, і на ній із-поміж ба-гатьох чорних різнокалібер-них ключів висить із викли-ком яскраво-червоний ключ-чик і під ним підпис на білому папірці, мов привселюдне ос-відчення, — "Костя".

Ця інсталяція Марії Па-вленко поряд з іншими робота-ми сприймається як ключ до всієї студентської виставки, що традиційно триває в куль-турному центрі Києво-Моги-лянської академії від дня свя-того Валентина до Шевченко-вих свят. Цього разу інсталяції і фото беруть на себе основне навантаження експозиції. Зіб-гані і в останній перед відкрит-тям момент відчайдушно об-мотані червоними нитками га-зети перетворилися на вели-чезне серце, і прилаштувалося воно в підніжжі плетених з очерету скульптур справді зна-менитої Ірини Контар, хоча вона вже переросла студент-ський вік і викладає в рідній альма-матер. Невеликий за розмірами бичок-бугайчик і зворушливе пташеня на спині бегемота налаштовують на ве-селий лад, а значна за обсягом виставка у виставці зарядних пристроїв від втрачених мо-більних телефонів (із літера-турною оповіддю про історію кожної втрати) підтримує той настрій. Це вправлялися в до-тепах Анна Левицька, Ольга Асадча й Віталій Власенко.

Література присутня тут і в іншій формі — на кількох сторінках переписаний червоним чорнилом лист Тетяни до Онегіна, мов після прання бі-

лизна, прищеплений на тоне-сенькій мотузці, оповідає гля-дачам про невмирущо серйоз-не ставлення киево-могилян-ських спудей і до справжнього відчайдушного, чистого ко-хання, здатного писати кров'ю серця, і до світової класики незалежно від мови й епохи, і взагалі — до вільного вислову своїх ідей. А різнома-нітні трави, вкладені в ма-ленькі прозорі слоїки з напи-сами, щоб не заблукати, — від ревностів, від кохання чи, навпаки, для щасливих шлюб-них стосунків і веселого на-строю нібито припасено ту тра-ву. І в цьому студентському жарті тої ж Марії Павленко вгадується знання, що в люль-ці козака Мамає (хоч його тут зримо немає) — любисток чи м'ята, а в пляшці й чарці по-ряд — цілюще зілля, а не зеле-ний змій. Здоровий дух панує в одному з найстаріших євро-пейських ВНЗ, — і саме це стверджує щорічна виставка в культурному центрі академії.

А ще не можна не звернути уваги на численні високоху-дожні фотографії, серед них — твори Євгена Завгороднього, бо в Могилянці існує серйоз-на фотостудія під керівницт-вом Сергія Россіньського. Але й поза студійна експозиція фо-то Аліси-Мір'ям Рубан не мо-же не зацікавити: ось доку-мент — студенти дають свід-чення міліції, котра торік при-пинила демонстрування забо-реноного Міністерством куль-тури фільму, анітрохи не

страшнішого від тих, що де-монструють щодня по цен-тральних каналах телебачен-ня; а ось дівчатах підгледіла ді-воча фотокамера — вони просто радіють існуванню або ж допитливо пізнають світ, у якому народилися.

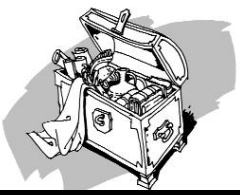
Але і йдучи від зворотно-го, не можна промовчати про справжніх писанки (колекцію створили члени спудейського братства НаУКМА) і серію ак-варелей Ольги Моргун, а тон-кі офорти Юлії Огаренко по-ряд з іншою графікою таки приваблюють і виразністю (бо зрозумілі без слів), і справ-

жньою філософічністю, вони гідні суперники найзнамені-тійшим дотепникам світу.

Ця виставка — весела й до-тепна — присвячена світлій пам'яті Олени Василівни За-мостян, багаторічному керів-никові й натхненникові куль-турного центру Києво-Моги-лянської академії. Власне, всі культурні заходи, що відбува-ються на Іллінській, 9, присвя-чені їй — невтомній подвиж-ниці, яка осягала своєю добро-зичливою енергією чимало добрих починань, і навіть з-за вічної межі допомагає студент-ству у вільній творчості.

Фото В. Косіна

БУКОВИНА — ОДИН ІЗ КИЛИМАРСЬКИХ ЦЕНТРІВ УКРАЇНИ

Народне килимарство XIX—початку XX ст. — яскрава сторінка в історії українського мистецтва. Як свідчать збережені до нашого часу зразки з першої половини XIX ст., Буковина вже тоді мала добре розвинене килимарство і була одним із трьох килимарських центрів в Україні.

Виробництво килимів із рослинним орнаментом поширилося в XIX ст. на Катеринославщині, у північній частині Херсонщини, у східній і західній областях Поділля та Буковини.

Цікаві зразки буковинських килимів XIX ст., оздоблених стилізованим квітковим орнаментом, дійшли до наших днів. Кілька з них зберігаються у фондах Львівського музею етнографії і художнього промислу.

Про реалії сучасного килимарства Буковини розпитуємо майстра народної творчості, відому килимарницю з села Нагор'яни, що на Кельменеччині, **Вікторію КИТАЙГОРОДСЬКУ.**

“КИЛИМАРСТВО — ВІЗИТИВ-КА КЕЛЬМЕНЕЧЧИНИ”

— **Килимарство як ремесло дісталася Вам у спадок від батьків?**

— Це справді спадок, і не лише від мами, а й від тата, який мав сукувобійню і ткав сукно для всієї округи, та й від усього нашого роду-люду. Мої Нагор'яни не мислили себе без ткацького верстата. Тому природно, що килимарство стало візитівкою Кельменеччини. Довгих зимових ночей ніхто в нас не марнував на сон. До третіх півнів ткали, а як надворі починало сіріти — бігли в поле. Не йшли, а летіли, аби більше займити.

Від мами Ольги мені дістався найбільший спадок — уміння працювати. Вона була ретельною господинею. Ці риси її вдачі, вочевидь, допомогли не тільки вижити, а й поставити на ноги дітей, коли нас у 1947 році осиротив один “добродій” із сусіднього села Макарівка. Він убив тата, який повертався з війни після відбудови Ленінграда. По війні солдатів із західних областей демобілізували не відразу. Тому мамі довелося добре впрягтися, щоб і через сирітство, і через голод, і через колективізацію нас трьох витягнути... Щоправда, ми й самі, як могли, вчилися жити. І мамину роботу переймали на льоту: вишивку, прядіння, ткацтво. Перед моїми очима й тепер стоїть мамина тканина верета (з тонкошерстої волосової пряжі) з перетканими калиновими гронами та зозулями. Мені малій здавалося, що ті птахи ось-ось злетять із чорного тла.

— **Коли Ви вперше стали до ткацького верстата?**

— Коли вже тримала в'язи (шию). Мама садила мене на коліна, і ми “удвох” силяли човник із кінця в кінець. Ткали полотно на

рушники, сорочки, скатерки, налавники, верети. Сировину для цього заготовляли самі — сіяли прядиво, тримали овець.

Самостійно я почала ткати в 12 років — зробила свою першу верету. Відтоді почалася моя пора — ткати. Робота за верстатом для мене не робота, а свято душі. Це справжня насолода, коли за кілька годин із простої пряжі з'являються дзвіночки, мальви або ружі. Навіть коли на горіді сапаю або корівку доглядаю, чи сіно складаю — усе про ті квітки думаю. Спочатку вони з'являються в моїй уяві...

“КОЖЕН УЗІР СТВОРЮЄ СВІЙ ЕФЕКТ”

— **Який зі способів ткацтва ви любите найбільше й у чому його перевага?**

— На декоративність ткацтва значною мірою впливає техніка. Кожне сплетіння створює свій декоративний ефект. Наприклад, гладке і рівномірне сплетіння відзначається спокійною ритмічністю, різні види скісного (чиноватого) ткацтва — “качельця”, “смерічка”, “луска” — (покривають) тканину дрібними фігурними мотивами, які мерехтливо вималюються контурами і надають їй об'ємності. Чиновате ткацтво повсюдно застосовувалося в одягових тканинах — вовняній і полотняній (опинки, запаски, попси, хустки), а також в інтер'єрних і господарських тканинах.

Килими ручної роботи поділяються на два основні види: повстяні і ткані. Ткані килими виготовляють із вовняної пряжі, бавовни, повстяні — із непряженої вовни.

У нашому селі ткали верети забирали (руками зачіпаються нитки, відраховуються хрестики; човником — це коли дерев'яний човник зі шпулькою несе її з кінця в кінець між двома рядами основи) і на дратах (коли ткацтво нанизується на товстий дріт, а основа сіляється човником). Усі три способи мені добре відомі, я ними виткала кілометри верет.

“ЯК У ПАВЛИЧКОВІЙ ПІСНІ...”

— **Кольори відіграють значну роль у декоруванні килимів. Як відомо, у покутських селах понад Дністром переважають багряно-малинові кольори, у селах Наддністрянського Поділля та Буковини — темні, особливо багатого чорного. Яким барвам і відтінкам надаєте перевагу?**

— Як правило, частина килимів іменується за кольором поля (тла), на якому розгортається малюнок. Старовинні роботи були виключно на чорному тлі. Колористичність помітно зростає наприкінці XIX ст., коли у їхнє виробництво вводиться все більше фабричних ниток. У килимарстві з'являються цехи з фарбування вовни.

Народні майстри з величезною фантазією оперують багатьма засобами декорування і створюють дуже цікаві й неповторні зразки тканин. Наприклад, у покутських селах понад Дністром панівний багряно-малиновий колір, у селах Наддністрянського Поділля й Буковини переважають темні кольори, що згущуються до чорного тону.

Якщо вести мову про кольори, з яких починалося наддністрянське ткацтво, — то це був чорний і червоний, як у Павличковій пісні.

Саме ними ткали верети (килимарство з'явилося пізніше). Згодом, на початку XIX століття, додалися коричневі і зелені кольори. А починаючи з 40-х років минулого століття, їх прибувало вже набагато більше — різних, переважно веселих. У 50—60-х роках минулого століття у нас з'явилися килими на білій основі. Одними з перших на Буковині виткали їх ми з сестрою Вірою та моя вітальна матка Марія Назарчук. Популярними стали і килими на світло-зеленому, блакитному та кавовому полі.

Загалом на квітковий узор використовується дуже багато кольорів і відтінків. Гарна майстриня використовує їх, починаючи від півсотні. Скажімо, із зелених тонів має бути темно-зелений, зелений “прямий” (тобто, звичайний), світло-зелений, камінковий (із синюватим відтінком), оливковий, горіховий, травний (трав'яний) — більш і менш насичений, пастельний і яскравий.

— **Як Ви досягали такої кількості відтінків? Добирали колір пряжі й самі фарбували?**

— Усі ці відтінки ми підфарбовували самі, випросивши у краєвців по ложечці потрібних барвників. Можна, звичайно, використовувати для фарбування листя горіха, лушпиння цибулі, відвар бузини, бузку, петрового батога, кори дуба, квітів звіробою, скумпії та багато чого іншого.

— **Чи залежить від функціонального призначення килима його орнамент, композиція, колорит?**

— Звичайно. Упродовж віків народні майстри знаходили найкращі співвідношення пластичного перебірного декору з розмірами та призначеннями тканини і вмійли поєднати в цілісні композиції фактурні та орнаментально-коліристичні ефекти. Значна роль у декоруванні народних тканин належить колористичним рішенням. Їхня характерна риса — зведення кількох барв і відтінків до одного панівного тону. Такий прийом відображається у народних назвах: наприклад, плахта — “чорнобрива”, “синятка”, “рябенка”, “червонятка”, “золотиста” тощо. Гарно зливаються різнодібрані кольори в тканинах Покуття, Карпат, Буковини, загальний колорит яких завжди визначається основним кольором тла.

У моїх роботах переважають рослинні мотиви, проте люблю і геометричні малюнки, які використовую переважно для доріжок, верет, вузьких і довгих килимів скорців, вовняних скатертин, призначених для підлоги, оббивання стін (обіця) над лавками та нижньої частини стіни або попід стелею. Найчастіше вони прикрашені густою сіткою з'єднаних між собою квадратоподібних ромбів, зафарбованих у контрастні чорний, жовтий, червоний і зелений кольори.

В. Китайгородська (у центрі) з подругами

“МИ З ЧОЛОВІКОМ УСЕ ПОЧИНАЛИ З ГОЛОЇ ЗЕМЛІ”

— **Ви все життя займаєтеся килимарством, чи можнадесь побачити Ваші роботи? Чи мали Ви персональні виставки? Чи є попит на килими сьогодні?**

— За своє життя я виткала близько кількох сотень робіт. У молоді роки, коли ми з чоловіком усе починали з голої землі, я продавала багато килимів, щоб побудувати хату.

Роботи мої купували не тільки в нашому районі, а й у Чернівцях, Бельцях (Молдова), на Хмельниччині, Київщині, навіть у Грузії. Були замовлення й на Канаду. Але мені стало шкода розлучатися з роботами. Адаже вдруге я їх виткати не зможу, це — велика складна праця. Фарбувати нині ніде, прости нікому. Раніше всю пряжу мені готувала моя мама Ольга. Тепер, коли бачу, скільки старожитностей, ікон, картин, сорочок, рушників, кожухів, горботок попливло за кордон, замислююся: чому з усіх боків кожен прагне ухопити собі щось краще з нашої України? Дивлюсь, як окремі підприємливі люди вже приїжджають до села, живуть тиждень-другий і щодня виходять у центр із плакатом: “Скуповую старі вишиті сорочки, скатертини, тайстри”. І селяни, як потічки, зносять їм усе, бо статки нині в них малі, а платять за це непогано. Воно б і нічого, якби все це чудодійство наших бабусь, матерів лишалося в українських музеях і приватних колекціях. Але все те багатство йде далі, кажуть, навіть до Італії, Португалії, Австрії. А ми ніби маємо пишатися тим, що нашого там прагнуть. Але ніхто не замислюється: а що залишаємо в спадок тим, хто прийде за нами? Яку історію, культуру по собі залишаємо?

Що ж до моїх робіт, то раніше вони виставлялися систематично двічі-тричі на рік під час Різдвяних, Великодніх свят, іноді на тематичних виставках декоративно-прикладного мистецтва. У 2000 році була моя персональна виставка в Чернівецькому обласному художньому музеї. Окремі роботи експонувалися у Київському музеї архітектури та побуту, а також у Москві, Рязані, Кишиневі та Кракові.

“ГОЛОДНІ Й ХОЛОДНІ, МИ ТКАЛИ КАЛИНУ І РУЖІ”

— **Чи легко нині займатися килимарством? Адаже крім верстата потрібна сировина, де Ви**

її береже? Ваші килими — це ви-роби з вовни?

— Хто любить цю роботу, то — легко. Нікого не примусиш або не прив'яжеш: сядь і тчи. Інша річ, що зникли прядильні й фарбувальні цехи. Раніше наші жінки возили вовну до Веренчанки, що на Заставнівщині, та й міняли на комбінації на готову пряжу. Або щовівторка і четверга в Бордюзі в нашому Кельменецькому районі та в Чагрі Глибочього району можна було пофарбувати нитки. Ще й досі перед очима довгі гони дерев'яних жердей, на яких сохнуть чорні, червоні, сині, голубі, фіолетові, рожеві, оливкові, гарбузові мотки пряжі.

— **Від Ваших колег-майстринь доводиться все частіше чути, що сьогодні мистецтво килимарства гине. Якщо це так, то чому?**

— Донедавна лише в нашому селі у кожній із 200 хат стояли верстати. І спочатку каганець, а потім світло горіло цілу ніч. Гойдалися клубки на гачках, а човники бігли між основи. Тяжко ми працювали — вдень і вночі. Але у тій роботі був особливий заряд, толк: по-перше, посіяти, вимочити, відьоргати, спрости коноплі, фарбувати; а по-друге, виростити з ягняти вівцю, діждати другої весни, постригти її, піпрати вовну, спрясти, пофарбувати — і ткати. І то вже було справжнє свято, коли наставали “вирізки” — коли готовий виріб відтинали від основи й виносили у двір на оглядини. Сходилися сусіди, обговорювали все до деталей. Варилися вареники, пригощалися всі — свої і чужі, навіть ті, хто йшов повз двір.

Здавалося б, добре тепер жити, бо доволі всього в крамниці, але сумно від того, що все те виробляється не в нас, що все те масове і штучне, що доньки не перейняли від матерів їхніх знань і вмінь, що все якимось дрібниць і розвіюється. Тривожно й від того, що порожніють наші сільські хати, діти дотягають чуже майно по чужих землях. Кажуть, треба виживати... Немає чим дітей годувати... А чим годувала нас малих моя мама в голодному 47-му? Гірким жомом, горобини малайчиками та своєю присутністю. Вона ні на хвилинку не залишала нас, хіба що коли змушували йти на лісопалуву у бузовицькі ліси. Увесь час була з нами і вчила нас боятися Бога, любити і поважати старших, а головне — працювати. І щораз казала: “Якщо гроші легко приходять, то так само легко й відходять”. А тепер всі хочуть легкого хліба і з різних трибун волають про патріотизм, тоді як рідна земля стоїть по пояс у тернях.

— **Про що Ви думаєте, коли працюєте за верстатом? І чого хочете від життя?**

— Я маю все, що треба людині. Але коли працюю, то мимоволі за кожним хрестиком зачіпається якась думка. І це природно, бо кожна людина, коли залишається сам-на-сам із собою, думає про сокровенне, про те, що болить. Я хочу, щоб труд мого покоління не списали на смітні історії. Бо ми, голодні й холодні, — ткали калину й ружі! А що нині вміють ситі й багаті? Як на мене, сьогодні бракує центру, стовпа, до якого нитками була б прив'язана вся родина.

• **Марія ВИШНЕВСЬКА,**
м. Чернівці

МИКОЛА БАЖАН І СУЧАСНА УКРАЇНЬСЬКА ЛІТЕРАТУРА: ПРОБЛЕМА ЗВ'ЯЗКУ ПОКОЛІНЬ

Щоби полюбити поета, треба полюбити хоча б один його вірш про кохання, космос, маму, батьківщину...

Щоби зрозуміти поета, треба дізнатися, кого любив він, і (найголовніше) — побувати на його батьківщині.

Ця істина, піддвлена, здається, ще самим автором "Фауста".

Направду, нерозривність кожного поета із землею його дитинства безсумнівна, незважаючи навіть на його космізм, комізм, комунізм чи іншу "ізову" заангажованість.

Так під шпалерами радянських комунало, буває, проступають фрески...

Мене, західняка з Волині, який півжиття прожив у Львові, давно вабить природа і порода людей Великої України. Побував у селі та в хаті Тараса Григоровича Шевченка, віддав Запоріжжя, Хортицю... провів ніч із дніпропетровськими кам'яними бабами — своїми музами, написав поему "Степ", де, зокрема, описав віртуальний діалог Будди і Мамая.

"Добра, ласкава Умань" у мене асоціюється з епічним грішно-святим розмахом гонтівської шаблі, козацькими походами мого предка — гетьмана нерестрового козацтва Павлюка Бута, симоненківськими рядками про те, як він любив "у Софіївці думать"... Докією Гуменною, у помешканні якої мені довелося гостювати у Нью-Йорку.

Із хрестоматійним, великим і неосяжним поетом-академіком, академіком-поетом Миколою Платоновичем Бажаном до сьогодні в мене це казково-легендарне містечко не асоціювалося.

Тепер ще більшою і ніжнішою стає мені Умань і зрозумілішим, ближчим Микола Бажан, для якого вона стала гніздом, із якого він, кинувши виклик Долі, полетів у довгий духовний вирій разом із Лесем Курбасом (із ним пробував себе в театрі), Олександром Довженком (із ним знімав перше геніальне українське кіно), Михайлем Семенком, Олесеєм Гончарем... цілим поколінням шістдесятників, яке Він благословляв летіти далі, вище...

Микола Платонович був двокрилим. Можливо, тому йому легко закинути дволикість.

Одним його крилом була клопінка, тиха і шалено трудомістка академічна наука, гостра і холодна, як скальпель хірурга, другим — емоційна неокласична, барокова поезія.

Так Він і жив задля Великої Енциклопедії завдяки Високій Поезії.

Бібліографія у нього значно потужніша, ніж Біографія, яка, якщо не враховувати одного майже смертельного випадку захворювання на тиф, студентське напівголодне існування, війну... була досить офіційною, блискуче-успішною, ад до кісток радянською, адже й за роками народження не могло бути інакше...

Могло бути коротше.

Як у Косинки, як у Плужника, як у Курбаса, Сергія Єсеніна, врешті, чи Маяковського... Агатангела Кримського.

Але кожну людину найчесніше судити за

законами, нею самою над собою встановленими.

Кажуть, доволі самоіронічний у житті, академік Бажан був далекий від того, щоб переоцінювати чи героїзувати себе у контексті бібліографій чи біографій своїх побратимів по перу, яким він, зважаючи на його енциклопедичність і незаперечний талант поета, не міг не віддавати належного.

І якщо він, книжник і трудоголік, не дотягував до Євгена Плужника, Володимира Сосюри, Костя Гордієнка у магматичній стихійності, природності, крилатій корінності небесного дару, то в горизонтальній симфонічності, всеохопності і буквено-титловій сфокусованості Він в українській гуманітаристиці після Івана Франка не мав собі рівних, доходячи, як і Його попередник, у тому всьому так далеко, що викликав на себе підозри в неукраїнстві, бо ж "хіба може українець бути таким мудрим" (скаже із "проєвропейським" прононсом галицька пані).

Платонович...

Із таким по батькові можна бути хіба що греком, нащадком великого філософа.

Але навіть якби М. П. Бажан був каракалпатцем у сьомому поколінні, грузином... італійцем... ніякі вітри перемін не зітруть Його прізвища (яко Головного редактора) із многотомної Української Радянської Енциклопедії, яку я купив, як і першу свою вишиванку, за перші гонорари за поезію і якою досі користуються мої діти. Впевнений, що й діти дітей не здадуть її в макулатуру, а творці Енциклопедії Сучасної України, окремі статті до якої маю честь підготувати, також не скинуть сімнадцятигому УРЕ із "корабля сучасності", а добру третину її статей запросять до себе в гості, ще одну третину — з альтернативної Енциклопедії Українознавства, а решту — допишемо ми, модерністи, тобто, сучасники.

У школі ми пройшли повз поезію Миколи Бажана...

Зостався хіба що нав'язливий речитатив Його пропагандистсько-сугестивної "Клятви":

*В нас клятва єдина і воля єдина.
Єдиний в нас клич і порив:
Ніколи, ніколи не буде Вкраїна
Рабою фашистських катів!*

Але у школі ми холодно пройшли і повз Сосюру, Рильського, Довженка. Лише тичинівський трактор "продиринчав" через наші галасливі комсомольсько-піонерські подвір'я, не зачепивши здорових, органічно іронічних душ, а викликавши милий, якийсь пробачувальний сміх. І вчителі в цьому винні найменш. Така була спущена зверху "Шкільна програма", яка мала іконізувати, засушувати те, що було покликане Любов'ю і мало народжувати Любов. А відступати від неї можна було хіба що в рамках зонівського закону: за крок вліво, крок вправо... Тому й не дивно, що суспільно-психологічний маятник гойднувся тепер в іншу крайню свою точку, сполошивши там іншу крайність — "бузніна" — яко блюзнірство, цинізм та шизоїдний усміх екклізіастичної порожнечі,

хвороба нашого душевного духу. Для посвячених він смішний, але для непередбачених — вірусоподібний. Як і не на часі, по-моєму, анархічне скидання аж у сільські школи мудро-розаокеанські дискурси про міфологізацію та деміфологізацію усього і вся, що "горить і ворохається"... що святе і світле.

Але це, знову ж таки, питання дискусійні.

І слава Всевишньому, що ми вже... ще можемо дискутувати.

Фізичний час Миколи Платоновича Бажана і дискусії — оксюморон.

Отож він запекло працював яко науковець і писав таку ось поезію:

*Б'є космогрудий кінв копитом на припоні.
Кипить на дні подовбаних барил
Солодке молоко розпалених кобил.
Пахліла пахнуть дикі та солоні.*

*Додолу хиляться рясні куці багаття,
І дим струною в небозвід зіперсь.
Рвучи нитки ялозеного шмаття,
Немов квічена брость, повисла повна персть.*

*У добру вільгість, в плідний піт
Зарошено тіла вкраїнських ясных бранок,
І рот розтерзано, і проросте на ранок
В дівочих черевах ідкий монгольський плід.
(“Кров полонянок”, 1925 рік).*

Може, теперішній крикливо рекламований підпостмодернізм, що самопід'язується на еталон, у своїй комп'ютерно-холодній колажній, холодній вульгарності утне щось монгольськше, європейськше? наворочено-крутіше?..

Усе, що вічне, модернове, але не завжди навпаки.

Бажан сприймається як сучасний поет.

Його густа (подекуди загуста) трипільсько-антична метафорична бароковість рятує навіть найзаїдеологізованіші вірші-агітки від атрофії під дією часу, так живиця стає бурштином, як-от у "Пісні бійця", наприклад:

*Бійці виїжджали, і коні іржали
(Стримано в стременах сталь дзвенить),
А дим терпкий у полі, а в полі дим іржавий,
І слина з кінських губ — немов ковильна нить.*

Або у "Скелях Дувра", де вже лірично засвоюється заморський культурний досвід:

*Так ось вона — ця знаменита крейда,
Яка повзе з урвистих берегів
В шум дуврського замуленого рейду,
В холодний скаламучений пролив.*

*Так ось вона — ця круча Альбіону,
Ваннисто-білий невисокий щит,
Який, немов удану перепону,
Поперед себе звів гордливий бритт.*

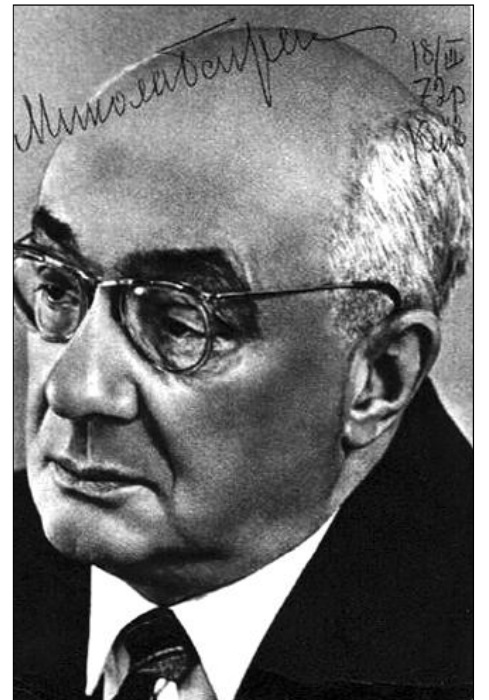
Прочитований вірш написаний ще 1948 року.

Микола Платонович ніколи не перестав писати поезію.

І в усі часи він мав її у трьох іпостасях: громадянську, інтимну, космічну... Але завжди Поезію.

Щоби мати найповніше уявлення про Неї, бажано, є сенс по краплі, зі смаком (бо ж не обов'язково випивати бочку вина, що би знати його смак) цитувати Бажана різних років... щоби переконатися в тому, наскільки Він монолітний і полімірний — по вертикалі почувань і горизонталі розмірковуваних:

*В сповитій млою оркестровій ямі
Почувся шелест. Вистригнувши з мли
І збігли ввись по хроматичній гамі,
Протріпотів і втих кларнет.
Прийшли,
Розмотуючи мокрі шарфи з шиї,
Перукарі, музики, лицедії,
Крикливий люд лаштунків і куліс,
Строката суміш геніїв, гульвіс,*

*Ентузіастів, пияків, гордливців,
Одеський збірід натхнених нещасливців,
Смутне поріддя музики й біди,
Зі всіх кінців позбирале сюди.
(Із "Симфонії", 1956 рік).*

Або:

*Злобне кипіння магми, виверження породи,
Мармуру біла спека, дикого каменю рик,
Подих тяжкий вулкана, плоті могутні роди, —
Майстер стальним зубилом брилу тупу розсік.*

*Так в передвічній вирі атоми, форми
й задуми
Вихрились, вибухали, прагнули мір і тіл,
Пінилися над безоднями, бились
перед завадами,
Кидалися протуберанцями, глухо
звергалися в діл;*

*Бо він пізнав до краю суть людського
поріддя,
Найглибшу муку й щастя рукастого
творця, —
Нещадну спрагу мозку, голодну хіть
всевиддя,
І поклик мет далеких, і пошук без кінця.
(Із "Перед статуями Мікеланджело", 1961 рік).*

...І — "Тишина", природний, свіжий, прозорий і світлий, мов сльоза щастя, вірш, написаний у 1981 році, незадовго до Тиші тіла, яку прийнято називати вічною. Вірш — мов язичеська молитва:

*Зважусь у ліс по тропі неширокій
Тихо, як в білий собор, увійти,
В цей величаво простелений спокій
Снігу, і присмерку, і самоти.
Стежка не скригне, і ліс не застогне.
Сплять нерухомі тіла кучугур.
З-поміж гілля, спалахнувши, як огник,
Вистрибне червоногрудий снігур.*

Отож "подвижникові української культури", як назвала Майстра у передмові до Його вибраних творів професор Наталя Костенко, виповнилося нині сто років.

Енциклопедією, головним редактором якої Він був, користуються нині його правнуки, Його вірші друкує еротичний сучасний журнал "Лель", красиві молоді аспірантки досліджують Його довгі й стрункі, мов дівочі ноги, поеми... а молоді доктори розгадують секрет гармонії того, що називають душею, у совісного самоіронічного інтелігента-трудоголіка, до якого чи не найбільше з сучасників можна віднести слова Його побратима Максима Рильського про два крила людського щастя — красиве і користне... енциклопедичність і ліричність.

Комусь із сучасників потрібні троянди, комусь виноград, а комусь і весь духовний сад, посаджений колишнім уманським хлопцем, пізніше українським поетом-академіком Миколою Бажаном, сином Платона.

• **Ігор ПАВЛЮК**, письменник, член НСП України, канд. філол. наук, старший науковий співробітник Інституту літератури НАН України

**"Я з Гонтою плакав на скровленім уманським попелі,
і Пушкін, і Лермонтов серцем стрясає моїм,
я поруч Толстого стояв на валу в Севастополі,
я разом з Сенкевичем входив у цезарський Рим.
Шекспірові сні, що примарились літньої ночі,
потворні і гарні паризькі химери Гюго,
некрасовський стогін,
Франкові видіння пророчі, —
о захвати й муки прекрасні, палючі, урочі
хмільного читання, палкого читання мого!"**
(Бажан М. Твори. Т. 1. Київ, 1984, с. 503).

Борислав Степанюк — один із небагатьох поетів фронтової хвилі, який і досі своєю творчістю вабить шанувальників красною поезією. Він належить до того славного покоління щирих у своїх почуттях і переконаних письменників, які на краю життя і смерті створили унікальну сторінку сучасної української літератури. Хоч і не було тоді часу в наших батьків “гратися у вірші”, проте й неவிбаглива, за сьогоднішніми мірками, одержина фронтового вірша відповідала високому смислу боротьби. Адже там, на фронтах Великої Вітчизняної, відбувалася битва почуттів заради майбутнього життя на землі. Їхня поезія мала безпосередній зв’язок із серцями воїнів, являючи собою не лише міць і глибину народного духу, а, передусім, як сказав побратим Борислава Степанюка Данило Бакуменко, кардіограму мужності нашого народу в найширшому спектрі почуттів. Наші батьки своїм словом доводили, що українська поезія ніколи не була войовничою. Проте героїчною вона була завжди. Аби перемогти зло, вона зміцнювала найкращі людські почуття і налаштовувала людей на боротьбу. Та поезія була і залишається для нас назавжди поезією совісті й правди, якою б гіркою не була “окопна” правда. Як стверджує своєю творчістю Борислав Степанюк, то була поезія народу-переможця: “Ні, не забути довіку того бою, / Лавину ту вогненно-снігову: / Підкошений, скривавлений — устояв, / І навіть

Філософія життя, тривога і страждання занурюється у бентежний світ Борислава Степанюка. Із року в рік, із минулого віку в новий двадцять перший, від людини до людини перетікає у народну свідомість його рика, яку немислимо перервати. Вона і в Степанюкових епічних творах, неповторних за змістом і красою сонетах, і в чудовій ліриці поета — фронтовій, повоєнній, сучасній, у його лірико-драматичних творах громадянського звучання. Борислав Степанюк — один із небагатьох поетів фронтової хвилі, який і досі своєю творчістю вабить шанувальників красною поезією. Він належить до того славного покоління щирих у своїх почуттях і переконаних письменників, які на краю життя і смерті створили унікальну сторінку сучасної української літератури. Хоч і не було тоді часу в наших батьків “гратися у вірші”, проте й неவிбаглива, за сьогоднішніми мірками, одержина фронтового вірша відповідала високому смислу боротьби. Адже там, на фронтах Великої Вітчизняної, відбувалася битва почуттів заради майбутнього життя на землі. Їхня поезія мала безпосередній зв’язок із серцями воїнів, являючи собою не лише міць і глибину народного духу, а, передусім, як сказав побратим Борислава Степанюка Данило Бакуменко, кардіограму мужності нашого народу в найширшому спектрі почуттів. Наші батьки своїм словом доводили, що українська поезія ніколи не була войовничою. Проте героїчною вона була завжди. Аби перемогти зло, вона зміцнювала найкращі людські почуття і налаштовувала людей на боротьбу. Та поезія була і залишається для нас назавжди поезією совісті й правди, якою б гіркою не була “окопна” правда. Як стверджує своєю творчістю Борислав Степанюк, то була поезія народу-переможця: “Ні, не забути довіку того бою, / Лавину ту вогненно-снігову: / Підкошений, скривавлений — устояв, / І навіть

Славний Володимир Миколайович підійшов до Степанюка, обняв за плечі і владним голосом сказав: “Оце і є справжня поезія!”

ні поетичною красою життя взагалі, а й у невпинній самовідданій боротьбі за цю красу в повсякденному житті, у буденній роботі над цією красою. Звертає на себе увагу і хід поетичної фразимити, яка логічно прямує за певним життєвим алгоритмом: від серця — до розмови, від розмови — до пера, а від пера — вже до конкретної справи. А звідси, як наслідок, — і особливий жест у слові, й особлива інтонація, максимально лірична і ніжна. Борислав Степанюк —

ми, наприклад, як поеми “Уляна і Демон”, “Бранне поле”, “Рось по каменю біжить”, “Батьківське вогнище”. Вогненні дороги юнака з Чернігівщини пролягли божовими шляхами Ленінградського та Волховського фронтів. У боях за станцію Погостя він був тяжко поранений. У передмові до поетичного циклу “Діалог з Олександром Прокоф’євим”, згадуючи буремну юність, Борислав Степанюк дав таке лаконічне визначення фронтовій поезії: “Пройти слідами боїв, згадати фронтове побратимство, обпалену молодість — це теж, гадаю, поезія. Поезія, яка не полишає в спокої і

побратимом-вітром / До віконця (як колись, колись), / Я б постукав і чоло б я втер, / А рукав обпалений повис. / Яблуна гілочка підряд / Три рази постукала дрібненько. / Серце б’ється дужче у стократ, / У вікні майнуло... / Здрастуй, ненько!”. А це ж був один із перших віршів молодого поета, з яким він дебютував у журналі “Дніпро” 1945 року! До речі, за півроку до цієї події у творчому житті Борислава Степанюка відбулася ще одна знакова подія. У жовтні 1944 року Володимир Миколайович Сосюра виступав на Володимирській гірці у гуртожитку студентів-філологів Київського державного університету імені Тараса Шевченка. Наприкінці свого виступу він звернувся до аудиторії юних літераторів і запросив найсміливіших почитати свої твори. Хлопців у той час, в основному жіночій ав-

ський письменник”. У творчій долі багатьох поетів залишив добру пам’ять Борислав Павлович. Колеги по перу шанобливо називали його редактором від Бога. Данило Бакуменко розповідав, як його перший рукопис у 1953 році з Далекого Сходу потрапив до Борислава Степанюка і, як той, уважно поставившись до молодого автора, допоміг йому видати першу поетичну книжку “На щастя землі”. Згодом Степанюк редагував і видавав другу далекосхідну збірку поезій Бакуменка “Коріння життя”. Тоді, під час спільної роботи, вони і здружилися на довгі роки. Ця творча дружба тривала до са-

Лірика Степанюка така ж глибока і різноманітна за формою виконання, така ж ґрунтовна і совісна, як і все, що представлено у новій збірці поета. І важко навіть сказати сьогодні, в якому поетичному жанрі Степанюк краший: у ліриці чи в епіці. Полеміка щодо цього, мовляв, Степанюк — поет більш епічного плану, як на мене, недоречна. Щоб досягти такого епічного рівня, треба бути, передусім, чутливим до нашого життя, проникливим і мудрим ліриком. Підсвідомо відчувається у творах сорокарічної давнини і творах сьогоднішніх один голос, у залежності від теми і подій, голос землі, голос трав, ко-

КАВАЛЕР ПОЕТИЧНОЇ СЛАВИ

автор понад тридцять ліричних та епічних книг, письменник з унікальним поетичним іконостасом, якого, мабуть, немає в жодного із сучасних українських поетів. Борислав Павлович, якщо можна так сказати, повний кавалер орденів поетичної слави. Він лауреат найпрестижніших літературних премій імені П.Тичини, В.Сосюри, М.Рильського, якими пошановано багатогранну поетичну творчість митця.

Ще з часів Великої Вітчизняної війни і до часів відбудови української держави славнозвісне покоління наших батьків-переможців заклало підвалини любові, високої духовності та віри в Україну. З особливим щемом говорить Борислав Степанюк про незаслужене забуття покоління фронтовиків, людей, які за всіх обставин знаходять сьогодні силу і мужність, щоб тверезо і критично проаналізувати безпрецедентний шлях держави.

Знаючи, що, безумовно, найбільш відчутною у нього є тема людини на війні. Воєнні твори поета вражають силою людського духу, своєю глибиною, природною мудрістю простого українського хлопця — безпосереднього учасника тих кривавих подій, що залишили невинні сліди і в душі, і на тілі звичайного воїна. Як пише Степанюк: “Одкуль, осколків на солдатським тілі / Навічних шрамів запеклась печать”...

У книзі вибраного воєнних творів займають особливе місце. Концептуально вони об’єднані у цікаві поетичні цикли. Передусім, це — могутній за обсягом і змістом розділ “Райдуга над обеліском”, який розповідає про солдатські шляхи Борислава Степанюка та його побратимів. А також розділ “З епічного поля” — представлений у книзі широкоформатними ліро-епічними поемами. Таки-

На передньому плані: Борислав Степанюк та Данило Бакуменко, Київ, 1965 рік

це свідчить і копітка перекладацької діяльності, і творче єднання поета із культурним надбанням братніх народів, зокрема киргизького. Сталося так, що після тяжкого поранення на фронті Борислав Павлович опинився в Киргизії, де, будучи студентом педагогічного інституту, вивчив мову і зосередився на вивченні культури киргизького народу. Там, у Киргизії, поет відчув повернення до активного життя, потяг до життєдайного поетичного слова. Підсумком багатолітньої подвижницької перекладацької діяльності Борислава Степанюка стала величезна праця поета-перекладача “Струни комуза” — антологія киргизької поезії, яку 2003 року було відзначено всеукраїнською літературною премією імені Максима Рильського.

Степанюк володіє умінням огортати емоційним серпанком інтимністю будь-яку тему. Взагалі, читаючи вірші Борислава Степанюка, відчуваєш, як вони дихають землею бентежого і продовжують своє життя у читацькій підсвідомості. “Я підходжу з

диторії, було лише троє. Та й ті після важких поранень. Дівчата в гуртожитку неодноразово чули ліричні твори Степанюка. Тож вони і запропонували послухати філолога-третьокурсника Борислава Степанюка. Коли юнак прочитав вірш “Здрастуй, ненько!”, славний Володимир Миколайович підійшов до Степанюка, обняв за плечі і владним голосом сказав: “Оце і є справжня поезія!”

Змужніла поетична думка Борислава Степанюка вражає високою культурою мислення і довершеністю поетичних образів. Борислав Павлович страшенно не любить халтури. Пам’ятаю, з якою шаною розповідав мій батько про майже сорокарічну роботу Степанюка на редакторській ниві, про його принципову творчу позицію під час роботи у видавництві “Радян-

буль, серед сучасних поетів, рівних його майстерності, не так уже і багато. Віртуозному поетові вдалося досягти високих результатів у багатьох складних поетичних формах, таких, скажімо, як сонет, балада, легенда, поема. Найвищої оцінки й широкого визнання заслужили вінки сонетів: “Вінок мій Лаурі”, “Синьоокий мій липень” та “Любов як хліб насущний”. Кожен вінок — це своєрідна сповідь автора, його освічення в любові рідній землі, рідним людям. Недарма прекрасний вінок сонетів “Синьоокий мій липень” у 2001 році було відзначено Всеукраїнською літературною премією імені Володимира Сосюри. Така висока оцінка поетичної майстерності Степанюка стала даниною пам’яті незабутнього вчителів, яким був для митця Володимир Сосюра.

книга без усілякої риторичної зайвини і надмірної символізації являє собою конкретний образ українського безсмертя. І саме на цій болючій грані постійно перебуває разом зі своїм багатотрагедальним народом душа поета. А ще відчувається глибока повага до рідного материнського слова, повага до єдиного слова, що своїм смислом іде від народних джерел. У слові Степанюка присутня глибока мудрість, яку шанує читач, насамперед, за те, що вона надає живих інтонацій віршованій мові, доповнює поетичні образи темпераментом і характером оповідача. Головним художником у поезії Степанюка є виражена талантом і досвідом письменника мова. До слова поета хочеться доторкнутись. І тоді його слова, наче не слова, бо вони принесли в собі предмет, запах, звук, колір, подих вітру, віддали все це серцю, пам’яті, а самі, ніби непомітно розчинившись, пішли у тишу, яку вони

Особистість поета стає особистістю, а особистість — історичним. Звідси і твориться атмосфера особливої епічної соборності в поемах Степанюка. І треба бути художником щирою співчуття до людського болю, щоб так глибоко відтворити страшні події минулої війни, трагедію українського народу, трагедію солдата-переможця, як це зробив автор. Борислав Степанюк не замовчує про особисту драму солдатів Другої світової, про незагоєну рану нашого суспільства. Він підкреслює велич народного подвигу в ім’я рідної України, подвигу солдата-волидаря, людини непохитної моралі й кременного характеру. Поет закликає свого читача не просто згадувати наше минуле, а жити і пам’ятати історію українського народу. І за це йому, поету-трибуну, поету-патріоту, наша велика вдячність.

• Олександр БАКУМЕНКО

Борислав Степанюк — автор понад тридцять ліричних та епічних книг, письменник з унікальним поетичним іконостасом, якого, мабуть, немає в жодного із сучасних українських поетів.

Геннадій Петрович ПОЛЬОВИЙ — відомий український художник-графік — пише спогади про своє покоління, друзів-митців, які вийшли з повоєнного студентства, пережили репресії, а згодом стали знайомими майстрами, збагативши традиції українського графічного мистецтва власними відкриттями. Автор теж розділив нелегку долю своїх побратимів по творчому цеху та, незважаючи на всі лихоліття, залишився тонким романтиком у своїй творчості з вишуканою манерою письма. Його графічний цикл “Соняшники” насправді напоєний сонячною енергією (для цього художник навіть створив власний рецепт суміші, що дає світіння фарбам); його пейзажі Кокте-

беля фантастичні не тільки чарівністю природи, а й змістом: там у блакиті небесній планерують над морем не лише літачки і дельтаплани, а й “тарілки” космічних прибульців, повітряні диліжанси і старовинні велосипеди. Він називає себе сонцепоклонником, а соняшник — космічною квіткою. Та в спогадах найменше пише про власну творчість, прагнучи насамперед передати живі враження від зустрічей із визначними художниками Володимиром Куткіним, Георгієм Якутовичем, Георгієм Малаковим, Олександром Данченком та іншими друзями по цеху, чий імена вже в анналах історії образотворчого мистецтва України. Саме цей фрагмент спогадів Геннадія По-

льового я попросила в нього для публікації, та вже зараз розумію, що продовжити розповідь про це покоління митців треба історією творчого життя самого автора, який, через свою виняткову скромність, не зажив високих відзнак і належить до рідкісних постатей, бо поєднав високий хист і благородство натури. Уже посмертну велику персональну виставку і каталог Володимира Куткіна його вдові допомогли підготувати Геннадій Петрович Польовий і його дружина — художниця Галина Іллівна Гаркавенко. Нині ж, знаю, ці шляхетні люди теж потребують допомоги.

Валентина ДАВИДЕНКО

ОБЛИЧЧЯМ ДО СОНЦЯ

КИЇВСЬКА ЮНІСТЬ

Намагатимуся відтворити у своїх спогадах образи художників, з якими мене звела доля, людей неординарних, щедро обдарованих Природою. Уся їхня творчість пройшла в мене на очах, викликаючи щире захоплення талановитістю, високим рівнем визначених завдань і масштабністю особистостей.

Із Володимиром Куткіним, другом і побратимом, мені судилося долею пройти шлях від далекого, ще довоєнного дитинства, через усе життя, разом учитися, пережити радощі й чорні години, разом працювати (майстерні наші були поряд), — довгі-довгі роки до його останнього дня.

Після звільнення Києва від німецько-фашистських загарбників я пішов учитися у Київський технікум залізничного транспорту. Взявся спочатку з радістю і молодим ентузіазмом за навчання, та через деякий час зрозумів помилковість обраного шляху; тягнуло до малювання, художньої творчості. Сопромат, підсипка шпал і укладання рейок, марки цементу, теодоліти, бусолі, — яким далеким і нецікавим усе це стало для мене. Мій брат Валерій уже вчився у консерваторії, найближчі друзі теж — хто мріяв про музичну освіту, хто готувався до університету. Росла хвиля гострого незадоволення собою і туги за чимось, як мені здавалось, уже навки втраченим, тим, що могло стати долею, та не збулося.

І важко сказати, як би все це владналося, коли б одного прекрасного дня я раптом не зустрів на вулиці сяючого усміхом юнака, в якому, хоч і не відразу, впізнав свого давнього, ще з довоєнних часів знайомого Володю Куткіна!

До війни ми були сусідами в одному й тому ж корпусі музейного містечка Києво-Печерської лаври. Разом влаштовували хлоп'ячі забави, весело бігали по всій Лаврі. У музейному містечку можна було часто побачити художників із мольбертами, розкритими етюдниками і великими етюдними зонтами. Ми, затамовуючи подих, годинами дивилися, як працюють живописці, як на полотнах виникає диво: витворюється небо, вкривається блакитними і синіми мазками, церковні куполи спалахують золотом, а на каштанах з'являються білі свічки.

Наші однолітки з дворової компанії, вправні на різні вигадки, влаштовували гамірні ігри, і в цьому веселому лементі був, здається, не з останніх голос мого приятеля. Його дід, художник Павло Борисович Биков, влаштовував у себе вдома художню студію для нас, юних бешкетників.

Через роки Куткін став відомим

художником, визначним майстром українського мистецтва, лауреатом Національної премії імені Т. Шевченка, народним художником України, створив багато прекрасних гравюр, акварелей, малюнків, жив тільки мистецтвом, не шкодуючи ні сил, ні часу, ні здоров'я, а тоді... Якими ж ми були юними та безпосередніми! Усе в ньому вирувало молодістю енергією, променіло ширістю і дружнелюбністю!

Мій приятель теж упізнав мене і дуже зрадів. Ми розговорилися, довго ходили вулицями, згадували минуле, Лавру, товаришів. Їхня сім'я тепер мешкала на Володимирській у двох кімнатках, стіни знизу й догори були завішані етюдами й академічними малюнками його діда, що закінчив Петербурзьку академію мистецтв. Сам Володимир учився у художній школі й захоплено розповідав про неї.

Ця зустріч повіяла на мене теплом і засвітила вогник надії. Я розповів другу про свою мрію вчитися малювати. Володимир порадив понести малюнки до школи. Так я став учнем художньої школи, увійшов у святий для мене храм мистецтва.

До війни я відвідував художню студію Палацу піонерів, розташовану в красивому будинку колишнього Купецького зібрання, оточеного високими каштанами тінистих алеї над Дніпром. Тепер тут Національна філармонія, а в ті роки це приміщення було віддано дітям, усе звучало музикою, хоромими співами. Майстерня художньої студії була в кімнаті праворуч від сцени. Керував студією Іван Федорович Хворостецький, наш добрий і мудрий наставник.

Я познайомився зі студійцями, побачив їхні сміливі майстерні малюнки, сам намагався дотягнутися до такого рівня. Більше за інших запам'ятався симпатичний хлоп-

чик із жвавими очима, якого звали Гога. У майбутньому він став відомим художником, заслуженим діячем мистецтва, професійним графіком, створив багато висококласних гравюр, наприклад, ілюстрації до “Декамерона” Бокаччо або серію “Знамениті пірати завойовників морів” — справжні шедеври. Мова йде про Георгія Малакова, що своєю творчістю залишив помітний слід в історії українського графічного мистецтва.

Одного разу нас, студійців Палацу піонерів, повели на екскурсію в художню школу. Вона стояла на високому пагорбі над урочищем Кожум'яки, на тлі Шекавицької гори, поряд з Андріївською церквою. Велична і прекрасна, з широким урочистим входом. Тепер у цьому приміщенні Національний історичний музей.

Мене все захоплювало: простір, широкі мармурові сходи, грандіозні, залиті світлом коридори й високі двері в класи й майстерні. Неповторний запах олійних фарб, керосину, скипидару. Заходимо до великої світлої майстерні. Стоять мольберти з полотнами, на кожному натюрморти — золоті гарбузи, лискучі помідори, зелені огірочки. У захваті цокаємо язиками: тут працюють справжні художники! На стінах малюнки з античних гіпсів, живопис; на полицях — черепи, гіпсові носи, вуха, ступні. Захоплено роздивляємося. Крізь вікна — сяяння неба, голубіють далі Задніпров'я, проблискає Дніпро. Усе кругом — хвилюючий надзвичайний світ, враження, ніби від якогось дива. Невже колись випаде щастя тут учитися?

Ще не було війни. Війна здавалася чимось далеким, нереальним. Гриміло десь за обрієм. А тут у нас була весна, світило сонце, у небі не гули літаки, ночі були тихі, спокійні. Це вже потім впало вихором, загриміло, посипало з неба блис-

кавками! Ми зустріли війну чотирнадцятилітніми.

МИСТЕЦТВО ГЛИБОКИХ РОЗДУМІВ

Володимир Куткін був людиною неординарною, щедро обдарованою, володів великим даром широго серця, доброти і людяності.

Мене завжди вражала серйозність і масштаби його мети, гостре усвідомлення своєї життєвої мистецької місії. Він ні на кого не схожий, унікальний уже напрямом своєї творчості, здатний, як ніхто інший, відчувати зболений нерв сучасності, порушити тему, для якої у когось іншого не вистачило б снаги і сміливості. Протягом усього життя художник сповідував одну ідею: створити епічний образ України, українського народу в його світлі й трагічні моменти історії. Мене дивувало й захоплювало: як усе, що зроблено художником, стає в один гармонійний ряд, і немає в цьому ряду творів випадкових.

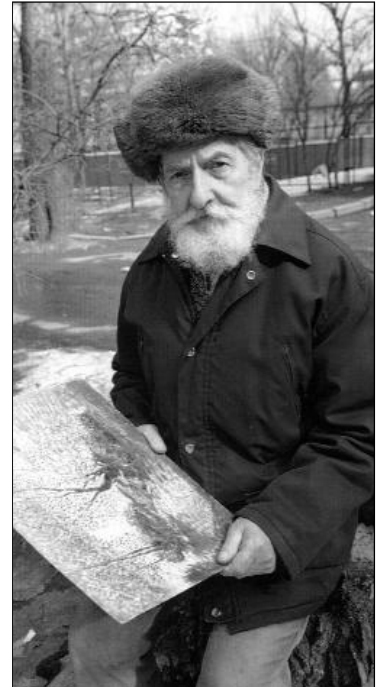
Куткін взяв на себе обов'язок розповісти світові про важкі часи голодоморів, народні плачі, війни, драму репресованої України, долю її інтелектуальної еліти, розказати чесно, пристрасно і правдиво, так, як сказав би про все те глибоко шанований ним Тарас Шевченко, — коли б жив тепер, у наші часи.

Україна Куткіна справжня, не малоросійська, це не гра в Україну, не хуторянсько-шароварний варіант, а Україна Василя Симоненка, Василя Стуса, Лесі Українки, Довженківського образно-художнього сприйняття, Україна Шевченківського складу мислення. В усій складності й неоднозначності процесів, злетів і падіння, але з однією домінуючою думкою: Україна відбулася, народилася нова, незалежна, вимріяна і прекрасна, і всі ми — біля її витоків є свідками і учасниками цього важкого, суперечливого історичного буття.

Своєю творчістю Володимир Куткін наче звертається до молодих художників, до тих, хто мріє присвятити свою творчість Україні: яка ж це багата тема, скільки яскравих образів, романтики! Знайдіть себе в ній. Не зваблюйтеся на дешеві трюки мистецьких спекуляцій, не віддайте божественного свого дару дурничкам попсової моди!

Митцю належить визначний цикл гравюр і малюнків за мотивами поезій Тараса Шевченка. Його творчістю Володимир Куткін захопився ще в молоді студентські роки і залишився вірний своєму захопленню на все життя, відтворивши в мистецтві образний лад, морально-етичну атмосферу Шевченкової поезії в її глибинному прочитанні.

Його Кобзар (“Думи мої, думи”) з бандурою в руках — суворий

і бентежний, із гострою характерністю народного типу.

Відома гравюра “Помер на панщині” — трагічний образ, що вражає експресією і лаконізмом.

Глибокий драматизм і тривожний настрій в аркуші “Ой нема ні вітру, ні хвилі”. Прихилиє до себе образний лад дзвінкої, бадьорої гравюри “Визволяти побратимів” — із вільними козацькими чайками, наповненими вітрилами, з променями сонця і гребенями хвиль. Образ Тараса Шевченка в Куткіна насичений величезною енергією, багатогранний з особливою вражаючою експресією характеру. Це, можливо, один із найкращих портретів Тараса Шевченка за силою внутрішньої енергії.

Власне, вся творчість Володимира Куткіна — дух боротьби й непокори, мистецтво глибоких роздумів. Особлива прикмета його творчості — звернення до могутніх народних характерів, визначальних подій української історії.

Доля художника склалася драматично. У п'ятдесяті роки, просто зі студентської лави йому судилося потрапити за ґрати і пройти стражданий шлях у таборах ГУЛАґу за колючим дротом. Уся його “вина” — вільнолюбство і мрії про кращу долю свого народу. Табори не зламали мого товариша, він повернувся духовно загартований і сповнений бажання вчитися далі, жити в творчості.

Протягом багатьох років Володимир Куткін працював над великим циклом творів, присвячених темі в'язнів ГУЛАґу, захисту гідності людей зневажених, відторгнених системою, які представляли інтелектуальну еліту народу. Такі малюнки не можна дивитися без хвилювання. Люди, які все це пережили, перед картинами Куткіна плачуть. Просто в душу тобі, у саме серце дивляться очі тих, хто був брутально відсторонений від життя, загнаний у камери, за дротом, лисоповали. Митець показав цих інтелігентів, учителів і професуру, робітників і селян, студентів у композиціях, вражаючих своїм драматизмом і достовірністю сцен. У книзі відгуків на одній із виставок В. Куткіна є такий запис: “Тільки вірний син свого народу може так щемко говорити зі своїм народом”.

Художник малював реальних героїв, людину, кинуту в табірне пекло, змучену, зневажену, доведену до крайнього стану фізичного виснаження, але не зломлену, яка зберегла віру і гордість, силу і неситність бунтівного духу.

Далі буде.

● Геннадій ПОЛЬОВИЙ, м. Київ

Г. Польовий. З циклу “Соняшники України”

ОБЛИЧЧЯМ ДО СОНЦЯ

IV

Так сталося, що серед студентів графічного відділення одночасно, може, з різницею в один-два роки, вчилися яскраво обдаровані особистості, майже кожний із яких згодом став визначним художником. Серед них був увесь спрямований у майбутнє, інтелектуал, романтик майбутніх далеких подорожей Олександр Губарев. Вражав талановитістю всебічно обдарований, завжди натхненний Георгій Якутович. Бурунів темпераментний Володимир Куткін. Вперто боровся з “опором матеріалу”, протираючи до дірок академічні малюнки і ламаючи олівці, напружений і сильний характером Юрій Литвинчук. Друзі його вважали геніально обдарованою людиною і дехто з них відчував могутній вплив його особистості. Штурмував пластично-мистецькі вершини повний сміливих задумів, високого рівня майстерності Олександр Данченко. Двома курсами пізніше вчився Григорій Гавриленко, у якого високі духовні запити, відчуття гармонії світу поєднувалися з особливою людяністю і були наповнені сяйням доброти й розуму. Але особливо виділявся, був, так би мовити, загальною визначною метрою, центром притягання, — яскравий, завжди наче заряджений струмом високої напруги Георгій Якутович, якому випало в житті досягнути вершин, завоювати широке визнання.

Я знав його зі шкільних років. До нашого 11 класу художньої школи прийшов високий красивий хлопець і одразу привернув увагу особливою обдарованістю. Його мистецтво відзначалося гострою характерністю і міцною побудовою, відрізняючись від наших академічних студіювань учнівського характеру. Малюнки Якутовича несли живий струм і усвідомлення того, що можна малювати інакше, ніж це робили ми, виразніше, живо і майстерно. Мабуть, період учнівства, елементарного відтворення і дослідження форми для Якутовича завершився значно раніше і він ставив перед собою іншу мету, в той час як ми ще були на підступах до малювання творчого, мистецького.

Усе в ньому викликало цікавість: гарний, ставний, темпераментний і цілеспрямований; із рум'янцем на щоках і широкими рухами. Протягом усього життя поряд із ним ми відчували його винятковий талант.

50-ті роки. Велика виставка на міжнародному молодіжному фестивалі у Москві. Різноманітне, багатобарвне мистецтво народів світу. Нові, небачені нами раніше можливості чесного, пристрасного відтворення тривоги і надій сучасності. Все це захоплювало. Якутович тоді вже працював над ілюстраціями до повісті “Fata Morgana” М. Коцюбинського. Він якось сказав про надзвичайну силу експресії мексиканської графіки. Захоплений художньою пластикою гравюр мексиканців, їхньою специфічною технікою гравіювання, чарами мистецтва, близького до народних джерел, правдивого і людяного, художник відчув необхідність переосмислення зробленого, пошуків ще більшої пластичної виразності і оновлення техніки, він звернувся до ліногравюри, відчувши при знайомстві з мексиканською графікою могутній творчий імпульс. У подальшому ці пошуки привели до

просвітлено-сріблястої манери малих дереворитів, вишукано-майстерних, філігранних за технікою і одночасно гостро-характерних у роботі над повістю М. Коцюбинського “Тіні забутих предків”.

Майже одночасно з цими ілюстраціями Г. Якутович працював із кінорежисером Сергієм Параджановим над фільмом тієї ж назви. Георгій був зачарований особистістю Параджанова, високо цінував його могутній дар. Він згадував про особливий шарм і атмосферу артистизму і художності, надзвичайне енергетичне поле, що існувало навколо цієї людини. Після смерті великого маестро Якутович написав: “Я зустрічав у житті чимало талановитих і гідних людей, але Параджанов єдиний був позначений рисами генія”.

Цікавий епізод. Під час роботи над “Тінями”, — розповідав Якутович, — він, ретельно відпрацювавши ескізи кадрів кіносценарію, показав їх кінорежисеру і той одразу ж рішуче забракував усю роботу: “Ти — головний художник, мені потрібні ідеї! А розкадровку зробити технік-розкадровщик! От, дивись...” Саме в цей момент народилася вражаюча образно-пластична ідея-метафора. Драматична сцена бійки гуцулів. Пролілася кров. Різка зміна кадру. Попливи по екрану в тиші паузи великі червоні пласкі силуети коней! Приголомшуючий коментар події, мудре і делікатне переключення уваги від жахливої кривавої сцени на специфічну паузу. Так було знайдено вражаючий художній прийом.

У 1968 році ми з товаришем, подорожуючи по Карпатах, побували недалеко від тих місць, де стояв знаменитий “Дім Якутовича” на схилі гори у Дземброні, але, на жаль, зустрітися зі славним майстром не пощастило. Гуцули, у яких ми питали про Якутовича, відповідали, що його в цю пору немає. Він настільки живий з Карпатами, увійшов як яскрава особистість у життя і свідомість гуцулів, був шанованим ними, — в Карпатах знали і передавали один одному: “Якутович приїхав”, або “Якутовича в Карпатах немає”.

У 60-ті роки мистецтво графіки переживало велике піднесення. На зміну старим майстрам, таким як В. Касіян, М. Дерев'як, О. Пашенко виросли молоді талановиті художники Г. Якутович, О. Данченко, В. Куткін, Г. Гавриленко, О. Губарев, Г. Малаков та інші. Офорт, ліногравюра, дереворит, літографія, можливість спробувати себе в різних графічних техніках приваблювала молодих майстрів.

У ті роки саме графіка стала провідним жанром. У цьому середовищі існувала атмосфера дружби, дух творчості. В Спільні на зібраннях нашої секції завжди було людно. На одне з таких зібрань графічної секції приніс свої роботи Якутович. Він показував свої дереворити до “Тіней забутих предків” М. Коцюбинського. Темпераментно, хвилюючись розповідав про свою роботу над темою. Тонка філігранна техніка різьби по дереву. Висока дисципліна гравіювання. Усе повинно бути ідеально відпрацьовано, кожний штрих, відстані між найтоншими лініями.

Якутович показує дереворит: Марічка і Іванко купаються у потічку. Вертикалі смереки перетинаються променями сонця. Перший варіант. Гравюра вирізьблена бездоганно, справжній маленький

шедевр. Але ні! Пластичне рішення не задовольняє художника, він переосмислює сюжет і знову гравіює! Перед очима новий варіант, такий же ювелірно відпрацьований і ще досконаліший. Але і він неповністю відповідає задуму, і Якутович знову починає все з початку! Феноменальна вимогливість і чесність майстра!

Дивлюся, слухаю. Для мене це великий, на все життя урок. Якутович був людиною широкої натури, любив від душі повеселитися в дружній компанії, поспівати пісень, красиво і ефектно підняти келих вина, сказати натхненне слово. У роки розквіту Георгій завжди перебував у стані піднесення, особливого емоційного збудження, фонтанував ідеями, захоплювався від напору думок, спогадів, розповідей про зустрічі, враження від побаченого, почутого.

Спілкування з Якутовичем мало характер одностороннього руху; його активний темперамент, інтелект царював у бесідах, оточуючим залишалось тільки слухати.

Він завжди охоче виступав на обговоренні виставок, на художніх радах, його цікаво було слухати, він міг висвітлити явище з несподіваного боку, сказати оригінальну

думку, його “генератор ідей” завжди працював на повну потужність.

Я бачив Якутовича в Будинку творчості в Седневі в період роботи над “Повестю відомих років”. Він перебував завжди в оточенні захоплених і палко закоханих у нього молодих художників і художниць, він розкривався серцем і душею в своєму красномовстві; усі жадібно ловили кожне його слово.

Зима. Мороз. Після сніданку Якутович, красивий, як князь із бородою і вусами, ефектною шевелюрою зі срібними нитками, захоплено розповідає про Параджанова, Миколайчука, Ільєнка, про зйомки “Тіней...”, “Захара Беркута”, ескізи, свою роль Боярина у фільмі.

Одного разу Якутович запросив мене у свою седнівську майстерню подивитися майже 50 листів складних композицій до “Повесті відомих років”, виконаних в техніці туш-перо-пензель, відпрацьованих настільки тонко, що роздільність їх годинилося б хіба що через спеціальну лінзу. На робочому столі я побачив велике збільшувальне скло на підставці, ручку з тоненьким креслярським пером, то-

нюсінки пензлики. На другому столі були акуратно складені самі аркуші. Лист за листом він показував композиції, підготовчу роботу, виразні майстерні малюнки олівцем, різні варіанти і розповідав, розповідав. Про свою роботу, про розвідки, шасливі знахідки, він був буквально переповнений знаннями тієї доби, думав, розмовляв тільки на ці теми. Здавалося, він сам бачив це власними очима, жив в одну епоху. Складні стосунки між князями, чвари, особливості характерів, жорстокість, благородство, вірність, зрада, прагнення владарювати, — усі явища складного і суперечливого, драматичного періоду історії. Переді мною був не тільки талановитий художник, а й обізнаний історик, здатний до глибокого вживання в епоху, в образний світ, характери, поведінку своїх героїв. У цьому особливості творчого процесу Георгія Якутовича.

І завжди працюючи вже над власними гравюрами, ескізами своїх пейзажів, у тебе десь у глибині підсвідомості жило відчуття можливої оцінки, схвалення або несхвалення: що сказав би в цьому випадку Якутович? Настільки великою була віра в його мудрість,

В. Куткін, продовжуючи ту ж лінію створення великого історичного літопису, почав саме з тієї точки відліку, де Якутович зупинився, створивши свою “Fata Morgana” — зі складних, суперечливих подій періоду бунтів і повстань на селах, розказавши своєю творчістю про подальші події української історії — революцію, громадянську і Велику Вітчизняну війну, голодомори, репресії, а також збагативши український літопис численними композиціями на теми подій часів Козацької України, образами козарів, гетьманів, персонажів шевченківських поезій. Створив своє цілком оригінальне, цілісне, величезної сили внутрішньої напруги мистецтво.

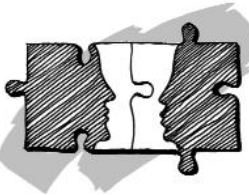
Я думаю про те, що ці три художники охопили своєю творчістю найбільш визначні події української історії, створили кожний окремо і одночасно всі разом, наче за єдиним задумом — великий, неоссяжний образ, справжній епос, сказали кожний своїм мистецтвом яскраве, значуще Слово.

Я також із своїм братом був заарештований після однієї студентської “маївки”, де ми широко звіяли свої мрії про майбутнє України, прожив п'ять важких літ у ГУЛА-Гівських таборках. За тією ж статтею, з тієї ж причини, що і мій друг і побратим Володя Куткін. Звільнення “За відсутністю складу злочину” і повернення із уральської тайги, із солікамської ночі на Велику землю, у Київ, на Україну, до свободи, до вільного життя, до сонця і чистого неба викликало такий великий приплив сил, оживило, розбудило таку енергію, що все кричало в мені і співало: “Вільний! Воля!” Радів і сміявся від щастя. Я наче заново народився.

Як став пейзажистом? Чому саме пейзажний жанр? Зіграли свою роль певні риси характеру, поетичне сприйняття природи. Велика і непереможна з самого дитинства цікавість і захоплення мандрами, бажання переміряти власними ногами Землю, відкрити нові світи.

Поступово, з роками використовувалася моя основна творча концепція, якої я намагався дотримуватися все своє життя: торжество природи і відчуття радості існування “обличчям до сонця”, сприйняття природи як найвищої цінності, найдорогоціннішого дару і щастя. У моїй уяві художник-пейзажист — людина з особливим станом поєднання краси, зі світлим світосприйняттям, глибоко-інтимним, не для стороннього ока, молитовним настроєм, з великим незміряним пієтетом до сонця, до неба, соняшників, жайворонкових співів. Із постійним гострим відчуттям руху в природі й нескінченності простору. І весь зміст, ідея пейзажу відкрилися для мене не як сума більш або менш вдало зафіксованих краєвидів, настроїв і станів, а як особливий, створений з надзвичайних, насичених високим змістом елементів образ світу.

Протягом багатьох років, на хвилі сумнівів і вагань, переосіюю, неспокою, безконечних пошуків і усвідомлення свого місця і ролі, питаєш себе: хто ти, художнику? Чи вдалося тобі висловитись яскраво і неординарно? Чи здатний ти сказати сміливе слово? У чому відмінність твого мислення, твоя неповторність, твоє особисте світосприйняття? На якому дереві, в якому краї, на яких висотах визрівають грона твоєї самотності? Чи здійснилися твої юнацькі мрії і сподівання? В своєму мистецтві ти будеш величний Храм, а чи просто возиш на візку цеглини? Чи вда-

Наступні парламентські вибори в Україні знову, як завжди, будуть вирішальними. І, на жаль, не для окремих партій та блоків, а для незалежності нашої держави як такої.

Нічого подібного немає в сусідніх країнах, починаючи від Польщі й закінчуючи Білоруссю. Вочевидь, українські суспільно-політичні реалії мають свою специфіку, що і є тією рушійною силою, яка щоразу ставить країну на виборах перед риторичним запитанням: бути чи не бути?

Ані політики (з відомих причин), ані політологи (з невідомих причин), ані національна еліта (з причини її сумнівності) не бажають навіть назвати витоки цього парадоксу, а не те щоб їх проаналізувати й зробити належні висновки. Замість цього ми чуємо від них так звані старі пісні про головне: про політичне протистояння сходу й заходу, або навпаки — електорат Януковича складається з таких самих українців, що й електорат Ющенка.

Пробачте, але південь і північ є й в Італії, а різниця між прихильниками Буша та Гора в США була не менш виразною. Але чомусь ці країни не постають перед тим ганебним для будь-якої держави гамлетівським питанням на чергових виборах.

Беручи це до уваги, можна припустити, що суспільно-політична ментальність українських громадян розколота на дві частини так, що між їхніми поглядами на державну ідеологію в царині внутрішньої та зовнішньої політики України — бездонна прірва. І пролягає вона зовсім не по Дніпру, як вважають російські політологи. Бо на одному боці Славути — Львів і Одеса, Івано-Франківськ та Миколаїв. А на другому — батьківщина Віктора Ющенка й Павла Тичини, В'ячеслава Чорновола й Миколи Руденка, Василя Голобородька і Володимира Сосюри, Сергія Єфремова, Дмитра Донцова та Івана Дзюби.

Не можна сказати, що ця прірва зумовлена суто мовними чинниками. Бо Степан Гавриш володіє українською значно краще за Віктора Шишкіна, а Петро Симоненко — за того ж Віктора Ющенка. Серед моїх знайомих у Луганську багато справжніх російськомовних патріотів України — таких, яких ще треба пошукати у Львові чи Тернополі. Знаю й чимало росіян, ладних на все за нашу незалежність. Хоча, без сумніву, на рівні державотворення мова є одним із вирішальних чинників.

ГЕНЕАЛОГІЯ СОВКА

Лідери КПРС свого часу створили багато міфів для внутрішнього і зовнішнього користування. Але коли в середині 70-х років минулого сторіччя сповістили світ про створення в СРСР “нової історичної спільноти людей — радянського народу”, вони, на жаль, не брехали. Хоча про свою методу створення цієї спільноти комуністичні лідери з удаваної скромності тоді промовчали.

Тож варто трохи нагадати про те, як в Україні з гомо-сапієнсів більшовики упродовж шістдесяти років робили гомо-советікусів. Цій меті сприяли, перш за все, три етнічно спрямовані голодомори: 1921—1923, 1932—1933 та 1946—1947 років, унаслідок яких ментальність більшості українців була трансформована з європейської на євразійську (або ж російську). Бо мати українську ментальність після 1933 року стало для наших селян просто смертельно небезпечно.

А щоб цей протиприродний для нашої нації процес залишався непоміченим у самій Україні і за її межами, комуністичні ідеологи ще послідовніше та ретельніше, починаючи з того ж таки 1933 року, нищили українську національну еліту, ставлячи її представників перед неминучим вибором: смерть або колабораціонізм зі злочинною владою.

Але, на відміну від більшовиць-

ких заходів щодо українського загалу, нашу еліту червоні дияволи нищили й упродовж хрущовської відлиги, і за горбачовської перебудови, і за кучмівського режиму. І останньою жертвою цього геноциду був не Василь Стус, а В'ячеслав Чорновіл.

На жаль, В'ячеслав Максимович був і останнім справжнім представником української національної еліти європейського ґатунку. І якби він 1991 року балотувався в Президенти не в постгеноцидному (совковому) суспільстві, а в справді українському, то тоді б, мабуть, справдилися прогнози аналітичного підрозділу “Дойче банку” 1991 року про те, що Україна має найбільше шансів з усіх пострадянських держав (включно з країнами Балтії) щодо її наблизеності до рівня суспільно-економічних стандартів Євросоюзу.

Як бачимо, німці врахували все, крім такої “дрібнички”, як совковий менталітет переважної більшості населення України. Як засвідчили перші вибори її Президента, людей з українською ментальністю в нашій державі залишилося лише 25 % (саме вони склали електорат Чорновола), а справжніх представників національної еліти, спроможних на правдивий аналіз тих виборів, узагалі не лишилося (сам Чорновіл через природну скромність того аналізу апriorі зробити не міг).

значно більш самостійного способу мислення та існування в умовах самоврядування.

Зауважу, що майже тотальне небажання українських селян сьогодні самотужки обробляти власні земельні паї насамперед пояснюється саме совковою ментальністю, а не відсутністю міні-тракторів.

Знаю особисто подружжя сільських учителів на Луганщині, які, ніби граючись, самотужки обробляють свої 5 гектарів землі, маючи з них значно більший зиск, ніж їхні сусіди-селяни з 12 гектарів, які вони здають в оренду місцевим скоробагачкам. Ці вчителі суттєво вирізняються з-поміж односельців саме патріотизмом. Дивлячись на них, інші спробували забрати свою землю в орендарів, але вже — дзуськи!..

Друга ознака українського “совка” — це повне зречення своєї національної культури включно з мовою на користь “старшого брата”. Звідси повне панування в сучасній Україні російської попси, літератури, телеканалів та всіх інших проявів масової культури. Функціонування рідної мови обмежується в кращому випадку побутовим спілкуванням на Правобережжі та майже повною її зневагою на Лівобережжі. У промислових центрах півдня і сходу України українська мова здебільшого вже викликає відразу в їхніх мешканців.

Зважаючи на ці обставини, не дивувомось з того, що люди десь у

ЗНОВ ТІ САМІ ГРАБЛІ

же просто. З одного боку — відсутність загальнонаціональної ідеї і, як наслідок цього, відсутність державної ідеології.

А з другого — наполегливою реалізацією вже в наш час ретельно розробленої кремлівськими інтелектуалами стратегії щодо підтримання й поширення совкової

ментальності серед громадян України.

Реалізації цієї стратегії безпосередньо на місцях сприяють і наші космополітичні на перший погляд олігархи, які використовують при цьому свої загальнонаціональні телеканали, FM-радіостанції та друковані ЗМІ. На цьому тлі остаточно роздержавлення мас-медіа сучасною українською владою в кращому випадку недолуге.

МОВЧАННЯ ЯГНЯТОК

На превеликий жаль, усього цього впритул не бачить наша національна еліта, точніше — те, що від неї залишилося. Ще на початку 90-х у “Молоді України” я визначив совковість як загрозу незалежності України і закликав нашу творчу інтелігенцію висміяти її у своїх романах, віршах та авторських програмах на радіо та телебаченні. Бо з власного життєвого досвіду добре знаю, як ефективно руйнує совкову ментальність саме її прилюдне осміяння. Поруч із моїми у “Молоді України” тоді можна було побачити статті Володимира Яворівського та Івана Драча, але мій заклик не справив на них жодного враження. Очевидно, особисте реноме політиків для цих митців виявилось значно дорожчим за наші національні інтереси.

Очікувати ж цього осміяння від молодого покоління українських літераторів було б і зовсім наївно. Засліплені передчуттям високих гонорарів від замовлень успішних видавців, виборюючи різноманітні вітчизняні літературні премії (за якими стоять ті самі олігархи), вони пишуть здебільшого на потребу того ж таки “совка”, бо саме він, маючи переважну більшість на читацькому ринку, і є головним замовником сучасної української книжки.

Зважаючи на це, можна говорити про повну відсутність сьогодні української національної еліти як такої. І хіба можна очікувати від тих людей, хто себе такою елітою називає, творення нашої загальнонаціональної ідеї, якщо вони впритул не бачать головної перепони на шляху цього творення? А вся їхня елітарність зводиться до проголошення час від часу палких промов у Верховній Раді на захист видавництва української книжки, щоб поставити

Символіка сучасної російської армії вже давно опанувала в Луганську пам'ятники радянським солдатам. Місцева влада робить вигляд, що нічого не бачить або не знає, що означає наприклад той ведмідь та Т-34, що стоїть на в'їзді в місто

це питання на чергове безуспішне голосування. А безуспішне саме тому, що обрана “совками” комуністична більшість щоразу з успіхом голосує проти цього.

МАЄМО ТЕ, ЩО МАЄМО

Перемога Віктора Ющенка на президентських виборах зовсім не свідчення того, що українців у нас у країні стало більше за “совків”. За нього віддали свої голоси представники малого та середнього бізнесу з того ж таки совкового табору, кому перспектива олігархічного диктату за президентства Януковича зовсім була не доподобом.

Минув деякий час, і сьогодні вже майже всі згодні з тим, що Помаранчева революція була буржуазно-демократичною, а не національною. І зовсім не випадково, коли в команді Ющенка стався вересневий розкол, виявилось, що НСНУ та БЮТ у сумі мають не ті 50 % прихильників, що були в них до розколу, а цей відсоток “не дотягує” і до 30. Це не що інше, як відкат у свій електоральний табір совкового сектору прихильників влади внаслідок їхніх розчарувань у плані економічно-соціальних очікувань.

А залишилися з лідерами Майдану приблизно ті ж 25 %, що 15 років тому голосували за Чорновола. Тобто українців європейського штибу в нас у часи вже “розвинутої незалежності” стало не більше і не менше внаслідок повної бездіяльності так званої національної еліти. Так само, як і “совків”. Але ж останніх усе ж таки близько 75 %, і ця обставина залишає великі електоральні надії не тільки для “Партії регіонів”, а й для інших антиукраїнських сил: ПСПУ, КПУ, СПУ, НПУ, СДПУ(о) — усіх тих, хто, ймовірно, і сформує ту фатальну для нашої державності парламентську більшість у наступному складі Верховної Ради.

Та більшість не тільки віддасть Росії все, що та від України забачає. Вона, напевно, піде на створення нової союзної слов'янської держави, про яку так довго вже мріють у Москві. І Україна ввійде до тієї новітньої імперії геть уся. Про те, що може статися саме так, а не інакше, свідчить сьогоднішня потужна русифікація молоді Галичини.

Переважаюча більшість населення України буде щиро рада тому возз'єднанню, бо завжди вважала СРСР своєю втраченою батьківщиною, а Москву — справжньою столицею. Про те, як поставляться в тій союзній державі до українців, можна тільки здогадуватися. А от у чому не можна сумніватися, так це в тому, що наша так звана національна еліта буде в фаворі й у пуніх і жириновських — так само, як була вона свого часу в фаворі в щербіцьких і гуренків.

• **Олександр КРАМАРЕНКО**, м. Луганськ

ЕЛЕГІЙНЕ

Роки, старість, хвороби безжально відбирають у мене тих, із ким зріднився, кого любив і кого тепер так не вистачає мені.

...Осіннього тихого вечора минулого року зателефонував Анатолій Камінчук і "вистрілюв" просто в серце:

— Помер Кореневич! Завтра похорон! Тобі треба бути! — він знав про наші дружні стосунки з Леонідом Гнатовичем.

"Як же це так! — подумки вигукую. — Адже зовсім недавно ми зустрічались у Будинку вчителя, де вітали свого земляка — поета Олексія Довгого з його 75-літтям..."

Дружина моя зрізала біля будинку парне число хризантем, які пізньої осені посадила з донькою, і які, на щастя, не поморозив недосвіт (ранковий мороз). Майори, айстри, чорнобровці, мальви геть усі знищив, а ось хризантем чомусь не зачепив.

...Я стояв у залі першого поверху Будинку літераторів, до якої свого часу не раз заходили Євген Гуцало, Станіслав Тельнюк, Володимир Дрозд, Василь Плющ, Борис Рогоза, Дмитро Луценко, Павло Глазовий, і де ще й досі витає їхній безсмертний дух, а зараз на високих підставках серед буйного розмаю квітів височіє домовина з моїм побратимом. Стояв із похиленою головою, слухав виступи колег-письменників та друзів покійного, а думками витав біля ще живого Леоніда Гнатовича. Згадував нашу першу зустріч, наше спілкування, і все те хороше, що було поміж нами, бо поганого ніколи не помічалось...

Якось Любов Іванівна, племянниця М. Рильського, сім'я якої мешкала у нашому будинку на проспекті 40-річчя Жовтня, запитала мене, чи був я хоч раз у музеї Максима Рильського.

— На жаль, ні, — відказав. — То робота, то сімейні турботи, ще якісь завади не дають змоги вивратися.

— Раджу приїхати. Залишитися задоволені. До речі, директором там... мій брат Богдан Максимович.

І ось вихідного дня з дружиною та маленькою донькою, виїшовши з тролейбуса на Голосіївській площі, спускаємося до Горіховатських ставків, а вже звідти дерев'яними сходами, тримаючись за поручні, піднімаємося на високий шпиль пагорба.

Там, у чарівному куточку міста, в яблуневому садку й заховався невеликий, чепурний двоповерховий музей-будиночок М. Т. Рильського. З вулиці його майже не видно за яблунями та квітами. Яких тільки тут немає — гладіолуси, жоржини, чорнобривці, бузок, ромен, волошки... Та найбільше троянд, які господар будиночка полюбував над усе. І в кожній кімнаті — у вітальній, кабінеті, спочивальній — стояли пишні, запашні букети...

Я з хвилюванням переступаю поріг музею і сам не можу зрозуміти, чому так зненацька розхвилювався.

Чого б то?..

А в кімнатах — стенди на стінах, і під ними — дерев'яні засклені тумби. Там лежать різні документи: довідки, листи, посвідчення члена Спілки письменників, підписані Максимом Горьким.

Ось Поет у квітчасто-картатій сорочці, схилившись над аркушем паперу, — працює. А це кілька світлин із друзями, письменниками, молодими літераторами Наталею Кашук, Миколою Вінграновським, Іваном Драчем...

Довго стояв біля світлин чи не останньої за життя Максима Тадейовича — 1964 року. Схудлий, зболені тяжкими хворобами, сидить у плетеному кріслі під плакучою вербою слухає молодшого побратима Андрія Малишка, який навідався в Голо-

ХРИЗАНТЕМИ ДЛЯ КОРЕНЕВИЧА

Щоразу, коли приїжджаю до столиці зі своєї глибинки, райцентру Мена, що на Чернігівщині, чи, як писав у листі до мене Петро Перебийніс, — "із чарівного заслання", — завжди телефоную і зустрічаюсь зі своїми добрими друзями, колегами-письменниками. І кожного мого приїзду когось із них не долічується.

Анатолій Дрофань... Іван Лисенко... Станіслав Тельнюк... Богдан Рильський... Андрій М'ястківський... Віктор Кава... Василь Плющ... Василь Юхимович... Іван Сочивець...

Олексій Довгий та Леонід Кореневич

сієво провідати хворого Поета. Розповідає йому про справи в місті, у Спілці письменників чи, певно, й читає свої нові поезії...

На другому поверсі, куди ведуть гвинтові дерев'яні сходи, — робочий кабінет. Там Поет працював, даруючи людям плоди своєї натхненної творчості.

Вдивляючись у стенди, знайомлячись із матеріалами творчого життя Максима Рильського, я неначе й сам ставав свідком прожитих років Поета, його плідної праці для людей, зустрічі з його рідними, друзями та прихильниками його пристрасного таланту.

Ті відвідини глибоко вразили мою душу. Наступного вихідного вже сам знову поїхав у Голосієво. Знову пройшов кімнатами помешкання Поета і так, як напередодні, подовгу стояв у кабінеті та спочивальній. А вже пізніше взяв у бібліотеці 10-томне видання Рильського й засів за книжки. У школі ми "проходили" Рильського, але з того "проходження" я вже нічого не пам'ятав. А прочитавши його поезії, листи, відкрив для себе нового Рильського. Зовсім не схожого на того, зі шкільної програми. І під враженням прочитаного й відвідин музею написав статтю. Відредагував, переписав начисто в учнівський зошит і знову поїхав у Голосієво. Дам Богдану Максимовичу, хай подивиться, прочитає і скаже своє слово.

Можливо, й не варто було братися за цю справу. Он скільки статей, спогадів, книжок написано про Поета! А що я можу додати нового?..

— Написано добре, мені сподобалося. Але... — підвівся Богдан Максимович із-за столу, додавав недопалок у попільницю й сказав: — Прогуляймося трошки з вами, а то з самого ранку за столом...

Після тієї "прогулянки" ми стали частіше зустрічатися. Іноді виходили за зелені ворота музею, переходили нешироку доріжку й заглиблювалися у центр Голосіївського лісу. Богдан Максимович розповідав про свого батька, показав кручену стежину, якою Поет після виснажливої праці (а сідав він до столу о 7-й ранку і працював до втоми), по-вільно ступаючи і важко опираючись на свою патерицю, прогулювався з Нероном. А ще — плетене крісло за будинком у садку, де відпочивав у затінку старої верби під її заспокоїливий легіт...

Я всотував у себе його розповіді й використовував дещо для своєї статті. А коли, врешті, написав, — показав йому.

— Тепер Ваш матеріал зазвучав на краще! — привітно усміхається до мене Богдан Максимович. — Я із задоволенням прочитав його. Думаю, коли си́ну Рильського він припав до душі, то про читачів і мови не повинно бути — вони його прочитають теж із задоволенням. — Помовчав хвилю, і продовжував: — А в яку редакцію Ви думаєте віднести?

Я мовчки стеновав плечима.

— От що! — пихкає цигаркою. — У "Робітничій газеті" працює мій давній і добрий приятель Леонід Гнатович Кореневич. Ідьте в редакцію, знайдіть його і скажіть, що це я Вас прислав. Льоня — порядна й добра людина, тож, думаю, чимось зможе зарадити. Коли не у своїй газеті, то принаймні в іншому друкованому органі допоможе опублікувати.

Наступного дня ми зустрілися. Я віддав Леоніду Гнатовичу зошит зі своїм матеріалом і сказав, що Богдан Максимович Рильський просив, аби він посприяв надрукувати його у "Робітничій газеті".

— Ми з радістю помістимо матеріал свого колишнього колеги! — весело вигукую господар кабінету.

— Але ж то... мій матеріал! — схоплююсь зі стільця. — Я написав!

— Що ж... і Вас охоче надрукуємо! — голосно сміється Кореневич.

— Вибачте, Леоніде Гнатовичу, — потупився я. — Я вдячний Вам, але з наступного понеділка йду у відпустку і з сім'єю виїжджаю з Києва.

— На Бермудські острови? — усміхається вдавано-здивовано, дістає з пачки цигарку й запалює.

— У Мену. Це на Чернігівщині. — О! То Ви мій земляк! — rado вигукую. — Навіть трішки сусід! Я з Козелецького району. Гарзд. Напишіть мені точну адресу, а я ознайомлюся з Вашим матеріалом, підготую, здам у секретаріат, і коли буде відомо, в який саме номер поставлять його, сповіщу Вам листівкою.

А через тиждень, уже в Мені, я отримав фірмовий конверт "Робітничої газети". Надірвав, а в ньому лист:

"Шановний Анатолію!

Уважно прочитав Ваш матеріал про Максима Рильського. Мені сподобався. Та, на жаль, видрукувати в нашій газеті ми не зможемо, бо подібні більше підходять для журнальних публікацій. Тому я відніс його в журнал "Україна" і віддав Василю Лукичу Юхимовичу. Тож чекайте від них відповіді.

Щиро —

Л. Кореневич".

Я нікого не бачив і не чув.

"Мені сподобався... Мені сподобався..." — безперестанку звучало у моїй голові.

Ще б пак!

Адже це написав професіонал-журналіст, і я до глибини душі завдячував незнайомій досі людині. Міг же він, врешті, байдуже відповісти, мовляв, "не маємо змоги надрукувати... матеріал Вам не вдавсь" або ще щось. А бач, попри свою зайнятість, пішов до іншої редакції і, як сміявся пізніше Юхимович, не просто просив його, а "уламував", аби він надрукував в "Україні" "распрекрасний" матеріал учителя Соломка (я тоді працював у школі).

І мій матеріал "Не забудьте політи квіти", зазначивши, що то оповідання, через дев'ять місяців журнал надрукував. Воно було першим моїм художнім доробком, першим літературним щаблем, на який поставила мене дивовижної щедрості й сердечної доброти людина, прізвисько якої навіки закарбувалося в моїм серці — Леонід Кореневич.

Відтоді ми й заприятелювали: зустрічалися на авторських вечорах письменників, зібраних земляцтва чи ще деінде...

...Я ступаю до домовини, кладу на насип різнокольорових квітів, що круг покійного, свій, бузкового кольору, букет хризантем, і схилию голову, віддаючи шану побратимові. А через деякий час домовину виносять із Будинку літераторів, аби відвезти Леоніда Гнатовича Кореневича в останнє його пристановище. У повітрі пливе терпкий запах осінніх квітів, що принесли йому колеги-письменники, друзі й шанувальники його творчості. І здається, немовби й вони разом із людьми віддають померлому прощальну данину. А дерева, що обступили Будинок літераторів, схилившись донизу, аж потемніли в прощальній жалобі за покійним письменником.

Не знаю, чи справді це так, чи мені здалося...

На цвинтар я не поїхав. Сумний, стомлений і збентежений, блукав вулицями міста. Не помічав перехожих і думав про свого старшого побратима. Згадував укотре тільки все добре, що було поміж нами, бо поганого ані крихти не пам'ятав. Перед очима весь час стояв він — вродливий, з іронічним поглядом очей. Так і здавалося: ось зараз вийде з-за рогу будинку назустріч, привітається й весело запитає:

— Анатолію, ну як тобі

ведеться у твоїй Мені? А ми вчора з Віталієм Розстальним тебе згадували!..

Уже під вечір зайшов у офіс Товариства "Чернігівське земляцтво" у Києві. Повідав про наглу, несподівану смерть нашого земляка, і ми там підняли поминальні келихи:

— Земля тобі пухом, дорогий Леоніде Гнатовичу!..

• **Анатолій СОЛОМКО,** м. Мена Чернігівської обл.

НІЖЕ ТІЇ КОМИ

ОДКРОВЕННЯ ЧЕСНОГО ФУНКЦІОНЕРА

Книжка Віктора Гамана "Обкомівські коридори" вийшла друком чимало років тому, але мені потрапила до рук недавно. І я вирішив відгукнутися на неї, адже те, про що мовиться у виданні, — це ціла епоха. Цікавий історичний приклад тоталітаризму з притаманними йому лукавством, лицемірством, суспільною брехнею й самовихвалянням — ось ми вже досягли, сягнули, перейшли... Але що далі ця епоха віддається, то цікавішою стає правда про неї.

Відходить у минуле лексикон Системи, визначення на кшталт: перший (секретар), другий (секретар), особіст, куратор... А історія залишається. Залишаються й записи В. Гамана: "Я ні разу не чув, щоб у обкомі сперечалися про політику". Або: "Назвіть мені таке засідання бюро — колективного органу — на якому б не пройшла думка першого секретаря обкому". Або: "Скидається на те, що є дві дисципліни — одна для керівників, друга для рядових комуністів".

Місце в ряду, колоні, за столом визначала стиль одягу, поведінку (що дозволено попу, то дякові зась), час для відпустки, місце відпочинку, медичне обслуговування, поінформованість, роботу над документами з відповідним грифом.

Усі ці відмінності, за ієрархічним становищем людей, упродовж десятих років формували психологію й принципи взаємин. Людина оцінювалася владою і вводилася у відповідне коло — номенклатуру. Номенклатурне становище впливало на самооцінку, самосприйняття людини. Успішніше виживали ті, кому краще вдавалося приховати інформацію про себе, про особисті вади чи сімейні справи.

Обком (обласний комітет комуністичної партії) за радянських часів залучав до роботи людей неорядових, обдарованих, освічених і, відповідно, навчав, формував з них номенклатурних працівників. Номенклатура мала обов'язково знати правила поведінки, неписані й писані закони взаємин, підпорядкованості, але для керівництва чи не найважливішою умовою було пристосуванство до умов та лицедійство, акторство. Вдавати розумного, ніби ти віриш, що життя в СРСР справді найкраще, як це проголошувала офіційна пропаганда, лицемірити, дивлячись в очі, і — це складало посутню частку кваліфікації чиновника, посадовця, керівника — запобігати робити те, чого бажає керівництво.

Туфта (за Солженіциним — тухта) була в приписках про виробництво товарів, у похвальбі про досягнутий добробут, про мораль, туфта, як брехня про позитив, була як у поведінці Системи, так і в поведінці її номенклатурних одиниць.

В основі апаратної, партійної роботи було прислужництво. За цим буденним явищем стояла повна байдужість до окремих прошарків населення, наприклад, до пенсіонерів. Їм спочатку взагалі нічого не платили, потім давали мізерні пенсії. Будь-яка пошана до таких людей була виключно агітаційною, рекламною, пропагандистською акцією, часто — поодиноким винятком.

Отже, коридори Системи, як і обкомівські, відбивалися не тільки на становищі її стані номенклатури як продуктів Системи, а й на всіх підлеглих громадянах: безплатна праця в колгоспах, безпаспортне життя (фактично — крапаче) у селах, "муштрування" службовців, солдатів, школярів, студентів. Система намагалася все передбачити, усім правити, про все подумати... але життя складніше: вона не справлялася з життєвими різновидами, костеніла у застої без конкуренції, без критики, без творчої енергії та духовного оновлення.

Цілком очевидно, В. Гаман був продуктом свого часу і не міг уникнути впливу Системи, але йому, селянському си́ну, що виріс у стихії вікового укладу українського села, вдалося зберегти в душі Божу іскру, камертон Правди, якими він був наділений від природи. В есе "Синій ранок загірного романтика" (про Миколу Хвильового) він чесно написав, що ніколи не був дисидентом, а постфактум приєднуватися до чужої позиції вважає для себе неприпустимим.

Отже, чесність із собою, чесність перед собою. Те, що бачив, те, що переживав, про це й писав без далекобійних прищипів.

Будучи партійним функціонером, перебуваючи в номенклатурі Системи, описуючи цю Систему ізсередини, він писав "антирадянську" книгу. У його фразах, записаних епізодах скрізь виявляється природа тоталітаризму зі своїми нормами і правилами: 1. Начальство завжди має рацію; 2. Партія не помиляється; 3. Ідея ідеєю, а своя сорочка ближче до тіла...

В. Гаман виписав портрети "героїв" того часу. Через призму обкомівських коридорів вони цікаві своїм колоритом, поведінкою, мисленням...

• **Григорій КУЦЕНКО,** колишній військовий політпрацівник

Закінчення. Поч. на с. 5

турознавці М. Плевако, Л. Білецький тощо (було запрошено також одного з учнів М. Грушевського — історика І. Крип'якевича, однак він, за словами Д. Дорошенка, "не зміг потім прибути через зміну політичних обставин"). 22 жовтня 1918 р. Кам'янець-Подільський університет було урочисто відкрито.

Водночас у старих "російських" університетах в Україні — Київському університеті Св. Володимира, Харківському, Одеському — законом від 31 липня 1918 р. було відкрито по чотири українознавчі кафедри (української мови, української літератури, української історії, історії українського права). Так само влітку 1918 р. по дві українознавчі кафедри (української мови й письменства, української історії) було створено в приватному університеті в Катеринославі (де ці кафедри очолили В. Біднов та Д. Яворницький) і в Ніжинському історико-філологічному інституті (колишньому Безбородьківському ліцеї). Крім того, 6 жовтня 1918 р. було відкрито Український історико-філологічний факультет у Полтаві (за участю місцевої "Просвіти" та губерньського земства), до складу лекторів якого увійшли такі відомі вчені, як Д. Багалій, М. Сумцов, Ф. Шміт, В. Щербаківський тощо.

Вінцем освітньо-наукового будівництва Української Держави стало відкриття 14 листопада 1918 р. найвищої наукової установи України — Української академії наук. Як підкреслював Д. Дорошенко, "ще в квітні 1917 року питання про закладення Академії наук було підняте на засіданні Українського наукового товариства в Києві... але сприяючи обставини для зреалізування цієї думки наступили лиш з постановам Української Держави". Цікаві думки щодо створення УАН зазначав у своїх щоденниках її перший президент — славнозвісний В. Вернадський: "Все більше замислююсь над створенням великого наукового центру в Києві, користуючись сприятливою політичною кон'юктурою. Навіть якщо не пощастить провести — слід проводити. Звичайно з усього цього щонебудь виходило, й ніколи не можна знати наслідку. Не треба знати наслідку, а треба знати те, що хочеш одержати". І далі вчений наводить план організації Академії: "Написати записку про Українську Академію наук: 1. Національна бібліотека при Академії. Держава повинна дати кілька мільйонів на придбання книжок. 2. Науководослідні інститути: Геологічний комітет, Географічна карта, землепробська і ґрунтознавча. Слід негайно опрацювати план. Відділ історії мистецтв — український і слов'янський. Вивчення Сходу у зв'язку з Кримом. Дослідні заклади у зв'язку з багатствами Півдня. 3. Люди: Науменко, М. Грушевський, Багалій, Оппоков, Вісоцький, Лучицький, Тутковський. Необхідна поїздка до Харкова, Одеси, Катеринослава. Зв'язок із Кримом" (запис від 12 травня 1918 р.). Того ж дня В. Вернадський записує далі: "Василенко переказував свою розмову з гетьманом, який сказав йому, що в нього була депутація щодо потреби створення Академії наук. Василенко сказав йому, що це вже робиться, і що я стою на чолі. Той велми здивувався, просив при нагоді зайти до нього поговорити і обіцяв усяку підтримку".

Уже в червні 1918 р. було утворено особливу "Комісію для вироблення законопроекту про заснування Української Академії наук в Києві". Комісію очолив В. Вернадський; серед її членів були найвидатніші на той час українські вчені — Д. Багалій, Б. Кістяківський, А. Кримський, Г. Павлуцький, В. Перетц, С. Тимошенко, Є. Тимченко, М. Туган-Барановський, П. Тутковський тощо. За станом здоров'я в роботі Комісії не змогли взяти участі В. Іконников та М. Сумцов; нагло помер у дорозі запрошений до її складу Ф. Вовк.

«ДЛЯ ПРОЦВІТАННЯ ТА ДОБРОБУТУ НАРОДУ УКРАЇНСЬКОГО» Національно-культурне будівництво в Українській державі 1918 р.

Із політичних мотивів від участі в роботі Комісії відмовився лише М. Грушевський — колишній голова Української Центральної Ради. Уже на перших зборах Комісії 9 липня 1918 р. М. Василенко підкреслив, що "утворення Української Академії наук має велике національне значення, бо ще й досі є багато людей, які скептично й з насмішкою відносяться до українського руху та відродження, не мають віри в життєві сили українського народу, не вважають можливим розвиток української мови й науки". Водночас міністр наголосив, що "для тих, хто вірить в життєздатність українського народу... утворення Академії наук має величезну вагу, являється національною потребою і черговим завданням". Хіба не актуально звучать і зараз ці слова відомого українського історика?

Уже 17 вересня був готовий зазначений законопроект, відповідно до якого Українська академія наук визначалася як "найвища українська наукова національна установа", що "визнає українську національну культуру з її оруддям — українською мовою". Академія повинна була складатися з трьох основних відділів (історико-філологічного, фізико-математичного та соціально-економічного) та великої низки спеціальних установ — Національної бібліотеки, науково-дослідних інститутів, лабораторій, музеїв, астрономічної обсерваторії, ботанічного саду, біологічних станцій тощо. Характерно, що, за новоствореним статутом УАН, її членами могли обиратися як громадяни Української Держави, так і "українські вчені Галичини, Буковини й Угорської України, відомі своїми науковими працями". Особливий пункт академічного статуту наголошував, що "всі видання Академії обов'язково повинні друкуватися мовою українською; коли б автор забавжав, Академія друкує ту саму працю рівночасно одною з отаких мов — французькою, німецькою, англійською, італійською та латинською". Підкреслювалося й те, що "усе внутрішнє діловодство Академії (протоколи, канцелярійні папери і т. д.) обов'язково провадиться мовою українською".

Нарешті 14 листопада 1918 р. Академію було офіційно відкрито і призначено перших дванадцятьох її академіків (серед яких були Д. Багалій, В. Вернадський, А. Кримський, О. Левицький, М. Петров, С. Смоль-Стоцький, С. Тимошенко, М. Туган-Барановський — знову-таки найяскравіші імена в тогочасній українській науці). Крім державного фінансування відповідно до затверджених штатів, Академія також мала отримувати півтора мільйона карбованців щорічно на "експедиції, спеціальні досліді, витворення приладів, належне поставлення дослідів та спостережень, підготовку наукових видань".

21 червня 1918 р. черговим законом Ради Міністрів у складі Міністерства народної освіти було утворено Головне управління мистецтва і національної культури, яке невдовзі очолив відомий чернігівський краєзнавець П. Я. Дорошенко. При новій структурі з'явився також Архівно-бібліотечний відділ під керівництвом відомого історика В. Модзалевського. Уже найближчим часом Головне управління розробило план організації основних державних

культурних закладів у Києві: Національної бібліотеки Української Держави (до складу комітету з її утворення увійшли С. Єфремов, В. Кордт, А. Кримський, Є. Перфецький, очолив комітет В. Вернадський; уже 3 серпня 1918 р. бібліотеку було відкрито); Українського національного архіву (базованого на збірках Центрального архіву при Археологічній комісії в Києві); Національної галереї мистецтв та історичного українського музею (на основі зібраних колишнього Київського науково-промислового та художнього музею, біля витоків якого стояли М. Біляшівський та Д. Щербаківський). Було сформовано також Відділ охорони пам'яток старовини, що (за словами Д. Дорошенка) "енергійно взявся до підтримки існуючих уже українських музеїв на провінції, до реєстрації й порятунку деяких загрожених через тривожні обставини провінціального життя колекцій, до дослідження стародавніх пам'яток і руїн". Прикметно, що на реалізацію планів Головного управління асигнувалися щедрі кошти: так, для заснування Національної бібліотеки державою було виділено 500 тис. карбованців, на проведення археологічних розкопок біля Трахтемирова (у липні 1918 р.) —

Т. Бойчук. Біля яблуні. 1919—1920 рр.

близько 23 тис. карбованців; асигнувалися кошти й на купівлю експонатів для Історичного українського музею. Хочеться додати — і все це за доби вкрай непевного політичного становища (як внутрішнього, так і зовнішнього) і тяжкої економічної руїни... Чи не промовистий урок для наших сучасників?

А ось іще кілька красномовних фактів. Того ж літа 1918 р. було видано постанову уряду про допомогу українським театрам у Києві; так, новоутворений Український національний театр (під керівництвом П. Саксаганського) дістав субсидію в сумі 165,5 тис. карбованців, "Молодий театр" Л. Курбаса — в сумі 10 тис. карбованців. 28 серпня було ухвалено також закон про створення в Києві Державного драматичного театру, якому одразу було асигновано 327,4 тис. карбованців. Як зазначав у своїх "Спогадах" гетьман П. Скоропадський, "від дня відкриття театру... справи в нього пішли надзвичайно вдало, за повного схвалення навіть найвимогливішої російської публіки (я не кажу вже про українців, що були в цілковитому захопленні). Повинні були виставлятися численні, ще ніколи не бачені,

п'єси; крім того, Ібсен, Гауптман і навіть Шекспір". Досить цікаво гетьман визначив мету створення такого театру: "Державному драматичному театру було поставлено за мету вийти на широкий шлях світового мистецтва, попутно знайомлячи нашу київську публіку з усім, що стосується України та української мови".

Розглядалися також плани створення в Києві Національного оперного театру: до столиці України було запрошено співаків-українців з усієї колишньої Російської імперії, розпочато український переклад лібрето опер, опрацювання планів репертуару тощо. Тимчасовим директором театру було призначено славного актора М. Садовського.

Було здійснено деякі кроки і в організації національного кінематографічного мистецтва. "До Головного управління мистецтва, — підкреслював П. Скоропадський, — перейшла також уся кінематографічна справа; малоса на меті поширити кінематограф серед народу з виховною та науковою ціллю".

Не менш важливою була й організація в Україні мистецьких навчальних закладів. Так, 30 серпня в Києві відкрилася Державна драматична школа, на утримання якої було виділено 28,8 тис. карбованців. Цікавим заходом було заснування Кобзарської школи, до викладання в якій (крім професійних музикантів) було запрошено вісім кобзарів із Полтавської, Харківської та Чернігівської губерній. Як згадував П. Скоропадський, "кобзарський шкільний я надавав великого значення: кобзарів завжди любили в нас, і серед народу вони мали успіх. Репертуар кобзарів, свого часу надзвичайно витриманий і високохудожній, поступово почав занепадати: ми хотіли підтримати кобзарів на тій художній висоті, на якій вони стояли раніш". Було розбудовано і відкрито ще наприкінці 1917 р. Українську академію мистецтв, на чолі якої стояв відомий український художник-графік Г. Нарбут (цей видатний графік увійшов також до складу Експедиції заготовлення державних паперів, де опрацював проект герба та печатки Української Держави, низку проектів грошових знаків, поштових марок, асигнівок і навіть... гральних карт у дусі козацької парсуни XVII—XVIII ст.); викладачами ж Академії на той час були провідні українські митці й мистецтвознавці — М. Бойчук, Ф. Ернст, М. Жук, брати В. та Ф. Кричевські, М. Макаренко, А. Маневич, О. Мурашко, Д. Щербаківський. При Українському державному університеті в Києві було відкрито також курси для підготовки "керівників історичними екскурсіями по Україні", де викладали мистецтвознавці М. Біляшівський, Ф. Ернст, Г. Павлуцький, історики В. Козловська, В. Прокопович... І все це, за словами Д. Дорошенка, мало на меті єдине — "реальними творчими заходами укріпити ґрунт для розвитку української просвіти й національної культури". І хочеться знов додати: і це все — за сім із половиною місяців, та ще й більш ніж буремного 1918 року!

І нарешті — книгодрукування. Як зазначав один із тогочасних співробітників журналу "Книгар", 1918 рік "надовго може бути незрівняним, недосяжним по кількості видань і накладів". Свідчить про це й статистика: за 1918 рік було видано 673 книжкові видання — і до того ж мільйонними наклада-

ми. Значний відсоток серед них становили підручники: так, 7 червня 1918 р. Рада Міністрів ухвалила закон про асигнування на видання українських підручників 2 млн. карбованців. Уже ближчим часом бібліографію підручників поповнили "Читанки" О. Білоусенка, С. Чепіги та С. Черкасенка, "Задачники" Н. Шульгіної-Іщук та С. Чепіги, "Граматики" І. Огієнка та С. Черкасенка, посібники з арифметики, алгебри, історії та географії України тощо (і до того ж — кількостями накладів!). Крім того, особливим законом скасовувалося мито на ввезення українських видань із-за кордону: "з якої б держави їх не везли" (згадував Д. Дорошенко). З'явилось багато українських видавництв, окремим з яких на початку червня 1918 р. об'єдналися в "Український видавничий союз" (прикметно, що членами цього "Союзу" стали й такі фінансові установи, як "Україбанк", "Дніпросоюз", "Центральний кооперативний комітет"). Як свідчив Д. Дорошенко, "весь край вкрився сіттю українських книгарень; по всіх залізничних кіосках зникла абсолютно російська книжка і преса, уступивши місце українській; кожне міністерство почало видавати свій орган українською мовою". І знову варто повторити: це все — за менш ніж вісім місяців Української Держави-Гетьманату, з колишнім філігель-ад'ютантом російського імператора на чолі! Неймовірно? Але, як то кажуть, — факт...

Так, недовго проіснувала Українська Держава-Гетьманат, але її культурними здобутками ми поспігуємося й нині. Досі діють Українська академія наук — тепер уже Національна академія наук України, Національна бібліотека України, що носить тепер ім'я свого засновника Володимира Вернадського, Український національний архів — тепер Центральний державний історичний архів України... Та знову, як і до 1918 р., рідко коли зустрінеш українську книжку в "залізничному кіоску", між стосами "ужастиків", "романів про любов" та іншої словесної половини — за океанських авторів, до того ж у перекладі мовою сусідньої держави. Знову, як і до 1918 р., окремі газети наповнені міркуваннями гореполітиків, які (подібно до опонентів П. Скоропадського) вважають, що "Україна — це лише оперетка". Знову, як і до 1918 р., "національний дух" деяких "народних артистів" (на естраді чи телеекрані) вимірюється довжиною чуба та вусів і неодмінним "одчиннянням задом дверей" (як у відомому фейлетоні Остапа Вишні) або іншими проявами "малоросійського гумору". А багатьом "патріотам", "культурним діячам" та "меценатам" узагалі не до культури: адже попереду — чергові вибори... І це — в державі, яка має назву "Україна", декларує державний статус української мови й державну підтримку української культури!

І на цьому, на жаль, невітшному тлі сучасності хочеться ще раз поглянути на події 1918 року — часу великих надій і великих розчарувань, великих досягнень і не менш великих прорахунків. І з оптимізмом повторити слова Павла Скоропадського: "Що б там не було, Україна в тій чи іншій формі буде". А для цього слід почати з малого — повірити в силу народу, у його величчя і талант. І, безперечно, звернутися до джерел — наукових, культурних, мистецьких, — без яких неможливо побудувати по-справжньому українське суспільство навіть у найсприятливіших умовах економічного розвитку.

• **Володимир ПАНЧЕНКО**, кандидат історичних наук

«ДЛЯ ПРОЦВІТАННЯ ТА ДОБРОБУТУ НАРОДУ УКРАЇНСЬКОГО»

Національно-культурне будівництво в Українській державі 1918 р.

Незабаром Україна відсвяткує півтора десятиліття своєї сучасної державності. Проте досі ще, за весь цей майже п'ятнадцятирічний термін, більш ніж актуальними для нашої держави — може, в дечому навіть актуальнішими, ніж на початку її існування, — залишаються питання розвитку української мови, української національної освіти, культури. Часто, на жаль, від людей різного рангу — від активних політиків до рядових громадян — доводиться чути аргументи на кшталт: «Спочатку економіка, а потім — культура», «Державна повинна опікуватися соціальними проблемами, а культура — справа меценатів» тощо. Що ж, гарзд... Але не слід забувати, що за час, поки нарешті буде хоча б частково подолано економічну кризу, хоча б в основному вирішено соціальні питання, не сидітимуть, склавши руки, й ті (за словами Бориса Грінченка) «тисячі непрочаних учителів, серед яких живе і псується народ», які «ідуть і вчать його по-своєму». І результат діяльності цих «непрочаних учителів» — більш ніж промовистий. Газетні кіоски та розкладки, заповнені низькопробною і, до того ж, — чужомовною періодикою... Концертні зали й естради, де так само чужомовні «коміки» (з українськими паспортами й званнями «народних артистів України»!) дружно кепкують зі старозавітного «крекотня-хохла»... Кінематограф і відеозали з новомодними стрічками, де «українці» виступають мало не монстрами... А хіба це все?!

Так, криза. Так, актуальні соціально-економічні проблеми. Так, жорстокі й невблаганні закони ринку. Одне слово, «коли говорять гармати, музи мовчать». Але чи завжди так буває? Звернімося хоча б до початку ХХ століття. Перша світова війна. Революція. Громадянська війна. Вкрай тяжке, болісне становлення незалежної української державності (і невдовзі — так само болісна й швидка її втрата). І один із найсуперечливіших епізодів цієї державності — Українська державно-Гетьманат 1918 року, що часом дістає в історичній літературі просто-таки полярні оцінки (від неприхованої ідеалізації — до так само неприхованого заперечення). Лише сім із половиною місяців — від 29 квітня до 14 грудня 1918 року, майже в двадцять чотири рази менше, ніж сучасна українська державність, — проіснував Гетьманат. Але звернімося до фактів і переконаємося, що принаймні в історії української (саме української!) освіти й культури ці сім із половиною місяців посилили більш ніж визначне місце.

Спочатку це здається дивним — надто якщо виходити з тієї точки зору, що «скоропадщина» нібито була спробою старого русифікованого поміщицтва законсервувати в Україні таку собі «маленьку Російську імперію» (а така точка зору, на жаль, побутує навіть серед деякого з професійних істориків). Та й сам П. П. Скоропадський — син офіцера царської армії, вихованець пєтербурзького Пажеського корпусу, флігель-ад'ютант імператора Миколи II — мало нагадує нам характерних українських діячів-«народників» межі ХІХ—ХХ століть. Але факти залишаються фактами: той самий П. П. Скоропадський навесні 1917 р. створює Перший український корпус (зародок національної армії України!), восени 1917 р. обирається наказним отаманом Вільного козацтва... на межі 1917—1918 рр. успішно долає спробу більшовицьких військ повалити молоду Українську Народну Республіку (хоча на знак подяки не дістає від голови її Генерального Секретаріату — В. Винниченка — нічого, крім докорів за спроби створити національну армію, непотрібну, як виявляється, «щирим демократам»). І ось нарешті 29 квітня 1918 р., перебираючи (за рішенням

З'їзду селян-хліборобів, що зібрав у Києві шість із половиною тисяч «людей у свитках») найвищу державну посаду, новообраний гетьман звертається до народу з такими словами: «Мені далекі й чужі, які б то не були власні побудження, і головною своєю метою я ставлю користь і благо народу і всім дорогої нам Україні... В цій свідомості кличу всіх вас, громадян і козаків України — без різниці національності й віросповідання, — допомогти мені і моїм працівникам і співробітникам в нашому загальному великобідповідальному ділі».

Серед цих «працівників і співробітників» (хоча дехто з сучасників гетьмана намагався чи не помічати цього, чи взагалі заперечува-

Г. І. Нарбут. Державний герб України. Обкладинка. 1918

ти) було чимало більш ніж помітних культурних і громадянських діячів України — історик і юрист Микола Василенко, краєзнавець і археолог Петро Дорошенко, педагог Василь Науменко тощо. Уже в травні—червні 1918 р. було сформовано постійний склад Міністерства народної освіти на чолі з М. Василенком, у якому було репрезентовано цілу плеяду відомих українських імен: літературознавець і журналіст П. Зайцев, історик і географ А. Сиявський, філолог і перекладач І. Стещенко, педагог С. Русова... І найголовніше, що вже в ці неспокійні місяці Міністерство вдалося до реальних дій у царині національної освіти: за даними історика (очевидця тогочасних подій) Д. Дорошенка було розпочато організацію курсів українознавства для вчителів середніх і початкових шкіл (на потреби яких було асигновано понад 2 млн. українських карбованців!), збільшено платню вчителям українознавчих дисциплін (при тому, що в 1980-х рр. радянський режим, як ми пам'ятаємо, вчинив навпаки — підвищив зарплатню викладачам «великої і могутньої»), згодом — асигновано 20-мільйонну суму на утримання існуючих і відкриття нових українських шкіл... І ця політика мала переконливі наслідки. За словами того ж Д. Дорошенка, лише за літні місяці 1918 р. (тобто перед початком нового навчального року) по всій території Української Держави було відкрито 54 українські гімназії (з них 18 — у Київській губернії, 6 — у Подільській, 5 — у Харківській, 3 — у Катеринославській тощо), а на початку осені — ще 40 гімназій і 10 реальних училищ (починаючи з

губернських міст — Києва, Харкова, Чернігова, Полтави, Херсона тощо — і закінчуючи невеликими позаштатними містечками на зразок Малина, Ржищева, Гоголева, Ірклієва, Вороновиці...). Як підсумовує Д. Дорошенко, «усього наприкінці гетьманського періоду української державності було відкрито коло 150 українських гімназій», причому тим із них, які створювалися коштом міських дум або земств, уряд виділяв значну фінансову допомогу (лише на початку вересня на цю допомогу було передано 400 тис. карбованців).

Характерно, що на чолі нових гімназій та училищ часто ставали знову-таки відомі українські культурні діячі — педагог і журналіст В. Дурдуківський (у Києві), історик А. Верзилов, літературознавець М. Плевако (у Харкові) тощо. Промовистим є і той факт, що в липні 1918 р. Рада Міністрів видала закон «Про заснування при середніх загальноосвітніх школах 350 стипендій для неможлих учнів української національності», на виплату яких було асигновано понад 77 тис. карбованців.

Київська газета «Нова Рада» зберегла цікавий опис випуску учнів 2-ї Київської гімназії, щойно українізованої та перейменованої на гімназію імені Кирило-Мефодіївського братства: «Дня 2 червня в клубі «Родина» відбувся урочистий акт із приводу випуску учнів і учениць другої української гімназії ім. Кирило-Мефодіївського братства. На акті були: міністр освіти М. Василенко, болгарський амбасадор проф. І. Шишманов, тов. міністра освіти П. Холодний... всі члени педагогічної ради і багато української інтелігенції. Акт відкрив директор вищезгаданої гімназії Г. Козленко, котрий у своїй промові згадав між іншим про тих учнів, котрі полягли геройською смертю за Батьківщину в часи большевицької війни. Для вшанування їх пам'яті всі встали. Далі подав директор у своїй промові коротеньке звітження за цілий рік і наприкінці звернувся до абітурієнтів, закликаючи їх до праці для Рідного Краю. Офіційне звітження за цілий рік відчитав секретар тієї ж гімназії М. Зеров. При кінці звітження Зеров прочитав імена та прізвища тих учнів, котрих педагогічна рада признала гідними атестату на укінчення гімназії... Атестати роздавав міністр освіти Василенко, котрий при кінці своєї промови, схарактеризувавши роль

Кирило-Мефодіївського братства, пам'яті якого присвячена гімназія, закликав абітурієнтів у своїй дальшій діяльності свято берегти заповіті братства».

Водночас українізація зачепила й гімназії та училища з російською, польською, єврейською та іншими мовами навчання. Так, 1 серпня 1918 р. Рада Міністрів видала закон, основне положення якого мало такий зміст: «По всіх середніх хлоп'ячих і дівочих загальноосвітніх, професійних, комерційних і інших школах, учительських семінаріях та інститутах, а також духовних семінаріях, обов'язково викладається українська мова й література, задля чого визначається не менше 3-х годин тижнево в перших п'яти класах, а в двох останніх класах не менше 2-х годин, та географія й історія України, задля яких предметів мають бути визначені не менше як по 2 години тижнево в двох останніх класах кожної школи».

І все це, варто підкреслити, аж ніяк не залишалося на папері. Сотні й тисячі не тільки дітей-школярів, а й державних службовців «старого зразка» були змушені засісти за підручниками з української мови. Пригадаймо хоча б відому повість Бориса Антоненка-Давидовича «Шурабура». Ось її героїня — панночка Марина Стелецька, донька колишнього міського голови, а тепер — гетьманського повітового старости, нарікає в листі до нареченого на свого батька: «Уяви собі, що мій батько, дворянин, який ніколи раніш не знижувався, щоб говорити з мужиками їхньою неоквириною мовою, обклався тепер українськими граматиками й читанками, найняв собі якийсь кучерявого студентика і старанно студіює українську мову!» Але хочеться чомусь зауважити: описаний Антоном-Давидовичем царський «служак» Стелецький, можливо, був більшим «дворянином» та й просто поряднішою людиною, ніж деякі сучасні «слуги народу» з прізвищами на «-енко» та «-ук», які навіть у стінах найвищих органів влади принципово послуговуються мовою сусідньої держави...

Водночас, наголошував Д. Дорошенко, «предметом особливої уваги Василенка, як міністра освіти, було високе українське шкільництво». Насамперед, як свідчать джерела, Міністерство заходилося довкола ідеї заснування в Києві — столиці держави — нового Українського державного університету, базованого на відкритому ще в період Української Центральної Ради Українському народному університеті (діяльність якого, до речі, сам П. Скоропадський оцінював украї скептично: «Це була пародія вищого навчального закладу — до того ж, і українського там майже не було»). При Міністерстві, зокрема, було засновано Комісію в справі вищих шкіл і наукових інституцій, до якої увійшов ряд визначних учених — В. Вернадський (голова), М. Сумцов, Д. Багалій тощо. Наслідком діяльності Комісії стало те, що вже 17 вересня Рада Міністрів ухвалила Закон про Український державний університет у Києві, у складі якого мали діяти чотири факультети (історико-філологічний, фізико-математичний, правничий, медичний). Окремим пунктом закону наголошувалося: «Викладовою мовою в Київському Державнім Університеті є мова українська». До числа професорів нового університету також мала увійти плеяда кращих україн-

Г. І. Нарбут. Державний герб України. 1918

ських науковців — математики Д. Граве та М. Кравчук, геолог В. Луцицький, історик О. Грушевський (брат М. Грушевського), мовознавці І. Огієнко, М. Грунський, філософ В. Зінківський, юрист Б. Кістяківський, мистецтвознавець Г. Павлуцький, економіст М. Туган-Барановський, медик О. Корчак-Чепурківський тощо. Установи університету було розміщено в комплексі будівель Київської артилерійської школи (на Солом'янській площі). 6 жовтня 1918 р. відбулося урочисте відкриття навчального закладу, що (за словами Д. Дорошенка) «мало характер великого національного свята». На відкритті виступив і П. Скоропадський, який назвав новий університет «найбільшою основою української культури й науки» і наголошував: «Імена гетьманів: Сагайдачного, Богдана Хмельницького, Виговського, Дорошенка, а особливо Мазепи, як побірників і заступників народної освіти на Україні, повинні назавжди залишитися на сторінках історії українського національного самопізнання». Наприкінці виступу гетьман висловив сподівання, що діяльність як професорів, так і студентів «послужить для процвітання та добробуту народу українського й нашої дорогої України». Як підкреслює Д. Дорошенко, «промову гетьмана вислухала двотисячна аудиторія стоячи, і відкрила гучним: «Слава!»

Цікаві враження з цього заходу занотував тогочасний австрійський військовий аташе в Києві — генерал Спанокі: «Це перший раз, що я бачив тут справді тепле й велике національне зібрання... Якщо справа піде таким шляхом хоч кілька років, то ми справді читатимемо в географії Європи про Українську Державу».

Водночас постало питання про відкриття в Україні ще чотирьох державних університетів — у Кам'янці-Подільському, Харкові, Катеринославі й Одесі. Проте на практиці гетьманському урядові судилося започаткувати лише Кам'янець-Подільський університет (у складі двох факультетів — історико-філологічного і фізико-математичного з математичним і природничо-історичним відділами). Як і в законі про відкриття університету в Києві, у випадку з Кам'янець-Подільським університетом зазначалося, що «викладовою мовою в Кам'янець-Подільським Державним Українським Університеті є українська мова», хоча водночас підкреслювалося, що «по проханню факультетів, з дозволу міністра народної освіти, в окремих випадках можливе читання лекцій і російською мовою». Ректором нового університету було призначено І. Огієнка: серед його професури так само виокремлювалися відомі науковці — історики В. Біднов, П. Клепатський, мистецтвознавець К. Широцький, літера-

Продовження на с. 6

Г. І. Нарбут. Обкладинка до журналу «Наше минуле». № 1, 1918

Уже знайомство з авторським визначенням жанру денників примушує замислитися. В одному місці він заявляє: “Що таке денники? Нотатки письменника, покликані заповнити порожні лакуни, обумовлені відсутністю фахової критики”. В іншому нарікає: “Мої денники уперто називають есеїстикою, публіцистикою. Чому? Щоб принизити мене, сказати, що це не художня проза, не роман душі?”.

Мимоволі зроджується бажання примирити автора з самим собою. Коли б ішлося тільки про літературу (а в деяких денниках, либонь, так і було), цілком слушно було б пристати до першого визначення жанру. Але ж у більшості денників Петра Сороки йдеться не тільки про літературу, ними охоплено весь огроми нашого розбурханої ринковою економікою сучасності, від замилювання розкошами втішеної щедротами землі природи до плондрювання її, від захоплення красою людської душі, величчю людських діянь до такого сплеску обурення діями людей, що межує з бажанням вдатися до Всевишнього і кликати кару небес на голови бузвурів.

Такий обшир авторських зацікавлень не може обмежитися тільки заповненнями лакун. Авторіві потрібне буде ширше поле обсервацій, тим більше, що він націлений пропустити все це через горнило власної душі.

Петро Сорока оминає події, що мали місце на його землі півстоліття тому, — війну, політичні переслідування людей, що брали участь у русі опору. Але він не може обійти мовчанням долі покалічених катком новітньої історії людей. Ось епізод із перших сторінок денника. Другий день Різдва, свято Марії. Як люди, що не розминулися в горнілі життя з таким поняттям, як добросусідські стосунки, сусіди трьох Марій ідуть провідати їх і привітати зі святом. Уже сам факт знедоленості забутих Богом і людьми жінок примушує затамувати подих. Одна з Марій втратила єдиного сина й залишилася самотньою, друга овдовіла в сорок п'ять літ, третя взагалі дожила до сивих кіс незаміжньою. Як тут не опустити рук і не замислитися: що ж це робиться на білому світі?

Ось бізнесмен, людина багата і релігійна, кроку не ступить, аби не перехреститися і не попросити в Бога заступництва, а звернувся до нього автор за поміччю — посприяти прикутій до ліжка поетесі видати книжку, скривився і посунув мовчки далі.

Ось успішно крокує до вершин слави красень і зальотник, викладач вищого навчального закладу. Він задоволений життям, місцем у суспільстві, перспективою на майбутнє, але йому цього мало: нагледівши серед студенток, що складають іспити, привабливе дівча, не соромиться схилитися до її вушка й шепнути: “Я умію бути вдячним, будьте моєю коханкою”.

І це тоді, коли Марії ждуть іншого — уваги, бодай якоїсь частки тепла.

Накопичені факти дають підстави для роздумів.

“У світі, де треба думати про душу, і де стільки страждань, влаштовуються нескінченні шоу, панує самовип'ячування, намагання здивувати, а то й ошелешити своєю персоною інших” (ст. 32).

“Чому б не видати книгу яничарів і перевертнів” (ст. 140).

“Навіть слава Расула Гамзатова згасла задовго до його фізичної смерті” (ст. 142).

Відповідь на всі питання і спостереження одна: матеріальне взяло гору над духовним.

Не бракує в деннику 2004—2005 рр. і оптимістичних спостережень.

“Хіба мета ріки допливти до моря і зникнути? Ні, її мета — рух, бо тільки в русі життя прекрасне” (ст. 28).

Але це для зрячих і тямковитих. А як бути, коли довкола незрячі й тільки незрячі? Знайдуться такі, що перечитимуть: неправда! Неправда? То загляньмо до однієї з трьох Марій.

Проходячи повз оселю знедоленої жінки, автор денника почув надричний плач, не плач — щось схоже на болісне завивання. Заглянув у вікно — і стетерів: на підлозі лежала і жалібно плакала, заливаючись сльозами, Марія, а поруч горнулася до неї і теж плакала-підвивала по-своєму її собачка. У такий спосіб вона і співчувала господині, і розраджувала її, і висловлювала, либонь, свою солідарність.

Погодьмося, це не заповнення лакун, це — роман людських душ.

А як же справи на полі битви за свята святих — у літературі?

Давно відомо, українці — філологічна нація. Помітили ж, либонь, як тільки оголосили — цензуру ліквідовано, наш хуторянин гамузом пішов у літературу, тим більше, що виникли в ній нові течії: модернізм, постмодернізм, авангардизм, а фахівців, які б розбиралися у цьому різновиді художнього мислення, радянська влада не підготувала, — пиши, що на душу ляже, розбиратися, де художнє мислення, а

благородну справу, як письменство, мета якого — боротьба за прекрасне в людях, за світлі начала в їхніх душах, і лізти в ті душі з чорними намірами — озлоблювати їх, втовкмачувати у свідомість людей постулати егоїзму.

“Книга повинна наповнювати читача, — пише автор, — любов'ю до життя... Я прагну служити добру, хоч нести світло”.

Стає зрозуміло після цього, як болісно усвідомлювати йому, що книжковий ринок заповнюють ширехиткові витвори, які нічого не несуть.

Ніде правди діти, ми, українці, багато в чому змінилися за ті століття, що випали на нашу долю — колективізація, Друга світова війна. І не на краще. До колективізації у нас теж була приватна власність, а слово “злодій” вимовлялося по селах пошепки. Бо злодійство розумілося українцем як привласнення з чужих країв напасть. Я пам'ятаю літні дні кінця 20-х років. Селяни виїздили в поле на обробіток ниви сім'ями, бувало, що й на кілька днів, а хат не замикали. Бо певні були: сусіди не посягнуть на їхнє добро. То був би гріх перед Богом і сором перед людьми.

А нині?

Колись дівоча цнота, чоловіча

му народі протягом віків чеснот, обираємо нечесноти і тим самим змінюємося на гірше? Погналися за модою, за Європою? Але ж розкиньте мізками і зрозумійте: масова культура, усе те, що ви бездумно берете в Європі й несете на ваші сцени, бачите з екранів телевізорів — то породження не елітарної європейської культури, а тих, кого там називають охлосом — заблуканих овець європейського суспільства, чимось розчарованих у змаганнях за місце під сонцем і тому зневажаних усе світле, святе. Саме вони й створили культуру, що пре на вас із телеекранів, театральних підмостків. Еліта зарубіжних країн залишилася при своїй культурі — елітарній, а не заперечує існування масової тому, що дотримується вивіреного на практиці принципу: чим би діти не тишилися, аби не протестували.

Петро Сорока звертається в денниках до тих прихильників за позичень у мистецтві художнього мислення, які переносять на наше літературне поле згубні тенденції, під прикриттям свободи мислі й форми, по суті, вдаються до розтління свідомості підростаючого покоління. А це неабияка згуба. Невже люди не втімили досі, наголошує він, що наша мова, наші мо-

ПРО-ЧИТАННЯ

мості пересічних громадян, а й у свідомості творців прекрасного бере гору над духовним. Хіба продюсери наших телеканалів “крутять” аморальні закордонні фільми тільки тому, що своїх, гідних показу, катма? Не дуріте самі себе, панове, вам за це добряче платять.

А ще ж не забарився озватися й інший ґандж: у погоні за славою письменники зчіплюються, мов павуки в пляшці. Є й показовий приклад: один із творців прекрасного, невдоволений тим, що написав про його креації Петро Сорока, найменував негативного героя ім'ям Петро Сорока і заходився вішати на нього всі, на які здатна була його фантазія, негативні людські якості.

Класичний зразок самоїдства в письменстві.

Але, пане Петре, не падайте духом. Ви не перший потрапляєте в таку халепу. 1968 р. П. Загребельний видавав у видавництві “Радянський письменник”, де я був головним редактором, свій історичний роман “Диво” і найменував носія негативних тенденцій у мистецтві Міщилом... На той час працювала у видавництві комісія ЦК КПУ, поцікавилися й рукописом П. Загребельного. Я збагнув, — припахує смаженням. Адже в романі, крім історичної лінії, була й сучасна, а П. Загребельний мав звичку дошкуляти можновладцям уїдливіми репліками. Моя підозра виявилася небезпідставною: хтось із недругів П. Загребельного довідався про них і доніс у ЦК КПУ. Не мудруючи лукаво, я сказав голові комісії: рукопис у мене вдома, я читаю його, подам пізніше. На погодження з автором часу не було, отож власною рукою вилучив із тексту те, за що могли б зачепитися. Завдяки цьому оперативному втручання донос на П. Загребельного був страктований як безпідставний, і роман благополучно побачив світ.

П. Загребельний до цього часу не знає, що врятував його роман від погрому не поміркований ревізор із ЦК КПУ, а Міщило. Зробіть і ви своєму кривдникові якість добре діло. Хай поміркує по всьому і визначить для себе, хто є хто.

Та норови норовами, а як же бути з Маріями? Про матеріальне подбає, скажімо, держава. А хто подбає про духовне? Теж держава? Не помічається щось. Наша держава взяла на озброєння гасло давніх римлян: “Хліба і видовищ!” Література, мистецтво почекають, мовляв. Економічне становище країни не дозволяє розкидатися фінансами. Але логіка зобов'язує звернутися до фактів.

Хіба після революції, громадянської війни економічне становище України було ліпшим, ніж зараз? Набагато гіршим. У галузі літератури, культури, освіти треба було починати з нуля, а держава вишукувала все-таки можливість надавати їм фінансову підтримку й забезпечувати функціонування.

Чи, може, після Другої світової війни економіка України могла похвалитися досягненнями? По тій Україні двічі пройшла смертоносна війна. Заводи, фабрики були зруйновані, у полі ниву орали коровами. А держава все-таки фінансувала пресу, видавництва, театри. Видавництво “Держлітвидав України”, в якому я працював, до 1953 р. включно мало фінансову підтримку від держави. То вже пізніше, як стало воно за допомогою тієї ж держави, читачів на ноги і видавало щорічно 300—350 назв, розпалувалося з державою, даючи щорічно 10—12 млн. крб. прибутку.

Коło, як бачимо, не замкнене. Навіть за умов бездумної руйнації книготорговельної мережі всі стежки ведуть до розумного кінця. Була б добра воля.

● Дмитро МІЩЕНКО

НА ПОЛІ БИТВИ ЗА СВЯТА СВЯТИХ

Петро СОРОКА не вперше виходить на люди з “Денниками”. Той, що побачив світ на початку цього року (2004—2005) — шостий. Попередні не залишили поза увагою читачів, літературної громадськості й мали чималий, як на наш час, розголос. Тож не без цікавості беремо до рук шостий: що нового повідає нам автор? Ощасливить черговими відкриттями в судженні про таємниче в царині художньої творчості чи обмежиться всього лише побіжним оглядом продукції товаришів по перу?

**“Денники”
Петра Сороки
можна
придбати
за адресою:
46018
а/с 438
Тернопіль-18
Ціна 10 грн.**

де набір пустопорожніх слів, ніхто не буде. І затопили книжковий ринок метелики самвидаву. Та й видавці змінили орієнтири. Проблеми, що роздирають суспільство, не цікавлять їх, бандитські розборки, сексуальні, як і маніакальні, збочення — оце те, з чого матимуть зиск.

Мистецька значимість денників Петра Сороки в тому, що вони вимуровують зримий бар'єр між справжнім мистецтвом художнього мислення і висмоктаними з пальця збоченнями в розумінні прекрасного. Серед збочень має бути увазі передусім нахил до нездорового смакування порочним у свідомості людей — пошлятиною, задоволенням тваринних потреб у сексі, прагненням вивіщитися над усіма за будь-яку ціну. Бажання творити, міркує автор, похвальна річ. Але ж не всім дано бути творцями художніх цінностей. Це по-перше. По-друге, ось ви, панове, зраділи, що вам дано свободу творчості. Але ж свобода — не сваволя. Як можна братися за таку

шляхетність були ознакою високої моральності, честю і славою роду, як і вірність у коханні, в подружньому житті.

А нині? Пригляньтеся, як поведуться наші юнаки та юнки в побуті й на очах у велелюддя — на вулиці, у трамваях, що витівають у найрізноманітніших шоу і що дозволяють собі у фільмах, де торжествує насилля, всюдозволеність. Не так давно зарябили ці вольності, а наслідок: за числом абортів Україна посідає друге місце в світі, число розлучень досягає у нас 30 %, стільки ж молодят забирають заяви про одруження.

То яку позицію мають обрати література, мистецтво? Їхня місія — обстоювати благородні помисли, вчинки, діяння чи підігрівати порочні?

Нинішнє жіноцтво, що доволі відчутно посмакувало яблуком свободи, теж може сказати: що ви кличете нас до становища хатньої господині? Ми хочемо більшого. Будь ласка, хто перечить. Адже хіба заради ширших вимог від життя обов'язково брати цигарку в зуби, а молоді непристойно обійматися на людях і казати тому, хто робить зауваження: “Пошол вон!” Невже це прикрашає і жінку, і юнку?

Ще як були ми більш-менш вільні від сторонніх впливів, у нас побутовали добрі звичаї — повага до старших і старості, співчуття знедоленим, готовність прийти їм на поміч, стати на боці скривджених і захистити від кривдників. Нині ми зреклися від кривдників. Нині ми зреклися цього, здебільшого проходимо мимо. А чому? І головне, в ім'я чого? Щоб стати інтелегентами, сиріч, кращими? Даруйте, не в розв'язність, нечемність, демонічний деспотизм у стосунках між людьми кращі за цноту, шляхетність, добродетельність? Чому ми, зрікаючись усталених у нашо-

ральні чесноти — це наш хребет і надійний рубіж. Це ж показово, братове, народ український був бездержавним, а отже, і підневільним. Хто тільки не топтався по його душах, а він вистояв, не розчинився між чужинців як етнос, зберіг свою мову, свої звичаї, свій національний характер. Збагнули, чому? Та тому, що не зрікся своїх святинь — мови, звичаїв, усіх, що мав на озброєнні, чеснот, зумів, як запевняє Петро Сорока, зберегти в собі українську душу. Як же можна тепер, коли Україна здобула на решті незалежність, зрікатися цього і бігти за чужим возом?

Нелегко нашому авторові, тому й настрій у нього не найкращий. Тому й шукає віддушину в своєріднім інтермецо — “Розточчі”.

“Матеріальне торжествує над духовним” (ст. 141).

“Література не є вже рятівним колом” (ст. 146).

“Дрібні й маленькі люди хотіли б змалити великих” (ст. 141).

“Не завжди можу вистояти у правді” (ст. 17).

А як же бути з Маріями? Хай шукають співчуття і підтримки в собачки?

Автор прагне бути на боці Марій. Він хотів би, аби в мистецтві художнього мислення панувала неокласична система, а не постмодерн. “Мистецтво має бути моральним... Суть не у формі, не в способі побудови фрази, а в глибині думки, у філософському осягненні дійсності” (ст. 150). Та чи дослухаються до його слова, не певен. Чому? Бо матеріальне не лише в свідо-

ГОЛОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ З ПИТАНЬ ТЕЛЕБАЧЕННЯ І РАДІОМОВЛЕННЯ В. ШЕВЧЕНКОВІ

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ

Шановний Віталію Федоровичу!

Телеканал ICTV 24 лютого ц. р. потішив українських громадян черговою телепрограмою «Свобода слова». На передачу були запрошені не в міру екзальтована Наталія Вітренко, нардепи Юрій Соломатін і Михайло Добкін — із одного боку, Юрій Костенко, Анастолій Матвієнко, Юрій Ілленко — з другого.

Тема: «Про надання російській мові статусу державної». Формат телепередачі був вибудований так, що на екрані весь час фігурували Н. Вітренко та М. Добкін зі своїми прихильниками. Їхня мова, поведінка мали яскраво виражений агресивний характер, демонстрували неприховану ненависть до всього українського і насамперед до української мови. Це відчували і бачили мільйони глядачів цієї важкої передачі. Відчувалося, що ведучий не знає історії України. Коли Н. Вітренко стверджувала, нібито Слобожанщина — це не Україна, п. Шустер не зупинив її.

Неодноразово апелювали Н. Вітренко і М. Добкін до Європейської хартії регіональних мов і мов меншин. Ведучий мав би знати, що в преамбулі до Хартії записано: **«Захист і розвиток регіональних мов або мов меншин не повинні проводитися на шкоду офіційним мовам...»** Та С. Шустер майже не реагував на агресивні випадки проти української мови та її носіїв.

При прямому включенні Криму телеглядачам подано підготовлений сюжет істерії й ненависті до українців, до української мови, звучали невмотивовані вимоги про проведення Референдуму про надання статусу державної російській мові, за який проголосувала Верховна Рада Криму.

В атмосфері, створеній ведучим, учасники передачі, які обстоювали державну мову, Основний Закон, не мали повної можливості висловити власну думку, навести факти, аргументовано спростовуючи фальшиве твердження опонентів. Як інтелегентні й порядні люди, вони не могли протистояти публічному дикунству й нахабству. Ми розцінюємо спосіб ведення передачі як організований антиукраїнський шабаш над мовою титульної нації в національному інформаційному просторі Української держави, відверту агітаційну роботу на антиукраїнські партії і блоки, ігнорування рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 року.

Окремої розмови потребує і практика каналу ICTV — запрошувати на ведення громадських програм громадян Росії, зокрема Д. Кисельова й С. Шустера. Не атестуючи їхніх професійних якостей, вважаємо, що подібна практика ганебно сприяє вихованню недовіри в телеглядачів до українських журналістів, приниження їхньої людської і професійної гідності.

Володіючи іншими іноземними мовами, Д. Кисельов і С. Шустер демонструють нам, українцям, що знання української мови не обов'язкове в нашому національному інформаційному просторі. То про яку «Свободу слова» (і чийого слова?) йдеться?!

Ми вважаємо, що треба негайно змінити формат телепередачі «Свобода слова», оскільки в демонстрованому вигляді вона веде лише до розпалювання міжнаціональної ворожнечі, принижує українців.

З повагою

Павло МОВЧАН,

голова Всеукраїнського товариства

«Просвіта» ім. Т. Шевченка,

народний депутат України;

Олександр ПОНОМАРІВ,

заступник голови Товариства, д-р фі-

лол. наук, проф. КНУ ім. Т. Шевченка;

Анатолій ПОГРІБНИЙ,

член Центрального правління товариства,

д-р філол. наук, професор КНУ ім. Т. Шевченка;

Микола НЕСТЕРЧУК,

відповідальний секретар Товариства,

засл. працівник освіти України;

Любов ГОЛОТА,

головний редактор газети «Слово Просвіти»

ПРОБЛЕМИ НАЗВАНО. ДО БОЮ!

“Круглий стіл” на тему “Громадянське суспільство і державна мова. Стан. Проблеми. Перспективи”, “Рекомендації...” якого ми видрукували в минулому числі “СП”, не тільки став черговим посилом до суспільства і влади про критичне становище української мови в українській державі, що є нестерпним для титульної нації, а й дав змогу посадовцям, мовознавцям, громадським і політичним діячам назвати найболючіші проблеми сьогочасного буття рідної мови.

Організатори заходу — Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Т. Г. Шевченка, Управління внутрішньої політики виконавчого органу Київради (КМДА), Київський міський будинок учителя, Національна парламентська бібліотека України. Учасники — люди, які не тільки життєвою позицією, а й конкретними справами доводять своє глибоке усвідомлення першочерговості вирішення питання повноцінного функціонування української мови на теренах корінної української нації. У вступному слові Павло Мовчан налаштував учасників «круглого столу» на спілкування задля конструктиву, аби чергове зібрання з розгляду мовних проблем резонувало конкретною справою: голова «Просвіти» запропонував прийняти рекомендації, які б примусили владу забезпечувати державний захист і підтримку української мови.

Вшанував зібрання міністр культури й туризму Ігор Лиховий. І, мабуть, не тільки тому, що указом Президента очолювана ним структура визначена головною із забезпечення реалізації мовної політики, — судячи з питань,

ми... Не маємо заспокоювати себе тим, що виходять певні укази Президента, — всі слова повинні бути наповнені конкретними діями». Тому, підсумував міністр, слід створити державний орган, який би працював над вирішенням проблеми покращання становища української мови.

Виступаючи — голова Постійної комісії Київради з питань самоврядування та інформаційної політики, начальник Головного управління з питань внутрішньої політики КМДА Олександр Петік, професор, кандидат філологічних наук Міжнародного університету Іван Ющук, академік, професор, доктор філологічних наук, директор Інституту українознавства Петро Кононенко, професор, доктор філологічних наук Інституту журналістики Анатолій Погрібний, голова ВУКР Михайло Горинь, заступник голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України Анатолій Мураховський, полковник, заступник начальника відділу гуманітарного розвитку Департаменту гуманітарної політики Міністерства оборони України Олександр Мельник,

які ставить посадовець, впливає глибоке розуміння проблеми як такої, а також бачення реальної ситуації в державі й гальмівних механізмів, що перешкоджають здійсненню оптимальних кроків до розв'язання навколомовних питань. *«Навряд чи можна сказати, що за цим столом є людина, задоволена станом вирішення мовних питань...», «мова нині найбільш обмежена в інформаційній сфері»,* — констатував міністр. Проте й інформував, що відбулися й певні зміни: зокрема завдяки Міністерству минулого року на 20 млн. грн. закуплено для бібліотек українських книг, — удвічі більше, ніж за останні 5 років. А службовці Міністерства культури й туризму отримали чітку настанову — на роботі послугувати українською мовою.

“Є люди, готові за життя мови покласти власне життя, але цього замало. Потрібні програ-

доктор філософських наук, завідувач сектору Інституту законодавства ВР України Микола Недюха, голова Асоціації книговидавців України Олександр Афонін, секретар Спілки письменників, ведучий програми «Мова і нація» письменник Петро Осадчук, заступник директора з наукової роботи Інституту української мови НАН України Ірина Гнатюк — окреслили коло серцевинних питань, які неможливо оминути в процесі вирішення загальної проблеми української мови: розробка й вироблення концепції мовної політики в державі, врегулювання її законом і створення дієвих механізмів реалізації вже існуючої законодавчої бази, а також — механізмів відповідальності за порушення чинного навколомовного законодавства передусім посадовими особами; проблема усвідомлення суті поняття «титульний, корінний етнос», і питання без-

пеки й цілісності держави, зважаючи на те, що мова — єдиний засіб єднання народу; проблема національно-патріотичного виховання дітей, особливо дошкільного віку, бо саме в цей період закладаються світоглядні й самоідентифікаційні підвалини особистості, а звідси — проблема сім'ї, родини загалом і проблема підготовки педагогічних кадрів із глибоким патріотичним почуттям; питання національно свідомої еліти тощо.

Анатолій Погрібний: *“У Бангладеш є свято — День полеглих за рідну мову. Ті сили, які нині рвуться до влади і сповідують двуязыччє, не дочекаються — нових полеглих у нас не буде. Питання мови — перестигле в Україні, де людність іде попереду влади”. У контексті передвиборних маніпуляцій темою мови професор згадав Конвенцію про забезпечення прав осіб, які належать до нацменшин, визнану т. зв. СНГ 1994 року. “Документ має принципове значення, бо наголошує, що визнання й забезпечення прав нацменшин невід’ємне від виконання ними обов’язків перед державою, перед Конституцією країни, в якій представники тієї чи іншої нації живуть”. Як негативне явище промовець означає те, що питання мови нині занедбане Міністерством освіти. А це й не дивно з огляду на те, що міністр Ніколаєнко — представник соціалістичної партії, програма якої сповідує “двуязыччє”.*

Михайло Горинь критично оцінює те, що в Кабміні, в держадміністраціях, інших установах високого рівня й понині мало присутня українська мова. *“Якщо там говорять російською мовою, то ми, мабуть, збираємося надарма, коли не змогли за 15 років зробити з них українські інституції”.*

Найкраще виокремлювалися проблеми, дотичні до сфери діяльності промовців. Українська мова в українській армії — питання, яке не можна розглядати у відриві від загальних суспільних проблем і проблеми становища рідної мови зокрема, без комплексного вирішення яких для українізації нашого війська недостатньо буде ні особистого прикладу офіцерів, ні окремих нормативних документів, — наголошує **Олександр Мельник**.

Олександр Петік, який повернувся із Комі АР, аби виконати заповіт батька, який хотів, щоб його сини спілкувалися українською, а нині намагається на рівні міської влади сприяти реалізації Програми «Українська мова в українській столиці», стверджує: *“Місто готове сприя-*

ти вирішенню проблем української мови у межах своїх повноважень, але потрібна урядова програма, слід створити міжвідомчу комісію — це питання комплексне”.

Іван Ющук як позитивний досвід радянських часів згадав ідеологічне виховання, що провадилося тоді. На противагу, вважає науковець, дисципліни, що викладаються нині у ВНЗ, не мають стосунку до формування української нації, тому пропонує ввести для вивчення у вищих навчальних закладах такі ідеологічно наснажені предмети: практичний курс української мови, сучасну українську мову (2 курс), історію української державності: прорахунки й здобутки (3 курс), українська культура (4 курс).

Анатолій Мураховський: *“Заклики до підняття статусу рідної мови в рідній державі залишаються тільки закликами. Скільки років товчемося над вирішенням тих самих проблем, а проблеми залишаються — не вистачає політичної волі... Питання створення спеціального департаменту з мовних питань — давно звучить, тож слід звернутися до відповідних органів щодо негайного його створення”.*

Олександр Афонін: *“Української влади у нас ще не було — і немає. Поки не з’являться у владі українці по духу, які сповідують українську культуру, звичай, мову, — нічого не зробимо. Бо владці мають доступ до всіх сфер суспільного життя, а в нас і надалі буде право “круглого столу” й один мікрофон на всіх. Тому слід зробити правильний вибір, кого делегуватимемо до владних структур”.*

Звичайно ж, питання майбутніх виборів не могло випасти з поля зору. Адже від того, які сили прийдуть до парламенту, залежатиме, чи нарешті розкинеться вільно українська мова по просторах української землі, чи й надалі її життєві обшири обмежуватимуть загрозами двомовності й заганятимуть у кутки.

Цікавинкою заходу став виступ **Дмитра Александрова**, учня 10 класу Українського гуманітарного ліцею, який опрацював тему «Русизми у мовленні школярів»: ця тема актуальна серед його ровесників. Учень дійшов висновку: становище української мови складне, держава має дбати про створення системи державних заходів, що стосуватимуться не тільки навчальних закладів. Прислухаймося до цього молодого голосу!

• **Олександра ТКАЧ**
Фото І. ПИЛИПЕНКА

Щоб відповісти на ці запитання, треба ще багато чого з'ясувати. Що таке окрема мова? Чим визначається окремішність мови у групі споріднених мов і в мовному просторі планети? На чому тримається мовна система? Що творить її цілісність, єдність і стійкість? Чи можуть мови повноцінно функціонувати, перекриваючи одна одну? Чи залишаються вони самими собою, коли перехрещуються і змішуються? Звідки береться і як розвивається суржик? Що дає йому силу жити й що з ним урешті-решт стається? Як і чому постає літературна мова? Де її коріння, з чого вона складається на кожному шаблі свого розвитку? Насамкінець, якою ж таки мовою послуговується сьогодні Україна? Який реальний стан мовної ойкумени, що його і так, і сяк, але завжди абстрактно, коли не упереджено, подають статистичні звіти, численні замовні соціологічні опитування й ідеологічні доктрини?

Хоча перелічені проблеми не раз висвітлювалися, вони не втрачають актуальності, а ланцюги їх намотуються дедалі більшим клубком.

Кожна мова багатовимірна функційно, і її суспільні параметри взаємодіють як силові складники, сплітаючись у систему. Ця внутрішня взаємодія забезпечує мові цілісність, міць і стійкість. Однак мова — система відкрита й має зовнішню структуру. Перший-ліпший етимологічний словник доводить, що мова — вигляд стосунків між мовами. Мова — вмістище, провідник і виразник людської енергії, яка творить і саму мову. Але цей рушій процесів в організмі мови також і руйнівний, бо коштує матері зубів, потребує крові донорів, живиться гумусом чужих теренів, зрештою витісняє з них інші мови.

Розвиток мов — поняття, яким на людях тепер багато спекулюють. Політики вигадали навіть “безконфліктний розвиток”, а з ним і “гармонійний розвиток”. Тоді як за філософським постулатом розвиток — боротьба протилежностей і передбачає драматичне зіткнення сил у суперечливому переплетенні життєвих форм. Смерть міститься в зародку як запорука поступу. Кінець розвитку мови закладено в почині. Мовна система росте, міцніє, шириться і розгалужується тільки за рахунок іншої або інших, а вмирає частинами, повільно й довго, адже природа її консервативна. Мова й не відходить у небуття цілком: деякі одиниці її звукоряду, лексики та граматики продовжують жити в інших мовних цілостях. Говірки всіх часів і племен містять спільне ядро понять — у цьому сенсі мова єдина й вічна.

Гармонія ж в естетиці — це узгодженість і стрункість. Первісно в давніх греків — порядок на відміну від хаосу. Але людина має один рот і один голос. Ніхто не зможе говорити двома чи кількома мовами одночасно, поєднуючи в хор чи оркестр різні фонетики, а з ними й самобутні галактики значень. Не годен утнути таке жодний поліглот,

осяяний мудрістю Л. Вітгенштейна: “Межі моєї мови є межами мого світу”. Це ілюзія, буцім арéal Держави слова можна без кінця-краю розширювати, не зачіпаючи кордонів іншої мови. Утім, нічого грішного й ганебного в рукотворній гармонії і не траплялося б, якби “порядок” силоміць не насаджували коштом слабших. Інакше й не було б підстав для ЮНЕСКО запроваджувати 21 лютого Міжнародний день рідної мови, який щороку нагадує про розстріл демонстрації оборонців мовних прав в Індії (тепер Бангладеш) 1952 року. А тим часом заборон української мови і розправ над нею набереться стільки, що відзначати сумні дати можна ледве не щодня. Тільки от — як саме? Не перетворилася б ця ідея на плаксивий ідеал, що паралізує найкращі уми, покликани здійснювати стратегію мовного будівництва і для того прозирати перспективу, рівновагу тенденцій у ній, етап за етапом.

Проте наука про майбутнє мови — не метеорологія, навіть тоді, коли є певність, що її ось-ось наречуть *лінгвофутурологією*. У нашому випадку це радше профілактич-

Якою мовою спілкуватимуться люди в Україні через два-три століття? Котрою чи котрими з мов говоритимуть і писатимуть за кілька десятиліть? Які риси матиме голос нашого краю — той голос, що покликаний об'єднати територію, звичай і людність у державу, культуру й народ? За якими ознаками говірки українців упізнаватимуть недовдзі по світах?

УКРУСЛИШ — МОВА МАЙБУТНЬОГО? Взаємодія мов і переклад

на медицина, хоча дехто, ставлячи за зразок Ізраїль, Італію з Німеччиною і Чехію, наводить докази на користь реанімації, інтенсивної фізіотерапії та хірургії. Утім, для першої нам нині бракує усвідомлення того, що розвиток — процес незворотний, для другої — уміння розпоряджатися ресурсами й засобами (неправда, що ми злидіні і їх не маємо, — вистачило б кошторису урядових бенкетів), а для третьої — характеру й здорового інстинкту самозбереження, що їх, як нетлінні цінності, так само ще треба навчитися плекати й боронити. Загалом же бракує розуміння, що наука — то найкраща політика.

З іншого боку, життя щодня доводить: істину пізнають не лише словом і думкою, а передусім — дією. Фаталісти ширять забобон, ніби мова розвивається самопливом — не з волі людей. Кажуть: мова — то море, океан, широчезна ріка свідомості, що її течією не можна керувати в принципі. То Божий промисел, якого ні збагнути

до кінця, ні поправити ніяк не випадає. Хай мова пожирає мову, як щука окуня, а культура хай дощенту асимілює і витісняє культуру! Хай буде *PR-акція і піарник* (чи *піарщик*), але ніяк не *вплив на громаду* (*вихід до людей*) і *гезист* — фахівець із *громадських зв'язків* (ГЗ)! Хай буде *губернатор регіону* у кріслі *обласного голови*, а *відділи управ* хай і далі залишаються *департаментами адміністрацій*! Хай вулиці міст і сіл заливає брудна матірщина, а в топонімії панує рабський дух плазування перед завоєвниками, тиранами й гнобителями! Хай сотні українських шкіл на перервах між уроками, як по команді, переходять на чужу мову, а реклама хай сіє суржик та ідеології неокolonіалізму! Не треба втручатися в мову — цей складний процес, живий організм-огром, тендітний саморушій безмір. Негоже з міркувань обачності. Заперечують, отже, саму ідею мовного будівництва, обмежуючись шкільною грамотою та утриманням репресивного правопису. Лінгвістиці накидають роль реєстрато-

і коли саме? Чи роса очі виїсть, поки сонце зійде?

Тема взаємодії мов важлива для обґрунтування концепції державного мовного будівництва, а надто з огляду на потребу відродити до повноцінного буття в Україні її питому мову — основу громадянства. Тема ця болюча, бо деякі примітні риси й можливі наслідки сьогоднішніх мовних контактів на наших теренах дають підстави сумніватися в тому, що мова народу, віддзеркалюючи мінливий світ, сама змінюється відповідно до усталених понять про розвиток як такий. Чи дає собі раду українська мова з напливом іншомовних запозичень? Чи органічні для неї недавні лексичні, граматичні й фонетичні новації? Чи, навпаки, вони спричиняють у ній шкідливі мета-

стази? Чи збагачується мова ними, а чи в ній самій її витісняє й поступово замінює інша мова? Чи може взагалі мова поповнюватися й розгалужуватися до безмежжя без напруги й розривів у своїй структурі? Що відіме в ній і що погасне в культурі внаслідок іншомовного втручання? Скільки слів під силу знати пересічній людині? І який обсяг лексики здатна утримувати в активному вжитку людська громада, надто коли вона — багатомовна? Не може ж усе людство чи один народ, хоча б якого рівня цивілізованості він досяг, опанувати всі етномови, а окремий індивід — усі тонкощі навіть не чужої, а своєї, однієї-єдиної рідної мови. Наскільки драматичні тенденції взаємодії мов? Якою мірою вони об'єктивні й неминучі, чи відповідають суспільним потребам, а коли так, то яким саме й чим конкретно?

В Україні мільйони людей розмовляють суржиком, який доволі впевнено усталюється як розпізнавальна ознака спільноти й не вельми зважає на вимоги норми. Під час переписів населення, коли в поняттях і оцінках виникає сум'яття, цьому суржику накидають давні й звичні назви. Назви мов — незмінні, проте й сама норма в кожній мові — плінна, що зокрема потверджує естафета підручників. Як бачимо, в мовну ріку не можна ввійти двічі, але згодом стихія змінює навіть конфігурацію русла. Утім, перекивши ГЕСами течію Дніпра, маємо справу зі значно складнішою ситуацією в мовному

середовищі: ми тут лише пасивні свідки — і не весняного паводка могутньої ріки, а замулювання й пересихання її чистих джерел і притоків. Тим часом годі сподіватися, що з такими сумліннями і спритністю ми обмежимося роллю свідків на суді історії. Який вирок готує нам майбутнє? Про це неважко здогадатися, пізнавши закони співжиття мов, для чого досить оглянутися в минуле на широку панораму мовних процесів.

Українсько-російська мовна мішанина стала притчею во язицех. Однак сьогодні в Україні виявляють свою потугу через взаємодію не дві, а три мови.

Останнім часом українська мова переживає небувалий і майже неконтрольований приплив англіцизмів. Вони запозичуються прямо і через інші мови, насамперед через російську, причому в російській “упаковці” й разом із росіянізмами. На тутешніх теренах з'явилися піджин, що йому надається ім'я укрлиш, та піджиносуржик — укруслиш. Нашестя англіцизмів досі мало осмислено як елемент глобалізації лінгвосфери. Вона має ще й ту особливість, що дія аналітичної германської мови, якою є англійська, на флексивну слов'янську суттєво відрізняється від дії спорідненої слов'янської. Зокрема вона зачіпає ужитковий розподіл у морфології, порядок слів у реченні і, отже, традиційну суб'єктно-об'єктну, означальну й причинно-наслідкову логіку, смисловий наголос, інтонацію тощо. Милый стає *бой-френдом*, витік умів — *брейн-дрейном*, намічена спроба — *непричетним* до авіації *пілотним проектом*, більярний клуб — *більярд-клубом*, музичний фестиваль — *музик-фестом*. Дедалі частіше слова зв'язує не флексія, а позиція в реченні, тим-то амбівалентні сполуки “А більше Б” уже прочитуються як однозначні. *Показ мод для ділових жінок* обертається на *фешн-шоу для бізнес-леді*, втрачаючи ознаки синтетичного синтаксису й навіть множини. Під загрозою опинився відмінок, а з ним і весь корпус класичної поезії, де гасне іменна й прикметникова рима, на яку загал глухне, не сприймаючи у співзвуччї синтезу значень. Закінчення слова фонетично й семантично слабшає. Випрямляють, недогворюють і плутають відмінки навіть актори, академіки й президенти. У Л. Кучми вихопилося: “*Прем'єр-міністр обирає парламент*”. В. Ющенко “слабує” на родовий, орудний і місцевий, та й загалом на укруслиш; йому самому відмовляють у кличному, а заодно і в чоловічому роді. Боксерів Кличків на плакатах перейменовують на “*братів Кличко*”. Таких прикладів — хоч греблю гати. І греблю вже загачено таку високу, що течія мови змінює русло.

Сила й характер впливу мови на мову зумовлюються соціальним статусом і рангом мов. У випадку України доводиться говорити радше не про статус і ранг мови, які закріплено в правових актах держави, а про ті, що суперечать закону. Прикметний факт — показ американських фільмів на “нашому” телебаченні, де за кадром лунає англійська мова, котру дублює російськомовний звуковий супровід, а про людське око подаються ще й титри українською, та й то не завжди. З погляду семіотики таке ругання — це фігура приниження і дискредитації мови, єзуїтське знаряддя етноциду.

Далі буде.

● Віталій РАДЧУК

Чи дає собі раду українська мова з напливом іншомовних запозичень? Чи органічні для неї недавні лексичні, граматичні й фонетичні новації? Чи, навпаки, вони спричиняють у ній шкідливі метастази? Чи збагачується мова ними, а чи в ній самій її витісняє й поступово замінює інша мова? Чи може взагалі мова поповнюватися й розгалужуватися до безмежжя без напруги й розривів у своїй структурі? Що відіме в ній і що погасне в культурі внаслідок іншомовного втручання?

ПОЖЕРТВИ НА ТАРАСОВУ ЦЕРКВУ

Продовження. Поч. у ч. 39—52 за 2003 р., ч. 2—9, 11—14, 16—18, 20—26, 28, 30, 32, 34, 37, 39, 41, 43, 45, 51 за 2004 р. ч. 3, 6, 7, 9, 11, 14, 15, 20, 22, 26—28, 29, 32, 35, 39 за 2005 р.

Білоцерковець В. А., м. Запоріжжя 20,00
ВДК Мурованокуриловецький Вінницької обл. (ч/з Марецьку Н. Ф.) 26,00
Величко Л. А., с. Билбасівка Слов'янського р-ну Донецької обл. 400,00
ВЗПСМ с. Угорники Івано-Франківської обл. 114,00

Внесок із Мурованих Курилівців (без прізвища) 22,00
Данилюк В. Д., м. Тростянець Івано-Франківської обл. 10,00
ЗОШ с. Галайківці Мурованокуриловецького р-ну Вінницької обл. (ч/з Шаповал О. Г.) 83,00
Клименко Я. І., м. Дніпропетровськ 10,00
Колектив Національно-технічного університету нафти і газу. Директор Інституту гуманітарної підготовки, професор П'ятничко Б. П., м. Івано-Франківськ 5915,00
Кузь Г. П., с. Бахтин Мурованокуриловецького р-ну Вінницької обл. 35,00
Моцьо В. М., м. Львів 50,00
Учителі Лучинецької СЗШ Вінницької обл. (ч/з Клапчук) 58,00
Хомишина А. П., м. Львів 200,00

Жертводавці села Сопів Коломийського району Івано-Франківської області

(ч/з П. Грабця, голову осередку товариства "Просвіта")

Абрам'як І.	15,00	Данишук М. Г.	10,00	Катеринчук Г. Й.	10,00
Андрусак М. В.	4,00	Дебелко М.	5,00	Катеринчук М. І.	5,00
Андрусак М. М.	5,00	Дебелко М.	5,00	Кваснюк В. М.	2,00
Андрусак Я. Ф.	5,00	Демченко К. В.	5,00	Кенюк С.	5,00
Атаматюк М.	5,00	Дердюк М. М.	10,00	Климович В. Д.	5,00
Бакай Я. Ф.	10,00	Дердюк М. М.	20,00	Климович Д. Ф.	4,00
Барчук Г. М.	2,00	Деркач О. М.	6,00	Климович М.	2,00
Батринюк В. В.	5,00	Дмитерко В. М.	5,00	Клюсак П. В.	5,00
Батринюк В. М.	5,00	Дмитерчук М. Ю.	5,00	Клюсик В. В.	5,00
Батринюк Д. В.	5,00	Дмитренко А. В.	10,00	Клюсик В. Н.	5,00
Батринюк М. В.	10,00	Дмитренко Б. В.	10,00	Клюсик В. К.	5,00
Батринюк М.	5,00	Дмитренко В. В.	5,00	Клюсик Г. В.	2,00
Бендейчук Л. І.	2,00	Дмитренко В. В.	5,00	Клюсик Д. Д.	5,00
Береговський М.	5,00	Дмитренко В. Д.	10,00	Клюсик Н. М.	5,00
Беркешук М.	5,00	Дмитренко В. Д.	5,00	Клюсик С. Д.	5,00
Бичинюк М. В.	5,00	Дмитренко В. І.	5,00	Книшук С. П.	20,00
Білейчук В.	5,00	Дмитренко В. М.	10,00	Ковальчук В. М.	5,00
Білейчук Г.	5,00	Дмитренко В. М.	5,00	Ковальчук Л. В.	5,00
Білейчук М. Ф.	5,00	Дмитренко Г. В.	5,00	Ковбаснюк Я. Д.	2,00
Бойчук В. Д.	5,00	Дмитренко Д. В.	4,00	Ковцуняк В. В.	4,00
Бойчук В. Д.	5,00	Дмитренко Д. І.	10,00	Козланюк М.	20,00
Бойчук В. І.	5,00	Дмитренко М. В.	5,00	Козланюк П.	10,00
Бойчук Г. Д.	10,00	Дмитренко М. Д.	10,00	Копильців А. В.	5,00
Бойчук Г.	10,00	Дмитренко М. І.	10,00	Копильців А. В.	6,00
Бойчук Д. Д.	5,00	Дмитренко М. І.	5,00	Копильців В. В.	5,00
Бойчук Д.	5,00	Дмитренко М. І.	5,00	Копильців Г. Й.	2,00
Бойчук Є.	5,00	Дмитренко М. Й.	2,00	Копильців Д. Д.	5,00
Бойчук І.	10,00	Дмитренко М. М.	10,00	Копчук М. Ю.	5,00
Бойчук М. М.	5,00	Дмитренко М. М.	5,00	Косівчук В.	5,00
Бойчук М. А.	5,00	Дмитренко М. М.	5,00	Косілович М. В.	10,00
Бойчук М. І.	5,00	Дмитренко М. М.	5,00	Косілович П. П.	5,00
Бойчук М. Й.	5,00	Дмитренко М. М.	5,00	Косінець Г. І.	5,00
Бойчук М. Л.	5,00	Дмитренко С. В.	5,00	Коструб'як І.	5,00
Бровчук В.	5,00	Дмитрук Г. М.	2,00	Котурлаш Д.	5,00
Бучацький В. М.	5,00	Довганюк В. В.	2,00	Котурлаш М.	5,00
Василіук М. І.	5,00	Довганюк В.	5,00	Котюк Д. І.	2,00
Вишиванюк І. В.	5,00	Довганюк В.	5,00	Котюк Є.	5,00
Волошенюк М. В.	5,00	Довганюк Г. Д.	5,00	Котюк І. В.	5,00
Волощук В. М.	1,00	Довганюк Д. Д.	2,00	Котюк Л. Я.	2,00
Волощук І.	2,00	Довганюк І. В.	2,00	Котюк М. Р.	2,00
Волощук М. В.	5,00	Довганюк М. І.	6,00	Котюк М.	5,00
Волощук М. П.	4,00	Довганюк М. Ю.	5,00	Кох М. Й.	5,00
Воронюк М. Д.	6,00	Довганюк М.	5,00	Коцаба І. П.	2,00
Гавришук У. П.	5,00	Довірак Н.	5,00	Крамар В. П.	5,00
Гаєвий В. М.	2,00	Долішняк М. О.	2,00	Крамар М. П.	5,00
Гальчук М. І.	5,00	Дорофеев А. Г.	10,00	Крамар О. В.	5,00
Гальчук Я. І.	10,00	Дорундяк М. Ю.	2,00	Кремер П.	5,00
Ганишевська М. О.	5,00	Дорундяк П. М.	2,00	Кузьмак М. В.	5,00
Ганишевський Д. М.	10,00	Дрібнюк В. Ю.	5,00	Кузьмич О. В.	4,00
Ганушевський П. О.	2,00	Дрібнюк М. І.	2,00	Кушицька М. Д.	5,00
Ганушевський П.	5,00	Дрогомирецький П. М.	5,00	Кушнір А.	5,00
Гасюк М. І.	5,00	Дябелко М. Д.	5,00	Кушнір В. П.	5,00
Герей В. М.	5,00	Живачук М.	5,00	Кушнір Г. Д.	5,00
Гладуняк Г. Д.	5,00	Жигалюк І. Ф.	2,00	Кушнір Д. Д.	10,00
Гнатюк В. М.	5,00	Жилак І. П.	4,00	Кушнір Д. Й.	5,00
Гончар Л. М.	2,00	Жилак Й. Р.	5,00	Кушнір М. В.	2,00
Городчук В. М.	30,00	Жупанська М. Ю.	5,00	Кушнір М. Л.	2,00
Грабець М. М.	25,00	Зеленчук В.	10,00	Кушнір М. М.	2,00
Грабець П. П.	50,00	Зеленчук М. В.	5,00	Кушнір М.	5,00
Грабець П. Р.	35,00	Землянська Н. П.	5,00	Кушнір П. П.	5,00
Грабець Р. П.	30,00	Іванюк М.	5,00	Кушнір П. П.	5,00
Грицак О. М.	2,00	Івасюк Г. М.	7,00	Кушнір П.	5,00
Гришук В. В.	10,00	Ільків В.	5,00	Кушнір П.	5,00
Гуменюк М. В.	5,00	Ільчишин М. М.	5,00	Ласійчук Є. С.	2,00
Гусак М. І.	4,00	Карашевський В. Я.	5,00	Левицька С. В.	2,00
Гуцало В. Я.	5,00	Карпенюк Ф.	5,00	Лелик В.	5,00
Данилюк П.	5,00	Катеринчук А. І.	5,00	Лесюк В.	5,00

Добровільні пожертви

“На Кобзареву Церкву”:

МБФ “Українська Родина”

Р/р №26045200145101

в Подільській філії АКБ “Київ”,

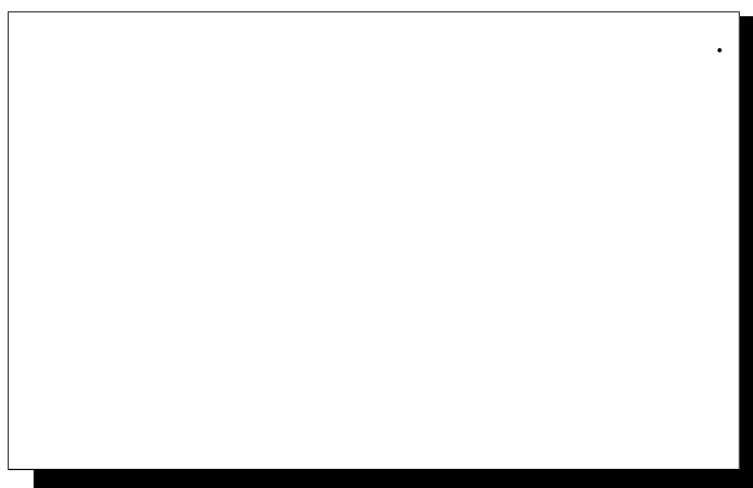
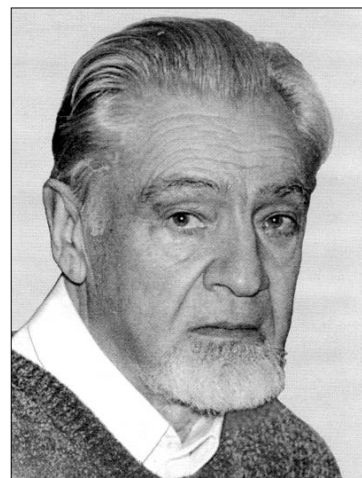
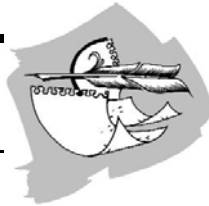
МФО 320401 ЗКПО 21709106

Лесюк Р. В.	5,00	Свірнюк Д.	5,00	Уштан В. В.	5,00
Лещук І. В.	5,00	Свірнюк Й.	5,00	Уштан Д. В.	5,00
Лещук М. Ю.	2,00	Свірнюк М. Д.	5,00	Уштан І. В.	10,00
Лещук М. Ю.	3,00	Свірнюк М. І.	5,00	Федасюк Д. С.	10,00
Лещук О. Д.	2,00	Свірнюк М. М.	10,00	Федчак М. М.	5,00
Лиманський С.	3,00	Свірнюк М. М.	5,00	Федчук В.	5,00
Луцак І. І.	5,00	Свірнюк М.	5,00	Федчук І. М.	5,00
Луцак О.	3,00	Семчишин В. В.	5,00	Федюк В. В.	0,50
Маковійчук Д. П.	2,00	Семчишин В.	3,00	Федюк В. Д.	5,00
Маковійчук П. М.	5,00	Сівак Б. Б.	30,00	Федюк В.	5,00
Максимюк І. М.	5,00	Сівак О. Я.	30,00	Федюк Г. І.	5,00
Марусяк В.	2,00	Сімонова М. М.	5,00	Федюк М. Й.	5,00
Марчук С. М.	2,00	Скальчук М. В.	2,00	Федюк М. М.	5,00
Мацьків М. Л.	3,00	Сметанюк О. М.	5,00	Федюк М.	2,00
Мельничук Д. М.	5,00	Стефанюк М. М.	5,00	Федюк О. І.	5,00
Мельничук М. Ю.	2,00	Стефурак М. І.	5,00	Федюк П. В.	5,00
Мельничук У. Д.	5,00	Стефурак М. М.	4,00	Фенін І. Д.	5,00
Микитюк А. П.	5,00	Стефурак М. В.	2,00	Филипів В. В.	5,00
Микитюк О. В.	5,00	Стефурак М. М.	5,00	Филипів В. І.	2,00
Михайлович Д. М.	5,00	Стефурак П. М.	1,00	Филипів В. І.	5,00
Михайлюк І.	2,00	Стефурак С.	5,00	Филипів В. С.	2,00
Михайлюк С. В.	20,00	Стефурак У. В.	2,00	Филипів В. Ю.	5,00
Мороз А. В.	10,00	Струсевич М.	5,00	Филипів В.	5,00
Мороз О.	5,00	Сулятицька П.	2,00	Филипів Г. П.	2,00
Мороз Я. М.	5,00	Сулятицький В. Й.	5,00	Филипів Є. Р.	10,00
Негрин Н. Я.	10,00	Тарашук Г. М.	5,00	Филипів І. Ю.	5,00
Негрин О. М.	5,00	Тедорів М. І.	10,00	Филипів М. В.	4,00
Нішпал Н. О.	2,00	Терпелюк І.	5,00	Филипів М. В.	5,00
Олексій В., Калин	10,00	Тимонишин А.	5,00	Филипів О. Д.	5,00
Олексій І. В.	4,00	Тимофій В.	5,00	Филипів П.	5,00
Олексій Й.	5,00	Тимуляк М. М.	10,00	Филипів С. І.	10,00
Олексій Ю.	5,00	Тимуляк М. М.	2,00	Філіп М. І.	5,00
Олексюк М. Н.	5,00	Тимуляк Я. М.	5,00	Фурик С. Я.	2,00
Онофрійчук М. Я.	2,00	Тихонюк В. І.	2,00	Харашук І. І.	10,00
Остафійчук С.	5,00	Тихонюк Д. М.	10,00	Харашук І.	5,00
Остафійчук В. С.	5,00	Тихонюк М. В.	2,00	Ходоківська Г.	5,00
Павлюк М. Ф.	2,00	Тихонюк П. В.	4,00	Хшановська М. М.	5,00
Паландюк А. В.	5,00	Тихонюк Я. Ф.	5,00	Чавага В.	5,00
Паландюк В. В.	5,00	Ткачук І. С.	5,00	Чернятович О. О.	2,00
Паландюк В. Л.	10,00	Ткачук І.	5,00	Швачко О.	5,00
Паландюк Г. Я.	2,00	Ткачук М. С.	2,00	Шевчук В. В.	5,00
Паландюк Д. Д.	5,00	Ткачук О. В.	5,00	Шевчук І.	5,00
Паландюк Д. М.	10,00	Тодорів І. К.	5,00	Шевчук М. М.	5,00
Паландюк Д. М.	5,00	Тодорів Т. В.	5,00	Шепетюк Л. М.	5,00
Паландюк К. Ю.	5,00	Тодосійчук В. Ф.	5,00	Шовгенюк Л. М.	5,00
Паландюк М. Д.	5,00	Томас Ю. В.	2,00	Шовгенюк М. М.	2,00
Паландюк М. І.	2,00	Томенко Г. Я.	10,00	Шовгенюк О. Г.	2,00
Паландюк М. В.	5,00	Томенко Д. В.	5,00	Шовгенюк П. В.	4,00
Паландюк М. В.	5,00	Томенко Д. Д.	5,00	Шургалюк І.	2,00
Паландюк М. Д.	10,00	Томенко І. В.	5,00	Шургалюк О. Я.	10,00
Панисько В.	5,00	Томенко Л. В.	4,00	Юрійчук В. Д.	5,00
Паньків Д.	10,00	Томенко М. І.	10,00	Юрійчук І. В.	5,00
Петрук Д. В.	5,00	Томенко М. М.	5,00	Юрійчук М.	1,00
Петрук М. Д.	5,00	Томенко Н. В.	5,00	Юрійчук Р. І.	5,00
Петрук М. М.	2,00	Томенко Т.	2,00	Юрійчук С. І.	3,00
Пнівчук Р.	2,00	Томенчук М. В.	6,00	Юрішняк М. І.	2,00
Поспехов М. В.	5,00	Топольницька М. О.	1,00	Юхненко В. В.	2,00
Пнівчук П. Д.	5,00	Трейтурак М. Г.	2,00	Юхненко І. І.	4,00
Прокопів Г. П.	100,00	Трішук М. Д.	5,00	Юхненко П. М.	5,00
Прокопів Я. Ю.	10,00	Туліка Л. В.	5,00	Ющак В. І.	5,00
Пукан В. В.	5,00	Туліка М. І.	5,00	Ющак Г. Д.	5,00
Родовець І. Д.	5,00	Туліка М.	3,00	Ющак Д. В.	5,00
Романюк П.	5,00	Туляньська Д. Г.	2,00	Ющак С. І.	5,00
Русин Н.	5,00	Туляньський М. П.	2,00	Ющак С. Й.	3,00
Свірнюк А. О.	5,00	Угринчук В. П.	5,00	Якуб'як В. М.	5,00
Свірнюк В. Й.	5,00	Угринчук С. Г.	5,00	Яцурак Г. М.	5,00
Свірнюк В.	2,00	Угринчук Т. Д.	5,00		
Свірнюк В.	5,00	Українець В.	4,00		

Всього: 2.340 грн

УСЬОГО НА РАХУНКУ ТАРАСОВОЇ ЦЕРКВИ – 773 356 грн. 45 коп.

БЕЗ РІДНОЇ МОВИ ЗБІДНІЄ ЖИТТЯ НА ЗЕМЛІ

ВЕЧІР

Настрій цього вечора, присвяченого Міжнародному дню рідної мови, змінювався і змінював кожного. Спочатку було прикро. Прикро від можливої перспективи втрати українську самобутність. Із констатації такої загрози розпочав Павло Мовчан, характеризуючи політичну ситуацію в країні й оцінюючи можливість впровадження другої державної мови. «Абсурд: обравши всенародного українського Президента, ми маємо такі проблеми, яких ніколи не мали, починаючи з 1991 року», — наголосив він. Бо «гасло демократії — це ще не гасло України», а принципи демократії — це ще не принципи України». Щоб зберегти своє місце в історії, ми повинні сконсолідуватися і зберегти дане Богом слово і відстоювати землю. «Так» — Україні, «Так» — українській мові, «Так» — українській історії».

Ще палкішим був Дмитро Павличко: «Ми стоїмо на порозі того, що нас можуть у будь-яку хвилину поставити перед фактом про другу дер-

ДО УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Українська мова, будь твердою — Пахне вітер подихом золи, Йдуть на тебе темною ордою Яничари, покручі, хакли. Це твоя пора — та не остання — Ти повинна виграти двобій, Тож забудь ласкаве щебетання, Хай бринять мечі в душі твоїй. Хай твої плаксиві менестрелі Захлинуть в ріках власних сліз, Солов'їв твоїх пестливі трелі Хай озвуться дзвонами заліз. Не цвіти блакитно, як цикорій, А світи й пали, як з горна грань! Стань на варті рідних територій, Не впусти до нас Тьмутаракань! Не скорись московському лакею, Служці двоязикового орла, Не ділись державністю своєю, Бо рабою будеш, як була. Не віддай нікому свого берла, Встань, здіймися в силі молодій, Не радій з того, що ти не вмерла, А з того, що вічна ти, радій! Збережи нам небо, землю й воду, Та не в лексиконах, як латинь, А в живому голосі народу, В грі весіль, і в молитвах святих! Збережи нам волю довгождану. Краще вмири, та в рабство не впади, Музику звияжого Майдану Не віддай під тупоти орди.

Дмитро ПАВЛИЧКО

Павло Дворський

вони більші патріоти, як десь у Галичині. Вони знають, що їх перекували. Вони підходять і говорять: «Мої батьки розмовляють українською мовою. Мені не дали цього. Але я люблю її». Закінчуючи свій виступ віршем до української мови, поет закликав її не коритися московському лакею, не ділитися своєю державністю, а світити й палати.

А вечір запалила веселістю Леся Горва. Усміхнена й бадьора, розповіла, як вона, лівів'янка, українську стовідсоткову свре-ів і росіян, як ввій у До-нецьку не взяв грошей за проїзд, лише б вона довше поговорила українською. Із гордістю розповіла, як її чотирирічна донечка шонеділі будить батьків, мовляв, удя-гайте вишивані сорочки й ходімо до церкви, як навчає однолітків у дитсадку української, бо мешканцям столиці не годиться спілкуватися російською... Україну можна українізувати, показуючи, наскільки гарна ця мова, поділилася досвідом пані Леся.

На вечір завітав і міністр культури та туризму Ігор Дмитрович Ліховий. «Мова наша — це мати, це батько, це кровні брати й сестри, це невід'ємна частина нашого буття, нашого існування. А для багатьох із вас, присутніх у цьому залі і, власне, на сцені також, українська мова стала і метою життя. Я не можу пригадати жодного народу в світі, якому так важко вдавалося відстоювати те, що Бог дав людині і що є невід'ємне. Так як кров людини, як її дихання, як серце, такою має бути рідна мова. Людина може знати дві, три, п'ять, десять мов, але лише одна рідна. Це та мова, на якій бачиться, та мова, якою осядучуться у коханні». Міністр заповнив: «Українська мова була, мова є, мова буде».

Докладімо зусиль, щоб було так.

Ольга СКРИПКА

135-річчя Лесі Українки святкували в Будинку вчителя. Просто й тепло. До літературно-мистецького вечора «Лесині джерела», який підготували ВУТ «Просвіта», приєдналися Національний університет «Києво-Могилянська академія», Національна спілка письменників. Режисером і ведучою вечора виступила народна артистка Лариса Кадирова.

НА ВИСОКОСТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

«Одержима» у виконанні Лариси Кадирової

Лариса Кадирова повила присутніх Лесиним шляхом. До «кімнати» її дитинства провів фольклорний гурт «Древо». Це тут, серед легенд про мавок і лісовиків, минало її дитинство. В іншій «кімнаті» Леся вже подорослішала. Тут вона захоплювалася Бетховеном, Моцартом, Мендельсоном, Лисенком. І ми чули «Пісню без слів» Мендельсона і було багато Лисенка. Ми співали «Веснянки», вона збирала їх. Ми поринали в поезію, вона писала її. Ми йшли «коридором» її життя, вона вже була поетесою, перекладачем, музикантом, художником, культурологом, етнографом, фольклористом, громадською діячкою. А потім її почуття, її біль, її драма, її «Одержима» у виконанні Л. Кадирової...

Про Леся говорили. «Як стрімко від нас відходять у небуття всі ті, кого нам нав'язувала протягом тривалого часу українська радянська влада, їх немає, розсіялися як марево. Натомість, день у день, на-

ближаємося ми до розуміння наших національних геніїв», — наголосив Павло Мовчан, але зауважив про невідповідне святу приміщення, про не видану збірку до ювілею, про неукраїнський театр, який прибрив собі ім'я поетеси. Та, дивлячись на створене українськими геніями диво, висловив переконання, що Господь Бог буде

Співає Микола Литвин

ЮВІЛЕЙ

Павло Мовчан

супроводжувати нас: «Я переконаний, що ми вийдемо на широку аудиторію, я переконаний, що нам вдасться сформувати нову владу... Щоб нагадати про те, що Національний канал є національним каналом, що Україна є Україною».

Поет Іван Драч згадав свій фільм про Леся, про актрису Аллу Демидову, яка, зігравши стільки ролей, і до-сі, підходячи до пам'ятника Лесі, шукає там хоча б якусь краплю себе, а в собі — щось від Лесі. Бо доля і творчість Лесі Українки не можуть не захопити того, хто поринув у її світ. Цього впливу зазнав і студент-японець НаУКМА настільки, що почав перекладати драми Лесі Українки, розповіла Лариса Масенко, доктор філологічних наук, професор. Та й нам, українцям, наголосила вона, потрібна адекватна інтерпретація, бо Радянський Союз, привласнивши собі Леся, використав і спотворив її творчість.

Володимир Панченко, доктор філологічних наук, професор НаУКМА, зауважив, що до читачської аудиторії поетеса «виходила сильною, мужньою, з імперативом волі».

Ці воля і сила потрібні українцям сьогодні.

Ольга СКРИПКА

Вітальне слово міністра культури та туризму Ігоря Ліхового

жавну мову. А це означає початок кінця нашої державності й нашого життя в цій незалежній країні. Тому що державна мова — це не тільки те, що ми пишемо, це не те, що ми говоримо. Це кордон і власність нації, власність території. Як ви перейшли кордон будь-якої держави, то чуєте, що небо, вода, хліб — усе говорить до вас мовою тієї землі, на якій ви стоїте. Коли я був послом у Польщі, то знав, що і Вісла, і ресторан, і газети, і кіно, і телебачення — все, що навколо мене, все говорить до мене польською мовою, бо мова — це кордон, це держава... На нас іде навал, йде орда, яка хоче нас повернути туди, де ми були. Нащо це робить-

ся? Видно, щоб зіткнути головами громадян українськомовних і російськомовних. І під прикриттям надалі розкратити Україну... Кажуть, свобода здобута, тепер треба шукати нову ідеологію для об'єднання України. Немає іншої ідеології для об'єднання України, як українська мова й українська історія... Коли я був на Луганщині, одинадцятикласник запитав мене: «Дмитре Васильовичу, що мені робити? Я українець, а моя мати і батько не знають, хто вони, і не хочуть слухати навіть про якусь Україну. Що мені зробити з мамою і з батьком?». Оце прокидається Донбас. Ми там повинні бути. Там люди спілкуються російською, але

ПРЕЗЕНТАЦІЯ

Під цією назвою 10—22 лютого 2006 р. у Фонді сприяння розвитку мистецтв презентувався літературно-мистецький проект (від петрогліфів Кам'яної Могили до козацьких карбів), авторами якого є художник Леонід Гопанчук і кандидат філологічних наук Ірина Олійник.

Мета проекту: через першослово, що бере свій початок від петрогліфів Кам'яної Могили, яка є своєрідною моделлю Всесвіту, прокласти уявний шлях від прапредків через козацьку добу до сучасного українства, привернувши увагу до національних святинь.

У фотомистецькій експозиції художника Леоніда Гопанчука умовно поєднано Кам'яну Могилу, де знайдені сенсаційні буквені карби, й ов'язані легендами Хортишо, бо близькі вони не лише в просторово-географічних вимірах, а їх єдне слово: «Ми тут жили ще до часів потопу. Наш корінь у земну врослає вісь» (Борис Олійник).

«Чертоги предків» — центральна картина експозиції «Кам'яна Могила», де

«СЛОВО, ЩО ЗБЕРЕГЛО НАЦІЮ»

художник працює як пракаліграф чи прахудожник, візуально торкаючись доісторичних шедеврів у камені.

Переток енергій переплелися на святому місці козацької вольниці, й у межах віртуальної реальності петрогліфи стали козацькими карбами.

«Ось звідки розливається козацька воля по всій Україні!» (Микола Гоголь).

У полотнах оживає вільний запорозький дух, бойовий герць, козацька звияга, а в очах квітів — пам'ять про славних предків.

Кажуть, найважливіше в житті — втілювати думки в слова та образи...

Саме цього й прагнули автори проекту, поєднавши підземний «Ермітаж України», козацький звичай, словесні вибірки й силу мистецького бачення в одній площині, яка є початком мистецького дійства «Спас» на Хортиці в межах Х Міжнародного фестивалю козацьких бойових і традиційних мистецтв ім. Анатолія Ермака.

Наш кор.

Виступає дитячий ансамбль «Зернятка»

МАСНИЦЯ. ПРОВОДИ ЗИМИ. КОЛОДІЙ

До прийняття християнства кожен народ, як і наш, жив за власним календарем, який складався відповідно до історичних умов, клімату, способу занять тощо. Оскільки стародавні українці були хліборобами, то вони й мали свій хліборобський календар, який був прив'язаний до сільськогосподарських робіт. Найдавніший із відомих східнослов'янських календарів, зображений на глиняній посудині IV ст., яку знайдено в с. Ромашки Київської області, розшифрував видатний археолог, академік Б. О. Рибаків (див.: "Советская археология", 1962. — № 4).

Він відображає строки сівби, весняного й літнього сонцестояння, період дощів, дозрівання і збирання хлібів тощо.

Спостерігаючи, як усе оживає під впливом весняного сонця, народи світу перш за все перейшли стадію поклоніння сонцю, і всі язичницькі календарі відображали річний рух сонця. Однак згодом (можливо, й одночасно) виявилось, що найголовніший для врожаю — дощ, отже, вже дві стихії панували в свідомості первісної людини. Від них залежало її життя або смерть.

Первісна людина не могла пояснити й таємницю смерті. Хоча вона (між іншим, правильно!) розуміла, що смерть — це перехід ближнього, родича в якийсь інший світ, потойбічний... Так виникла найдавніша форма язичництва — анімізм, тобто віра в душі. Отже, душі предків переселя-

ються в небесний світ, і саме вони посилають мороз, дощ, сприяють росту рослин, плодючості худоби і т. ін. Так почалося обоження навколишнього світу, наповнення його якимись одухотвореними істотами. Але якщо це душі предків, то з ними можна спілкуватися, як і раніше, — словом, впливати на них, догоджати їм, запобігати їхньої ласки і через них впливати на природу і вимагати передусім урожайності. Так виникли різні аграрно-магічні дії, жертвоприношення, які відбувалися відповідно до строків сіяння-збирання врожаю, т. зв. хліборобська магія. Ці обряди називаємо календарними, бо пов'язані вони з хліборобським календарем, і їхня мета — вплив на природу, забезпечення гарного врожаю, приплоду худоби. І отже, основні язичницькі святкування відбувалися саме в переломні моменти — дні весняного, літнього, осіннього, зимового сонцестояння.

Душі предків згодом оформилися в антропоморфні образи, які уособлювали різні стихії — Мороз, якого кликали кутю їсти (жертвоприношення!), дощ, якому пропонували борщик (те саме!), колядники і шедрівники, яким виносили дари, русалки й мавки, духи дерев, що приносились у господу на клечання (згадаймо поліський Куст, якого водять дівчата від хати до хати, а господарі обдаровують) тощо. Це все окремі теми для розмови. Були й домашні духи (домовик), духи лісів, річок, озер, колодязів і

т. ін. Таке уособлення природи характерне для всіх народів на ранніх етапах розвитку. Тоді ж формувалася й похоронна та весільна обрядовість. Вищим етапом анімізму є антропоморфізм, тобто уявлення сил і явищ природи у вигляді людини. Якраз на цьому рівні й зупинилися слов'янські народи, в тому числі й українці, перед прийняттям християнства. Свідчення антропоморфізму — тексти колядок, легенд, де Сонце, Місяць, Зірки — небесна родина. Тож і Зима, і Весна, і Смерть, і Доля (людина не виокремлювала себе з природи, тож духи керували і її життям), і Небо, і Земля, і Вогонь, і Вода — всі були в уявленні наших (і не тільки наших!) пращурів істотами. Були й інші форми анімізму, зокрема фетишизм (пошанування окремих каменів, амулетів, різних оберегів, таких, як намисто, рушник тощо); його найвища форма — **ідолопоклонство**, коли зі шматка дерева чи каменя робили бога і поклонялися йому зі співами й жертвоприношеннями.

У X ст. у Київській Русі вже зароджувався політеїзм — найвища форма язичницької релігії (відомі боги Володимира — Перун, Волос, Хорс тощо). Дуже розвинута була така форма політеїзму, як дуалізм — уявлення про добрих і злих богів (Білобог, Чорнобог).

Отже, бог урожайності Ярило, бог сонця, бог дощу, грому належали до добрих, і на їхню честь проводилися язичницькі свята. Зима, Смерть (смерть природи і смерть людини) у цьому випадку була божеством злим, яке в усіх слов'янських народів мало споріднені назви: Мара, Марана, Мажана, Марена, Марона і т. ін. (в основі — можливо, ще праіндоевропейський корінь **mr** (мертвий, мор, море, мара, мороз...)). Її намагалися знешкодити різними магічними діями (заклинаннями, піснями, глузуваннями, похороненням, фізичним знищенням її ідола, тобто антропоморфного зображення, магічним сміхом тощо).

Усі ці обряди якраз і відбувалися на початку весни, коли ще ле-

жить сніг, — вірили ж бо, що без втручання людини зима може затриматися назавжди.

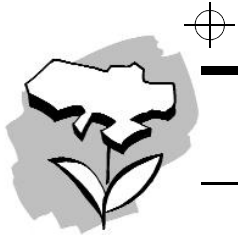
На території всього євразійського континенту, від Західної Європи і аж до Сибіру, зафіксовано вченими-етнографами (у Росії, Україні, Польщі, Болгарії, Угорщині, Румунії, Чехії, Словаччині, в країнах Західної Європи) приблизно однаковий обряд проводів зими: богиню морю і смерті або прогнали, або хоронили. Спільність обряду для багатьох народів свідчить про його давність.

Найархаїчніші елементи між собою подібні, однак у процесі історичного розвитку кожен народ виробив свої національні форми: в Росії, приміром, свято Масниці ("Масленица"), в Україні — Колодій і т. ін.

Обряд проводів, похоронів або спалювання зими лише початковий етап великого циклу обрядів закликання весни, який після прийняття християнства Великий піст поділив на частини, — а може, він і був розділений у часі?

Щоб дослідити і приблизно відтворити сутність обряду, науковці зібрали величезну кількість фактичного матеріалу від інформаторів різних народів у XIX—XX ст. Про це написано низку монографій: Є. В. Анічкова, О. М. Веселовського, П. С. Виноградова, П. С. Єфименка, Д. К. Зеленина, І. М. Снегірьова, М. Ф. Сумцова, В. К. Соколової, В. Я. Проппа та ін.

Розглянемо основні елементи цього обряду. Найперший — це запалювання багать (характерно для всіх народів), для яких з усіх дворів збирали солом, дрова, старі зужиті речі (як і для купальського вогнища!) Іноді палили снопи на жердках або солом'яні опудала (часом зодягнені в жіночий або чоловічий одяг). У деяких регіонах запалювали віху з колесом нагорі, такі віхи ставили якнайвище, за селом, на горбі. Колесо на жердці в усіх календарних обрядах символізувало Сонце (і на Зелені свята, і на Купала, й на Юрія відбувалося подібне).

*Кроковес колесо, колесо,
Вище тину стояло, стояло,
Много дива видало, видало, —*
співається у веснянці, яку записав О. Потебня на Харківщині. У цьому випадку вогонь земний мав з'єднатися з вогнем небесним і передати магічну силу Сонцю, викликати тепло й підняти сонце якнайвище в небо.

Те, що багаття палили переважно з солом'яного ідола (з неї ж робили й антропоморфні зображення зими) і здебільшого в полі, а попіл розвіювали по озимині, свідчить, що вони мали ще й елемент аграрної магії (не виключено, що він був головним — це побачимо далі).

Другий елемент обряду — похорон або спалювання людиноподібної істоти, солом'яного ідола, що втілював Зиму (а що він утілював — це питання в науці не вирішене й жоден найзнаменитіший учений не скаже вам достеменно, бо є різні гіпотези!).

Солом'яну ляльку одягали в жіночу одягу (у різних місцевостях різну: нову або стару, драгу, яку зносили з усіх хат (магія очищення!), або кожух наживоріт (магія плодючості худоби!), урочисто сажали її на сани (сани — атрибут давньоруського поховального обряду) і, пародіюючи похорон, із голосіннями, сміхом, піснями возили селом...

На Рівненщині мені пошастило зафіксувати пісню, в якій ляля зиму, проганяли її:

*Иди, Зима, та до Кучина, — гей,
Та до Кучина,
Бо вже ж ти нам надокучила, —*
гей!

Надокучила!

*Иди, Зима, та до Століна, — гей!
Та до Століна,
Бо вже ти нам надостоїла, —*
гей!

Надостоїла!

*Иди, Зима, та до Кракова, — гей!
Та до Кракова,
Бо вже ти нам одинакова, —*
гей!

У Польщі запалену Мажану кидали в воду, в Чехії, Хорватії, Болгарії, інших європейських країнах стрибали через багаття (у нас це робили на Купала). Весь обряд закінчувався ритуальною трапезою, закликами якої є магічне “об’їдання”.

Окрім похоронів Марени, Масниці чи Мажани відомі були похорони Костроми, Коструба та Ярила (це збереглося в Росії, Костромська губ., а також в українській весняно-обрядовій грі “Кострубонько”, — її записав В. Ястребов у Херсонській губ. Діти стоять у колі, а всередині Коструб, який імітує оранку, боронування, сівбу, косовицю, в’язання, молотіння, віяння зерна і т. ін. Потім він помирає, над ним плачуть, а тоді хоронять — беруть за руки й за ноги і кидають у рів... Подібні обряди зверхували і на ритуальному тижні (проводи або похорони русалок, розривання і розкидання обрядового деревця, зілля, клечання, вінків), і на Купала (розривання, спалювання, потоплення купальського дерева або соснового ідола (Марини, Івана)... Усе це наводить на думку, що ці образи праслов’янської релігії більше уособлювали божество врожайності, ніж смерті (клапти божества розкидали по полях, на городах, щоб добре вродили отірки, капуста, жито), тобто всі весняно-літні обряди були спрямовані на забезпечення гарного врожаю зернових культур. А імітація похорону вмираючого бога — це не що інше, як уособлення врожаю, який вмирає і хорониться в землі, щоб знову воскреснути навесні, і обряд мав забезпечити його весняне воскресіння. Таку цікаву гіпотезу висловив англійський

фольклорист Джеймс Фрезер — що ж, вона цілком вірогідна, але не все пояснює. На мою думку, в календарній обрядовості переплелися різні культи, різного значення надавали одним і тим самим діям, кожна епоха і кожен народ вносив щось своє.

Цікаво, що й Ісус Христос, пояснюючи апостолам необхідність своєї смерті на Хресті для майбутнього Воскресіння, висловився зрозуміло для них мовою: якщо зерно не помре, то не дасть плоду...

Отже, основа календарної весняно-літньої обрядовості спільнослов’янська і спільноіндоєвропейська. Однак, як ішлося вище, в кожного народу внаслідок історичного розвитку виробився свій особливий ритуал, елементи, можливо, єдиного колись давнього обряду трансформувалися в різні національні форми.

То що ж було в Україні?

М. Ф. Сумцов зазначає, що в країнах Західної Європи (Польщі, Словаччині, Східній Моравії та й в усіх західних і південних слов’ян), у Росії й Білорусі (в тих губерніях, де мешкають українці) були поширені рудименти обряду Колодія або Колодки. Це — найхарактерніша особливість української Масниці.

Українські етнографи зафіксували два елементи магічного обряду Колодія. Один із них — народження і похорон Колодки — споріднений із описаними вище обрядами, однак головний персонаж чи божество втілене тут не в солом’яному ідолі, а в дерев’яному. Найдетальніший опис цього обряду подано в матеріалах П. П. Чубинського (“Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край. Т. 1, кн. 2, СПб, 1872). Запис зроблено в Старокостянтинівському повіті Волинської губ. (нині Старокостянтинівський р-н Хмельницької обл.). “По словам крестьян, в понедельник колодка родится, во вторник крестится, в среду покрестыны, в четверг умирает, в пятницу хоронят, в субботу плачут”. “Розуміється, що ніхто за нею не плавав, а пили й гуляли однаковісінько — як при “народженні”, так і при “смерті”, — додає Олекса Воропай, — отже, через 80 років уже втрапився головний елемент обряду — похорон.

Через 60 років після П. Чубинського, 1929 р. Михайло Гайдай записав подібний обряд колодки в Браїлові на Поділлі: “Як Колодій родиться в понедельник, то вони йдуть його [повивати], а після на другий

день у вівторок хрестити. Колодій робиться з поліна, його прикрашають як ляльку — стрічками, квітками. В четвер Колодія ховають, кидають його десь в куток, та й після возмуть та й сплять, бо то ж поліно! В п’ятницю всі баби плачуть за Колодієм. В суботу то вже всі баби без чоловіків тішаються, що вже його поховали, — випивають, співають, що вже збулися Колодія, що вже ні мають ніякої заботи!” (ІНФЕ, ф. 1, оп. 1, од. зб. 285, арк. 3—5).

Отож як і в Росії та інших народів, в Україні на Масницю також гуляли цілий тиждень. Ці гуляння так само перетворилися на забаву, змісту якої не розуміли. Лише деякі мотиви колодчаних пісень, зафіксованих мною на Західному Поділлі та Східній Волині, натякають на урожайну магію:

*На Колодку йшла, /щоб капуста
росла,*

*Ще й у боки взялася, /щоб капуста
прійнялася.*

Інформатори 20-х років повідомляють, що “на заговини сусіди сходяться в одну хату на спільний обід у складчину, їдять вареники, пироги й масло (Полтавщина, Сумщина, Дніпропетровщина, Вінниччина). Те, що обряд цей (як і інші весняно-літні календарні обряди) зверхували заміжні жінки, свідчить про сформованість його десь за часів матріархату...

В Україні до кінця 20-х років зберігся звичай чіпляти колодку до ноги всім неодруженим, від чого вони повинні були відкупитися могоричем або грішми на складчину. Це також робили заміжні жінки: зібравшись гуртом, вони ходили по хатах, де були дорослі парубки й дівчата, і прив’язували до їхніх ніг колодку — обрубок поліна чи тріску (пізніше — хустку, стрічку, квітку) і не знімали до того часу, доки молодь не відкупиться, а на зібрані гроші влаштовували трапезу. В Харківській і Херсонській губерніях колодку прив’язували до ноги і матері дорослого хлопця чи дівчини як покарання за те, що вони не одружили своїх дітей за час масниці. Матері відкуповувалися горілкою, іноді грішми (Іванов П. В., Чернявська С. А.).

Про обрядовий обхід по хатах (волочіння колодки), точніше, його рудименти, свідчать записи О. Малинки з Чернівецької губ.: “В Ніжинському повіті дівчата волочили колодку самі: зібравши гурт з одного кутка, вони прив’язували до кінця вірьовки обрубок дерева, який попадеться: великий чи малий, сучкуватий чи отесаний.

Одна чи дві волочили колодку, інші несли корзину чи торбу. Спочатку ішли в хату однієї з виконавиць обряду, прив’язували колодку до ноги господині: “А нуте, дядино, тепер відкупляйтесь!” Дядина відчіплює колодку і обдаровує всіх сиром, маслом, яйцями, борошном. Дівчата складають усе в корзину і йдуть до іншої. Обійшовши хати дівчат, ходили по хатах парубків свого кутка. Ввечері чи на другий день робили вечорниці, їсти готували із зібраних продуктів”.

На Київщині дівчата прив’язували колодку старим парубкам, які її волочили і не мали права знімати до викупу. В Ровенському повіті Волинської губернії дівчата і хлопці, зібравшись у понеділок у корчмі “полоскати зуби”, прив’язували колодку кожному, хто заходив у корчму, і вимагали викуп. У 20-х роках на Черкащині колодку справляли так: “Баби зберуться в хаті, гуляють, а якщо ненароком зайде в хату парубок чи дівчина, прив’язують до спини колодку, зв’язують назад руки і вимагають викуп”. (Матеріали етнографічної комісії).

Отже, безсумнівна архаїчність обряду Колодія в Україні (обрядовий обхід, збирання дарів, спільна трапеза), однак ніхто з науковців не береться чітко й однозначно визначити його сутність, адже матеріал збирався в кінці XIX — на початку XX ст., а сам обряд існував ще до прийняття християнства...

Обрядовою їжею на Масницю були в усіх народів млинці, хлібне печиво, а в Україні в останні часи вареники, пироги. Узагалі, перед постом треба було все поїсти, тому з’їдали сир, яйця, сметану, молоко — пекли багато млинців, налисників, варили вареники... Щоправда В. Я. Пропп припускав, що багатс-

тво їжі в ці дні може бути пов’язане з тим, що Масниця раніше збігалася зі святкуванням Нового року (магія 1 дня: щоб цілий рік було багато всього). Що стосується млинців, то вони використовувалися в усіх календарних (приміром, млинцями обдаровували колядників) і похоронних обрядах (млинці клали на вікно під час похорону для душі померлих, їли млинці з медом на цвинтарі, вживали їх як поминальну страву). Дехто з учених пов’язує їх не лише з культом предків, а й із культом сонця.

Сиропусний тиждень або Масниця в язичницькій традиції українців був початком землеробського року, початком календарного обрядового комплексу, спрямованого на відновлення життєвої сили природи й людини, — а в християнській традиції закликав людину задуматися над скороминущию життя, над гріховними пристрастями, спрямував її погляд на власну душу.

У ці дні Свята Православна Церква розпочинає приготування вірючих до початку Великого посту.

Тиждень між М’ясопусною і Сиропусною неділею (27 лютого — 5 березня) називається Масницею. Це останній тиждень перед початком Великого посту, коли вже забороняється їсти м’ясо, а лише молочні продукти й рибу. Наступна неділя (5 березня) — Сиропусна, або Прощена, бо цього дня закінчується вживання в їжу молочних продуктів. У цей день читається Євангеліє, де йдеться про прощення гріхів (Мф. 6, 14—21), “бо як людям ви простите прогріхи їхні, то простить і вам ваш Небесний Отець. А коли вже не будете людям прощати, то й Отець ваш не простить вам прогріхів ваших”.

Цього дня після вечірні в храмах здійснюється особливий чин прощення, коли священнослужителі й парафіяни взаємно просять один в одного прощення, щоб вступити у Великий піст зі спокійною душею, примирившись зі своїми ближніми. Під час цієї служби для тих, хто, можливо, не доживе до Великодня, співаються Пасхальні піснеспіви, але завершуються не тропарем “Христос воскрес із мертвих...”, як на Великдень, а постовим “Помилуй мене, Боже, помилуй мене!”

Ось такий настрій панує між православними християнами в ці дні. Нагадаю, з неділі митаря і фарисея розпочинається особливе, пасхальне коло богослужіння, яке завершується П’ятидесятницею, точніше, другою неділею після Трійці — неділею всіх святих і початком Петрівки.

Початок Великого посту (за 7 тижнів до Пасхи) залежить від Великодня, зрозуміло, Петрового посту. Це — календар православний.

• Людмила ІВАННІКОВА

Фоторепортаж із Пирогово
Ганни ОБОРСЬКОЇ

Закінчення. Початок на с. 13

Грушевського, музей Гуцульщини у Верховині — й усе в один і той же день. Фугасками стріляли і запалювали.

Єдина уціліла річ із того дому — крісло-качалка, яке Грушевський подарував був Ількові Дячку. Як Ілько вмирав, то казав, аби дали йому в тому кріслі посидіти. Потім Іван Зеленчук ходив до Ількового правнука та за символічну суму викупив цю річ. Вона зберігає ауру того дому.

Життя в Криворівні сприяло не лише науковим дослідженням, а й літературній творчості Грушевського. І хоч видатний історик називав себе “припадковим гостем у літературі”, а свої художні твори — “зачиненими дітьми” свої думки, створені ним образи не залишилися в минулому, вони лягли в скарбницю нашого Духу — на віки. У цьому переконалася і пані Оксана під час останніх виборів.

— Мені того року було як випробування. Почепили отут у музеї портрети Кучми, Кравчука. Люди не сприймають, обурюються. Ми ще спробували на реставрацію ті портрети відсилати, та ледь нас самих не реставрували. Я тоді все розказувала новелу Михайла Грушевського про Максима Кривоноса з її вражаючим образом лицарів у камені. Ніби в горах стоїть військо в камені, і якщо буде несправедливість у суспільстві, то ці лицарі одержать плоть, зійдуть з гір і стануть на захист Божої правди. Як добре, що лицарі ті є не тільки в горах, що в усіх містах і селах України є люди, які можуть зійти, як треба, на Майдан і відстояти право своєї нації на гідне життя.

...Іван Михайлович Зеленчук працює у філії Товариства “Гуцульщина” у Верховині. Розпочав велику, загальнодержавну справу створення музею фільму “Тіні забутих предків”. Маленька Оксана виростала під текст “Тіней...”, який крутився на бобінах ледь не щодень. Знала його напам’ять. Батько збирав спогади гуцулів, які знімалися у фільмі.

Якось, вибираючи підвалину у своєму домі, знайшли гуцульський перстень. Оксана вважає, що то його загубив Іван Миколайчук, бо такий бачила на одному з Іванових знімків.

“БОГ ДОПОМІГ, ЩО ГРОМАДА ТАК ЗГУРТУВАЛАСЯ”

Отець Іван ходить Криворівнею босий. Каже, так ходив Франко. Народився Іван Рибарук у Кривому полі, виріс у Верховині, закінчив сільськогосподарську академію у Києві, працював на різних посадах. Потім — семінарія, і ось уже минуло 10 літ його пастирського служіння у Криворівні, в церкві Різдва Пресвятої Богородиці Київського патріархату. Храм дуже давній, пам’ятка архітектури, 1719 року його перенесли з-за ріки, а скільки років він стояв за рікою, ніхто не знає.

Меморіальні дошки на храмі увічнюють пам’ять отця Олексія Волянського (7.III.1862—2.3.1947), пароха села Криворівні, церковно-громадського діяча, та 100-річчя пастирського візиту на Гуцульщину блаженної пам’яті митрополита Андрея Шептицького, “ревного захисника Київського православ’я, поборника церковної єдності українського народу, автора послання “До моїх любих гуцулів”. Нині отець Іван збирає кошти на меморіальну дошку Патріархові Володимиру Романюкові, чий шлях пастирського служіння починався у Криворівні.

Отець Іван любить і шанує своїх парафіян.

— Таке село активне! — розповідає. — Люди зрозуміли мене. Вдалося створити живу парафію, живе спілкування! Це — найважливіше. А від цього вже пішли і наступні добрі справи. З чого найперше почали? З повернення до духовної суті обрядів. Почали боротися з пияцтвом на похоронах і поминаннях померлих. Не вживаємо алкоголю під час цих обрядів уже 10 років. Дуже добра співпраця зі школою. Ходив “на вікна” під час навчального процесу. Тепер кожного посту в суботу проводимо духовні бесіди (дехто каже “духовні дискотеки”, бо так юнаки й дівчата на дискотеку ходять, а в піст — на духовну бесіду). Парафіяни здійснюють паломництво до святих місць, зокрема до Зарваниці, Києва, Почаєва, на Аннину гору в Закарпатті, у Джублик, тепер ось створився духовний центр “Здвижин”, де 70 років тому було явлення Матері Божої.

ЛЕГЕНДИ КРИВОРІВНІ

Працівники музею Івана Франка з гостями

Колись видавали невеликий додаток до районної газети, тепер він став самостійним виданням — православним часописом Гуцульщини і Покуття “Лоза виноградна”. Щоп’ять років проводимо конференції пам’яті отця Олексія Волянського, який тут служив 35 років. Бог допоміг, що громада так згуртувалася. Навчаємо парафіян внутрішньої роботи. Кожен мусить переосмислити своє життя, заглибитися в себе, осмислити себе як духовну субстанцію, справжнього християнина. Проводимо в церкві нічні чутання — біля плащаниці перед Великоднем, біля чудотворних ікон. Молодь хоче того, вона набуває досвіду внутрішньої молитви, споглядання, медитативної практики, розмірковування.

...Із церковного подвір’я відкривається дивовижний краєвид на долину і гори. Церква вросла в цю землю, бо й сама є таким же творінням Божим, як гори, як смереки, як річка і невідомі потічки, що спішать до неї, як лагідне небо Криворівні, її тепле повітря, насичене запахом хвої і цілющих трав. Просто Господь, будуючи її, скористався силою і вмілістю талановитих людей цього особливого краю. Як і вони, як ім живеться сьогодні, у переломну-перехідну добу? Із цими запитаннями ми подалися до Криворівненської сільської ради.

Отець Іван не цурається сільської праці

ЧИ СТАНЕ КРИВОРІВНЯ СТОЛИЦЕЮ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ?

Сільський голова Іван Зеленчук був десь у дорозі з Верховини до Криворівні, тож зустріла нас секретар сільради Василина Сліпенчук. Від неї ми почули цифри, які характеризують сьогоднішню криворівненську громаду.

— На території сільради два населені пункти — Криворівня з 1648 мешканцями і Бережани — 343 мешканці. Бережани далеко в горах, остання домівка від центральної дороги за 14 кілометрів. Дорога до Бережан — то наша велика проблема, бо туди навіть автобус не може ходити. Середня школа наша носить ім’я Грушевського, тут 248 дітей.

Пригадавши слова завідувачки відділу Криворівненського музею Ганни Іванівни Луцук, що гуцули в усі часи і за будь-якої влади якимось дають собі раду, бо звикли покладатися лише на Бога та на себе, запитую про найболючіше — безробіття.

— Воно було в Криворівні і в радянські часи, але тоді багато людей їздили на роботу в райцентр, — говорить Василина Михайлівна. — На території району були заводи, лісокомбінат, лісгоспи. Тепер же діють невеликі підприємства, де працює 5, 6, 8 осіб. Найбільше криворівненців працює у ЦРЛ — дівчата йдуть санітарками, хто має освіту — медсестрами чи лікарями. Люди тримають худобу, є молокозбиральний пункт і їзда, який цим займається, — приймає від односельців молоко і відвозить до райцентру, а там уже роблять сир, бринзу, масло. Також зараз охочіше вигодовують худобу на м’ясо. Здав бичка — маєш 3—4 тисячі, а ще дотація, то й варта шкурка вичинки.

— А які підприємства є на території сільради?

— Столярні цехи. Але дохід від них дуже маленький. Найбільший податок отримуємо від підприємства “Декша”, яке на Березові, там наших сільських зареєстровано 8 чоловік.

— А як Ви ставитеся до пропонованої територіальної реформи? — питаємо пані Василю.

— Я не проти того, щоб з’єднувати сільські ради, але там, де до цього складаються природні умови: наприклад, одна сільрада маленька і не має бази оподаткування, поряд більша й фінансово самостійна, яка може підтягти сусідів. Але й то можна з’єднувати їх з волі мешканців, і лише на рівнинній місцевості з добрим сполученням. Уявити собі тільки, як 70-річному дідусяві з Бережан 14 кілометрів спускатися з гір до дороги, а потім ще їхати кудись до райцентру по довідку! Життя в горах має свої особливості, і їх потрібно враховувати, розробляючи проекти територіальної реформи. Не можна всіх стригти під одну гребінку.

Тут з’явився і сільський голова Іван Зеленчук.

— Іване Івановичу, поясніть, як Криворівня виживає у цей перехідний час, і не просто виживає, а такі хати-котеджі будує, дітей учить, церкви й каплиці зводить?

— Коли були вибори, приїжджали до нас

спостерігачі з Луганської області. Коли їхали, їх напучували, щоб береглися, бо, мовляв, у горах живуть напівдикі люди у землянках. А вони як подивилися на гуцульські хати, то залишилися навкі зачаровані. І що ще їх вразило: вони за річкою ночували, то навіть господарі хат не замикали. “У нас якби так лишив, то голі б стіни zostалися”, — сказали наші гості.

Усе-таки в нас у Карпатах люди навчилися долати негаразди, біди, крутяться, шукають, як дати собі раду і дітей у світ вивести.

Один час, на початку 90-х, було ніби все завмерло: ніхто не будувався, люди якісь пригнічені, не знали, що кого чекає. Поштовх дали ті, хто поїхав на заробітки за кордон. Я якось слухав економічні новини, а там говорять, що найбільшій інвестиції в Україну надходять від заробітчан із-за кордону. І у зв’язку з цим пропонувалося розробити механізм їх оподаткування. Мені на душі так гидко стало! Ну, думаю, оце держава! Замість того, щоб вести переговори про легалізацію цих заробітчан у тих країнах, де вони працюють, та створити умови, щоб вони без ризику свої гроші могли привезти в Україну, чиновники міркують, як пограбувати тих, кому місця на рідній землі для праці не створили.

Дуже тисли на нас, голів сільрад, щоб ми подавали списки заробітчан у податкову. Ми сказали, що цього робити не будемо, це не наша функція, хай самі контролюють. То більше нам уже з цього приводу нічого не казали.

— Скажіть, а ті колгоспи в горах люди як згадують?

— Вони у Карпатах були недоречні. Виготовляли багато нікому непотрібної продукції — малярні щітки і тому подібне. Це було своєрідне відмивання грошей. Рентабельність була дуже низькою. Усі корми завозили з низинних районів, і це лягало на собівартість молока, м’яса, вовни.

— А що ж тепер з вівчарством?

— Вівчарство гине. Люди тримали вівці, а їх ніхто не купував. Був час, коли можна було купити барана за 20—25 гривень. З воною люди самі давали раду — робили ліжники, продавали. Хоча той, хто тче ліжники на продаж, потребує вовни багато, зазвичай закуповують її в Молдові. Тепер держава уже схаменулася, дають дотації. Хто має 40 вівцематок, то по 40 гривень дають на кожну. Але ж важко щось знову запустити, як усе зупинилося. Тепер у більшості їзд 2—3 овечки. Чому? Молоді уже не хочуть так важко працювати, а старші уже не мають сил. З кормами робота важка. Попробуй верхами з косяю полазити, та ще як погода не сприяє.

— То яким Вам бачиться подальший розвиток Криворівні, цієї гуцульської столиці?

— Гадаю, нашій перлині сам Бог велів розвивати зелений туризм. Ліс дуже добре росте, і наївно уявляти, що деревообробка може дати заробіток великий кількості людей. Але щоб розвивати зелений туризм, спочатку треба зробити дороги.

— Хоч би такі, як біля Івано-Франківська, — сказала я, згадавши, що шлях до цього міста від Львова різко ділився на дві частини: той, що у межах Львівщини — часто у вибоях, а Франківщиною — більш-менш сучасний.

Зайшла мова про податкову базу сільради, і тут Іван Іванович навів приклад того, як зароблені за кордонами гроші починають працювати не лише на власну родину, а й на громаду.

Василь Пітеляк із дружиною їздив на заробітки у Грецію. Повернувшись, не став просто проїдати гроші, а збудував магазин. Потреба їздити за кордон відпала. Собі вигода і сільradі — податки.

— Не штука поїхати щось заробити, — каже сільський голова. — Та біда в тім, що ті гроші швидко розлітаються, треба їхати знову, а здоров’я нема. Василь Іванович Пітеляк справді розумно зробив, і йому вже гроші роблять гроші. Він, до речі, спорудив і ту капличку в центрі села, яку ви бачите. Це прикрасило Криворівню.

Дуже мало часу пробули ми в цьому дивовижному куточку Землі Української. Наступного літа, з Божою поміччю, поїдемо туди не для короткого знайомства, а для справжнього “зеленого” відпочинку. Кажуть, що хату для мешкання туристи можуть тут знайти на будь-яку ціну, відповідно до можливостей свого гаманця.

Колись Леся Українка, відпочиваючи поруч у Буркуті, писала: “Якщо цей клімат не допоможе, то вже не знаю, яких ліків шукати”. Те ж повторимо і щодо духовного здоров’я: якщо Криворівня не допоможе, то вже блудного сина України хіба могила виправить...

•

Ганна ДЕНИСКО
Фото Юрія АНТИПОВИЧА

ПІСНЯ ЧЕРЕМОША

У цьому селі Верховинського району Івано-Франківської області була я тридцять п'ять літ тому. Викладачі факультету журналістики Львівського державного університету повезли туди наш курс на екскурсію до музею Івана Франка. Ночували ми в кам'яничці на березі Черемоша. Найбільше запам'ятався ранок — як вивільнялися гори з пелени туману і як співав Черемош свою одвічну пісню...

І ось над вранішньою Полтавою зашумів рясний дощ, і з намулу трьох десятиліть до мене раптом пробився голос карпатської річки. Таких знаків Доли не можна ігнорувати. І я сказала собі: як не поїдемо зараз же родиною до Криворівні — Бог мені цього не простить. Маємо прокласти до серця Гуцульщини свою духовну стежинку — щоб нею після нас ходили наші внуки й правнуки. І щоб перед їхнім духовним зором Україна завжди стояла вся, з її степами й горами, лісовими пущами й морями, з козацькою Хортицею і стрілецькими могилами, з тихим плином Ворскли і гордою піснею Черемоша.

Не спинити часу, як не загатити весняно-го Черемошу.

Криворівня оповита легендами, як гірські звори — вранішнім туманом. Кожен потічок, кожна скеля, кожна стежка, кожен звук церковного дзвона, кожен експонат Франкового музею промовляють своєю мовою і піднімаються у твої очі на рівень символу, знаку, і ти починаєш відчувати під своїми ногами не хистке трясовиння сьогоденних конфліктів і невпевності, а надійну твердь великої планети на ім'я Українство. Знаки й символи Криворівні — видимі прояви тієї ніби невидимої матриці, яка формує українську націю як єдине ціле, незважаючи на те, де кому Господь повелів будувати свою Гражду і захищати її від Звіра.

Спитає, звідки походить назва села, — відразу тобі розкажуть одну легенду, другу. Ніби на цій затишній місцині поселився колись газда Кривий, тож гуцули, спускаючись із гір, казали: "Іду до Кривого на рівню".

Микола Іванович Дзура, старший науковий співробітник Музею Івана Франка, правдоподібною вважає іншу версію:

— Якщо піднятися на одну з вершин Криворівні, вам відкриється пейзаж, як річка Чорний Черемош звивається між крутими берегами латинською літерою "S" — то криво, то рівно. Звідси й назва.

— А чому Черемош Білий і Чорний? — запитуємо й чуємо нову легенду.

Напали якось на цей край татари й забирали великі отари овець. Зігнали їх із полонин униз, а вівці були недоені, і молоко текло долиною. Тому й річку назвали Білим Черемошем.

Микола Іванович і тут вважає правдоподібною іншу версію:

— Білий Черемош має на своєму шляху багато водоспадів, де вода піниється, стає кольору молока. А Чорний Черемош тече у затінку скель і дерев, тому й назвали його так. Саме ж слово Черемош мовою санскриту означає "буйний", "шумливий".

— Дивовижно! Вкотре переконуєшся, яке стародавнє коріння української нації й української мови. А ми все повторюємо: молода держава, молода держава... Може, мають рацію ті, хто жартує, що ми давніші, аніж шумери і атланти, разом узяті?

У відповідь Микола Іванович розповідає вже не легенду, а бувальщину — про гуцульський театр на Красній площі. Але про неї пізніше, а зараз дещо про Криворівню як духовний прихисток для цвіту української нації — видатних письменників, композиторів, художників, політиків.

Іван Франко жив у Криворівні шоліта з 1901 по 1914 рік, крім 1905, 1908 років. Мандрував часто навколишніми селами. А вперше приїхав у ці краї 1880 року. 1 березня він прибув до Коломиї, а через кілька днів — до Нижнього Березівця (це вже біля Криворівні), до свого приятеля, учителя Кирила Геніка. Але дорогою Франка заарештували і посадили до Коломийської в'язниці, де й протримали три місяці. Причиною було те, що в Косові на присілку Москалівка селяни вчинили замах на вїйта, і коли австрійська поліція робила обшук, то в заарештованих селян знайшли примірники журналів "Дзвін" і "Молот" та твори Івана Франка.

У червні того ж року Франко повертається до Нижнього Березовця, де живе три місяці. 1884 року він організовує мандрівку в Карпати: Жаб'є (нині Верховина), Криворівня, Ворохта, Яремча... Так і прикипає серцем до цих гір над Черемошем.

Наприкінці XIX — на початку XX століть Криворівня стає столицею-літнівкою для багатьох діячів української культури. Хоткевич потім скаже: "Коли я приїхав на Гуцульщину,

ЛЕГЕНДИ КРИВОРІВНІ

Черемош співає свою одвічну пісню

то роззявив рота, шість років так ходив і поїхав з роззявленим ротом".

1910 року Гнат Хоткевич створює Гуцульський театр. Скептики насміхаються: "Та що ви робите? Із кого ви хочете скласти трупу театральну? Із неграмотних людей, що зроду сцени не бачили, не те що самі не грали. Та він же як побачить смереку, нарисовану на декоратії, то йому захочеться спиною обню почухатись".

Однак Гуцульський театр триумфально гастролює не лише по Галичині, але й у Кракові. 1913 року на запрошення Станіславського, Немировича-Данченка й інших видатних діячів театру самобутній колектив прибуває до Москви. Як ходили по Красній площі, хтось мовив:

— Гуцульська нога тут ще не ступала.

На що Гондур, попихуючи люлькою, зауважив:

— Ні, пане, тут був Довбуш.

Цей анекдот-бувальщина так мені сподобався, що тепер, як тільки деось трапляється мені ув'язуватися в дискусію з тими, хто вважає колишнього "старшого брата" якимось первородним, я кажу:

— Е, пане (пані), так там уже давно був Довбуш!

...А Довбуш у Криворівні справді був. Тут, у церкві, на храмове свято він познайомився з Дзвінкою.

Але Гната Хоткевича заарештовують, звинувачують як учасника української націоналістичної повстанської організації та агента німецької розвідки, 29 вересня засуджують, а в жовтні 1938 року розстрілюють. Відмучившись десять літ у таборах, дружина Гната Хоткевича Платоніда Володимирівна приїжджає до Криворівні створювати музей Івана Франка. Микола Дзура тоді носив їй воду, рубав дрівець. Доки й сам став на стежку хранителя старовини, легенд і пам'яті Криворівні. А тепер уже й молоде покоління йому на зміну підросло. Планують зробити перебудову експозиції музею Франка, створити музей Параски Горицвіт — народної поетеси і малярки.

Так утверджується на українській землі красиве, вічне, добре і справжнє. Так долається агресивне, чуже, звиряче.

Як писала Параска Плитка-Горицвіт: *Дай нам, Боже, в наші смаки любові, єк чічки, аби'х своє фийст любили, а чуже — лиш трішки...*

Вони ламали вал лицемірства і зла.

"Люби, синку, свій народ, не дайся обманути польській шляхті", — казав Іван Франко В. Цвілинокові. Інший мешканець Криворівні, Микола Потяк, засвідчив: "Франко часто заходив і до моєї хати зі своїми синами Андрієм і Тарасом. Прийде й каже: "Сідайте, поговоримо". Розмови були різні. Франко розпитував, як живу, чим займаюся. У той час агенти

НА ГРУШІВКУ ДО ГРУШЕВСЬКОГО

У Криворівні сьогодні три музеї — згаданий Івана Франка, гуцульська гражда і музей Михайла Грушевського. Останнє виявилось для нас цілковитою несподіванкою. Ні в школі, ні у внз біографії першого Президента України ми не вивчали. А в новочасних статтях більше пишуть про політичну діяльність Грушевського, ніж про те, де він проводив свої вакації, професоруючи у Львові на кафедрі історії Східної Європи. Утім, деякі листівки з Криворівні датовані навіть вереснем, отже, Грушевський не тільки відпочивав тут, збирав гуцульські старожитності, а й працював над історичними дослідженнями та літературними творами.

Спочатку Михайло Сергійович мешкав у церковного брата Пилипа Зеленчука. А 1906 року придбав садибу Владислава Пшебиловського. Пана Владислава змусили до того продажу трагічні обставини. Він покохав гуцулку Софію і всупереч спротиву оточення одружився з нею. Та невдовзі кохана дружина й дитинка померли під час пологів. Пшебиловський із туги продав свої криворівненські маєтності й переїхав до Ворохти.

Дім на березі Черемоша і купив Михайло Грушевський. Справді, кращого місця годі й шукати. Шумить Черемош, лісисті гори огортають присілок затишком, з вікна видно хребет Чорногори, а з другого — прямовисну скелю, про яку Грушевський нібито казав, що то саме вона приснилася Франкові, і він написав свого Каменяра.

Оксана Зеленчук-Рибарук, молода хранителька оселі першого Президента України, каже, що її батько Іван Зеленчук ще встиг записати спогади Євдокії Павлюк про життя на цьому присілку (були надруковані 27 вересня 1996 року у "Верховинських вістях").

Прочитуємо це свідчення і для наших читачів:

"У той час на присілку були три хати: дві панські і одна проста. З нижнього боку від поштової дороги стояла велика хата із ганками пана Грушевського, а з вишнього боку — дивна шестикутна хата під блехою пані Ліцовой. Та пані була від лісів. Її хата була подібна до косцюлу. У хаті були позолочені тарелці, дуже велика старовицька люлька. Пані Ліцова тримала собі в хаті мавпу, і наші люди ходили дивитися на ту мавпу, як на чудо. Пан Грушевський політукував свій город і кішенецу нашому побережникові Ількові Дячукові.

Дівчинині як разом із сусідськими жінками робила на городі, громадила сіно коло хати Грушевських. Нас наймав до роботи Ілько. Не раз ми виділи пана Грушевського разом з іншими панями на ганку коло хати. Пам'ятаю, що нас дивувало те, що пан ставав до бесіди із простими людьми. Хто би міг подумати тогди, що пан Грушевський стане відтак Президентом України!"

Теодозія Сорохан пригадувала, як маленькою бігала на Грушівку та все дивувалася, що там немає груш, від яких, гадала собі, мала походити назва присілка. На що їй бабця сказала якось:

— Дитинко, то був такий пан від України Грушевський, але тихо, бо про него не можна нічого казати.

Кожен музей обростає легендами. Є вони і в музеї Грушевського. Оксана Зеленчук-Рибарук розповідає, що в отій "простій" хаті,

про яку говорила Євдокія Павлюк, мешкали старенькі дідуся і бабуся. Тут у них був паствіничок. Вони заборгували лихвареві гроші, і той мав забрати у них землю. І Михайло Грушевський сплатив за них борг.

— То можна говорити про вагу доброго вчинку — малого доброго вчинку. У нас багато про те співається в колядах гуцульських. Наприклад, як голуб і бджола одне одного виручали. Колись Грушевський врятував цей клатик землі для дідуся і бабусі, а тепер саме на цьому клаттику постав музей Грушевського.

Справжній дім Грушевського стояв ближче до річки, до лісистих скель, але там нині хати. Дім Грушевського спалили, як засвідчував отець Волянський, "зревольвовані, збагнетовані москалі", відступаючи у Першу світову.

— Але виникає підозра, що то було не стихійне погромництво, а спланована акція. Адже палили не просто хати при дорозі, а Будинок "Просвіти", хату

Нелегко Оксані Зеленчук-Рибарук у новому музеї, але віриться, що дім Грушевського буде таким же відомим, як і дім Франка

Закінчення на с. 14

ДОЛЯ ЗАХОПЛИВА, НІБИ РОМАН

Історія життя Наталени КОРОЛЕВОЇ захоплива, ніби пригодницький роман із її доробку. Аж не віриться, що це доля реальної людини, а не вигадка письменницької уяви.

Народилася Кармен-Альфонса-Фернанда-Естрелья-Наталена в Північній Іспанії. Її тато, польський граф Адріан-Юрій Дунін-Боровиковський мешкав у Франції та займався археологією — лиха доля змусила покинути рідну землю: його батько загинув під час польського повстання 1863 року, після чого майно родини було конфісковане... Під час своїх мандрів по Європі молодий чоловік познайомився з Марією-Кларою де Кастро Лачерда Медіні-Селі, спадкоємицею старовинного іспанського роду, корені якого сягають XII століття. Але молоді не встигли зазнати щастя. Мати дівчинки померла при пологах. Довгі роки граф не хотів бачити доньку — йому боліла смерть дружини.

Спершу дівчинку виховувала бабуся Теофіля, що мала маєток на Волині. По її смерті п'ятирічна Наталенка повернулася до Іспанії — тепер нею опікувалася мати-на родина. Один із її дядьків, знавець арабської мови, був бібліотекарем у Ватикані, інший — вивчав середньовічну історію. Дівчинку віддали на виховання до французької монастирської школи Нотр-Дам де Сіон. Там давали добру освіту: мову, філософію, історію, музику, медицину, рукоділля. Канікули проводила у подруг або подорожувала Європою.

Тільки через понад півтора десятиліття по смерті дружини граф Адріан наважився знову створити сім'ю — довго не міг він забути своє горе. Його дружиною стала чеська шляхтянка Людмила Лось, вона наполягла на тому, щоб забрати дівчину до себе. На той час політичний режим у Росії пом'якшав, і родина вирішила оселитися в Києві.

Наталені належало завершити середню освіту. Освоївши російську мову, вона вступила до київського Інституту шляхетних дівчат. Тоді ж, за наполяганням батька, почала вивчати українську: "Ти маєш знати мову того народу, по землі якого ходиш і чий хліб їси", — сказав граф Дунін-Боровиковський і ще першого тижня привіз для доньки покійку Марусю з волинського маєтку. Дівчата-ровесниці попри станову різницю дуже здружилися. У ті два київські роки Маруся стала для Наталени найближчою подругою.

Окрім дружки з Марусею, великою душевною підтримкою для дівчини були приятелі взаємини з родиною Миколи Лисенка, вона брала в майстра уроки музики та співів, бо мала гарний хист і голос.

Добігали кінця шкільні роки — батьки готували їй вигідний шлюб... Але Наталена хотіла вчитися. Тож утекла з дому до Петербурга. Спадщина від матері дозволяла їй бути фінансово незалежною. Вона успішно закінчує Петербурзький археологічний інститут, одержавши ступінь доктора археології за студії з литовської старовини, паралельно дівчина навчалася в Петербурзькій академії мистецтв, де отримала диплом "вільного художника". Її виставки відбулися в Петербурзі та Варшаві.

Але батько все ще сердився на доньку за сваволю. Вимагав повернутися додому й вийти заміж за вибраного для неї нареченого.

Тоді непокірна Наталена вирішує стати актрисою. Вона вступає до трупи Михайлівського театру в Петербурзі... і має успіх. Потім підписує контракт із одним паризьким театром. На жаль, до Франції рушає не одразу: в дівчини слабкі

легені та підозра на сухоти. Вона їде в санаторій на Закавказзя: трохи підлікуватися, набратися сили та снаги — не піддаватися хворобі, жити активно, цікаво, працювати, творити.

Отож вона співає в оперних театрах Парижа й Венеції. Здійснює подорож по Близькому Сходу і Європі, гостює у родичів з Іспанії. На кілька років оселяється у Франції, де продовжує свої студії з мистецтва й археології, а поміж тим закінчує фельдшерську школу.

Із 1909 року Наталена починає публікуватися як науковець і прозаїк. Пише по-французьки. Її ранні новели високо цінував Анатоль Франс і заохочував працювати в цьому жанрі й надалі.

Улітку 1914-го граф захворів і вирішив помиритися з донькою. Наталена залишає всі справи й вирушає до Києва, де доглядає батька до його смерті. Того ж року вона виходить заміж за перського князя Іскандера Гакмаганіша ібн Куруша, з яким вони познайомилися під час археологічних розкопок у Вірменії ще 1908 року. Іскандер вступає до "дикої дивізії" російської армії й їде на війну, де за півроку гине під Варшавою. Поховавши і батька, й чоловіка, Наталена хоче повернутися до Європи, щоб хоч у праці заглушити біль втрати... Але з Росії жінку не випускають. Виявляється, що за нею вже кілька місяців здій-

снюється поліцейний нагляд. На квартирі проводять обшук.

Тоді Наталена дістає свій медичний диплом і їде у Товариство Червоного Хреста. Майже три роки пробула вона медсестрою на фронті: три поранення, тиф, запалення легенів, кілька нагород, зокрема хрест "За храбрість". Повернувшись до Києва, зупиняється у мачухи... Хочеться трохи відпочити, але... Холод, голод. Спроби української державності зазнають поразки. Громадянська війна. 1919 рік — жінки зважуються на еміграцію до Чехії, дорогою пані Людмила вмирає, отже, до Праги Наталена приїжджає вже сама.

Стомлена, змучена, самотня. На чужині... Хоча хто скаже, де її дім і де її народ? В Іспанії, де народилася? У Франції чи Росії, де вчилася і працювала? Вона навіть вагається, яку мову назвати рідною, — з дитинства знає їх десяток...

У цей нелегкий для себе час роздумів і вагань, душевного болю й матеріальних нестатків вона зустрічає свого київського знайомого, колишнього діяча Центральної Ради та Директорії, а тепер такого самого вигнанця-емігранта Василя Короліва-Старого. Вони одружуються, купують скромний будиночок на околиці містечка Мельник поблизу Праги й починають життя спочатку.

ВАСИЛЬ КОРОЛІВ-СТАРИЙ

Справжнє ім'я — Василь Королів, Старий — псевдонім.

Народився 4 лютого 1879 року в селі Ладан Прилуцького повіту Полтавської губернії. Спершу навчався в Полтавській духовній семінарії, проте цього навчального закладу не закінчив, його вбив інший шлях служіння людям: не на ниві Божій, а на ниві селянській. Тому перейшов до Харківського ветеринарного інституту, який закінчив 1902 року, та кілька років працював ветеринарним лікарем. Василь Королів брав участь в українському національному русі та революції 1905 року. За свою активну громадську діяльність був заарештований і кілька місяців ув'язнений.

А під час українських національно-визвольних змагань брав участь у роботі Центральної Ради та Директорії, тож після того, як військовий С. Петлюра зазнав поразки, а Київ остаточно перейшов у руки більшовиків, В. Королів, як і багато інших українських патріотів, мусив емігрувати — вдома на нього чекав розстріл.

Оселився в Чехословаччині, де кілька років викладав в Українській сільськогосподарській академії в Подебрадах, яка надовго стала осередком української громади вигнанця. Потім працював як художник, розмальовував українські церкви на Закарпатті та виготовляв ескізи листівок. Він відмовився приймати чеське громадянство, бо мріяв повернутися в Україну.

Писати Василь Королів-Старий вирішив здебільшого для найудачнішої, але найвибагливішої аудиторії — для дітей. 1919 року вийшли дві його книжки: "Слов'янські народні казки" та "Близький Світ: маленькі казки для маленьких дітей". Він вважав, що для нації, яка позбавлена власної державності, виховання молоді — найперша справа, бо тільки так можна зберегти власну ідентичність, уникнути асиміляції.

Того ж року вийшла збірка його оповідань "На зеленому острові" та нарис про С. Петлюру ("Народний Герой Симон Петлюра": Спроба характеристики). Для нас він цікавий тим, що є одним із перших творів на цю тему. А вже 1920 року вийшов друком "Чмелик. Навколо світу" — це грубий (понад чотириста сторінок) роман для юнацтва, що розповідає про пригоди хлопця з України, який вирушив на пошуки кращої долі та об'їздив цілий світ, щоб урешті-решт знову повернутися додому.

Найвідоміший твір письменника — цикл новел "Казки про нечисту силу" — побачив світ 1923 року. Це добрі, ліричні, мудрі та все ж трохи сумні оповідання, що ґрунтуються на українській міфології.

Далі у творчості митця настає певна пауза. Він мало пише сам, здебільшого допомагає дружині, виступає її першим читачем і редактором.

1937 р. він видає чудову кни-

"Життя письменниці, може, комусь нагадує фантастично-пригодницьку арабську казку, але насправді воно було тим історичним і суспільним катаклізмом, свідком і учасником яких вона була".

жечку "Чарівне намисто: світові казки для дівчат". Ще дві збірки його оповідань — "Милосердний Самарянин" і "Згадки про мою смерть" — вийшли друком відповідно 1938 р. у Львові та 1942 р. у Празі... Це останні прижиттєві публікації письменника.

Навесні 1939 року Чехословаччина була окупована німецькими військами, а незабаром почалася війна, страшна та кривава. Наближалося Різдво 1941 року... На початку грудня Василь Королів поїхав на кілька днів у Прагу — мав забрати книжки та листівки з друкарні, зупинився у друзів. Та несподівано повернувся додому, привітався з дружиною і вправ мертвий. Лікар сказав, що то серцевий напад. Аж через кілька місяців дружина дізналася, що того дня старого письменника допитували в гестапо, підозрюючи у зв'язку з УПА.

1955 року українська діаспора в Канаді видала тритомне зібрання його творів, найповніше на сьогодні.

НАТАЛЕНА КОРОЛЕВА

Саме Василь Королів-Старий захопив дружину знову взятися до красного письменства. Але вже українською мовою: "У французів багато авторів, авторів оригінальних, а українська література ще вбога..."

Перша публікація українською мовою — оповідання "Гріх" у віденсько-українському тижневику "Воля" (15 січня 1921 р.), відтоді її твори часто з'являлися на сторінках різних українських часописів. Мала проза — улюблений жанр письменниці. У її доробку кілька циклів оповідань: "Во дні они" (1935) мають в основі Євангельські сюжети, "Інакший світ" (1936) присвячено таємниці шляхетності людського духу навіть за найважчих життєвих обставин, "Легенди старокиївські" (1943) — історія Київської землі від часів скіфів аж до козацьких, подана через легенди та сказання, — вершина творчості письменниці. Частину оповідань і нарисів написано поза збірками, їх окремим книжкою видано не було.

Давнє зацікавлення історією, посилене ґрунтовною професійною освітою, спонукало письменницю спробувати писати історичну прозу. У 1935 р. вийшла друком повість "1313" — доля людини, що в жадобі знань загубила душу, одна з перших спроб увести в український літературний дискурс тему європейського Середньовіччя. Са-

ме цей твір приніс письменниці успіх і визнання. Незабаром вийшли друком "Предок" (1937) — роман, сюжетну основу якого становить одна з легенд роду Лачерда, та "Сон тіні" (1938) — повість про життя в Римській імперії часів Адріана. Остання велика прижиттєва публікація письменниці — роман про Понтія Пілата "Quid est veritas?". Наталена Королева працювала над ним майже десять років і закінчила 1939 року, напередодні війни. Дивом уцілілий рукопис вийшов друком у Чикаго 1961 року. Повість про пророка Мойсея — "Мезу, жрець єгипетський" — загубилася під час війни.

Після Другої світової війни на письменницю чекала тяжка доля: вже немолода жінка, слабкого здоров'я, самотня — чоловік загинув, друзі також або на тому світі, або ж емігрували в ще далші світи, дітей Бог не дав... У соціалістичній державі через аристократичне походження її позбавили пенсії, тож вона змушена була заробляти на життя часом уроками мов і музики, а часом як прибиральниця. Та головне — її не друкували. Намагання встановити якісь зв'язки з Києвом — видавництвами, Спілкою письменників, Інститутом літератури — залишилися безуспішними. А з початком холодної війни спілкування з заокеанською державою стало неможливим.

Попри те Наталена Королева писала. Вона завершила книгу спогадів "Шляхами і стежками життя", написала продовження твору "Сон тіні" — "Останній борг" та повість про мандрівних митців "Місячні Арфи", які й досі не надруковані, де-що незакінченими лишилися повісті "Сестра" (продовження повісті "Без коріння"), яка ґрунтується на спогадах про роботу сестрою милосердя, та "Золоте серце".

Померла письменниця 1 липня 1966 року. Її архів зберігається у Празі.

ДОРОГА В УКРАЇНУ

Тільки 1980 року у Великій Україні дізналися про це письменницьке подружжя. До 100-ліття з дня народження Наталени Королевої Спілка письменників України провела літературний вечір, статті про неї з'явилися у декількох часописах ("Жовтень", "Українська мова і література в школі", "Радянське літературознавство", "Молода гвардія", "Літературна Україна"). У 1991 р. видавництво "Дніпро" в серії "Бібліотека історичної прози" видало одностомний Наталени Королевої, до якого увійшли "Сон тіні", "1313", "Предок" і "Легенди старокиївські". Кілька оповідань включено до антологій "Дерево Пам'яті" та "Українське слово". Роман "Quid est veritas?" видрукував "Всесвіт". І все...

Не щасливіша доля творчого доробку Василя Короліва-Старого. Хоча його "Казки про нечисту силу" введені до шкільної програми за 5 клас, прочитати дітям або педагогам їх ой як нелегко, бо виходили вони в Україні хоча й двічі, та давньою — аж у 1990 та 1992 роках. Також у бібліотеках можна пошукати збірку "Чарівне намисто" (казки для дівчат). Натомість інші твори митця — оповідання, спогади та роман "Чмелик" — пощастить потрапити в руки лише відвідувачам Національної бібліотеки України імені В. Вернадського в залі українки...

Сподіваймося, що колись ситуація зміниться на краще, й ці двоє вигнанців таки повернуться в Україну. Вони-бо писали для українського читача.

Зоя ЖУК

ПЕРСПЕКТИВА

До початку співпраці з проектом ЄС у районі не було жодного сімейного лікаря. Нині ситуація змінилася докорінно: підготовлено 36 сімейних лікарів, 135 медсестер. Усі пройшли навчання в Кримському медуніверситеті та спеціальні курси проекту сімейної медицини на півострові й за кордоном.

Але спочатку влада й медики Сакського району (як і Михайлівського району Запорізької області та Комсомольського Полтавської) представили своє бачення цього процесу й були обрані з багатьох претендентів. Для цього консолідували всі призначені на медицину бюджетні кошти, прорахували державні дотації селу, власні можливості.

Тепер тут єдиний бюджетний рядок для медичного обслуговування населення, функціонують територіальне медичне управління як орган контролю за якістю надання лікарських послуг, медичний центр первинної медико-санітарної допомоги, 12 амбулаторій сімейного типу, для яких закуплено медичного обладнання на 250 тисяч євро. Це фізкабінети, малі операційні, оглядові, стоматологічні кабінети. Сюди завезено найновіше медустаткування, спецтехніку, комп'ютери. Нині в амбулаторії реорганізують ще 48 фельдшерсько-акушерських пунктів. У кожному працюватиме три-чотири сімейні лікарі. У комп'ютерні бази вже переведено велетенські стелажи книжок картотки диспансерного обліку й щеплень дітей. Реформи торкнулися й ФАПів та районних лікарень.

...Інститут сімейного лікаря зняв чимало проблем. Тепер для отримання першої медичної допомоги мешканцям не потрібно їхати в Саки, Євпаторію або райцентр, відстань від якого до найвіддаленішого села 70 км. Сьогодні не хворий шукає лікаря, а навпаки: лікар шукає пацієнта. Населення глибинок уже не набирає 03, як раніше. Кожен знає телефон свого сімейного лікаря.

Завдяки введенню практики сімейної медицини загалом на 75 % зменшилася кількість виїздів "швидкої допомоги". Замість неї виїзять сімейні лікарі. Причому не лише за викликом, а й для методичних профілактичних оглядів. Відстежуються всі чинники, здатні вплинути на здоров'я родини, від спадковості до соціального клімату. Адже лікар обстежує не тільки хворого, який звернувся, а всіх членів сім'ї. Застерігає й фактори

ЛІКАР У КОЖНІЙ РОДИНІ

Уже третій рік здоров'ям 88 тисяч селян з усіх куточків Сакського району опікуються сімейні лікарі. Цей, другий за територією і перший за щільністю населення, регіон Криму став одним із трьох у країні, де Європейський Союз утілює проект "Профілактичні та первинні заходи охорони здоров'я України, Києва та ряду областей".

3,5 млн. євро витрачено не марно. Мети програми досягли: максимально наблизили медичну допомогу до кожного мешканця, зробили її доступнішою та ефективнішою.

ризик: якщо в родині є хворий, то медик має до нього вже інший — поглиблений підхід. Сімейний лікар суміщає всі медичні спеціальності, відстежує пацієнта роками, готовий прийти до нього в будь-який час доби. Рекомендує, кого направити в стаціонар, і проконтролювати лікування там, кого — для надання спеціалізованої медичної допомоги, на реабілітацію в санаторії. Майже 80 % діагнозів ставиться на місці, що відповідає західним стандартам.

...Відпрацьовують і економічну модель сімейної медицини, яка дозволить стимулювати якісну роботу лікаря. Територіальне медичне управління укладає угоди з сімейним лікарем на обслуговування певної кількості людей. Як результат — зменшилося навантаження на стаціонар, більше людей почало приходити на планове оздоровлення. Тому райвідділ охорони здоров'я може розподілити фінансові потоки за принципом: "Хто краще працює, той більше й отримує". Стимулювання роботи сімейних і всіх інших лікарів — це й певний заслін корупції в галузі. Соціально забезпечений лікар хабарів не братиме й не пропагуватиме

фармацевтичні фірми, які виробляють дорогі або неякісні ліки. У сімейного лікаря відповідальність додаткова. Він перед кожним сільським пацієнтом як на долоні.

Із метою фінансової зацікавленості й утримання сільських лікарів засновники проекту передбачили й грошове заохочення медиків наприкінці року. Для цього в бюджет Сакського територіального медуправління направлено 50 тис. грн. Запроваджується й приватна практика сімейних лікарів, будь-який із них може отримати ліцензію на обслуговування пацієнтів у свій вільний час. Уже є розцінки й на такі послуги. Успіхом стало й те, що тут розділили функції замовника та надавача медичних послуг, а також визначили первинний і вторинний рівень допомоги. Протягом дії проекту вдалося розробити модель, яка включає в себе економічний фонд стимулювання сімейних лікарів, дозволяє на третину збільшити матеріальну винагороду за надання якісних послуг.

...Випробування в Сакському районі сімейна медицина пройшла успішно. Закордонні куратори оцінили впровадження свого проекту за найвищими балами. Вони вва-

жають, що сімейна медицина в нас має великі перспективи. Особливо це важливо для села. З наступного року сімейній медицині в країні буде приділятися ще більше уваги. Сакський район уже ділиться своїм досвідом з усіма іншими регіонами Криму, де нині працює 85 закладів сімейного типу, перекваліфіковано 156 терапевтів і педіатрів, до кінця року курси сімейної спеціалізації пройдуть іще 50 медиків. Вони повинні розумітися на понад двадцять медичних спеціальностях, уміти проводити нескладні операції, надавати стоматологічну й акушерську допомогу, мати знання з офтальмології, гінекології, кардіології. Їм під силу знизити ризик найпоширеніших у країні серцево-судинних захворювань, узяти на себе ранню діагностику, профілактичні заходи, пропаганду здорового способу життя.

Це вже суттєво змінило показники здоров'я в районі.

Як свідчить статистика, тут стала тенденція зменшення тривалості госпіталізації, невпинно зростає кількість випадків завершеного лікування на первинному рівні, на 40 % зменшилася кількість госпіталізації із гострих хірургічними патологіями.

Щоб покращити умови праці, кожному сімейному лікарю проекту надано персональний комп'ютер, отоскоп, офтальмоскоп та чимало інших необхідних медичних засобів. До Нового року всі сакські амбулаторії отримають машини "швидкої допомоги".

Схоже, що попри чимало складнощів на старті цієї справи, нині переважили позитивні моменти. Розвиток сімейної медицини в Україні отримав свій вдалий початок. Від тієї запровадження виграють усі: пацієнти, медики і держава, яка отримує ефективний механізм використання наявних коштів і, врешті, здорове, працездатне населення. Хто спізнав вигоди сімейної медицини, альтернативи їй не бачить.

• **Віктор ХОМЕНКО,**
Крим

Фото І. Пилипенка

ДОБРА ПОРАДА

Найсприятливіша пора "схопити" хронічну втому — осінь. А страждають на неї зазвичай люди віком від двадцяти восьми до сорока п'яти років. Ті, хто постійно "горить" на роботі. На Заході цю хворобу також називають "синдромом менеджера", які в гонитві за кар'єрним зростанням і грошима не беруть свого організму і працюють щодня по 16 годин і більше. Тоді й з'являється підвищена втома, яка потім стає хронічною. Завідувач кафедри клінічної імунології та алергології Національного медичного університету Георгій Дранник називає те, що передє синдромом хронічної втоми, "третім станом" — ні здоров'я, ні хвороба. Тоді й з'являється втрата сну, втома через недосипання, зниження працездатності, загальмованість у діях, немотивована тривога, швидка зміна настрою та часті депресії. Професор каже, що в людей навіть підвищується температура. Це зона ризику, коли в людини ослаблений імунітет і на неї чатують інфекційні захворювання, передусім РВЗ та грип.

Найчастіше синдром спостерігається у компаніях із жорсткими вимогами до підлеглих, якщо керівник — диктатор. Передують

СЛУХАЙТЕ ЧАЙКОВСЬКОГО І ЗАБУДЬТЕ ПРО ВТОМУ

Перенавантаження і суворий порядок на роботі безслідно не минають. Нині, за даними Американського національного інституту проблем здоров'я і професійної безпеки, понад сорок мільйонів людей в усьому світі хворіють на клінічну форму синдрому хронічної втоми. Цей синдром іще називають "чумою ХХІ століття".

хронічній втомі й інфекційні захворювання або нервові виснаження. Те, що немало українців страждають на неї, на думку медиків, і не дивно. Адже не всі можуть пристосуватися до соціальної та економічної нестабільності. Дається взнаки й погана екологія. 1989 року група вчених із Центру клінічної імунології обстежила близько тисячі киян, які протягом трьох років не виїжджали з міста після аварії на Чорнобильській атомній електростанції, і півроку не були на лікарняному. Коли почали аналізувати дані, виявилось, що 70 % цих практично здорових людей мали дуже схожі скарги. Після додаткового обстеження виявилось, що в більшості пацієнтів була порушена імунна функція. Тоді вчені назвали це підвищеною втомою, яка згодом стає хронічною.

В Україні службу клінічної імунології, яка опікується також і синдромом хронічної втоми, створено лише сім років тому, а відповідного

інституту й досі немає. Тоді як у Сполучених Штатах він існує вже більше як півстоліття. У нас, правда, вже є обласні центри з амбулаторіями, а інколи й зі стаціонаром. Проте пересічні люди поки що не знають про цю хворобу і йдуть до тих спеціалістів, які, як їм здається, можуть їх вилікувати: терапевта, інфекціоніста, дерматолога чи невропатолога. Насправді в усьому світі цей синдром лікують клінічні імунологи.

Як відомо: краще не хворіти, щоб потім не лікуватися. Тож найпростіший спосіб не загубитися в гонитві за виживання — не напружуватися. Фахівці радять частіше прислуховуватися до свого організму. Треба вміти вчасно сказати собі "стоп", вважає Георгій Дранник, узяти тайм-аут на кілька днів і вести нормальний здоровий спосіб життя. Професор також каже, що в кожній людині обов'язково повинна бути культурна програма. Адже це позитивні емоції, які знімають стрес. А

найкращим антидепресантом він вважає кохання.

Кохання — це чудово, проте не завадить правильно спланувати свій час. Спати не менше восьми годин при відкритій квартирі, перед сном випити склянку молока з медом чи м'ятного чаю. А годинка прогулянка на свіжому повітрі — природне щеплення від стресу. Лікарі також радять приймати ввечері теплі ванни з морською сіллю, хвойним екстрактом чи ромашкою, а зранку — контрастний душ. Не дасть впасти в депресію спілкування з домашньою тваринкою. Не завадить і арт-терапія. Причому байдуже, про хороше чи про погане життя складати вірші. Якщо і це не допомагає зняти напруження, уявіть себе оперним співаком або послухайте Чайковського. До речі, сюїта "Пер Гюнт" Гріга нормалізує сон, а "Весільний марш" Мендельсона покращує серцеву діяльність.

• **Вікторія ПАДАЛКО**

МЕЦЕНАТИ

«ВЕСЕЛІ СТАРТИ»

Ніби й далеко ми відійшли в часі від старовинної Спарти з жорстоким її законом — убивати немовлят, які народилися не зовсім здоровими. Але й до справжнього гуманізму нам іще далеко. Статистичне управління не дуже охоче видає дані — скільки дітей відстають у ментальному розвитку, а тому змушені жити в закритих інтернатах, де, зрештою, умови далеко не завжди відповідають європейським нормам.

Але не так давно вітер благодатних змін торкнувся і дитбудинку селища міського типу Чинадієве на Закарпатті: молоді здорові українці приїхали з подарунками — іграшками і, головне, спортивним причандаллям, щоб фізкультура і спорт внесли радість у життя маленьких вихованців. Аднями в столичному дитсадку № 801 ті ж самі молоді люди, об'єднані у Всеукраїнський благодійний фонд прогресивного спорту на підтримку здорового способу життя, влаштували спортивне свято з призами й подарунками. Близько ста київських дітей, яких лікарі називають ментально відсталими, жваво й радісно брали участь у конкурсах, виявляючи спортивну кмітливість.

Отже, молодий фонд, що його очолив чемпіон України з бодібордингу Сергій Бобчук, почасті перебирає на себе ті проблеми, яким не може дати ладу держава. У той час, як столиця стогне від непосильного тягаря реклами тютюнових виробів і алкогольних напоїв, а з телеекранів суцільним потоком летить кривава каламуть детективів і бойовиків, спортсмени конкретними справами пропагують здоровий спосіб життя.

Той, хто пізнав радість від занять на стадіоні чи у спортзалі, хто знає, яке це щастя — дихати на повні груди свіжим повітрям і бути володарем кожного свого поруху, прагне відновлювати і реконструювати, а де можна — будувати нові спортивно-оздоровчі комплекси. І дедалі більше молодих людей долучаються до заходів благодійного фонду, щоб сприяти престижу здорового меценатства і зрештою повернути славу українському спорту. На нашій пам'яті, як у дитячих спортивних школах тренери відшукували таланти для олімпійського резерву, радіючи, що виростає молоде здорове покоління.

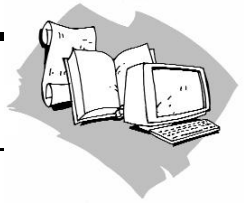
Нині ж студенти Національного університету культури і мистецтв складають спортивний крос по кучугурах над високовольтним кабелем, прокладеним у бік бульвару Лесі Українки. А зовсім поряд, просто на колишньому стадіоні, з'явилося багатоповерхове кам'яне гето...

Тому так серйозно сприймаються починання спортсменів-меценатів, які прагнуть відродити змагання "Веселі старты", "Мама, тато і я — спортивна сім'я". Молоді люди думають про пільгові абонементи для малозабезпечених верств населення в ті спортивні зали, котрі зуміли захистити свої підвальчики від зазіхань торговців алкогольними напоями.

"Здоров'я — скарб кожного громадянина, стратегічний ресурс держави, запорука розвитку міжнародної спільноти в цілому", — записано в статуті молодого благодійного фонду.

Віриться, що ці добрі починання пустять глибоке розгалужене коріння, а кроною того дерева стане вже нинішня малеча.

• **Ганна КОЗАЧЕНКО,**
член правління Українського фонду культури

ВІД СУТІ — ДО РЕАЛІЙ

“Вірний і невідступний товариш, що супроводить людину від колиски до могили, хоч і крокує поруч із заслоненим обличчям”, — так писав про прізвища І. Франко. Історія українських прізвищ сягає ще козацьких часів. Прізвища — це яскрава ілюстрація майже всієї української історії.

Прикро спостерігати, як елементарне незнання стає причиною помилок і перекручень у вживанні сучасних особових назв. Однак ще прикріше, коли основою словесних покручів є свідоме небажання триматися свого етнічного кореня, берегти прабатьківські традиції. Процес росіянізації не оминув жодної сфери мовного функціонування, його наслідки позначилися і на прізвищах. Помилки при вживанні їх зустрічаємо всюди: в газетах, журналах, видавництвах, канцеляріях, кіностудіях, органах влади, громадських організаціях, закладах освіти, на радіо, телебаченні. Цей процес розпочався не сьогодні й не вчора. Найкраще свідчення тому — безсмертні герої українських класиків: Шевченків Кирпа-Гнучкошиєнков, Кулішів Мазайло-Мазенін, Карпенків Боруля-Беруля. У різні часи знаходились українці, що прагнули змінити власне прізвище на престижніший російськомовний відповідник, але були й ті, кого примушували це робити.

Відомого українського літературознавця Сергія Єфремова відмовлялися приймати в Київську духовну семінарію через “мужицьке” прізвище Охріменко. Саме з того часу він і став Єфремовим.

Працівники радянських паспортних столів мали негласну настанову уніфікувати українські прізвища за зразком російських, так з’явилися численні Симоненки, Ніколаєнки, Вінніки, Полтораки, Подгорецькі, Павліки та ін. І хоча сьогодні вже немає ні уїдлих царських чиновників, ні проінструктованих КДБ начальників паспортних столів, кількість Галахвастових, на жаль, не зменшується. Серед помилкових написань прізвищ найбільшу групу становлять ті, де замість **и** вжито **і**: Блізнюк (треба Близнюк), Глінка (Глинка), Лінник (Линник), Голік (Глинка), Хілько, Боріло, Серпіло, Кулініч і т. ін. Часто трапляється напи-

око. Наприклад: Волкотруб (треба Вовкотруб), Волненко (треба Вовненко), Колбаса (треба Ковбаса), Полторацький (треба Півторацький). Перелік можна було б продовжувати.

Пригадаємо цікаві сторінки історії українських прізвищ. Перше місце за кількістю серед них займають прізвища на **-енко**, що в минулі віки побутували як патроніми, тобто імена по батькові. Від матері наймення дітей утворювалося дуже рідко, переважно коли жінка залишалась удовою: Ганенко, Катренко, Вдовиченко, Гандзюк, Маланчук, Марусяк, Хим’як. Надзвичайне розмаїття українських прі-

групі — прізвища, походження яких пов’язане з перебуванням у Запорозькій Січі: Запорожець, Запороженко, Козак, Козачук, Січовик, Кошовий, Хорунжий, Довбиш, Пушкаренко, Гармаш, Гармашук.

Чималу групу становлять антропоніми, похідні від назв осіб за етнічною приналежністю: Литвин, Литвиненко, Турчин, Турченко, Турченяк, Москаль, Москаленко, Циган, Циганенко, Лях, Ляшенко, Чех, Чешко, Молдаван, Волошин, Татарин, Татарчук та ін. Також на іншонаціональне походження першого носія могли вказувати такі прізвища, як Німий, Німець, Німченко, Німчук, адже німими в народі нази-

ватися лише з часів Петра I, до того друге найменування людини позначали в російській мові словом “прозвище”. Навіть офіційне закріплення прізвищ не змогло витіснити вуличні прізвища, які дожили до нашого часу. Мешканці багатьох українських сіл, окрім прізвища, мають вуличне прізвище, що є нерідко вживанішим серед односельців.

Прізвища — своєрідна енциклопедія народного побуту, звичаїв, духовної культури. У них яскраво відбився національний характер українця, його схильність до жарту, дотепу, веселого, влучного слова. Значеннєвий діапазон прізвищ, які зустрічаємо в українських прізвищах, дуже широкий. Вони могли мати різну форму, але завжди вказували на певну групу людей. Наприклад, прізвище **Безродний** вказує на людину, яка народилася в селі, де не було жодної родини. Прізвище **Безродний** зустрічаємо в українських прізвищах, але воно не є загальною назвою для всіх українців. Прізвище **Безродний** зустрічаємо в українських прізвищах, але воно не є загальною назвою для всіх українців.

Причини значно ширшого, порівняно з іншими народами, побутування серед українців колоритних прізвищ із виразним гумористичним відтінком слід шукати в нашій історії. Адже величезна кількість прізвищ кувалась у горнилі Запорозької Січі. Під час процедури вибору нового наймення січове товариство мало слухну нагоду повною мірою виявити свою схильність до жарту й дотепу. Наше прізвище — це не сухий, позбавлений змісту паспортний знак. Це живе слово, пам’ять роду. А всі разом вони складають історію народу.

Олесь ДЗИРА, учениця

«ЕНКО» ЧИ «ЕНКОВ»

сання **о** замість **і**: Безродний, Здор, Кірнос, Кривонос, Поп, Подчеса, Подгорець, Тхор тощо. Нерідко замість **о** вживається **а**: Анищенко, Авдієнко, Астапенко, Атрощенко, Казак, Манастирський, Крахмальний, Памазан, Раздольський, Ракитанський тощо. Варто сказати й про поширене явище неправильного вживання м’якого знака перед **я**: Дьяченко, Касьян, Касьяненко, Омеляненко, Третьяк, Ульаш, Ульяненко. Порівняно з помилками у вживанні голосних, помилки, що стосуються приголосних, менш поширені, однак більше впадають в

звич — у групі йменувань, що вказують на рід занять, професію: Швець, Шевченко, Гончар, Гончарук, Кравченко, Мельник, Колесник, Шкляр, Килимник, Шаповал, Дігтяр, Пастух, Чумаченко, Коновальчук, Гайдай, Стадник, Олійник. Деякі прізвища походять від жартишливих прізвищ людей тієї чи іншої професії, ремесла. Просторічними кличками теслярів були первісно прізвища Дубогризенко, Короцюпенко, Корощупенко; мельників — Мукосієнко, Круподеренко і т. ін. Народні назви співців і музикантів спричинилися до появи прізвищ Кобзар, Кобзаренко, Співак, Скрипник, Дудик, Дудник, Цимбал, Цимбалюк, Басистий, Органістий, Гуслистий, Цимбаліст. Церковнослужителі представлені в таких прізвищах: Дяк, Дяченко, Дячук, Попенко, Попик, Паламар, Пономар, Титар, Титарчук. В окремі

вали не тільки людей із вродженим каліцтвом, а й зайшлих іноземців, які говорили незрозумілою мовою. Група прізвищ із суфіксом **-ець** вказує на вихідців із різних міст України: Богуславець, Батуринець, Гайсинець, Канівець, Козинець, Полтавець, Уманець, Хоролець, Чигринець та ін. Назва мешканців міста Коломия, відомого багатими соляними промислами, стала загальною назвою добувача або торговця сіллю. Звідси прізвища — Коломийченко, Коломиєць, Коломийчук. Не можна оминати й такого важливого джерела, як вуличні прізвища. Генетичний зв’язок із прізвищем закріпився в самому значенні українського слова “прізвище”. Інше походження має російське слово “фамилия”, запозичене через польську мову з латинського familia — “домочадці, родина”. Слово “фамилия” почало вжи-

ЛИСТ УДАЛЕЧИНЬ

“Вчора я був на похороні. Помер мій викладач, який вчив мене філософії в університеті, а потім і в католицькому коледжі. Ми з ним непогано ладнали, але останні декілька років не бачилися. Повідомили, що він утопився в неділю”, — так починається один із приватних листів, отриманих нами. Той несподіваний похорон змусив багатьох на якусь мить зупинитися, задуматися, пригадати. Вчитуюсь у скупі рядки автобіографії: “Я, Поляков Георгій Юрійович, народився 1 жовтня 1949 р. у Києві...” Він учився у 51-й і 82-й київських школах. Здавалося б, звичайнісінький чоловік. Середнього зросту, в окулярах... Трудову діяльність колись почав, як і тисячі його однолітків, слюсарем на київському заводі “Реле та автоматики”, потім на заводі ім. Лепсе. Служив у армії. Закінчив Київський, тепер Національний університет імені Т. Г. Шевченка, викладав філософію у консерваторії імені П. І. Чайковського, учився в аспірантурі і працював у Київському педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова.

ЙОГО КРИЛАТА НАДІЯ

Але, безперечно, як свідчать усі ті, хто його знав, найвидатнішим починанням Георгія Юрійовича була Школа. Водночас зрозумівши, що в Києві багато дітей, хворих на церебральний параліч, аутизм, інші тяжкі недуги, які не дозволяють відвідувати школу, він жажнувся від того, що ці діти позбавлені можливості одержати будь-яку освіту, зовсім не адаптуються в суспільстві і зрештою не мають ніяких життєвих перспектив, ніякого майбутнього. Бо ж тілесні немочі трансформувалися для них у соціальну неповноцінність. 1992 року він вимріяв і створив школу “Надія”, зібрав учителів, які працюють з учнями вдома, школу, в якій ці діти можуть інколи зустрічатися і спілкуватися, бути разом. “Саме тому на його похороні було стільки вдячних батьків і викладачів: його дуже любили. Він змінив життя і допоміг стільком людям”, — так, не змовляючись, твердять колеги і навіть випадкові знайомі Г. Ю. Полякова. Школярі виростили, закінчували київську “Надію”, вступали до внз, зокрема до університету “Україна”, і перед ними вже не було тієї жакливної стіни самотності й нерозуміння, якої вони і їхні батьки так боялися ще декілька років тому. У створеній Поляковим школі працювали і його син Станіслав із дружиною Світланою, яку він відшукав собі у рідному педколективі, та небога Марія, яка й досі тут працює.

УЧИТЕЛЬ

У Георгія Полякова була прекрасна педагогічна пам'ять — і через багато років він упізнавав своїх колишніх учнів і студентів, добре розумів фахову підготовку й людські якості кожного, тому міг завжди безпомилково визначити: ця людина працюватиме в “Надії”!

За ініціативою директора у школі вже багато років проводяться уроки з вивчення Святого Письма. “Три роки я працював у

ВІН БАГАТЬОМ ЗМІНИВ ЖИТТЯ

школі, директором якої був Георгій Юрійович. Щиро можу засвідчити, що у своєму житті він був доброю, чемною, світлою людиною”, — розповідає вчитель фізики Павло Васильович Друкаренко, один із колишніх студентів Полякова, який вважає їхню зустріч 1994 року справжнім Провидінням. Перше, що вразило молодого вчителя: “Зустрічаючись зі мною у дверях кабінету завуча, він завжди відходив назад і показував рукою, що пропускає мене, тоді ще молодшого спеціаліста”. Це завжди помічали й інші вчителі, дивуючись контрасту з тим, що вони бачили в своїх школах. У педколективі не раз гомонили про те, що “Надія” — єдина в їхньому житті школа, де директор не був авторитарним.

А ось як згадує Георгія Полякова колишній студент, тепер викладач Київського педуніверситету імені М. П. Драгоманова і школи “Надія” Тарас Борозенець: “Георгія Юрійовича я знаю з 1994 року. На другому курсі історичного факультету НПУ імені М. П. Драгоманова він учив нас філософії, читав лекції, вів семінари. Потім були роки спілкування, була робота під його керівництвом у школі “Надія”, були його лекції в Коледжі католицької теології ім. Фо-

“Головне, щоб людина була хорошою”

З улюблених приповідок
Георгія Полякова

ми Аквінського, були консультації про мою кандидатську роботу, було просто тепле, дружнє спілкування тет-а-тет, у застільних компаніях, було те, чого не висловиш, те, що просто забулося, загубилось у далеких закапелках пам'яті, в метушливій біганині життя, було... і залишається. Усе це — в мені, все це — невід'ємна частина мене самого.

Чомусь найбільше запам'яталися його лекції в аудиторії № 21 на другому поверсі історичного факультету. В блідих, нудних студентських буднях його прихід був для мене надзвичайною подією, яка багато в чому визначила весь мій подальший життєвий шлях. Не викладав би він тоді у нас філософії, думаю, моє життя, життя багатьох моїх друзів і знайомих склалось би по-іншому, та й не тільки у них”.

Як саме це було? Яким був Учитель? Якими були його студенти? Знову згадує Тарас Борозенець: “У час лекцій він зазвичай ходив аудиторією, час від часу ненадовго сідаючи на викладацький стіл, але ніколи — за нього. Намагаючись розворуши-

ти, розштурхати студентів, він просто засипав нас запитаннями. Що таке прекрасне? Що таке розум? У чому сутність культури? Що таке людина? Що таке поклонання?

Своїми запитаннями він доводив нас до межі мисленнєвої напруги і... зрештою сам так нічого й не відповідав. Він принципово уникав давати готові відповіді, вважаючи, що тільки те, до чого людина прийде сама в результаті зусиль власного розуму, буде їй корисне. Ми були зацікавлені, ми намагалися думати, намагалися відповідати, але всі наші відповіді розбивалися об стіну його насмішкато-неспростовних аргументів”.

СІМ'Я-ШКОЛА,
ШКОЛА-СІМ'Я
ГЕОРГІЯ ПОЛЯКОВА

“Щоліта діти приїздили на дачу до Георгія Юрійовича порибалити, — згадує вчитель історії та географії Сергій Геннадійович Кравченко. — Частіше це були Андрійко та Миколка. А одного разу туди поїхав цілий клас: Сергійко, Олег, іще один Сергійко, Антон і мама Антонова Інна Миколаївна. Кожного з них Георгій Юрійович двомісною байдаркою перевозив на протилежний берег. Цілий день діти відпочивали на природі, і були у великому захваті від того. Узагалі, позакласна робота була його “коньком”. У нього був прекрасний індивідуальний підхід до “важких” дітей, він “вирівнював” їх”.

А ще С. Г. Кравченко відзначає роботу Г. Ю. Полякова з молодими вчителями. Він ніколи не тиснув на колег, давав можливість самостійно думати, шукати, інколи щось радив, бесідував, але ніколи зайвий раз не втручався у конкретну роботу людини, давав їй самій зрозуміти, зуміти, розквітнути в досягнутому.

“Без проблем!...” — одна з улюблених фраз Георгія Юрійовича. Зазвичай він її використовував тоді, коли до нього зверталися з якимись проханнями. Завжди допомагав, навіть якщо до цього доводилося докласти значних зусиль.

“Він вражав усіх якоюсь невгамовною безпосередністю і запальною веселістю, добродушною неформальністю і щирою товариськістю, якоюсь польовою свіжістю почуття і всепрощаючим життєлюбством. “Головне, щоб людина була хорошою”, — таємниче усміхаючись, любив повторювати він” (Т. А. Борозенець).

Вимріяна ним школа мала б увінчуватися спеціальним класом профорієнтації, в якому оціквали діти змогли б готувати себе до майбутнього фаху, до дослого самостійного, забезпеченого висококваліфікованою працею життя. На жаль, ця його мрія десь заблукала у високих чиновницьких коридорах... Але він не заспокоювався й плевав нові й нові, як комусь здавалося, феєричні проекти. У Полякова була ще одна дерзновенна мрія: він хотів створити фахову школу для своїх педагогів, які, крім офіційно одержаних у педуніверситетах знань, мали б спеціальні вміння, навички, поняття, методики для викладання саме таким хворим дітям, вироблення індивідуальних і унікальних підходів...

НЕСПОДІВАНА,
ЗАГАДКОВА
СМЕРТЬ

Остання зустріч учителів перед канікулами. Кімната інспектора з харчування. Георгій Юрійович задав улюблену філософію, вони говорили про те, що таке прекрасне. Поляков розповідав про поняття прекрасного у різних філософів, ще й пообіцяв учительці хімії після канікул принести книгу Володимира Соловйова “Три бесіди”. На жаль, це одна з небага-

тої у своєму житті Георгія Юрійовича Полякова. Не

Георгій Юрійович Поляков. Не

через Десну — він хотів, як робив це частенько, назбирати квітів і віднести їх на дачу до колишньої дружини, з якою, незважаючи на розлучення, зберіг теплі, приязні стосунки. Не доплив — не витримало серце...

На березі його чекали вчитель Сергій Кравченко і один із учнів, а вдома — портфель із уже написаним, але ще не виданим підручником, діти, друзі, старенька мама... І спогади, спогади, спогади, до країв наповнені його любов'ю, його надіями, його вічністю. Спогади про нього тих, хто його добре знав і пам'ятатиме завжди: “Для мене Георгій Юрійович жив так, як читав лекції, так само іскристо-весело, так само добродушно-загадково, так само до кінця незрозуміло... Так він і помер. Хтось поспішатиме сказати — дурість, безглуздя, абсурд. Ну, а хтось знову зупиниться і задумається... так, як замислювався за його життя.

Вічна йому пам'ять, вічний спокій” (Тарас Борозенець).

У ПАМ'ЯТЬ
ПРО МИНУЛЕ
Й СУЧАСНЕ

Саме у день смерті Полякова відбулася зустріч випускників Київського педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, які навчалися у 1993—1998 роках. Звичайно ж, згадували викладачів. І Валентин Бушанський зазначив, що тільки двоє з них мали на нього потужний вплив: це викладач історії середніх віків Валентина Володимирівна Крижанівська і викладач філософії Георгій Юрійович Поляков. Він був непересічною, яскравою особистістю. І якщо інші його колеги на той час іще були занадто “радянські”, то він був надзвичайно неординарним. Запам'ятався ще й тим, що постійно ставив студентам усілякі несподівані питання, відповіді на які потрібно було шукати не обов'язково в наймудріших книжках, а, може, найбільше у власній душі. “Він був із тих яскравих особистостей, які займають багато місця в житті оточуючих, — згадували його колишні студенти, ще не здогадуючись про страшну новину, яку почують незабаром”. Георгій Юрійович був глибоко віруючим католиком, його й відспівували по-католицьки. Відчуття повноти життя і його справжньої цінності, того, що потім відгукнеться вдячністю в найближчих, — це залишиться з нами назавжди.

Як же цим людям не вистачатиме Учителя і Друга!.. Але вже й сьогодні вони зуміли оцінити цю хорошу (пам'ятаймо його улюблену приповідку!) Людину і Фахівця: “Георгій Юрійович, — резюмує вчитель і вчений Т. А. Борозенець, — був людиною Провидіння, людиною, яка самим фактом свого існування допомагала іншим задуматися, визначитися, зробити вибір, людиною, яка, навіть не усвідомлюючи того, розкривала перед людьми інші, несподівані горизонти їхнього буття”.

• Алла ДИБА,
літературознавець,
Оксана ДИБА,
вчителька

ЗОРЯНЕ СУМЛІННЯ
УКРАЇНИ

— У нашому ВНЗ усі предмети, крім української мови й літератури, викладалися російською, і це на українському відділенні! — згадує дніпропетровський поет і перекладач Олесь Завгородній. — Людина, яка розмовляла гарною українською, одразу ж викликала підозру. Чимало письменників, на моїй пам'яті, після викручування рук, починали говорити російською або жакливим суржиком. Казали, що це маскування...

Одного разу студент Іван Сокульський запросив у кіно дівчину зі свого факультету, яка дорогою запитала: "Ти что, всю дорогу так і будеш хрюкати по-українськи?"

Життя свічки, що перетворюється на спалах... Для викриття злочину, для прозріння людства іноді буває достатньо одного лише спалаху, — вистукувало серце Миколи Береславського. Стискаючи в кишені коробку сірників, він стояв у вестибюлі Київського держуніверситету, готовий будь-якої миті перетворитися на спалах. "Боріться за законні права української мови! Немає мови — немає народу! Свободу діячам української культури!" — кричав на його грудях транспарант. Надворі падав сніг. На календарі — 10 лютого 1969 року...

Нещодавно в краєзнавчому відділі Дніпропетровської обласної бібліотеки відбулося засідання клубу "Ріднокрай", присвячене правозахисному руху на Дніпропетровщині. Серед запрошених — свідки й учасники подій: кавалер ордена "За заслуги" III ступеня поет-сатирик Володимир Сіренко, письменник-фантаст Віктор Савченко, поет Олесь Завгородній. Та не було з ними Миколи Береславського.

Він тяжко хворий — далися взнаки два з половиною роки таборів суворого режиму, які йому "припаяли" за спробу самоспалення. Коли востаннє відвідувала цю мужню інтелігентну людину, пан Микола схвилювано стежив за перебігом революційних подій 2005-го. Ніби чекав останнього вироку своїй боротьбі... Нещодавно Миколу Береславського було нагороджено орденом "За заслуги" III ступеня.

Розвінчання культу Сталіна озвучалося в душах багатьох дніпропетровців болем дивовижного прозріння. Пригадалися пережиті страхотні голодомори, розкуркулення, репресії 30-х років, свідками яких чи не найбільше були мешканці Дніпропетровщини. До чому в серці людям заохотилося правди.

Публічним актом відвертості стало видання 1968 року роману Олеса Гончара "Собор". Автор сміливо висловлювався на захист дерев'яного козацького собору в Но-

ДИСИДЕНТСЬКИЙ РУХ НА ДНІПРОПЕТРОВЩИНІ У СПОГАДАХ

Олександр Кузьменко.
Це в його оселі в Дніпропетровську
збиралося мистецьке товариство

вомосковську Дніпропетровської області. На той час унікальна пам'ятка XVIII століття вже побувала і сховищем для зерна, і музеєм атеїзму. У партійних колах визрівала думка про її знищення... Та був і інший бік сюжету. Із-серед дійових осіб партійні керівники розглядали дуже подібних до себе персонажів, і не зрадили.

— Ідеологи наполягали, щоб ініціатива таврування "Собору" вийшла з середовища молодих літераторів, — згадує Віктор Савченко. Та не так сталося, як гадалося. Молоді письменники Чхан і Чемерис привселюдно виступили проти, що потягло за собою низку "виховних" заходів.

За написання позитивної рецензії на "Собор" виключено з партії і звільнено з роботи журналіста С.Шейніна. Звільнено письменників В. Чемериса, В. Сіренка, В. Зарембу. Сувору догану з попередженням "вліпили" вчителю Г. Прокопенку, який наполягав на опублікуванні відповіді обритувачам роману. Звільнено режисера Дніпропетровського театру імені Т. Шевченка Римму Степаненку, бо в спектаклі "Кум королю" комусь примарилася товста потилиця першого секретаря обкому... У черговий раз звільнений із роботи поет Іван Сокульський узявся збирати всю цю інформацію і склав знаменитий "Лист творчої молоді Дніпропетровського", адресувавши його до найвищих інстанцій.

За це тридцятилітньому Іванові присудили чотири з половиною роки в колоніях суворого режиму. Вдома залишалася молода дружина й донечка...

— Ще не знаючи, чим закінчиться моя історія, я прийшов на суд зі спакованою валізою, готуючись до найгіршого, — згадує Віктор Савченко, якому за розповсюдження забороненої літератури (у тому числі роману "Собор") присудили два роки умовно з випробувальним терміном. — Я був тоді молодою людиною. Закінчив ВНЗ. Уже була написана дисертація на здобуття ступеня кандидата хімічних наук. Переді мною відкривалася дорога... Оце й усе, подумалося, шлагбаум!

— Усіх, хто підтримував Гончара, КДБ запрошував на "профілактичні бесіди", які нерідко закінчувалися звільненням із роботи. Бесідами в них називалися допити, що тривали по вісім годин, — згадує Володимир Сіренко. — Найбільше виснажувала необхідність постійно бути на сторожі, обдумувати кожне питання. Нікого не називаючи, відповідати так, щоб не можна було причепитися".

Влада за будь-яку ціну хотіла дискредитувати борців за права людини. Заїрала у приватне листування, шукаючи компромат, влаштовувала обшуки, засилала стукачів, провокаторів. "Бувало, підходить на вулиці чоловік, нібито п'яний, обсилає тебе матюками, хапає за рукав. А ти їди й терпи. Не

дай Бог навіть трохи відштовхнути його — все це буде зафіксовано на плівку, завтра-післязавтра з'явиться в ЗМІ, і свідки, як із-під землі, виростуть", — розповідає В. Сіренко.

Не спровокувавши на бійку, Володимирів Івановичу присудили заслання і виправні роботи за те, що нібито "вкрав" (і свідки знайшлися!) списану обчислювальну машинку — насправді ж передав її в іншу державну установу в обмін на бланки, яких не вистачало для роботи. Особливий привід у 1969 році вигадано для арешту Петра Розумного; ще одного учасника дисидентського руху на Дніпропетровщині — йому інкримінували носіння холодної зброї, якою виявився щойно подарований мисливський ніж.

Рік тому я завітала до пана Петра в село Пшеничне Солонянського району Дніпропетровської області. На автобусній зупинці мене зустрів сивуватий чоловік із білими вусами, дуже жвавий — я ледь устигала за його швидкими кроками. Зайшли до хати, схованої в затінку величезних тополь, сіли. Пан Петро розповідав, як розповсюджував самвидав, їздив із дорученнями до Оксани Мешко, зустрічався з Василем Стусом... Та найбільше вразив і запам'ятався епізод з історії виготовлення самвидаву.

— Одного разу Євген Сверстюк (Петро Розумний і зараз підтримує з ним дружні стосунки — І. Ш.) розповів мені про твір Івана Дзюби "Інтернаціоналізм чи русифікація?", де з позицій марксизму-ленінізму оцінювалася ситуація в Україні. Ця праця зробила справжній переворот і стала основним предметом самвидаву. За передрук узявся І. Сокульський, який мав машинку з незареєстрованим шрифтом.

— Була зима 1968 року, тривала пилова буря, — говорить Петро Розумний. — Надворі постійний гуркіт вітру. Небо чорне і вдень, і вночі. Земля вся гола — так таскало пилюку. У нас у дворі тоді два здоровенних горіхи померзло...

Користуючись нагодою, я попросив у Сокульського машинку додому. Увечері, щоб ніхто не бачив, привіз її. А мешкав я тоді в триповерховому будинку, де зверху та збоку мешкали два мої наглядачі. У звичайний час працювати на торохтливій машинці було б неможливо, а тут — таке гудіння знадвору! Я навчився на ній клацати двома пальцями, і зробив на тонкому папері три

закладки Дзюбиної праці (у ній було близько двохсот сторінок) по чотири екземпляри. Працював доки буря не скінчилася. Порозбивав пальці до ран, пообмотував їх ганчірками, кинувся робочі рукавиці вдягати, — я тоді працював у кочегарці, — не налазять! Думає, що й руки мені пообрізають. Та обійшлося.

...Гортаючи тюремні листи "в'язнів сумління", несподівано натрапляєш на спокій душі. "Не усвідомлюю себе "в'язнем", можливо, тому, що для того треба ще й усвідомлювати себе "злочинцем" — що його неодмінно слід тримати в суворій ізоляції", — пише Сокульський до рідних. У тих листах багато описів сновидін, яскравих, світлих, радісних... "Усі ви снитесь мені тут. А оце зовсім недавно з дідусем і бабусею такі розкішні золо-

Микола Береславський у таборі

тисті снопи носили ми кудись — у сні!" Як у примовці: солодко спить-ся тому, в кого сумління чисте...

"Бережи душу Дітей Твоїх, постав на сторожі біля них не друковане слово, яке можна затьмарити і перекутити, — постав на сторожі коло них ЗОРЯНЕ СЛОВО — ПЕКУЧУ СОВІСТЬ, щоб вона переслідувала їх і вдень, і вночі, якщо вони забудуть любов до Тебе!" — писав Олесь Бердник.

Спливли роки. Величається маківками бань старовинний собор у Новомосковську. Ім'ям Олеса Гончара названо Наукову бібліотеку Дніпропетровського національного університету та вулицю в центрі міста. Уже на вулицях Дніпропетровська не так рідко можна зустріти молоду людину, яка свідомо говорить українською. Пам'ять повертається...

• Ірина ШОВКОВЕЦЬ

НЕЗАБУТНІ

СУМУЄ-ПЛАЧЕ ЧЕРВОНА КАЛИНА

Червона калина — це народний символ України, одвічне уособлення вірності й чистоти. Її червоні кетяги, наповнені сонячним промінням, оспівані народом, чия мелодійна, спрагла за волею душа знаходила в пісні розраду в хвилини смутку й журби, радості та бойового запалу. Пісня завжди була побратимом українського воїна.

Червона калина — це наші жалі і туга за полеглими героями. Пишні, буйні куші, які пломніють восени на могилах загиблих, нагадують сучасникам про тих, хто знайшов свій вічний спочинок. У лавах Українських Січових Стрільців, а пізніше — в Українській Галицькій Армії воювало 50 мешканців мого рідного села Йосипівка, що неподалік смт. Олеська, відомого всім старовинним замком XIX—XVIII століть. Шестеро йосипівчан загинуло.

На старому цвинтарі поховали трьох бійців УПА, уродженців Тернопільщини. Це В. Заставний, І. Стецюк, М. Чекальський.

На могилі встановлено залізний хрест, а на мармуровій табличці викарбувано: "Полеглим борцям за волю України. 28.06.1919 р. в Юськовичах". Це колишня назва Йосипівки.

У дні державних і церковних свят збирається громада на старому цвинтарі біля символічної братської могили, що увіковічне пам'ять загиблих земляків, які впродовж 1936—1952 років боролися в рядах ОУН-УПА. І лягають до підніжжя смерекові вінки, уквітчані червоною калиною.

*Спи, товаришу, спи
В тихім сні забуття
За Україну ти склав
Молодечке життя.*

Ці поетичні рядки викарбувані на постаменті.

"Червона калина" — це назва колективів художньої самодіяльності, які прищеплюють любов до рідного слова, прекрасної пісні. Звучать композиції, які славлять звитяги на-

ших оборонців: зажурливі і печальні, пафосні й урочисті.

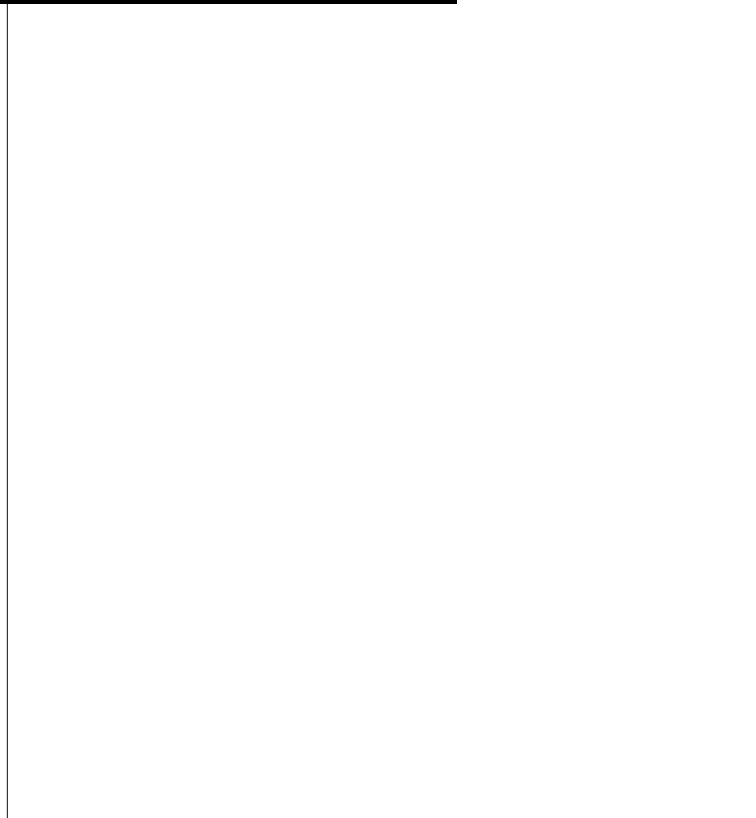
Червона калина — це алегоричний образ, яким послуговуються літератори у творах історичної тематики, коли йдеться про героїчних оборонців на останньому рубежі. Стікають кров'ю звитяжці, на місці їхньої загибелі потім щедро рясніють сонцедайними плодами куші калини. Цей літературний прийом використовує, наприклад, львівський письменник Роман Іваничук у романі "Черлене вино", описуючи наприкінці загибель останніх захисників Олеського замку в 1432 році: "Кришився світанок, кришилася криця на друзки, рожеві дими з гаварецьких печей струмували в небо, ламалися мечі й падали долу, щоб потім стати червоним піском, лилася кров, з якої колись зарясніють кетягами куші калини..."

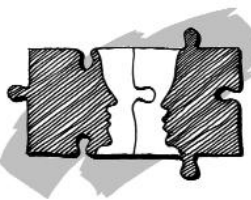
• Ігор БІДЮК,
журналіст, с. Йосипівка на Львівщині

ПРИКРАСИ ДЛЯ ЧАСУ

Продовжуємо друкувати матеріал нашої авторки про місяці року та прикраси до кожного з них. Цього разу читайте розповідь про квітень—серпень, а також історію чи не найдавнішого у світі ремесла — гліптики.

ШАНОВНІ ГРОМАДЯНИ! ЗАДЕКЛАРУЙТЕ ОТРИМАНІ ДОХОДИ ЗА 2005 РІК!

Закон України “Про податок з доходів фізичних осіб” розрахований на високий рівень податкової культури платників податків і свідомості кожного громадянина України. Відповідно до вимог Закону, обов’язком громадян у разі отримання протягом звітного року окремих видів доходів, з яких при виплаті податок не утримувався, є подання декларації за 2005 рік.

Тобто, державою передбачено механізм декларування добросовісним громадянином-платником податків своїх податкових зобов’язань,

навіть якщо роботодавець на власний ризик не виконує вимог чинного законодавства.

Шановні громадяни! Якщо Ви протягом 2005 року отримували доходи, з яких при виплаті податок не утримувався, в тому числі зарплату “в конверті”, Ви маєте можливість забезпечити собі соціальні гарантії, задекларувавши отримані доходи за 2005 рік і перерахувавши податок із доходів фізичних осіб.

Бережіть свій час, заздалегідь задекларуйте отримані доходи, не чекайте 31 березня 2006 р.

— кінцевої дати подання декларації про доходи за 2005 рік!

ДПП у Печерському районі м. Києва звертається до кожного громадянина: поважайте себе, поважайте своїх батьків, дітей, державу, реально оцінюйте свій трудовий внесок, не занижуючи й не завищуючи його, вчасно та в повному обсязі сплачуєте податки.

Відділ зв’язків із громадськістю, засобами масової інформації та масово-роз’яснювальної роботи ДПП у Печерському районі м. Києва

СКОРИСТАЙТЕСЯ ПРАВОМ НА ОТРИМАННЯ ПОДАТКОВОГО КРЕДИТУ!

Уже два роки поспіль податківці працюють в умовах дії Закону України “Про податок з доходів фізичних осіб”. При проведенні кампанії декларування майнового стану й доходів громадян особливу увагу з боку населення викликає порядок реалізації права на отримання податкового кредиту, передбаченого у випадках сплати протягом 2005 року коштів за навчання, перерахування пенсійних і благодійних внесків, усиновлення дітей та штучного запліднення. Громадяни мають право подати декларацію щодо податкового кредиту й отримати частину коштів, сплачених протягом 2005 року в бюджет із доходів. На актуальні запитання щодо реалізації платником податку права на податковий кредит відповідає заступник начальника відділу оподаткування фізичних осіб ДПП у Печерському районі м. Києва Л. Б. ГОРДІЄНКО.

— Як свідчить досвід, найбільше громадян подавали декларацію про повернення суми коштів, сплачених платником податку на користь закладів освіти для компенсації вартості середньої професійної або вищої форми навчання такого платника податку, іншого члена його сім’ї першого ступеня споріднення.

Для цілей Закону “Про податок з доходів фізичних осіб” (далі Закон № 889-IV) членами сім’ї фізичної особи першого ступеня споріднення вважаються її батьки та батьки її чоловіка або дружини, її чоловік або дружина, діти як такої фізичної особи, так і її чоловіка або дружини, у тому числі усиновлені ними діти. Інші члени сім’ї фізичної особи вважаються такими, що мають другий ступінь споріднення.

Закон передбачає, що загальна сума коштів, сплачена платником податку на користь навчального закладу протягом звітного податкового року, яку платник податку або члени його сім’ї першого ступеня споріднення мають право включити до податкового кредиту, не повинна перевищувати суми місячного прожиткового мінімуму для працездатної особи, встановленого на 1 січня звітного податкового року, помноженої на 1,4 та округленої до найближчих 10 грн., і помноженої на кількість місяців (повних або неповних) навчання протягом такого звітного податкового року.

— **Яка кількість місяців навчання враховується при розрахунку податкового кредиту?**

— Це визначає навчальний заклад відповідно до укладеного договору. Якщо договором цього не передбачено, то платник податку, повинен пред’явити довідку з навчального закладу щодо кількості місяців навчання (тривалість семестрів) у звітному податковому періоді (році).

— **Чи має батько (мати) право на податковий кредит на навчання дитини, якщо дитина навчається у ВНЗ і паралельно працює і одержує заробітну плату?**

— Пунктом 1.16 Закону № 889-IV визначено, що податковий кредит — це сума (вартість) витрат, понесених платником податку. Оскільки студент працює і одержує заробітну плату, він і є платником податку з доходів фізичних осіб. Виходячи з норм Закону № 889-IV, працюючий студент (а не його батьки) має подати декларацію з метою одержання податкового кредиту на навчання у межах одержаної ним протягом звітного податкового року (2005 р.) заробітної плати.

— **Сьогодні особлива увага громадян прикута до питань оподаткування доходів, а розпочата кампанія їхнього декларування має безпосереднє стосунок до кожного...**

— Абсолютно всі громадяни України зобов’язані дотримуватися положень Основного Закону — Конституції України, де статтею 67 визначено сплату податків як громадянський обов’язок кожного перед державою та суспільством. Суттєво вирізняється серед інших законів із питань оподаткування Закон України “Про податок з доходів фізичних осіб” тим, що має стосунок до всіх громадян, які отримують доходи з різних джерел, тому має найбільшу кількість платників податку і є основним бюджетотутворюючим податком місцевого бюджету.

Два роки поспіль ми працюємо в умовах дії цього Закону, тож уже можемо говорити про певні результати та напрацювання. Податковими агентами та громадянами Печерського району м. Києва за 2005 рік сплачено 486,2 млн. грн. податку з доходів фізичних осіб, що становить 80,3 відсотка надходжень місцевого бюджету. Податок із доходів фізичних осіб певною мірою є індикатором стану виплати заробітної плати в регіоні — як основного джерела доходів громадян. 2005 року цього податку сплачено на 139,9 млн. грн. більше, ніж у 2004 році, що свідчить про певне поліпшення ситуації з виплатою заробітної плати порівняно з минулими роками.

На жаль, ми ще не можемо звітувати, що податок перерахували всі платники в повному обсязі, про що свідчать результати проведення перевірок суб’єктів підприємницької діяльності і юридичних, і фізичних осіб.

Разом із тим, державою передбачено механізм декларування добросовісним платником податків своїх податкових зобов’язань. Декларування доходів, отриманих фізичними особами в 2005 р., пов’язано з виконанням платниками податку вимог Закону № 889-IV, згідно положеннями якого платники у відповідних випадках зобов’язані подати річну податкову декларацію або мають право подати декларацію для отримання податкового кредиту.

Закон України “Про податок із доходів фізичних осіб” досить прогресивний порівняно зі своїм попередником — Декретом Кабінету Міністрів “Про прибутковий податок з громадян” — та розрахований на високий рівень податкової культури платників податків і свідомості кожного громадянина зокрема.

— **Чи має нинішній рік відмін-**

До роботи податківців завжди підвищена цікавість із боку громадськості, особливо на початку року в період проведення кампанії декларування майнового стану та доходів громадян за минулий рік. Як проходитиме декларування на початку 2006 року, які новації запропоновано податковими органами при її проведенні? На ці та інші запитання нашого кореспондента відповідає начальник ДПП у Печерському районі м. Києва С. М. НІМЧЕНКО.

ності в проведенні кампанії декларування доходів громадян від попередніх?

— Якщо до 2005 року кампанія декларування громадянами майна і доходів відбувалася відповідно до Декрету Кабінету Міністрів України “Про прибутковий податок з громадян” і обумовлений був лише обов’язок декларування доходів, то в 2005 році декларування доходів фізичних осіб уперше здійснювалося відповідно до Закону України “Про податок з доходів фізичних осіб”, який істотно змінив порядок оподаткування та декларування доходів громадян. Сам процес декларування платниками податку доходів поєднує інтереси держави та населення. Новації першої кампанії декларування в умовах дії Закону полягають у встановленні права платника податку на податковий кредит. Згідно з положеннями Закону платники податку у відповідних випадках **зобов’язані** подати річну податкову декларацію або **мають право** подати декларацію для отримання податкового кредиту.

Якщо пригадати кампанію декларування доходів, отриманих у 2004 році, то за проведеною аналітикою та за наслідками контрольно-перевірочної роботи встановлено, що у громадян, які отримали дохід у розмірі **1 млн. грн.** і більше загальна сума отриманого доходу становила **563,5 млн. грн.**, з якої сплачено до бюджету **13,6 млн. грн.** податку з доходів фізичних осіб.

До податкової інспекції подано декларації громадянами, які отримали інвестиційний прибуток від операцій із цінними паперами та корпоративними правами в сумі **49,5 млн. грн.** і сплатили податок із доходу фізичних осіб у сумі **6,4 млн. грн.** Дохід у сумі **10 до 50 млн. грн.** отримали **11 осіб, від 50 до 100 млн. грн. — 1, понад 100 млн. грн.** також 1 особа.

За результатами деклараційної кампанії від фізичних осіб, які отримували іноземні доходи задекларовано **75,2 млн. грн.** доходів та сплачено **12,3 млн. грн.** податку з доходів.

За наслідками перерахунків донараховано до сплати податок з доходів фізичних осіб у сумі **18,6 млн. грн.** та повернуто **2,7 млн. грн.** громадянам, які скористались правом на нарахування податкового кредиту.

У 2006 році особливістю процесу декларування майнового стану та доходів громадян за 2005 рік є спрямованість податківців на створення сприятливих умов громадянам, які виконують конституційний обов’язок, їхнє якісне обслуговування, налагодження партнерських стосунків.

— **Як було зазначено, існують випадки, коли громадяни зобов’язані подати декларацію, або ж вони мають право її подати для отримання податкового кредиту. Розкажіть, будь-ласка, про це детальніше.**

— Згідно з Законом, обов’язок

подання декларації у платника податку з доходів фізичних осіб виникає у разі отримання ним протягом звітного року окремих видів оподатковуваних доходів (прибутків), з яких при їх нарахуванні чи виплаті податок не утримувався; у разі отримання доходів від особи, яка не є податковим агентом; у разі отримання іноземних доходів.

Платник податку, який бажає скористатися правом на податковий кредит за підсумками звітного року, повинен до 1 квітня поточного року подати річну податкову декларацію до податкової інспекції за місцем своєї податкової адреси (місцем постійного або переважного проживання платника податку, місцем податкової реєстрації платника податку, визначеним згідно із законодавством) про суму свого загального річного оподаткованого доходу та зазначити в ній підстави, суми та підтвердуючі документи щодо податкового кредиту.

Детальніше про витрати, дозволені для включення до складу податкового кредиту за підсумками 2005 року. До них належать:

1. Сума коштів або вартість майна, переданих платником податку у вигляді пожертвувань або благодійних внесків неприбутковим організаціям, зареєстрованим в Україні, у розмірі, що перевищує два відсотки, але не перевищує п’яти відсотків від суми його загального оподаткованого доходу такого звітного року.

2. Сума коштів, сплачених платником податку на користь закладів освіти для компенсації вартості середньої професійної або вищої форми навчання такого платника податку, іншого члена його сім’ї першого ступеня споріднення, але не більше 630 грн., у розрахунок за кожний повний або неповний місяць навчання протягом звітного податкового року.

Підставою для включення платником податку до податкового кредиту сум коштів, сплачених за навчання, є наявність у нього відповідних документів, що підтверджують сплату ним цих сум, наприклад, таких, як платіжне доручення на безготівкове перерахування коштів, або квитанція банку чи відділення зв’язку, або довідка працедавця, який за дорученням платника податку перераховував кошти із одержуваного ним доходу на його навчання або навчання інших членів його сім’ї першого ступеня споріднення до навчальних закладів, а також копії договору з навчальним закладом тощо.

3. Суми витрат платника податку зі штучного запліднення, незалежно від того, перебуває він у шлюбі з донором чи ні; оплати вартості державних послуг, включаючи сплату державного мита, пов’язаних із усиновленням дитини.

4. Сума витрат платника податку на сплату за власний рахунок страхових внесків, страхових премій і пенсійних внесків страховику-резиденту, недержавному пенсійному фонду, установі банку за до-

говорами довгострокового страхування життя, недержавного пенсійного забезпечення, за пенсійним контрактом з недержавним пенсійним фондом, а також внесків на банківський пенсійний депозитний рахунок, на пенсійні вклади як такого платника податку, так і членів його сім’ї першого ступеня споріднення.

— **Чи існують обмеження щодо виникнення права на податковий кредит?**

— Звичайно, відповідно до Закону, запроваджено певні обмеження права платників податку на отримання податкового кредиту, а саме:

податковий кредит може бути застосовано виключно резидентом, що має індивідуальний ідентифікаційний номер;

загальна сума нарахованого податкового кредиту не може перевищувати суми загального оподаткованого доходу платника податку, одержаного протягом звітного року у вигляді заробітної плати;

якщо платник податку не скористався правом на нарахування податкового кредиту за наслідками звітного податкового року, то таке право на наступні податкові роки не переноситься.

Також правом на податковий кредит не можуть скористатися самозайняті особи — платники податку, які є суб’єктами підприємницької діяльності або здійснюють незалежну професійну діяльність та не є найманою особою в межах такої підприємницької чи незалежної професійної діяльності. Крім того, податковий кредит не можуть отримати військовослужбовці та інші особи, які згідно з умовами оплати праці отримують доходи, відмінні від заробітної плати.

Для зручності платників податку податкові органи надають безоплатні роз’яснення щодо порядку документального підтвердження прав платників податку на податковий кредит та подання податкової декларації, у тому числі шляхом проведення відповідних навчань, семінарів тощо, забезпечують безоплатне надання бланків декларацій із цього податку, інших розрахунків за першим запитом платника цього податку.

— І останнє. Яких результатів очікуємо від процедури декларування доходів за 2005 рік та які Ваші побажання платникам податків?

— Розуміння необхідності свідомої сплати податків як одного з основних чинників економічної та соціальної стабільності в суспільстві знаходить своє відображення у рівні добровільного виконання громадянами свого конституційного обов’язку зі сплати податків.

Органи державної податкової служби зі свого боку при проведенні кампанії декларування доходів забезпечують надання комплексу інформаційних, консультативних послуг, а також створюють належні умови для подання декларації, очікуючи на високий рівень податкової культури громадян та добровільне виконання ними конституційного обов’язку.

Усім сумлінним платникам податків бажано, перш за все, здоров’я, успішних кроків у бізнесі. Хочу запевнити, що ми завжди наладтовані на плідну співпрацю, взаєморозуміння й партнерські відносини між платниками податків та податківцями.

СОНЯЧНІ СВІТИЛИ

Узагалі Ларисі Корещкій милі всі квіти. В їх океані могла б вона купатися усе життя, бо вони відволікають від буденності, вивисують душу, облагороджують. Їхня краса спонукає бути й самому красивішим. Очевидно, ця залюбленість у духмяний скарб землі й змусила взяти до рук фотоапарат, що його в 1997-му подарував син, і припасти з ним до веселкового дива, фіксувати його на плівці та дарувати знімки на згадку друзям.

Божевиста природа, де б жінка не перебувала, викликає в ній щемний дитинний спогад про золоте колосся та свіже густе різнотрав'я, в якому часто лопотіли її малі босі ніжки й губилися сліди від очей дорослих. І їй так хотілося злитися із довколишнім зеленим світом і подовше не бути знайденою там. Цілісний день могла

ЇЙ ПАХНЕ ХЛІБОМ РІДНИЙ КРАЙ

Звісно, багато є жінок відверто балакучих, які годинами оповідають тільки про себе. А пані Лариса про свою долю, минуле — ні пари з уст, обходить особисту тему в розмові будь з ким. Відомо, що вона економіст за освітою і чимало років працювала в системі цивільної авіації. А родове коріння її з Кіровоградського сонячного краю, який і досі їй, киянці, пахне стиглим пшеничним колосом. І польовими квітами, що їх дуже любить за скромним чарівністю і незбагненну принадність — радісну оздобу неозорих полів.

розглядати несхожі голівки царствених квітів. Як нині вона вміє підглядіти їхні неповторні образи — невідомо. Ось величні білі й цнотливі лілеї, веселий і щедро розкішний бузок, самодостатній палаючий мак, обліплений цвітом, наче снігом, дерева магнолій...

Тепер, через сім років від по-

чатку захоплення фото, ми бачимо ці пейзажні миті на першій персональній виставці світлин Л. Корещкої — “Світе ясний, світе красний”, — яка два тижні експонувалася в золотій залі Українського фонду культури. Про чудодійний вплив творів Лариси на глядача патріарх української літератури Олекса Ющенко сказав, що його на вернісажі овіяв дух магнолій, він побував під пахучим бузком і реліктовою ялиною. А ще зустрівся з давніми друзями, які усміхалися з фото, — Дмитром Гнатюком, Іваном Марчуком...

Їй добре вдаються творчі портрети наших достойників: письменників Олександра Сизоненка і Володимира П'янова, Олексі Довгого, а також відомих співаків, авторів, музикантів... Народний депутат України і видатний поет Борис Олійник вважає, що світлина Корещкої досягають рівня художніх замальовок. У них — тонке відчуття простору й часу, пори року і дня, створюється “святчене враження”. А поет Віктор Женченко наголосив на високій професійності робіт, їхній драматургії й музичності, що рідко де побачиш у фотографів. Ху-

дожник Василь Лопата зауважив, що виставка ще раз переконує в красі нашої України і величії людей, що він “вийшов із зали добрими”.

Журналіст і мистецтвознавець Володимир Підгора напередодні виставки опублікував у газеті “Культура і життя” теплий відгук на Ларисин доробок, що творить свято для людської душі. Їхня багатолітня дружба і поради майстра пера благотворно позначилися на творчих злуктах фотомисткині. На її професіоналізм звернули увагу і в Академії мистецтв та архітектури, де вона робила репортажні зйомки художніх виставок Юрія Хіміча, Віктора Крижанівського, Лева Вітковського...

Лариса залюблена в Київ, його стародавні архітектурні ансамблі, своєрідні куточки природи і киян. Вона має серію київських краєвидів і не втомлюється їх знімати. Українська столиця — муза безкінеч-

ного натхнення, невичерпне джерело для творчості.

Л. Корещка зупиняє мить сучасного життя. Вона радіє несподіванкам довкілля, вміє бачити те, чого не бачать інші, заглиблюється в суть і передає це глядачам. Влучно, лаконічно, буквально двома словами виражає свій задум у текстових, на що часто неспроможні навіть гарні майстри. А який вартісний фотоальбом можна було б видати із Ларисиних світлин! Де ви, спонсори, допоможіть створити духовне друковане диво!

● **Ліна МАЙБА,**
заслужений журналіст України

НА КРИЛАХ ПІСНІ

Галя Ільєва народилася у місті Калуш на Івано-Франківщині. Батьки — вчителі, відмінники народної освіти. Досліджуючи свій родовід, виявила, що належить до династії педагогів, нараховувавши їх серед своїх родичів близько сорока. А ще вона — правнучка графині Марії Неведомської, про яку свого часу написав трепетні рядки Федір Погребенник.

Про початок “співочої” діяльності Галина Ільєва згадує з особливим трепетом. То був творчий вечір Юрія Бундзяка, поета з Городенківщини, звідки родом і сама Галина. Маленька чотирирічна дівчинка, що стояла посеред сцени і перебирала пальчиками ошатну сукеночку, вразила слухачів своїм чарівним голосом і щирістю виконання. Юрій Бундзяк пророкував юній виконавиці велике майбутнє. Потім вони довго листувалися. Поет завжди звертався до неї словами: “Мила моя композиторко”. У сьомому класі Галя написала власну першу пісню на слова поета Ю. Бундзяка.

— Я вдячна своїм батькам за появу на світ і за те, що стала співачкою, бо вони завжди підтримували в мені це бажання. І поважали моє право на вибір власної долі, бо були впевнені, що я знаю, як треба саме мені.

Після восьмого класу вступила до Івано-Франківського музичного училища ім. Дениса Січинського, де отримала спеціальність бандуристки й диригента оркестру народних інструментів. Їй пощастило навчатися у дивовижного педагога Божени Антонович, яка була ученицею самої Соломії Крушельницької. Божена Андріївна виховувала в кожному учневі творчу особистість. У Галині вона бачила оперну співачку й дуже розчарувалася, коли та обрала інший музичний жанр.

А дівчину завжди манило незвідане. Ще немовлям бабуся та дідусь забрали її до себе у село Колічки на Прикарпатті. Пам'ятає, як іще зовсім маленькою любила “мандри”. Вставала вдосвіта й ходила по селу в пошуках чогось особливого. Додому маленьку подорожувачку повертав дідусь, коли

ввечері знаходив у чийсь домівок. Проте ніколи не сварив — розумів. Саме дідусь у чотири роки навчив її читати з надією покласти край “екскурсіям” по рідному селу.

Відтоді — бажання відвідати далекі світи, які чекали на неї. Через багато років Галина поїде за кордон як науковець, стане стипендіаткою Фондації імені Петра Поліщука (ФРН) та стипендіаткою Фондації Українського Вільного Університету (УВУ) в Нью-Йорку, стажуватиметься в Німеччині, Чехії, Словаччині.

Та спершу треба було “завойовувати” Київ.

серед живих, Віталій Григорович Дончик, Микола Григорович Жулинський. Вони повірили в мене як у науковця, підтримали бажання займатися літературознавством після закінчення українсько-німецького відділення Прикарпатського університету імені В. Стефаника в Івано-Франківську.

У досить молодому віці Галина Ільєва досягла неабияких висот і в музичній кар'єрі — вона відома шанувальникам української пісні. Та до своєї популярності ставиться критично, не вважаючи це чимось особливим.

Популярність, на її думку, — річ

шість — власні твори. Аудиторія, перед якою ти виступаєш, сама “обирає” пісні з твоєї музичної програми? — запитує співачку.

— Сцена — це мить неймовірного єднання і містичний зв'язок із залом, що робить незнайомих людей однодумцями, вважає Галина. Тому виконую пісні не тільки на власні слова й музику, а також твори композиторів Володимира Доминського, В'ячеслава Корепанова та ін. А співпраця з такими улюбленими авторами як поети Вадим Крищенко, Михайло Ткач, Петро Осадчук народжує надзвичайно світлі, неповторні пісні, від

що не користувалася послугами цих модельєрів.

Галина — людина надзвичайно діяльна, без роботи себе не уявляє. День розписаний по хвиликах, власне, пунктуальність — одне з її достоїнств. Жартує, що ця риса в її характері — наслідок вивчення німецької філології, адже саме німці славляться у світі своєю пунктуальністю.

Галина Ільєва — директор мистецького проекту “Україна III тисячоліття. Мистецький олімп”, започаткованого Інститутом біографічних досліджень Українського видавничого консорціуму.

Вражає її уміння створити настрій за будь-яких обставин. Трапляється, звичайно, важкі дні. Що вона тоді робить? Іде до церкви, де в молитвах до Господа повертає собі відчуття спокою і душевної рівноваги. Яскравим свідченням її високої духовності став Великодній альбом “Воскресіння” — здебільшого на слова священників, який писався на одному подиху. Щось вело, каже співачка. Можливо, духовне напруження. Студійні записи вищезгаданої касети продюсував єпископ УГКЦ Софрон Мудрий, благословивши на артистичну кар'єру.

На запитання про вільний час посміхається.

— Його бракує, тому “роблю” сама вільний час. Відключаю мобільку і зникаю для всіх. Люблю грати у великий теніс і баскетбол, ходити на лижах.

Колись виграла районний чемпіонат із шахів серед школярів.

А щодо естради... На неї виходить багато людей, проте залишається далеко не всі. І часто не ті, що треба. А інтриги? Вони є скрізь, особливо в артистичному світі, бо музичні люди більш публічні. І в цьому нашому світі, на жаль, нічого не змінилося, навіть на початку III тисячоліття.

Вона нікому не заздрить, не свариться з колегами. Її відвертий, щирий характер справляє на людей дивовижний вплив, і вони прагнуть бути ближче до цієї чарівної дівчини.

● **Наталія КАЛІНІЧЕНКО,**
м. Київ

ЗАКОХАНА У ЖИТТЯ

З Галиною Ільєвою я познайомилася на виставці “Польська народна виставка” в Українському домі. До нашої зустрічі я вже чула про неї як про естрадну співачку, лауреата всеукраїнських та міжнародних мистецьких фестивалів, поетесу, композиторку, журналістку. Особисте знайомство з Галею надихнуло на розповідь про цю надзвичайно обдаровану людину, спілкування з якою стало для мене святом, що триває і досі.

— Корінним мешканцем столиці значно легше: вони звикли до багатьох речей, які дивують людину з далекого міста чи села. На долю провінціала випадає багато випробувань — долати певний страх, налагоджувати стосунки, — ділиться своїми роздумами Галина. — Та більшість із тих, хто приїхав із глибини, переважають у своєму прагненні досягти мети. Мені теж довелося здобувати столицю й доводити свій професіоналізм. Доля дарувала щасливі зустрічі — я навчалася у таких відомих людей, як Леонід Миколайович Новиченко, якого, на жаль, уже немає

непостійна, тому звикати до неї не варто. Їй приємно бути публічною людиною, займатися творчістю, а не самоилуванням. До речі, публіка на концертах дуже відчуває, чи артист передає “світ пісні”, чи думає про те, який він гарний на сцені. Вдома, на Івано-Франківщині, буває рідко. Нещодавно тато провів свій творчий вечір, а Галя навіть не змогла приїхати. Вела міждержавний урядовий концерт разом із народним артистом України Олександром Сафоновим.

— У твоєму репертуарі є сучасні аранжировки українських народних пісень, але переважна біль-

яких на душі стає особливо щемно й затишно.

— Ти щоразу — інша. То грайливо-непідступна, то якась особливо ніжна, рідна...

— Так, — усміхається. — Із дитинства люблю експериментувати. То колір волосся зміню, то зачіску. Особливо надихаюся, коли “чаклую” з костюмами. А взагалі пісня створює образ, підказує стан душі, що вимагає саме такого вбрання, зачіски, іміджу. Ескізи для костюмів вигадую сама, потім розповідаю кравчині. Подобаються Оксана Караванська, Роксолана Богуцька, Христина Гусева, але поки

РУКА ДОПОМОГИ

НЕСУТЬ БЛИЖНІМ ДОБРО Й МИЛОСЕРДЯ

Далеко не кожен із нас стає вченим, письменником чи артистом, далеко не кожному судилося пов'язати своє ім'я з кимось винаходом, але майстром своєї справи повинен стати кожен, — ось так приблизно сказав колись відомий педагог В. Сухомлинський. А мені хотілося б додати ще таке: милосердною і доброю людиною повинен бути кожен із нас.

Така ось нев'януча струна любові й співчуття до чийогось болю завжди жевріє в душах мешканців Новодністровська — Любові Іванівни Молошаг і Зінаїди Петрівни Коваль, для яких соціальна робота стала не просто офіційним змістом їхньої щоденної зайнятості, а справжнім покликом чуйного серця. Вони допомагають переважно людям похилого віку, яким нелегка доля перегорнула понад 70 життєвих сторінок, обпалених воєнним лихоліттям, перекараних страхливими роками голоду та часто, на жаль, заповнених буденними проблемами. Любов Іванівна допомагає сімом нашим пенсіонерам, а Зінаїда Петрівна — шістьом, крізь серце і душу пропускаючи їхні тривоги, свята, радості й жалі, часто недодаючи уваги власним сім'ям.

“А як же по-іншому? — запитують жінки. — Цим самотнім і хворим людям немає на кого сподіватися, тому доводиться не лише допомагати їм у господарстві, ходити по продукти, готувати їжу, а й отримувати пенсії, платити за всі послуги, звертатися до лікарні...”

Та турбує лише одне: працюючи на громадських засадах, такі соціальні працівники матеріально незахищені.

● **Інна БАГРІЙЧУК**

ПРАДАВНІ ТРАДИЦІЇ

Тверезий спосіб життя ще не гарантує тверезого погляду на життя. Однак є дуже висока ймовірність того, що людина, яка не вживає алкоголю чи знає міру при чарці, здатна краще логічно мислити, більш відповідальна за власне здоров'я, здоров'я своєї родини, а отже, цінує честь нації і держави.

Багато повчального можна дізнатися нам, сучасникам, коли поцікавитися: як наші прадіди виступали супроти пияцтва, розповсюдниками якого були чужинецькі землевласники й корчмарі-орендатори? Понад століття тому села Галичини дуже потерпали від заїжджих шинкарів. Приміром, у моїй рідній Йосипівці було три корчми. Люди, шукаючи розради у хмільному трюнку, пропивали земельні угіддя, майно, майбутнє своїх дітей. Лише патріотично налаштована громада могла покласти цьому край.

Отже, приблизно в другій половині XIX століття в галицьких селах започаткувався рух за тверезий спосіб життя. Вагоме слово сказала також Церква. Львівський митрополит УГКЦ Йосиф Сембрато-

ХРЕСТИ ТВЕРЕЗОСТІ ПЕРЕМОГЛИ ПИЯЦТВО

вич 1874 року під гаслом “Молися, тверезися і трудися” організував “Братство тверезості”. Варто згадати й антиалкогольні гуртки, безалкогольні весілля. Усі ці осередки передували національному пробудженню громади: і духовно-культурному росту, і економічному відродженню. Воля громади стала на шляху жадібних корчмарів, які мали підтримку окупаційної влади. І коли продавці п'яного трюнку залишали села, то на місці, де стояли корчми, селяни споруджували школи, каплички.

Ще однією формою утвердження здорового способу життя у нашому краї було встановлення христів тверезості. Приміром, у селах, що неподалік Львова, — Звенигороді, Товщелах — були зведені кам'яні хрести тверезості. У селі Пікуловичі на хресті був напис: “В пам'ять місії 1894 року. Хрест побідив поганство, хрест побідив пияцтво. Учися, молися, трудися, трезвися”.

Щодо теми, яка є предметом нашої зацікавленості,

потрібно довести до відома громади внесок Василя Лаби — викладача Львівського автошляхового технікуму, який понад 20 років працює в цирині досліджень історії рідного краю. Щоб задовольнити нашу допитливість, подаємо вибіркового переліку праць невідомого пошуковця: “Чи пиячили галичани?” (Львів, 1989 р.) — про зародження та розвиток руху тверезості в Галичині у XVII—XIX ст.; “Не пийте, хлопці, Україна просить...” (Історія боротьби галицьких українців за своє духовне визволення) — (Львів, 2-е видання доповнене, 2000 р.) “Географія та хронологія боротьби галичан за тверезість (XIX—XX ст.) — (Львів, 2-е видання, 2002 р.); “Ще раз про боротьбу з пияцтвом” (Львів, 2003 р.)

Отож, шановні друзі, коли при чарці хтось настійливо видає клич: “рятуймося, бо тверезіємо” — не кваптеся втрачати розум.

● **Ігор БІДЮК,**
с. Йосипівка на Львівщині

НАД КНИГОЮ

У новій книзі Петра Ротача “Рядки за рядками, літа за літими” (Полтава, “Верстка”, 2005) зустрілася й думка, котра пояснює, як цьому українському інтелектові, незважаючи на 40 літ морального терору, вдалося виконати роботу чи не цілого дослідного інституту. Письменницький шлях Петра Ротача почався рано. Остарбайтером у Плауені, в Німеччині, тяжко працюючи на фабриці, він не облишив літературних спроб. “Серед барачного бедламу, мовного бруду, де рідко можна було зустріти людину культурну і морально стійку, ... я зміг організувати свій внутрішній духовний світ і тим жив”, — пише автор.

Організувати свій внутрішній духовний світ — саме цього ще й сьогодні бракує багатьом представникам нашої нації на п'ятнадцятому році незалежності України. Так, навкрути вистачає і “барачного бедламу”, і “мовного бруду”, і людей некультурних та морально нестійких немало, і чомусь саме цим некультурним і неморальним найдуше хочеться правити бал... Але ж маємо приклад того, як у найнеприятливіших умовах можна зробити для рідної нації дуже багато: створити справжню енциклопедію діаспорної літератури “Розвіяні по чужині”, не залишити, мабуть, жодної білої плями на літературній карті Полтавщини (“Колоски з літературної ниви”, “Священні місця Полтавщини” та ін.), вивершити свою Шевченкіану, яка за нової влади нарешті має шанс вийти друком (ми вже мали нагоду разом із письменником здійснити подорож полтавськими стежками Кобзаря “Від Удаю до Орелі”, “Від Яготина до Полтави”, а невдовзі до нас приїде Ротачева “Полтавська Шевченкіана. Спроба крайової Шевченківської енциклопедії”). Це справді талант і велика мужність, щоб так організувати свій внутрішній світ, щоб твоє перо не могли спинити ні цькування в обласній партійній газеті, ні невисипущий гебестський нагляд, що не припинявся ні за Сталіна, ні за Хрушова, ні за Брежнева, ні заборона на друкування.

Нова книга Петра Ротача розповідає “про те, що було дороге й незабутнє” і має за епіграф слова автора: “На вірність Духу українському — моїм читачам”. Перший її розділ “Чаша любові й страждань” уміщує статті різного часу, присвячені лицарям української літератури, українського Духу. Кров'ю свого навіки обпеченого серця Ротач пише ці статті про “духовності аристократів” Ігоря Качуровського, Григорія Майфета, Юхима Виливчука, Григорія Коваленка, Михайла Ореста, Дмитра Нитченка, Леоніда Полтаву, Євгена Кирилюка, Стефана Таранушенка, Євгенію Рудинську, Володимира Старицького, полтавську групу прязької еміграції й інших синів і дочок України. У низці статей подане листування їхніх героїв із автором, а також листи Михайла Ореста до Ігоря Качуровського, Леоніда Полтави до Михайла Воскобійника, Якова Мартиновича до Сергія Селегеня.

Другий розділ “Світ почитання книжного” веде нас до книг старої Полтави, що стали раритетами, до таких маловідомих творів, як “Веремя малоросійського гевала” санжарського козака Івана Бубля, чи реліквій, подарованих Полтаві уродженцями міста, знайомить із книгозбірнею Панаса Мирного, україністкою Володимира Короленка і Василя Жуковського...

СПАСИБІ ЗА ШЕДРОСТІ ДУХОВНІ!

Другий розділ “Світ почитання книжного” веде нас до книг старої Полтави, що стали раритетами, до таких маловідомих творів, як “Веремя малоросійського гевала” санжарського козака Івана Бубля, чи реліквій, подарованих Полтаві уродженцями міста, знайомить із книгозбірнею Панаса Мирного, україністкою Володимира Короленка і Василя Жуковського...

Підрозділ “Роменський бібліофіл” — це й освідчення в любові “місту, що в серці”, і знайомство з його духовними скарбами, котрі зберігаються в Роменському музеї, його бібліотеці й архіві. “Не одну осінь я приїздив сюди і припадав душою до цих старовинних книжок... Як, яким точним словом передати почуття, які я переживав, тримаючи в руках список знаменитої “Історії Русів”, авторство якої, можливо, належить мешканцям Ромна, Роменщини Григорію та Василю Полетикам!” — пише П. Ротач. У цьому циклі вдумливий читач знайде для себе стільки фактів, які збагачують наші знання рідної культури, історії! І за автором ми повторимо:

*Спасибі, книги давні, вам
За щедрості духовні!*
Третій розділ книги — “Пісенні скарби Полтавщини” — як і попередній, відкривається поетичним заспівом:

*І небо українське, і води,
І поле — з дитинства люблю.
І пісню далекого роду —
То мрію, то повну жалю.*

Український селянин став на ноги. Можна собі уявити, які б котеджі, які чудові маєтки стояли сьогодні по наших степах, якби еволюційний розвиток господарства і революційне становлення Української Народної Республіки не були по-насилінницькому перервані. “Затишне гніздечко” на хуторі Ротачів, “сповнене цілковитого достатку”, як і мільйони

*Летить вона птахом над краєм,
Де стільки промчалось віків.
В ній голос козацтва лунає
І мрії про волю батьків...*

“Столославна пісня України”, “гарна, мов маковий цвіт” у всій величї постає в Ротачевих розповідях про полтавських фольклористів XIX—початку XX століть, про Дмитра Балацького і Павла Гнідича, кобзаря Івана Стрічку, співачку Євгенію Нос, яка збирала пісенні скарби. Цікаві для кожного закоханого в культуру рідного народу штрихи, зафіксовані у фольклорних записках самого Петра Петровича, зроблених на Поділлі та Полтавщині.

Четвертий розділ книги “Родинний архів” веде читача в історію роду автора. Перед нами постає “затишне гніздечко на хуторі”, “сповнене цілковитого достатку”, створеного величезною працею боголюбивих українських селян; ви побачите, як відбувається національне самоусвідомлення хуторян, як із любові до рідного краю народжується любов до Матері України.

Хутір Каленівщина біля села Слобідка Роменського повіту на Полтавщині (нині Талалаївського району Чернігівської області) дідові автора Федотові Ротачеві не впав із неба. Скориставшись кредитом Роменського банку, купив Федот Андрійович 20 десятин землі, яку продавали нащадки збіднілого козацько-старшинського роду Новицьких. Три роки будував господарство, сім літ добував вугілля. Помер 1909 року і похований на родовому кладовищі на краю хутора, близько Панського лісу. Батько письменника — Петро Федотович Ротач — старший син у родині, теж збудував свою садибу з хатою, хлівом, клунею, погребом і колодязем, посадив сад, рядочок беріз, обсадив подвір'я кленами. Замавив табличку в Ромні, щоб повісити на паркані.

Український селянин став на ноги. Можна собі уявити, які б котеджі, які чудові маєтки стояли сьогодні по наших степах, якби еволюційний розвиток господарства і революційне становлення Української Народної Республіки не були по-насилінницькому перервані. “Затишне гніздечко” на хуторі Ротачів, “сповнене цілковитого достатку”, як і мільйони

інших таких гніздечок, муляли очі загребущим московським маргіналам та їхнім місцевим полігачам. Тож маленькому Петрусові довелося їсти лип'яники 1933 року, а потім із батьком тікати на Донбас від “зграї бандитів із необмеженими повноваженнями”.

Підсумки господарювання збільшених маргіналів яскраво ілюструє показник: “За радянщини займатися ремісництвом означало наживатися. Якщо я не вмію нічого виробляти, то ти теж не мусиш, хоч і вмієш”, — досить точно окреслює автор психологію тих комнезамівців, на яких велено було рівнятися. “Усе змела жорстока епоха соціалістичного експерименту”, — констатує автор. Навіть хрест дубовий на могилі діда Федота спалили “безбожні колгоспні трактористи”. “Наприкінці серпня під старими яблунями густо світяться струшені польовим вітром яблука. Ніхто їх не збирає. Усе віє пустою і вимиранням”.

Ці яблука покинутих садів круг Полтави, Лубен, Ромна, Талалаївки, що лежать і світяться в мокрому листі, чи в снігу, чи висять на закошюблих деревах — золоті дари землі, з якої хліборобів зігнано, і не тільки давнім лихом, увесь огором якого людська свідомість просто не може досягнути, а й сьогочасним великим лихом бездуховності, яке сіють новітні “зграї бандитів із необмеженими повноваженнями”. Чому ж піддаються їм “сини сершешної України”? Діагноз Петра Ротача такий: то позначається “задавлена байдужість до культури”, “наш низький рівень духовного розвитку”.

Книга Петра Ротача “Рядки за рядками, літа за літими” байдужим не залишить нікого: хтось розкошуватиме в її “многоцвітних перлах”, хтось відчуже сором за те, що дні й літа марнують, а миг би і написати книгу, і посадити сад чи бодай підняти яблуко в саду дідовському... А письменник продовжує свою подвижницьку працю: вичитує верстку своєї Шевченкіани, готує до друку шоденники Олексі Ізарського і книгу листів “аристократів духовності”, з якими листувався і з якими його едала вірність Україні та Слову.

● **Ганна ДЕНИСКО,**
м. Полтава

НАБОЛІЛО

ДЛЯ ЧОГО НАС ВЕРБУЮТЬ НА РОБОТУ ЗА КОРДОН?

Разом із газетами в моїй поштової скриньці знайшовся ще й папірець: анкета та умови виграшу “Грін Карт” від “Центру Еміграційних програм та адаптації”: пропрацювавши 10 років у США, можна отримувати повну американську пенсію — щонайменше 1000 доларів США на місяць.

Подумалося, що наша нація під загрозою. Адже в рідній мені Івано-Франківській області кожна друга родина має когось із членів на заробітках як не в Америці, то в країнах Європи. То що, залишилося загітувати тих, хто зостався вдома?.. Бо як інакше пояснити надходження до поштових скриньок такої, з дозволу сказати, агітації їхати на роботу за океан?.. Якщо зважати, що даний розиграш “Грін Карт” буде останнім, бо в Конгрес США внесено Проект про його заборону, неважко здогадатися, скільки прикарпатців “побіжать” скористатися щасливим моментом! А що УКРАЇНІ?.. Нація втрачає за місяць чергову кількість здорових, працездатних громадян! (У рекламці акцент зроблено на молодь віком 25—30 років).

Особисто знаю людей, які виїхали на заробітки до Америки. Знайомий розповідав, що мешкає в США 10 років, у нього там уже сім'я, діти народилися в США і є громадянами цієї країни. Усе більше його друзів залишаються в Штатах назавжди, все менше — повертаються додому. А за надане житло потрібно сплачувати кредити, й доки не виплатиш, ніхто тебе додому не відпустить. Отож подібну рекламу слід було б розповсюджувати де завгодно, лише не в західних областях, де кожен другий мешканець перебуває на заробітках. Найдивніше, що керівництво України добре знає, що нація, асимілюючись у світі, втрачає свій генофонд! Та хто по-справжньому дбає про народ? У людини, яка не потрібна своїй державі, слово “народ” лише викликає іронічну посмішку, бо де ті численні нові робочі місця, які обіцяв народу Президент?.. Де ті обіцяні пільги на придбання житла для молоді, котра, тиняючись без роботи, не може брати участі в програмі кредитування житла, бо ж немає чим сплачувати ці кредити! І що найгірше — у переддень нових виборів люди вже не вірять у краще.

Лише в моєму рідному містечку колишні швейні підприємства шиють для Німеччини та інших країн Європи, ягоди в лісах заготовляють також для німецьких фірм, а самі змушені купувати поношений одяг іноземців на так званому “шматексі” (бо немає грошей на новий) і думати, як прогудувати дітей, коли інфляція росте щодня. Неже у “верхах” не розуміють, що українці потрібні світові як дешева робоча й інтелектуальна сила?

Письменник не може байдуже спостерігати за цим, якщо він істинний патріот. Бо допоки віруючі чекатимуть на Божий суд, пройде багато часу. Вже втрачено не одне покоління. То навіщо втрачати ще одне?

Пропоную провести в Україні День народу: нехай кожен чиновник найвищого рангу приїде зі столиці в міста й села й проживе там тиждень. Не за розкішним столом, а за порожніми каструлями та в холодній хаті. Нехай піде на базар і за мізерні гроші купить усе необхідне для приготування обіду, нехай розрахується з господарем за електроенергію та газ, нехай відправить дітей до школи в гуманітарному поношеному одязі та взутті... І тоді... Може, врешті, збагне, як же вижити, аби не піддатися на зманливі пропозиції, може, запропонує, як зупинити цей людський потік з України, що знекровлює її?

● **Надія ДИЧКА,**
член НСПУ, м. Долина Івано-Франківської обл.

СПАДЩИНА

Кімерійські племена жили в степових просторах півдня материкової України й Криму наприкінці II — на початку I тисячоліття до Р. Х. У VIII—VII ст. до Р. Х. їх витіснили та асимілювали скіфські народи, які за “автохтонною” теорією їх походження ідентифікуються зі зрубною культурою.

Греки, що прийшли на північні береги Чорного моря в VII—VI ст. до Р. Х. (у V ст. до Р. Х., заснували “місто-державу” Херсонес), знали вже про кімерійців із легенд і переказів місцевого населення. У своїй поемі “Одіссея” Гомер говорить про країну “кімерійської тьми” на краю глибокого океану, оповиту вічним мороком і туманом, куди не проникає сонячне світло. Про “дивних гіпомолів-молокоїдів, бідних і справедливих людей” (доярів кобиліць) згадує він на сторінках іншої поеми — “Іліади”.

Агресивні скіфи відкинули кімерійців далеко на південь, у Малу Азію. Звідти доходили вони навіть до Єгипту. Зокрема сліди кімерійців знаходять побіля турецького міста Синоп, яке в середньовіччі стало місцем невідомого ринку українських людей.

У VIII ст. до Р. Х., коли кімерійський народ уже сходив з історичної арени, в Азово-Чорноморському басейні починається сильна засуха, і це позначилося на природних ландшафтах, пізніше відображених на художніх полотнах Максиміліана Олександровича Волошина. Наш сучасник вперто шукає їх в острівках ще відносно збереженої, “дикої”, заповідної природи серед розбурханого “дев’ятого валу” нашого техногенного сьогодення. Непересічна людина прагне відшукати ці історичні ландшафти в картинній галереї Івана Айвазовського у Феодосії, на заплених туристських стежках і дорогах Тавриди.

Поетична Таврида, чи більш прозаїчна Таврія, в нашому лексиконі зустрічаються частіше, ніж таємнича Кімеріда, яка зникла зі сторінок історичних та літературних джерел і, загалом, із народного ужитку. Трохи несправедливо й нелогічно розпорядилася лукава історія, бо таври, від яких пішла популярна назва південної України (і Таврійської губернії Росії), були нащадками кімерійців і жили всього-навсього в Гірському Криму, тоді як їхні попередники населяли, крім гірських, і широченні рівнинні простори Азово-Причорномор’я. Тому назва майбутнього міждержавного природного заповідника “Кімеріда” буде даниною пам’яті кімерійському люду, войовничий характер якого, мабуть, передавався генетично з покоління в покоління і найбільше виразився в душі запорізьких вольностей українського козацтва.

На сьогодні у світі в 65 країнах існує більше 100 міждержавних природно-заповідних територій, із них у Європі — до 50. Одним із таких резерватів, що проектується для створення з участю України, є українсько-російський природний заповідник “Кімеріда”, що займатиме ділянки довкола Керченської протоки на Керченському і Таманському півостровах.

Білатеральний (двосторонній)

ЗАПОВІДНІ ЛАНДШАФТИ ПРАДАВНЬОЇ КІМЕРИДИ

Керченсько-Таманський природний заповідник “Кімеріда” з українського боку включатиме вже існуючі природні заповідники “Казантипський” та “Опукський”, а також Чокрацький та Узунларський ковилові масиви. З російського — пропонується включити території Таманського півострова: урочище Дубовий ринок, мис Панагія, Витязівський пересип та коси Чушка і Тузла.

Природний заповідник “Казантипський” на площі 450 га включає мис Казантип із прибережної акваторії Азовського моря.

У перекладі з тюркської мови слово *казантип* означає казан, що цілком справедливо, якщо зважити на рельєф мису. Його казаноподібна форма складає кільцеве пасмо з долиною посередині. У минулому — це кільцеподібний атол (риф), утворений відмерлими кораловими поліпами, які до

сього існували тут на теплому морському узбережжі. З часом при повільному піднятті морського дна він перетворився на острів. Тривала денудація (латинське *denudatio* — оголюю, зшкрібаю) зруйнувала глиняне ядро підняття, залишивши тільки вапнякове кільцеподібне пасмо.

Від цього “кільця” до берега спускаються звивисті бокові гребені, нагадуючи корені дерева, що радіально відходять від його стовбура. Узбережжя мису надзвичайно розчленоване, що надає йому неповторної краси. Кожний окремий мисок є закінченням бокового рифового валу, підточеного морською абразією. Миски розділені невеличкими бухточками. На березі вони закінчуються обривами з гротами і переходять у степ.

Надзвичайно різноманітний на Казантипі світ живої природи, флора і фауна, що доповнює чарівність і без

того напрочуд мальовничого ландшафту. Багате біорізноманіття утворюють раритетні види рослин: півонія тонколиста, фіалка біла, дрідскіфський, тюльпан Шренка, шафран кримський, ковила волосиста або тирса, ковила українська тощо. Самобутня і фауна Казантипу: метелики махаон та аврора біла; із птахів — огар (червона качка), боривітер, журавель степовий, дрофа (дудак), із звірини зустрічається надзвичайно рідкісний тхір — перев’язка (перегузня).

Природний заповідник “Опукський” включає гору Опук — одну з найвищих вершин Керченського півострова, а також морське узбережжя, острови Скелі-Кораблі. Тут зростають катран мітрідатський, зозулинець пурпуровий, ковила гірська тощо. З тваринного світу відомі: метелик подалірій, рептилія — жовтопуз і полоз чотиризмугий, птахи — стрепет (хохтів), шпак ро-

жевий (останній є візитною картою заповідника).

Чокрацький ковиловий масив тягнеться вздовж узбережжя Азовського моря на 15 км від с. Золоте до Чокрацького озера. Це найбільший і найкраще збережений в Україні ковиловий масив.

На Таманському півострові у заповідник “Кімеріда” з російського боку будуть включені землі, які своїм слов’янським корінням сягають часів прадавнього Києва. Тут існувала середньовічна Тмутараканська Русь, в античні часи були грецькі поселення.

Унікальним для цих широт є залишок лісової рослинності в **урочищі Дубовий ринок**. У рельєфі воно виражене пагорбом із похилими схилами. Урочище вважається північно-західною окраїною кавказьких лісів або, навіть, лісовим реліктом доагрокультурного періоду.

Мис Панагія — суто степовий ландшафт з переважанням ковили. На сьогодні він особливо потерпає від активної і надмірної рекреації.

Еталонами приморських дюнних ландшафтів з оригінальною піщаною рослинністю є ділянки Витязівського пересипу та кіс — Чушка і Тузла.

Витязівський пересип шириною до 2 км знаходиться на півдні Таманського півострова. Серед інших ділянок, пропонується для заповідання, це найбільш збережена природна місцина.

Схожий “статус” має Тузлинська коса. Одна її частина належить Росії, а друга, у вигляді острова, у Керченській протоці — Україні. Не так давно Тузла стала відомою й на політичному рубежі. Ще свіжі в пам’яті пристрасті, пов’язані з намаганнями Росії сполучити ці роз’єднані части-

ни в один витягнутий острів.

Коса Чушка знаходиться на Тамані й цікава як форма рельєфу низинного берега, де інтенсивно відбувається накопичення осадового матеріалу.

До природних цінностей території проектного українсько-російського природного резервату “Кімеріда” додаються сліди матеріальної культури еллінських часів, репрезентовані грецькими містами-державами Фанагорія, Пантікапея тощо, що знаходилися по обидва боки від Боспорської (нині Керченської протоки).

Давнє місто Пантікапея розмішувалося біля гори Мітрідат, на місці сучасної Керчі, яка в середні віки називалася Карх, Корчев. Пантікапея була столицею відомого в історії Боспорського царства, що існувало з V ст. до р. Х. і розпалося аж у 70-их роках IV ст. н. е. внаслідок навали гунів.

Завдяки багатому природно-історичному рекреаційно-ресурсному потенціалу окремі території майбутньої “Кімериди” включені низкою міжнародних організацій до списку 200 природних та історико-культурних об’єктів, що мають світове значення і потребують невідкладного заповідання.

Враховуючи природні цінності та історико-культурні надбання Керченсько-Таманського регіону, можна вважати реальним створення національного (українського) або міждержавного (українсько-російського) природного парку. До його складу можуть бути включені унікальні грязеві вулкани Булганацького поля в околицях села Бондаренкове та Аджимушайської каменоломні поблизу Керчі.

● **Володимир ГЕТЬМАН**, державна служба заповідної справи

— Бабо, чого ти не революціонерка?

— А на чортову матір?

— Ну, як... Була б героєм революції чи громадянської війни, тобі медаль би дали, а може, й орден. Ми б тобою пишалися...

— Та чи в тебе клепки в голові катма? Що вам там у тих школах товмачать? Революція, звиняй за вираження (бо твій батько сердиться, коли я так кажу), нам усю жизнь переср...

— Цитьте, бабо! Ще хто почує... Скажуть, у мене баба вижила з ума!

— Самі ви з ума вижили! До революції тої ми як люди жили, — мали кабанчиків, двох корівок, конячину, сівалку, борони, кролів, гусей з індиками, нивку... Свою, а не чужу! А нині — четвірко курей як драбиняки і тридцять рубчиків пенсії... Революція!..

Що це? Німіє хребет, зсутулений над клавішами комп'ютера; проймає до печінок вічна заклопотаність, неможливість зосередитися на чомусь, окрім щоденної роботи; діти, що повиростали так непомітно й уже не достукатися до їхніх душ, до їхніх сердець, не зрозуміти прагнень-устремлінь; хронічна втома, погане самопочуття, страх і непевність у завтрашньому дні; туга і смуток за рідними, які пішли назавжди, залишивши по собі неavigойну рану...

І враз — немов блискавка — сірий зимовий день, круча над річкою, з якої невтомно злітали ми на санчатах, раз по раз перекидаючись у сніжну кучугуру, мокрі, замерзлі, щасливі...

Чому, навіщо воно живе в мені? Яку має назву? Ностальгія за дитинством? Але ж наше дитинство не було ні багатим, ні щедрим. Воно, щоправда, було натуральним — без Чорнобиля, без чіпсів і "Лонгера", без усієї отої ерзац-їжі, що її пропонує сучасне, примарно забезпечене достатком, життя.

Батько сидить на льоду річки над лункою, мороз такий, що годі й губами поворушити. Під кригою — вмерзлий окулчик...

— Тату, він помер?

— Та ні, доцю, то він спить.

— А нащо ополонки роблять? Щоб сонних окунів ловити?

— І не тільки. Щоб риба не задихнулася у річці.

...Сонце засліплює очі, п'янить зимовий ранок, ледь не все село — на Орелі, на льоду; ковзани, санчата, хрустять і порипує сніжок аж до раннього вечора, до неймовірно прекрасних рожевих сутінків...

Пригадую: газові лампи на підвіконнях у залі сільського клубу, самодіяльна п'єса на сцені і завмерлий у присмерковому партері глядач — усеньке село — спостерігає за дійством, тамуючи подих. А то-таки й справді дійство: звичайні механізатори й учителі, продавці сільмагу й кухарки колгоспної їдальні раптом на очах перевтілюються у персонажів "Наталки-Полтавки" і примушують присутніх у залі плакати і сміятися разом із ними.

І молодий, просвітлений батько — завклубом і художній керівник того колективу в одній особі — весь ніби світиться зсередини. Ще б пак! Він — головний, на його плечах тягар відповідальності й за успіх вистави, і за те, щоб ніхто не посмів зачадіти цигаркою в залі, а п'яниці не побили шибок і не споганили людям свята.

Я ледь не лусну з гордощі! Ех, чому цього не бачать мої вуличні друзі, Сашко й Людка?! Їх повкладали вдома спати батьки, самі прийшли на виставу, а мені дозволено сидіти — в залі, в першому ряду...

Старший на сім років брат, уже солідний і відповідальний (йому

12), примушує мене спати, бо сьогодні батьки прийдуть пізно, а може, й зовсім не прийдуть, бо десь поїхали до сусіднього села. Ставити нову п'єсу.

Я не хочу спати без мами, брат сердиться.

Плачу...

— Шурко, не реви. Що ж поробиш, як ми з тобою... клубні!..

Чи ж було так насправді, чи могла я, п'ятирічна розумака, сприймати це тоді, як мовиться, адекватно, чи не надто захоплено розмірковую про той далекий і дивний час?

Повоєнний...

Чи аж такими вже ідеалістами і наївними романтиками були мої батьки, що обрали саме такий шлях — шлях сільської інтелігенції — в ті голодні й холодні роки? Для чого? Що їх спонукало на цей "подвиг"? Чому свято вірили у правильність свого вибору? Надто мама, навіть згодом, через багато літ, уже втомившись "віддуватися" за весь район зі своєю "бібліотекою відмінної роботи", від усієї тієї статистичної брехні, яку вимагало від неї начальство. Авжеж — від виконання плану книговидач залежало надзвичайно багато, на це клалося життя, сили, неймовірні зусилля. Хто з цим бодай колись стикався, був, очевидно, вражений безглуздістю показників звітності. Оті наївні бібліотечні "гасла": "Живеш на селі — знай техніку!", "Книгу Леніна — кожному юнаку і дівчині" "Рі-

РОДОВІД ЛЮДЯНОСТІ

шення з'їзду партії — в життя!" — в'їлись у мої мізки дужче, ніж "Отче наш..."

Уся та фізична натуга, нервова шарпанина — для чого? Аби почути сухі слова подяки від представника райвідділу культури квітневої сонячної днини... на цвинтарі рідного села... у хвилину прощання?..

— Оксано Григорівно (це першачки — до моєї мами), а будуть "Книжчині іменини"?

— Будуть, приходьте.

— І книжки лікуватимемо?

— Атож. Беріть ножиці, клей, бо хто ж, як не ви, мої маленькі читачки, допоможе!

І читали ж! Прагнули знань — механізатори в полі на жнивях, доярки на фермі, поліпільниці на буряках — чекали на свіжу газету, нехай і всуціль партійну та заідеологізовану, приходили до бібліотеки зі своїми впродобаннями і смаками, записувались у чергу на гарну книжку і їм не треба було пояснювати, хто такий Загребельний чи Гончар. Звичайнісінькі сільські хлопці з семирічкою за плечима вечорами товпились в клубі допізня, а діти всі зимові й весняні канікули просиджували в дитячій бібліотеці, і то вже були мої ровесники, чи не в кожного вдома був телевізор...

Чи хто усвідомлював тоді значення отого "ходіння по хатах", справжнього ходіння по муках, по людських долях, — адже завжди в кожному селі знаходились обділені, прикуті хворобою до ліжка, ті, хто роками залишався в чотирьох стінах, відрізаний од світу, од людей, наодинці з власними думами і стражданнями. Вони чекали приходу бібліотекаря більше, ніж лікаря, бо отримували тоді цілющі ліки: радість людського спілкування.

бібліотеку, а потім книжки, що прогіркли димом і промокли від води (цілісіньке літо мама з учнями-помічниками сушила їх у школі на споришевому дворі), ніхто навіть гадки не мав, що колись настане час, і наші діти вже не розумітимуть того, що для старших людей, для покоління, обпаленого війною, було очевидним: треба жити по-людськи, а отже, чесно й совісно.

Наші батьки... Биті-перебиті, голодні й понівечені, їх калічили голод і колективізація, розкуркулення та руйнування храмів, війна й відбудова, холодно-гірські тюрми й сибіри, — все це відбувалося протягом життя одного покоління. Ці люди зараз відходять у вічність. Ми залишаємося за старших у рідній домівці. А отже, відповідаємо за все: за те, що наші діти не читають книжок, не цінують людського життя, не відають, що таке обов'язок перед батьками та суспільством, що таке совість. Не всі, звісно, але...

Це ми з вами забрали дошками двері сільських будинків культури, це ми влаштували в дитячих садочках "нічні клуби", які зачинаються з третіми півнями і де спивається молодь, починаючи ледь не з десяти років. Це в нас не знайшлося коштів на те, щоб, як і раніше, в клубі збиралися на репетицію музиканти духового оркестру, а любителі спорту і здорового способу життя могли піти до спортзалу. Комерція, гроші, бізнес...

Моєму однокласнику Льончику глибоко начхати на моральний бік його "кахве", — йому б власну кишеню набити. Та Бог із ним, з отим Льончиком, він до бібліотеки і в дитинстві не ходив, це я знаю напевно. А де ж усі ми, ті, кого вважали колись елітою, а простіше — совістю села? Де сільські вчителі й медики, агрономи й зоотехніки?..

Та тут-таки, тут. Нікуди ми не поділися. Так само мовчки спостерігаємо, що відбувається довкола,

длубаємося на своїх грядках та у хлівах... Обідраний, голодний, одне слово, вбогий учитель — не конкурент Льончиковому сину-школяреві, а невдовзі — і його онукам, бо саме вони, виявляється, справжні володарі життя — пихаті, вгодовані, розбещені відпочинками на турецьких та єгипетських курортах. І поглядають на них наші з вами діти тепер із повагою, з пошаною, запобігають перед ними: аякже, уміють жити люди! Не те, що ви з батьком...

Що з нами сталося?

Ми не зуміли пристосуватися до нового життя так, аби зберегти найголовніше — нашість: нашу самобутність, мову, культуру — те, що відрізняє одну націю від решти, те, що робить нас народом саме українським. Ідеалізувати час, що минув, не варто. Слід лише зробити для себе висновок: маємо бути господарями у власному домі. І пам'ятати, що життя — одне. І весь час нагадувати своїм підростаючим синам і донькам: "Ти знаєш, що ти — людина? Ти знаєш про це, чи ні?" Тобто вчити їх спротиву, вчити давати відсіч розтлінню, пороку, неправді, хамству. Інакше ми ніколи не побачимо в них — себе, а отже, марними будуть оті надлюдські зусилля, які поклато наше покоління, аби виростити їх. Хіба тієї миті, коли пригорнула до грудей свого первістка, я не усвідомлювала, що це моя ноша, і державі найближчі 18 років буде байдужісінько, що він їсть, де спить, чи добре йому, чи тепло? Усвідомила, й досить чітко. Тоді багато що залежало лише від мене, від нас, батьків. Зараз, на жаль, від мене мало що залежить, — діти вирости, торують власний шлях. Шукають себе, як можуть. Їм надзвичайно важко, вони багато що розуміють, а ще більше зрозуміти... не хочуть. Треба, щоб вони змогли стати людьми, — попри все.

Скажете, має бути державна політика.

Так, має. Хочеться вірити, що нарешті буде.

Але й ми самі мусимо знайти з ними спільну мову, тільки ми. Якись речі за нас жодна держава у світі неспроможна зробити.

Зможемо? Чи лишається в нас для того час? Не знаю...

Баба була злюча і незламна в своїй упертості, не любила невістки (моєї мами), здавалося, не любила нікого на цьому світі. Скільки могла — жила самотою, після того як у сорок сьомому забрав Господь діда. На зиму її хату винайма-ли цигани, які робили з неї, що хотіли, тим часом як баба йшла у прийми до когось, не до нас, своїх кривняків, ні, до когось зі своїх жалісливих подруг. Весною вертала-ся, кляла на чім світ стоїть циганву, мазала-білила хату і садила город.

Баба, нічого не вдієш, замість казок розповідала мені анекдоти. Тобто, не була хранителькою народної мудрості в повному розумінні, пісень не співала.

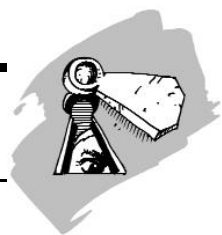
Але я бабу любила. Любила за те, що вона була. Писати й читати вона вивчилася уже дорослою. Колись мені здавалося, що вона відстала і примітивна, моя баба... А проте лежить у мене в шафі рушник, вишитий нею, — звичайна колись річ, хіба не так? Вищила його баба у свої дев'ять літ, ініціали на ньому Б. М. І. — Бохан Марія Іванівна, з неправильною — навпаки повернутою — літерою "Б". "То я ще не вміла читати", — розповідала.

І завдяки тому рушникові я ніколи не забуду бабиного дівочого прізвища, хоч вийшла вона заміж в "отім триклятім 1917 році, коли стала риллюєю". І вже понад чверть віку немає на світі моєї баби.

До чого це все? Та все до того ж! Маємо в родині Ганнусю — онуку мого старшого брата. Цього року до школи збирається. Дуже хоче мала навчитися вишивати...

● Олександра ВЕРХОВЕНЬ, с. Ескар Харківської обл.

Ми не зуміли пристосуватися до нового життя так, аби зберегти найголовніше — нашість: нашу самобутність, мову, культуру...

ТРАДИЦІЇ

Засновник: Всеукраїнське товариство «Просвіта»
імені Тараса Шевченка.

Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

«СЛОВО

Просвіти» • ч. 9 (334), 2–8 березня 2006 р.

В. о. головного редактора Євген Голибард.
Шеф-редактор Павло Мовчан.
Редколегія: Л. Голота, Я. Гоян, П. Мовчан,
А. Погрібний, О. Пономарів, І. Ющук.
Комп'ютерна верстка:
Ірина Шевчук, Оксана Петриченко.

Адреса редакції: вул. Хрещатик, 10-Б, м. Київ, 01001.
Тел./факс 228-01-30. E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
<http://slovo.prosvita.com.ua>
Передплатний індекс 30617.

Видруковано з готових фотоформ на комбінаті
«Преса України». Зам. № 3301203. Наклад 5000.

Редакція листується з читачами тільки на сторінках газети і надіслані рукописи та світлини не повертає.
Залишає за собою право редагування та скорочення текстів.

Закінчення.
Початок у числах 32, 33 за 2001 рік

Продовження. Початок на с. 1

Закінчення.
Початок на с. 1

Фото Катерини Тарчевської

Фото Івана Пилипенка

Малюнок В. Казанєвського

Малюнок І. Павчака

Малюнок Віктора Зіновіка

Фото Петра Гончара

Малюнки Ю. Козюренка

Малюнок Василя Лопати

Фото Костянтина Денесюка

Фото Петра Гончара

Малюнок Марини Туровської

Фото Тамари Карпінської

Малюнок Сергія Дудченка

Малюнок О. Євтушенка

Малюнок Ю. Козюренка

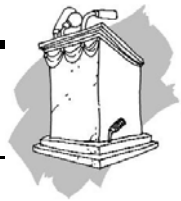
Малюнок О. Євтушенка

Фото Б. Гдаля

Фото Б. Гдаля

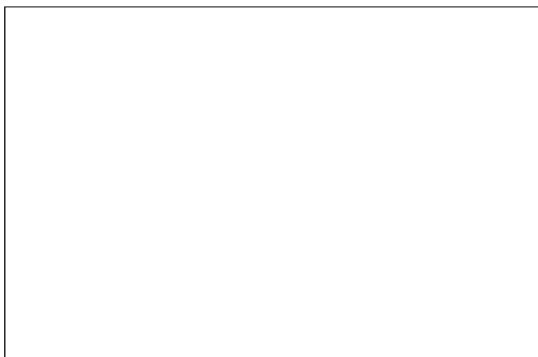
Малюнок О. Дубовського

Малюнок О. Дубовського

ЧИЄ СВЯТО?

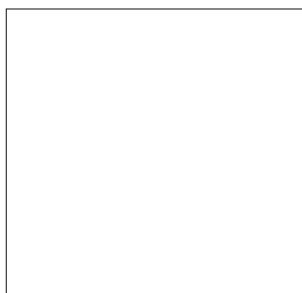
ЦІНА МІФУ ПРО ЗБЕРЕЖЕННЯ ТРАДИЦІЇ

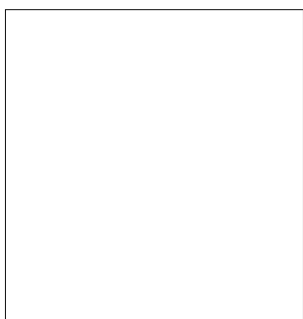
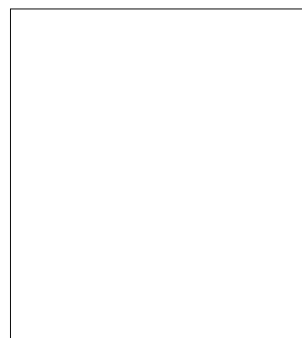
Нинішній міністр оборони відстоює право на традицію святкувати військовими 23 лютого. Тому він до цього дня нагородив низку офіцерів і презентував “Білу книгу” Збройних сил України, себто збірник інформації про українську армію.

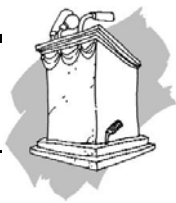
ВИБОРИ

ЧОМУ ТИМОШЕНКО ПРОІГНОРУВАЛА «МАЛІ ПОМАРАНЧЕВІ» ПАРТІЇ?

Створення великої “помаранчевої коаліції” з п’яти партій і блоків — НСНУ, БЮТ, СПУ, Пори-ПРП і блоку Костенка—Плюща — знову не відбулося. У запропонованому БЮТ варіанті такої угоди взагалі не було передбачено підписів лідерів двох “малих помаранчевих” партнерів — Пори-ПРП і блоку Костенка—Плюща. Чому Юлія Тимошенко проігнорувала колишніх “колеги по Майдану”, і чи це якось вплине на їхні виборчі перспективи, ми запитали кількох знайомих осіб.

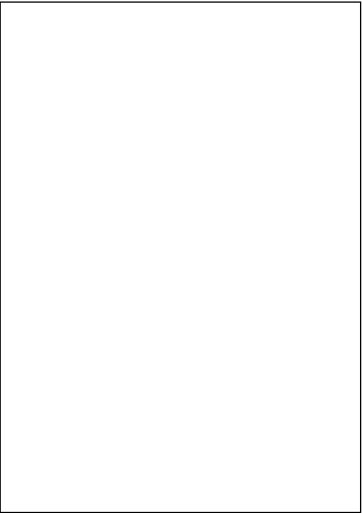

НОВА ІСТОРІЯ

ПРО «ТЬМУ»
ПЕРІОДУ «ТЕМНИКІВ»

На початку варто пояснити, що таке “темники”. Отже, у визначенні упорядника книжки — це “Секретні інструкції Адміністрації Президента Л. Кучми менеджерам українських ЗМІ, в яких нав’язувалися певні інтерпретації подій та містилася заборона на демонстрацію низки осіб та подій”. Із тієї інформації, яку внаслідок копіткої роботи вдалося здобути Вахтангові Кіпіані, можна зробити висновок, що авторами “темників” були чиновники президентської адміністрації (президента Леоніда Кучми. — В. П.) та “есдеки” (маються на увазі лідери партії СДПУ(о) в період, коли голова партії Віктор Медведчук очолив адміністрацію Кучми. — В. П.).

ЗВЕРНЕННЯ

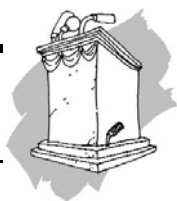
НЕПОРОЗУМІННЯ

ІДЕОЛОГІЯ ДЛЯ СМІТНИКА

Віднедавна політичні партії активізували свої зусилля для подолання інформаційного голоду співгромадян, особливо тих, які перебувають, м’яко кажучи, в “перезрілому” віці, тобто ветеранів праці, всіляких воєн і воєнних конфліктів. По-трапив і я до кола цих людей, якими так опікуються “добрі дяді”.

СЕСІЯ

СПЕРШУ ПЛЕБІСЦИТ, ПОТІМ — БЮДЖЕТ

ПАМ'ЯТЬ

“УЧИТЕЛЬ БУВ ДЛЯ НАС ІДЕАЛОМ”

— Після війни, у кінці 50—на початку 60-х років у наших сільських школах, та й у самій Устинівці було дуже бідно, злидні лізли з кожного кутка, — згадує Таміла Коваленко. — І ось заходить до нас у клас новий учитель української мови й літератури. Красивий, стрункий, у вишиванці, а мова яка в нього була — чиста, мелодійна, бездоганна. Ми всі обожнювали його, він став для школярів ідеалом. Не дарма з наших двох паралельних класів майже половина учнів обрали для себе професію педагога.

Яків Іванович дуже любив і прекрасно знав свій предмет. До того ж, не шкодував ні сил, ні часу для учнів. Вів літературний гурток, де діти випускали газету й альманах “Пролісок”. Кохався у поезії Лесі Українки, разом зі школярами ставили на сцені “Мавку”, пізніше “Назара Стодолу”, “Наталку-Полтавку”. До всього він мав ще й акторські здібності, чудовий голос, очевидно, в молодості одержав театральну підготовку. Але головне, — любов до української літератури, культури була в нього природною, органічною, тому він легко захоплював дітей, які тонко відчують найменшу фальш. І цією любов'ю він творив навколо себе Україну, відкривав її для дітей, уводив дитячі душі в український всесвіт, як у храм, і вони вже ніколи пізніше не могли й не хотіли зраджувати цієї святості. Таміла Коваленко й досі пам'ятає літній піший похід на могили Шевченка в Канів. Добиралися автостопом, ночували в школах. Таке не забувається.

Він був вимогливим і безжальним до всього, що суперечило його принципам. Таміла Коваленко, устинівська учениця, яка й зараз вважає Якова Івановича учителем по життю, пригадує, як завітали до Козулі, повернувшись із чоловікових військових відряджень по країні. Вона, викладач-історик, відразу впізнала на портретах у квартирі Якова Івановича Лесю Українку, Тараса Шевченка, Олеса Гончара, Максима Рильського, а от хто ота печальна дівчина у вишиванці й вінку — ніяк не могла пригадати. Учитель суворо зауважив:

— Свою культуру треба знати!

То була Олена Журлива, поетеса, її ім'ям названо Кіровоградську середню школу № 3, якій педагог віддав багато років. Таміла Миколаївна, повернувшись до Кіровограда, пішла працювати до цієї ж школи, частенько запрошувала його на зустрічі до своїх учнів, щоб Яків Іванович розповів про Павла Тичину. — Козуля умів зацікавити і захопити. Ці тонкі імпульси передавалися учням, які пізніше могли не пам'ятати змісту вірша, але пам'ятали відчуття схвилюваності.

Особливо вирізняло його ставлення до української мови. Усупереч тодішнім тенденціям, він відверто заявляв старшокласникам: “Якщо ви повернетеся з армії і зверта-

«САМИМ ФАКТОМ СВОЄЇ ЛЮБОВІ ДО РІДНОЇ КУЛЬТУРИ ВІН ВИХОВУВАВ ПАТРІОТІВ...»

В Україні завжди були і є люди, які високим рівнем внутрішньої культури, професіоналізму, гідності формували в собі і в оточуючих той внутрішній стрижень, що єдиний дозволяє бути особистістю — творцем, громадянином, господарем на своїй землі. Без таких людей, які власним прикладом і щоденною працею пробуджували національну, духовну сутність багатьох інших ніяка незалежність не могла стати реальністю. Я переконана: вона й досі в нас така квола тому, що їх було і є занадто мало (не тому, що їх не народжувала українська земля, а тому, що цілеспрямовано знищували всі імперії, які віками панували тут і досі не відмовилися від своїх зазіхань, хоча б ідеологічно). Але тим цінніший кожен приклад. У Кіровограді таким прикладом може служити Яків КОЗУЛЯ, Вчитель із великої літери, якого, на жаль, уже немає серед нас.

Коли дійсність абсолютно проти-лежна змісту й пафосу слів, тоді ще більше поглиблюється страшна хвороба, яка, по суті, і є основною причиною всіх наших бід — малоросійство. Воно передбачає, як писав Євген Маланюк, поразку в усьому, поразку ще до початку боротьби.

школі російською мовою. І репліку Козулі: “Навіть малайці мають свою рідну мову і поважають її”.

Яків Іванович ніколи не протестував проти влади. Але весь його внутрішній лад і цінності, вибудовані з ретельністю науковця, були викликом їй. Таміла Коваленко, яка багато спілкувалася з учителем уже після його виходу на пенсію, буквально до останнього дня його життя, розповідає, що якось він згадував про вимушені візити до КДБ. Але цього ніколи не відчували оточуючі, тим більше діти.

З одного боку дивно, з іншого — закономірно, що Яків Козуля не мав жодних відзнак і звань. Усе життя був просто учителем, просто учителем і помер. Першою пішла з життя його дружина, Лідія Василівна, колега і порадиця.

— Це була рідкісна пара. Гармонійна, красива, духовно близька, — згадує Таміла Коваленко. — Коли померла дружина, почав згасати і Яків Іванович.

Тоді настав тяжкий для нього період. Додалися й матеріальні злидні. Доводилося продавати речі, в тому числі книги. Це було дуже боляче.

— Я ніби друзів зраджую, — казав Яків Іванович.

Поховали його у вишиванці, так, як він любив одягатися за життя.

...Він був красивий до самої смерті, і фізично, й духовно. Лишив по собі добру пам'ять, вдячних учнів, гарних синів, витворив у душах багатьох вихованців частинку українського світу.

•

Світлана ОРЕЛ

На знімках: учительський колектив Кіровоградської середньої школи № 3 (Яків КОЗУЛЯ четвертий зліва у верхньому ряду); випускники Устинівської школи (Яків КОЗУЛЯ крайній справа у першому ряду, Таміла КОВАЛЕНКО — четверта зліва); Яків КОЗУЛЯ, 1967 рік.

тиметеса до мене російською, я з вами не говоритиму”.

“ЙОГО МОЖНА БУЛО ПОМІТИТИ В НАТОВПІ”

Яків Іванович Козуля займався ще й методичною роботою.

— Ще в юності я користувалася його методичними розробками, — розповідає завідувачка кафедри українознавства Кіровоградського національного технічного університету Світлана Барабаш. — Він із тих викладачів, які друкувалися, — одночасно і продуцент, і носій культури. Не терпів розхристаності, все, що робив, було позначене його

внутрішньою суттю. Його можна було помітити у будь-якому натовпі: світився внутрішньою культурою, інтелігентністю.

— Виступи Козулі на педагогічних конференціях завжди ставали подією, — згадує колишній директор середньої школи № 7 Антоніна Полякова. — Виступав тільки українською мовою, треба було чути, як вона звучала. Говорив завжди по суті, відчувалося, що він любить свій предмет, любить школу і дітей.

Учень Якова Козулі, відомий у Кіровограді митець і громадський діяч Юрій Любич пригадує, як на випускному вечорі він, золотий медаліст, виголосив вдячне слово

СПОГАДИ ДИТИНСТВА

СЬОГОДНІ МАМА ВИХОДИТЬ ЗАМІЖ

Я з дитинства бачив сни. Були вони, незважаючи на голодний повоєнний час, світлі, радісні й майже завжди кольорові. Бо мене ніхто не ображав. Мама, бабуся та дві ще не заміжні тітки всіляко пестили, а з дядьком, що був на три роки старший від мене, ми то варишували і, за потреби, він мене захищав. Але цього разу сон був майже весь чорно-білий.

Іду я берегом річки. Ліворуч — нескінченний сірий паркан із деревини, а праворуч — кількадеметрове урвище, на самісінькому дні якого тоненька металево-сіра смужечка води. На душі тоскно. І раптом переді мною мама, яка йде у тому самому напрямку, що і я. Усе сіре, а вона в білій сукні з великими червоними трояндами. Хочу гукнути, щоб зупинилася, почекала. Але починаю прокидатися й усвідомлювати, що це — сон. Боюся своїм криком усіх перелякати. Прагну догнати її, але не можу поворухнути ногами. А мама віддаляється від мене. Біла сукня зменшу-

ється, троянди перетворюються в одну суцільну червону пляму. А потім усе зникає. Я прокидаюся. Невимовна туга стискає серце. Сьогодні мама виходить заміж.

Я — УКРАЇНЕЦЬ

Усі ми — діти, батьки яких не повернулися з фронту, плекали надію, що татко повернеться. Я мріяв — як зустріну його, чим пригощу. Обніму міцно худорлявими рученятами могутню шию, пригорнуся своєю шийкою до його неголеної колючої щочки (не було часу поголитися, — до нас поспішав). А тоді налушу цілу жменю соняхових зерняток, — то наші повоєнні цукерки. І дивитимуся, як він їстиме і неодмінно усміхатиметься.

Та всі, хто мав повернутися, повернулися. Як на шість років, я був досить дорослий, щоб усвідомити марність своїх сподівань. Тому коли мама повідомила про свій намір вийти заміж, я майже не засмутився. Може, цей чоловік, теж колишній фронтовик, у чомусь зможе замінити мені татуса, який загинув.

Мало не відразу я назвав його татком. До того ж, він мав певні позитиви: не пиячив, не палив і, що для російської глибинки взагалі дивина, майже не матюкався. Та й до мене

ставився начебто приязно. Але невдовзі стався випадок, який на все життя закарбувався у пам'яті і вплинув на мою подальшу долю та свідомість.

Прямував я берегом річки. Окрім мене поблизу — нікого. Тільки край протилежного берега — човен із двома людьми. Тож я з високого схилу знічев'я кидав камінці у воду. Не кожен із них навіть тієї води сягав. Дістався додому, і майже одразу за мною — вітчим. Лютий. Очі вирячені. Ременя солдатського скинув і кричить несамоовито, навіщо я в човен камінцями кидав. Я намагався пояснити йому як усе було, та він навіть не слухав. Відшмагав так, що довгий час потому сидницю пеком пекло. Я не плакав і не кричав, бо закам'янів від образи й болю. І це, мабуть, додавало йому люті. Нарешті, мабуть, стомився, бо, вигукнувши незрозумілу для мене образу — “хахлацький виродок”, кинув ременя й вийшов із хати. Тоді я ще не знав, що українця можна образити тільки за те, що він — українець. Я взагалі не знав, що я — українець. Вітчим перший про це повідомив. Правда, назвав не тим словом, але я спитав сусідів — татар (ми мешкали тоді на околиці міста поблизу татарського селища), і вони мені пояснили. Їх теж ображали за те, що вони — “не руськіє”. Але в них була школа, де викладали татарську мову, а ми, українці, і того не мали.

Валерій БОНДАРЕНКО,
м. Дніпропетровськ

Фото Ганни Оборської

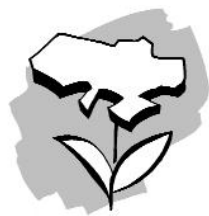
Саме в стінах Києво-Могилянської академії Прем'єр-міністр України Юрій Єхануров на зустрічі зі студентами й викладачами 2 лютого презентував річ неординарну для українського державного управління — “Довгострокову стратегію розвитку України та пріоритети діяльності Кабінету Міністрів на 2006 рік”: сам по собі прецедент вартий уваги й аналізу.

•

•

* Друкується зі скороченнями.

УКРАЇНА
ЧИ МАЛОРОСІЯ?

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР

ОХАЮВАННЯ ЧИ «ЗБАГАЧЕННЯ» МАТЮКОМ?

СЛІДАМИ НАШИХ ВИСТУПІВ

Два чинники, що збіглися в часі, спонукали торкнутися, хоча теж не вперше, цієї не раз уже обговорюваної на сторінках багатьох видань теми і поділитися деякими власними думками з приводу нинішніх мовних проблем. Це — злободенне й цікаве (упевнений, не тільки для мене) інтерв'ю “Володимир Яворівський: вихід на марафонські дистанції”, надруковане “СП” у числі 49 за 2005 рік, і випадково почутий в одній із тодішніх передач Українського радіо політрекламний “ролик”, що на всю губу, як на Волині кажуть, вихваляв донедавна взагалі ще неіснуючу партію “Третя сила” і був зрежисований як інтерв'ю із самим, очевидно, її лідером.

Проте лукавство, що випирало з велемовного “ролика”, спонукає назвати цю “силу” дещо інакше. Утім, річ не в назві, а в короткій тезі “ролика”, яка переконувала: не слід вважати окупацією тривалий період перебування “навіки здруженої” України під Росією (що дехто невдячно робить), оскільки протягом цього періоду наші культура й мова під верховенствующим впливом російських мови й культури неабияк ними збагатилися. І як аргумент на підтвердження тези, — розлогі міркування про начебто виключно збагачуючий вплив на мову та культуру українців мови й культури сусідів-поляків. Із відвертим натяком на те, що частина України перебувала під Польщею, проте окупацією цей період ніхто у нас не вважає.

В останньому — явна необхідність. Або зумисне намагання вводити люд в оману, позаяк у Західній Україні, що була під Польщею до 1939 року, понині той час звуть окупаційним. Не забуваючи, однак, уточнювати, що в ХХ столітті польська окупація була тут незрівнянно легшою від замаскованої під визволення окупації комуно-більшовицькою Росією; що завдяки їй ці терени оминув голодомор 1932–1933 років, і збереглися у них сили для того, аби масово протистояти моральному й фізичному нищенню червоними в роках наступних. Не випадково ж кілька літ тому Михайло Свєргун із Дніпропетровщини мені написав: “На Волинь, під Ковель, я прийшов з автоматом. 1944 року там був поранений і десть там єсть і моя крапля крові. Я гордий тим, що визволяв цей край від німців. Але мені соромно, що привів за собою совєтів, котрі із західняками почали робити те, що з нами робили від 1917 року. Мені гірко, що я, воюючи з гітлерівщиною, на своїх плечах ніс націям і народам на заході неволю імперської Росії, більшовизму. Не мав би воювати за чуже, але й не було де подітися...”

Річ, однак, у “збагачуванні”, що його, як не крути, слід називати русифікацією, — подобається це комусь чи ні. Та в засобах, якими особливо зухвало здійснюється це тотальне “збагачування” упродовж років української державної незалежності. Попри все, сьогодні аж надто важко не погодитися, що одним із найпотужніших засобів повсякчасного зросійщення нашого суспільства й насаджувannya у нашу

свідомість думки про неминучу, якщо не нагальну, потребу вже осторидлої своєю нав'язливістю офіційної двомовності зостається наше телебачення. Оскільки і на його каналах не вщухають дискусії з приводу мовних проблем (а правдивіше — постійно роздуваної “старшим братом” укупі з місцевими козачками непомірної претензійності російськомовної нацменшини), то не дивно, що на їхньому тлі так звана мова Верки Сердючки є інструментом зросійщення, можливо, навіть найефективнішим. Насамперед тому, що, улажливо проникаючи в усі шпарини діяльності й побуту українців, тихцем підштовхує до висновку про буцімто взаємозамінність обох мов, які — “з однієї колиски”. Отже, насаджує у повсякденний ужиток пряме й абсолютно невинуватне калькування в українську мову низки російських слів, як і трактування деяких співзвучних із російськими українських на російський лад.

З огляду на це не доводиться вже й дивуватися, що в одній із програм на “Інтері” влітку 2005 року українсько-російський суржик було прирівняно до діалектних українських говірок, тобто названо мовою народу. Хоча мова українського народу не тільки істотно відрізняється від Сердюччиної, а дуже часто і в значенні слів протилежна тому, про що намагаються сказати нам із “ящика” поборники “двуязычія”. Утім, замість коментувати притрушену вже пилот інтерв'євську телепередачу про “народну мову”, наведу лише два приклади того крайнього анекдотизму, до якого нерідко призводить використання такої мови. Хоча саме бездумність користувачів такою мовою і була в одному з цих випад-

Волинського обкому партії. Мабуть, рідко яка нарада в його кабінетах не супроводжувалася різкими нападами “від імені трудящих” на тодішню обласну газету “Радянська Волинь” (від грудня 2001 року — “Волинь”, із січня 2005 — “Волинь-Нова”), що раптом перестала бути слухняним “органом”. Аж нарешті прозвучало конкретно: “Своє невдоволення тим, що газета охає нашу дійсність, висловили на зустрічах з інформаційно-пропагандистськими групами колгоспники сіл Мирне і Підбереззя Горохівського району”. Як власний кореспондент газети в цьому районі, я одержав термінове завдання редактора детально з'ясувати, що говорили на тих зустрічах колгоспники. Виявилось, критичні їхні зауваги з приводу “охаювання” газетою “нашої дійсності” просто сфабриковані. Про це й розповів читачам “Радянської Волині” (30.01.90) у статті “Апаратна липа”.

Через якийсь день-другий після виходу газети у світ від тодішнього першого секретаря Горохівського РК КПУ Аркадія Верещака довідався, що чекають на мене серйозні неприємності. І що відповідні документи, за якими “організовків” мені не оминати, уже запущені в дію. “За що?” — запитав у Верещака. “Ну, як “за що?” — не забарилася відповідь. — За охаювання! Так там написано”. Ось тут і використав я те, що “випало” зі статті при остаточному її редагуванні. “За охаювання, — сказав, —

який начебто є “народною мовою”, набуло в очах відомих “собирателей земель” особливого значення. Адже суржикомосців — це вже зрозуміло із заяв декотрих політиків — завжди є змога поставити до ряду тих, хто начебто говорить “зіпсованою” західним, точніше — польським впливом (звернімо увагу на згадані вище міркування популяризатора “Третьої сили”) російською. А коли так, то й кількість російськомовних, вказуючи на яких ці політики роблять свої висновки щодо України, ураз непомірно зростає. І в цьому контексті аж ніяк не можна забувати слова нинішнього президента Росії Володимира Путіна про Україну під час зустрічі з тодішнім її Президентом Леонідом Кучмою у грудні 2004 року в московському аеропорту Внуково-2. “Это полнотью русскоязычная страна, причём и на западе, и на востоке”, — сказав він. Залишається тільки продовжити думку фразою, що в певних російських колах повторюється постійно: “Какая ещё Украина? Никакой Украины нет и быть не может!” Нас же козачки-догідники сучасних русификаторів України й далі переконують: “Головне, щоб люди розуміли один одного. Та й мови, проникаючи одна в одну, лише збагачуються...”

До якого “порозуміння” призводить кальковане впровадження в українську мову російських слів і бездумне послугування суржиком, говорить “українська” фраза, що 2005 року від весни до осені

ший речи. Не слышно и великоросского “тыканья”.

Як бачимо, висока мовна культура наших предків, допоки сам не захворів тою ж великоросською зарозумілістю, викликали тоді у з малих літ звиклого до “славної” російської матюшні Горького справжнє зачудування. Як і поважливе їхнє ставлення до співбесідника. Надто ж до людей старшого віку. Тепер же, мабуть, жодного села в Україні не знайдеш, де не почуєш матюка, пройшовши лише однією якоюсь вулицею. Матюкаються молоді і старі, чоловіки і жінки, хлопці й дівчата. Матюкаються, незалежно від рівня освіти й соціального становища. Матюкаються ще не всуціль, але вже від ходу й до заходу України включно. Цікаво, що й матюкаються переважно не зі зла, не спересердя, а просто так, “для зв'язки”. Тому й здається іноді, що, аби хтось вилучив із мови таких людей непристойності, ці люди уміть зацікавили б, позаяк інших слів, загублених у процесі “збагачування”, не мають ані на языках, ані в головах. Тоді як лише письмово зареєстрованих російських нецензурних слів, що ними послуговуються, є аж 40 тисяч! Дедалі більше вломлюється нецензурщина в українську культуру з російських бойовиків, що їх бачимо на екранах своїх “ящиків”, щодалі частіше затирається під приводом реалізму і в українську літературу.

Тим часом до 1939 року, коли захід України був “визволений” від поляків, а “визволителі”, котрі доти “збагачували” тільки схід, тепер узялися “збагачувати” вже й західняків, у волинських, наприклад, селах до чогось подібного, за свідченнями людей старшого покоління, не опускався жоден, хто хоч трохи переймався добрим своїм іменем. А “великорусское”, за походженням, тикання нині не вивірюється і з кабінетів найнайвищого нашого чиновництва. Кому корисне таке взаємозбагачення й “закалювання”, доречно було б, про “народну мову говорючи”, поміркувати й на “Інтері”, і на інших каналах Українського телебачення. А принагідно, позаяк із дечим асоціюються, пригадати слова з пісні Володимира Вишнєвського: “Большое наше распространение особенно заметно вдалеке. В общественном парижском туалете есть надписи на русском языке”. Чи не з огляду на таку поважну обставину й намагаються деякі наші політики будь-що зробити “язык распространения” другою в Україні державною мовою?

Із огляду на це й запам'яталося мені згадане вище інтерв'ю головного редактора “Слова Просвіти” пані Любові Голоти з Володимиром Яворівським.

Зокрема в тій частині, де йдеться про слова, якими на президентських слуханнях у грудні минулого року Президент України Віктор Ющенко чітко сформулював своє ставлення до проблем, пов'язаних з українською мовою та літературою, і які на офіційний президентський сайт в Інтернеті чомусь не потрапили. Мабуть, не потрапили через випадковий недогляд когось із президентського оточення. Але чомусь здається, що саме там, де подібні недогляди мають місце, і вбиваються в наше життя гострим клином усілякі треті сили.

● **Петро БОЯРЧУК**, журналіст, письменник, м. Горохів Волинської обл.

“Все делается... основательно, вдумчиво. Ядреной и крутой ругани Великороссов, от которой дух в груди спирает и глаза на лоб лезут, не слышно, — ее заменяет легкий юмор, щедро украшающий речи. Не слышно и великоросского “тыканья”.

Максим Горький про Україну й українців в оповіданні “Ярмарка в Голтве”

мені тільки подякувати треба. І “Радянську Волинь” відзначити”. “Як то?” — здивувався мій співбесідник. “А ви подивіться, що означає це слово в українській мові, та й будете знати”. Приблизно через годину мені зателефонував тодішній відповідальний секретар Горохівської районної газети Олег Дідик і запитав про тлумачний словник української мови за редакцією Грінченка, який, зізнався, “просять принести в райком”. Здається, серед усіх тодішніх словників тільки Грінченків і пояснював, що в українській мові слово **охаювати**

час від часу звучала в рекламі на тому ж “Інтері”, переконуючи: “Закалювання, це, безумовно, корисно для вашого організму”. Адже в українській мові слово “закалюватися” означає не загартовуватися, як у російській, а, вибачте, забруднюватися лайном. Утім, останнє в обох мовах має і спільну назву. От її варто було б “інтерв'єм” пригадати, беручись до подібної реклами. Тим паче, що такими “перлами”, як і суржикомовними неокочирностями іншого штибу, своїх глядачів — що російських, що українських — тішать вони досить часто.

Та й щодо взаємозбагачування — не все так гладко і вдало. Ось тут не можна не згадати російського, або, як за совєцьких часів прийнято було казати, великого пролетарського письменника Максима Горького. Так, того самого Горького, котрий рішуче відмовився видати обов'язковий за СРСР до вивчення в навчальних закладах роман “Мать” (не думаю, що українці від того збідніли. — П. Б.) у перекладі українською, вважаючи за звичкою великороса нашу мову лише “наречієм”. У молодості Горький, себто Алексей Пешков, чимало часу бродявив. Бомжував, теперішнім сленгом говорячи, і на території України, яка багато чим його вразила. Отож у названому оповіданні нарисі “Ярмарка в Голтве” (село на Полтавщині. — П. Б.) і написав про Україну й українців: “Все делается... основательно, вдумчиво. Ядреной и крутой ругани Великороссов, от которой дух в груди спирает и глаза на лоб лезут, не слышно, — ее заменяет легкий юмор, щедро украшаю-

До 1939 року, коли захід України був “визволений” від поляків, а радянські “визволителі”, котрі доти “збагачували” тільки схід, тепер узялися “збагачувати” вже й західняків, у волинських, наприклад, селах до матюків, за свідченнями людей старшого покоління, не опускався жоден, хто хоч трохи переймався добрим своїм іменем.

ків рятівною особисто для мене.

У 1989 р. керівна в СРСР московська компартійна верхівка, безпорадно намагаючись зупинити розвал “нерушимого” Союзу, гримнула в низи фразою: “Некоторые перерожденцы под видом перестройки и прикрытием гласности всячески охаивают нашу партию и нашу действительность, с чем мы не можем мириться ни в коем случае”. Партноменклатурники нижчого рівня одразу ж заповзялися до відповідних дій. Російське слово “охаивают” калькою перекинулося в директивну мову ЦК КПУ, де головним ідеологом тоді був нині вже “не такий” Леонід Кравчук, зрештою — і в мову

означає не очорнювати, співзвучно російській, а **прикрашати, прибирати, наводити лад** (охайна хата, охайна жінка), отож є синонімом до слова **причепурювати**.

На цьому партноменклатурні оргвисновки щодо мене тоді закінчилися. Невдовзі дійшла свого завершення й епоха тої запозятливої боротьби з “охаюванням” та “охаювачами”. Але, як бачимо, знетворююча русифікація України, котра щодалі наполегливіше стала випручуватися з “братніх” обіймів, розгорнулася від початку дев'яностих років минулого століття з новою шаленою силою. Призвичаювання українців до українсько-російського суржика,

Розвиток українськомовного Інтернету збігся в часі з суспільними намаганнями відновити по-волютаристському знехтувані за радянської доби норми наукового загальноукраїнського правопису 1927 року. Це з одного боку. З іншого — з багаторічними зволіканнями створення на основі цих норм єдиного правописного кодексу для вжитку в Україні й поза її межами. До чого це призвело — відомо. Як зазначає академік Василь Німчук, сучасна ситуація в орфографічній практиці така, що деякі офіційні видання, більшість друкованих органів, книгодрук, освіта використовують чинний “Український правопис” у редакції 1960 року зі змінами 1990 і 1993 років, інша частина громадянства й далі користується правописом 1960 року, помилково вважаючи правопис 1927 року “діаспорним”, а окремі видання, вносячи в чинний правопис певні норми 1927 року, користуються т. зв. “саморобним”, “гібридним” правописом.

Такі суперечності негативно позначаються на уніфікації мовних норм і розвитку мови, на загальній правописній культурі, призводять до різнобою у написанні та слововживанні, що й спостерігаємо зараз і в сфері засобів масової інформації, і в офіційно-діловій, і навіть у науково-термінологічній. Освічені користувачі Інтернету це саме зазначають і щодо правописної ситуації в українській зоні Мережі, бо вона відчуває на собі тиск тих самих чинників, що й у реальному просторі. Пристосування правописної системи до власних технологічних потреб, що виявляється насамперед в економії мовних засобів і зусиль, а також тенденція суржикізації правописних норм — головні проблеми українського правопису в мові Мережєвих засобів інформації. Зараз Інтернет-видання — головне джерело оперативної інформації для решти стандартних ЗМІ: радіо, преси, телебачення, тому можна вважати, що в епоху глобалізації саме вони перебирають на себе повноваження ініціаторів мовної моди. Особливу увагу в цьому сенсі привертають онлайнові ЗМІ, які функціонують у режимі реального часу.

Учені-лінгвісти розглядають новітні Інтернет-технології і з точки зору кращих можливостей вивчення мови, підвищення мовної культури, і водночас з огляду на появу нових загроз, які несе Інтернет мовній культурі (особливо молоді та школярів). Наші північні сусіди, росіяни, на яких ми звикли оглядатися в будь-якій справі, могли б надати нам добрий приклад того, як по-державному ставитися до мовних проблем Інтернету: у них є чимало спеціалізованих сайтів, фінансованих державою, які сукупно намагаються охопити максимум проблем російської мови в Мережі й насамперед проблему грамотності текстів, стилістики й культури мови. Як приклад можна назвати відомий і популярний портал “Грамота. Ру”. В Україні, на жаль, таким порталом похвалитися не можемо. Хоча потреба сайту, що об’єднував би якомога більше різнопланових українських словників, давав консультації зі стилістики, культури мови, більш ніж нагальна в умовах двомовності — і для журналістів, і для фахівців різних сфер, загалом користувачів, кількість яких постійно зростає. Хоча спроба функціонування такого сайту була — “Освітньо-інформаційний Ін-

Фото Івана Гиліпенка

РЕАЛЬНИЙ ПРАВОПИС І ВІРТУАЛЬНІ ЗМІ

тернет-проект Нова мова”, що отримав 2002 року грант на конкурсі, ініційованому Бюро з питань освіти й культури держдепартаменту США () і Радою міжнародних наукових досліджень і обмінів (). Однак через три роки, після закінчення коштів гранту, тодішній український уряд відмовився фінансувати проект.

Помилки, росіянізми, суржик дуже швидко множаться в текстах новинних сайтів Інтернету, де одним із найпоширеніших способів здобуття інформації є компіляція. Через це відчутною стає загроза руйнування фонетично-граматичної структури мови, розмивання її питомих рис, зокрема це стосується частого вживання “і” на місці, “ї” в іноземних іменах і прізвищах після голосних та йотованих: Алоісович замість Алоїзович, Люїс замість Люїс; після губних та -р- на місці апострофа часто маємо написання м’якого знака, як у російській мові: Лавер’є замість Лавер’є; у прислівниках із префіксом -по і суфіксом -ськи, -цьки — і замість и: по-товариські, по-людські. Щоразу частіше ігнорують наші журналісти одну з відмітних рис української мови — чергування приголосних: у Санкт-Петербургу замість у Санкт-Петербурзі, в Стразбургу замість у Стразбурзі. Чи закінчення -а в множині іменників 2-ї відміни, які вживаються з кількісними числівниками: три депутата тощо.

Поряд із цим в інформаційних Інтернет-виданнях можна зафіксувати й іншу, сказати б, крайність: є чимало прикладів написання слів згідно зі це не прийнятим новим Проектом правопису, що, за визнанням більшості українських учених, найбільш близький до відображення внутрішньої структури української мови. Загалом у Мережі серед чистих рейтингових онлайн-вих видань немає таких, які позиціюють се-

бе як послідовники норм нового правописного проекту, як це є серед ЗМІ інших форм (зокрема телеканалів, друкованих видань тощо). І це зрозуміло, бо більшість впливових Інтернет-ЗМІ переважно не є способом заробляння грошей, а засобами піару бізнесових і політичних груп, тому не мають чіткої мовної політики на сайтах. Такі видання переважно російськомовні або двомовні з базовою російською сторінкою. Російськомовність журналістів, споживачів та власників і відповідно недостатнє володіння літературною українською мовою, орієнтація на російськомовну публіку і вибір спільної для двох мов лексики, а не питомо української, яка має бути зрозумілою для читача,

...Мова, як би поверхово, по-споживацькому до неї не ставилися, залишається дуже складним, до кінця не пізнаним духовним організмом, спрямованим на самовідтворення і самовідродження.

не можуть мотивувати, а навпаки — мали б суперечити цим тенденціям. Тому можна припускати, що поява правописних варіантів, пропонованих новим Проектом, приклади чого далеко не оказанальні, може бути як результатом “самодіяльності” окремих журналістів чи літредакторів, як наслідком низької мовної компетенції (коли пропонований проект приймають за чинний), так і результатом самовідтворюваності живого мовного організму, механізм якого перебуває у сфері досліджень етно- та психолінгвістики. Результати спостережень свідчать, що з пропонованих Проектом

правил, які входять у тексти інформаційних повідомлень, найпоширенішими є відмінювання слів іншомовного походження середнього роду на кшталт авто, метро, кіно; написання прислівника безвісти за зразком “прийменник + іменник жіночого роду 3-ї відміни в родовому відмінку із закінченням — и”: без вісти. (В Жовтому морі зіткнулися два кораблі, зникли без вісти 14 людей ()); написання окремих слів лавреат, аудиторія через в. (Хербст: Дата інавгурації Юшенка може співпасти з датою інавгурації Буша (<http://ua.for-ua.com/ukraine/2005/01/12/>)); написання слів на кшталт Голандія, Ієнадій, Ніца без подвоєння, що можна пояснити впливом і живого мовлення, в якому не чується подвоєння, і низькою мовною компетенцією, коли автор керується правилом: “на противагу російській”; написання слів із нів окремо, що є, за припущеннями, наслідком не так мовної некомпетенції, як того, що в режимі реального часу, коли людина працює на “автоматі”, немає часу замислюватися над правилами написання, що передбачають 4 норми написання слів із нів. Вочевидь, “зручніше” писати всі слова із нів окремо.

Розглядаючи специфіку створення інформаційного тексту в Інтернеті, російська вчена Трофімова зазначає, що темп мови в умовах інтерактивної мережевої комунікації наближений до усної, а створення письма на клавіатурі передбачає спосіб мислення, “відмінний від того, який задіяний при писанні рукою — атрофуються автоматизовані навички зорового сприйняття правильного образу слова (тобто, “рука запам’ятовує”), і ми бачимо не відтворюване слово, як під час написання, а розкладене на окремі букви (клавіші), до яких прикуті очі й увага автора тексту”. Можна припускати, що під час написання інформаційного тексту в режимі реального часу домінують автоматизовані мовні навички та інтуїтивні мовні настанови, як це відбувається при усному мовленні, що дає підстави розглядати специфічні мовні явища й тенденції в онлайн-ЗМІ як такі, що ґрунтуються, зокрема, на природній мові, на підсвідомому “управлінні рукою” в написанні тексту. Отже, очевидно, існують такі внутрішні мовні самовідтворювальні механізми, які на рівні підсвідомості генетичного мовця відновлюють тривалий час ігноровані мовною практикою з позамовних причин (соціальних, політичних тощо) мовні явища, що є органічними в системі й структурі мови. Цей процес увиразнився завдяки новітнім технологіям, коли виникли умови творення тексту на клавіатурі в режимі реального часу, коли в людини активізуються насамперед автоматизовані навички мови, а генетично відтворювані та підсвідомі мовні настанови стають провідними. Може, саме так з’являються “з-під клавішів” російськомовних українських Інтернет-журналістів “без вісти”, “кіна”, “пів гектара”?

Звичайно, це тільки припущення, і вони потребують багатьох не лише філологічних, а й міждисциплінарних досліджень. Беззаперечно, що мова, як би поверхово, по-споживацькому до неї не ставилися, залишається дуже складним, до кінця не пізнаним духовним організмом, спрямованим на самовідтворення і самовідродження.

● Леся ЧОРНОПИСЬКА

ПОСЛУХАЙМО ПОРАД УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ

Другий світовий з’їзд гуртків плекання української мови (ГПУМ) під опікою Української світової спілки професійних учителів (УССПУ) відбувся в Києві в Будинку вчителя.

З’їхалися представники української шкільної молоді з усіх районів України й західної і східної діаспор. Клич з’їзду: ГПУМ-івці — борці за відродження, збереження й розвиток української мови. А ще: юні будівничі Української Держави.

Провід з’їзду заздалегідь підготував на окремих картках питання для юних учасників: “Що робити для того, аби всі українці в цілому світі і в Україні говорили українською мовою?” А щоб молодь не відчувала жодного тиску, то відповіді були без підписів, щоб вільно висловити думку. Ось деякі з них: “Необхідно, щоб Президент України був справжнім патріотом своєї держави”; “В Україні всі канали радіо, телебачення повинні бути українськомовними.

Треба, аби люди виконували Закон про українську мову”; “...У дитячих садочках, школах, ВНЗ предмети мають викладатися українською мовою. Людину, яка не володіє державною мовою, не повинні приймати на роботу”; “В Україні всі українськомовні газети, журнали потрібно фінансувати з Держбюджету, а інші — не фінансувати. Тоді не буде такого засилля російськомовних видань. Усі видавництва України повинні бути українськомовними”; “Спілкуватися українською в сім’ї. Друзям, які не володіють українською мовою, співати пісні, читати найкращу поезію, щоб вони могли відчувати чарівність українського слова. Дітям російсько-

мовних регіонів давати квоти на вступу в ВНЗ західних областей України, де ще збереглося українське слово, культура і справжні традиції українські”. “Спочатку треба, щоб усі люди шанували Україну, її культуру, духовність і свою рідну українську мову. Треба з дитинства прищеплювати любов до рідного слова й практикуватися, щоб мова була гарна й чиста, а особливо в районах із російськомовним населенням...”; “Потрібно, щоб якнайбільше було українських теле- й радіопередач, щоб розвивалася українська естрадна пісня, щоб усі люди: президенти, співаки, журналісти чи просто перехожі розмовляли українською мовою”; “...У

школах не вивчати російської мови, і з’їзди ГПУМ проводити щорічно”. “Насамперед — не соромитися рідної мови, щоб батьки розмовляли зі своїми дітьми українською. Читати книжки рідною мовою”; “Треба організувати гуртки, як наприклад, ГПУН. Випускати буклети й книжки, в яких розповідати про діяльність таких гуртків”; “Має бути бажання говорити рідною мовою, потрібно пишатися нею, а не соромитися її (як ми це робимо)”.

Отже бачимо, наша молодь турбується про долю української мови і необхідно підтримати. Є над чим подумати й державним чиновникам України. Усім разом робити справу, а не лише бавитися словами. Хай українська мова буде державною для всього українського народу і в Україні, і поза її межами! Третій світовий з’їзд ГПУМ — у підготовці.

● Зиновій КВІТ, м. Філадельфія

ЛЮДИ НЕЗВИЧАЙНИХ ПРОФЕСІЙ

Незабаром на Полтавщині постане храм, збудований без жодного цвяха

Знаменитий музей-заповідник Кіжі в Росії

Закінчення. Початок на с. 11

кожна дощечка прикрита одразу двома стрілками.

Саме так, внакладку, наслідуючи роботу гонтарів, стали покривати дахи і черепицею, і шифером. А зараз у моді вагонка, той же гонт, тільки дошки довгі і збоку паз вирізаний. Іван говорить, що в кожному регіоні робота гонтарів має свої особливості. Наприклад, поряд, у сусідній із їхньою Львівській області, гонт — не стрілки, а довгі, тоненькі дощечки. Вони товщі з одного боку і тонші з іншого, тому коли їх кладуть одна на одну, виходить такий самий ефект.

Навіть сьогодні, маючи необмежений вибір сучасних будматеріалів, мешканці Закарпаття, Галичини, Буковини, Покуття намагаються зберегти традиційний предківський стиль. Для того, щоб покрівля нагадувала гонт, покрівельне залізо розкроюють на дрібні лусочки. Це створює світлотіньовий ефект, що нагадує гонтове покриття. Намагання зберегти традиції, власне обличчя краю можна помітити і в горизонтальному рядовому фарбуванні покриття кольоровими цементними або теразитовими штукатурками зовнішніх поверхонь стін і багато в чому іншому.

Останнім часом, розповідає Іван Маркош, заможні українці все більше цікавляться справжнім гонтовим покриттям. “Входить у моду” будувати “під старовину”. Дерев’яне гонтове покриття з’являється на ресторанах, нічних клубах, дорогих готелях. Але професійних гонтарів немає.

“Професія майже зникла. На весь наш Міжгірський район тільки двоє вміють це робити”, — говорить гонтар Іван Маркович. Навіть він називає себе будівельником, а не гонтарем. Вважає, що не має права присвоювати собі таку професію, йому до справжнього гонтарського мистецтва ще треба рости й рости, вчитися й вчитися. Між тим, тонкощі професії, її ази Іван знає не гірше, ніж його предки-гонтари.

Купол церкви, яку буде Іван із товаришами в Черевках, потрібно обшити п’ятьма тисячами дощечок. Кожну з них, перш ніж закріплювати, необ-

хідно ретельно виміряти, до міліметра. Купол надзвичайно складної форми. Він не зовсім круглий, зробити ідеально круглим його важко. Подібно до цибулини, купол звужується вгору, потім знову розширюється. Якщо хоча б одна дощечка буде поставлена неточно, подальша робота під криво й косо.

Гонтові дощечки — тільки смерекові, як і вся церква. Але не кожна смерека годиться на гонт. Вибираючи дерево, майстер ходить лісом, на стук вибираючи придатне дерево.

Покриття з тонких дерев’яних дощечок буде надійно вкривати житло від негоди щонайменше п’ятдесят років. Гонт не боїться

вітру — завдяки тому, що площа дощечок невелика. Маркович розповідає, що в них у селі дерев’яна церква, котрій 250 років; старі люди говорять, за свій вік вона перекривалася гонтом тричі. До того ж, дерев’яна покрівля, як висловився п. Іван, “дихає”, чого не скажеш

Такий вигляд буде мати церква у Черевках

ди завжди називають дерево ЖИВИМ. “Аякже, все, що природне, все живе, — говорить Іван Маркош. — Житло, покрите гонтом, “дихає”, воно, на відміну від штучних матеріалів, пропускає повітря. В такому помешканні легше дихати!”

СТРІЛЬНИКИ

За десять стріл кримські хани давали нашим ковалям цілий віз солі.

Пізніше цей вид зброї втратив силу і значення. Та ковалі цінувалися. Потрібно було виготовляти досконалішу зброю. Воювали вже не щодня, як раніше, а час від часу. Можливо, людство подорослішало.

У Москві пройшла міжнародна виставка “Клинок-2005”. З усього світу зібралися найкращі ковалі, які виготовляють зброю. Спеціальний диплом і звання лауреата отримав коваль із села Трудолюб Миргородського району Петро Федоряка.

Але виготовлення, наприклад, мечів із дамаської сталі, який не соромно виставити в будь-якому музеї чи на елітній художній виставці, це для Петра Федоряки все ж таки лише захоплення, розвага. Основне, чим займається він щодня, — художня ковка. Петро Федоряка — художник по металу. Роботи вистачає. Міста швидко розбудовуються. Як із води, у великих і малих містах з’являються супермаркети й просто магазини, ресторани й кафе, елітні котеджні містечка “нових” українців. Тому вміння коваля сьогодні дуже потрібне.

Роботи Петра Федоряки прикрашають увесь Миргород. Миргород називає Федоряку тільки так: Петро-майстер. Ба, навіть на

виробах коваля я побачив клеймо: “Петро-майстер”.

Мабуть, то і є справжнє визнання. Своєрідна негласна грамота про те, що МАЙСТЕР — СПРАВЖНИЙ.

А нещодавно Петро-майстер несподівано для себе отримав незвичайне замовлення: викувати хрест для церкви в Черевках. Зрозуміло, таку справу можна довірити далеко не кожному ковалеві. На хрест люди молитимуться сто, двісті, триста років! Майстер повинен бути хорошим сім’янином, не пити, не палити, бути порядним у всьому.

Перед тим, як писати ікону або ж узятися до роботи над виготовленням хреста, людина повинна примиритися з недоброзичливцями, пробачити образи. Висповідатися у власних гріхах. Суворо дотримуватися посту. Зрозуміло, це повинен бути талановитий майстер, адже йдеться про високохудожню роботу. Це повинен бути коваль-художник.

“Слава Богу, в нас на Миргородщині є така людина! Коваль із Трудолюб — людина порядна і в житті, і в сім’ї, і душа в нього добра, — говорить отець Андрій. — Тому й звернувся до нього”. Петро був надзвичайно зворушений пропозицією: “Усе життя мріяв про це. От якби, думаю, церквадесь будувалася, щоб зробити щось для неї з металу! А тут — хрест викувати!”

Спостерігати, як працює коваль, — справжня насолода. Залізо так розтікається, що стає схоже на вогняний меч. Я згадав американські бойовики, де голлівудські “шварцнегери” і “чакноріси” розмахують пластиковими мечами. За допомогою нескладної комп’ютерної графіки їх видають за вогняні. Дуже ефектно. Але це тільки красивий оптичний обман для дорослих, що не вийшли з дитячого віку. А ось у руках коваля меч — справжній, і справді вогняний. Меч виготовляється так, як його виготовляли в середні вікидесь під Парижем для воєнничих воїнів-галлів.

● **Анатолій НЕДАВНІЙ**
Фото автора

Для жерстяників Михайла Вовка та Михайла Павленка на будівництві дерев’яної церкви теж знайдеться робота. Але тільки після гонтарів

про сучасні покрівельні матеріали. Гонтарі сміються: “Той, хто покрив дах металочерепицею, живе не в домі, а в цинковій труні”.

Я не раз помічав: майстри, які довго працюють із деревом, говорять про нього з особливою любов’ю і ніжністю в душі, звертаються як до живого. Теслі, столяри, різьбярі — всі ці лю-

Роботи Петра Федоряки прикрашають Миргород

Троїцький собор у Новомосковську на Катеринославщині (Дніпропетровщині). Фото 1886 року. За два роки до того, як собор розібрали і побудували заново. Фактично це останнє фото унікального шедевра народної монументальної архітектури. Ця велична споруда збудована без жодного цвяха! Сучасник Г. Надхін так описує враження від храму: “Достоїнство його — в неперевершеній вишуканості загальних обрисів... Треба поглянути на церкву вдень, коли їдеш харківською дорогою з Конрада, звідки вперше відкривається самарська долина. Здалеку це щось вражає. Треба подивитися на неї ясного літнього вечора з берега Самари, коли неможливо розгледіти, з якого матеріалу вона збудована: тоді постане на горі в рожевому відблиску зорі, що згасає, величний монументальний силует її, котрий посперечається красою малюнка з багатьма шедеврами”.

ТЕСЛІ

До цього часу в народній дерев'яній архітектурі, в храмах, що якимось дивом уціліли подекуди на Лівобережній Україні, вражають чітко визначені пропорції, гармонія в найдрібніших деталях. Церкви Лівобережної України — безфасадні. Тобто, з будь-якого боку зовнішній вигляд будівлі рівноцінний, завершений. Основна вимога до майстра — “будувати церкву в справжню пропорцію”. Вражає те, що майстри не мали ніяких проектів. Розпочинаючи будівництво, майстер мав в уяві загальний архітектурний образ пам'ятки. У процесі роботи в попередній задум вносилися певні зміни, доповнення, залежно від географії, різних матеріально-технічних та архітектурно-мистецьких вимог. Сьогодні цим займаються величезні архітектурно-проектні інститути, управління капітального будівництва, Держбуди. Над одним проектом працюють сотні людей! І — не завжди вдало.

Майстер завершував будівлю, витримавши її в пропорціях. Творіння народних умільців чарують гармонійною стрункістю цілого, вражають багатством ритмічних сполучень і компонентів. Серед цих храмів було багато збудованих без жодного цвяха. Але хто про це знає?

Росіяни пишались храмом, збудованим без жодного цвяха на острові Кіжі. Володіли цією майстерністю й українські зодчі, однак особливо не афішували свого вміння. Візьмімо один із таких храмів у Новомосковську на Дніпропетровщині. Чому саме його? Хоча б тому, що саме цей — Троїцький — собор став прототипом собору в однойменному романі Олеса Гончара. Письменник Іван Цюпа згадував слова самого Олеса Гончара: “Я мав на увазі конкрет-

ний собор. Той, який стоїть покинутим у моїй рідній Козельщині, і той, який руйнується в Новомосковську...”

Троїцький собор, за різними даними, заклали 1773—1775 року завдяки зусиллям кошового Запорозької Січі Калнишевського. Храм збудовано тільки з дерева — з соснових і дубових брусів. Дубові підвалини, різьблений дубовий іконостас. Від початку і до кінця основним інструментом будівничим слугували сокира та пила.

Сьогодні знаємо навіть прізвище майстра, який керував роботами теслярів. У січні 1779 року так званий “Атестат” було видано майстру Якимі Погрібнякові. За сто років по тому храм потребував значного ремонту. Спочатку церкву хотіли взагалі зруйнувати і збудувати на її місці нову, муровану. І головна причина була не в тому,

ЛЮДИ НЕЗВИЧАЙНИХ ПРОФЕСІЙ

Незабаром на Полтавщині постане храм, збудований без жодного цвяха

що церква потребувала ремонту. У той час Синод оголосив справжню війну дерев'яній монументальній народній архітектурі.

Духовна й цивільна влада на Лівобережжі насаджувала класичний стиль, писав Таранушенко, який усе життя присвятив вивченню української дерев'яної монументальної архітектури. Категорично заборонялося навіть звертатися з проханням про дозвіл будувати нову дерев'яну церкву у традиційному народному стилі. Місцева влада в адміністративному порядку примушувала будувати церкви тільки за проектами урядових архітекторів у стилі класицизму. Незважаючи на це, на Лівобережжі мало не до кінця 40-х років XIX ст. уперто продовжували будувати дерев'яні церкви. Правда, робилося це в глухих закутках.

НАКАЗ ГЕНЕРАЛ-ПОЛКОВНИКА ГОШКА

Одного разу Анатолій Олександрович Гошко, генерал-полковник українського козацтва, у черговий раз відвідав рідні Черевки на Полтавщині. Привід був гірким — померла мама. Тут Анатолій Гошко познайомився з отцем Андрієм, священником із Миргорода. Як це часто буває, мова зайшла про те, що село Черевки на очах помирає, про те, що місцева молодь збирається не в Будинку культури, не біля церкви, якої в селі немає, а там, де продають самогон, і в місцевому пивному барі. Якби в селі була церква, хоч якусь частину тих хлопців, можливо, можна було б урятувати.

Поговорили, скрушно зітхаючи, і роз'їхалися — кожний у своїх справах. А через рік отець Андрій знову почув голос Анатолія Гошка, котрий телефонував із Києва і пропонував негайно зустрітися. Анатолій Гошко вирішив віддати усе, що в нього було, на будівництво церкви у рідному селі. Мабуть, міцно засіла в душі цієї людини давня розмова.

Особливо вразило отця Андрія те, що Гошко хотів будувати

дерев'яну церкву! Коли підраховали витрати на будівництво, виявилось, що церква з дерева обійдеться втричі дорожче, ніж з інших будівельних матеріалів, наприклад із цегли. Чому саме дерев'яну? Генерала Гошка вразила краса дерев'яних храмів у Західних областях. Нічого, сказав, навіть чути не хочу, церква буде тільки дерев'яною! І обов'язково зі смереки. В одному закарпатському селі отець Андрій і Анатолій Гошко набачили зруб майбутньої церкви. Поторгувалися і повезли храм на Полтавщину, в село Черевки Миргородського району.

Дерев'яна церква у селі Сари Гадяцького району Полтавської області

ПРИЇХАЛА ПОТЯГОМ ЦЕРКВА...

Увесь храм помістився в одному товарному вагоні. На Полтавщині її збирають майстри із Закарпаття. На Лівобережжі таких фахівців давно немає.

Смерекові колоди ідеально підганяються одна до одної, не те що лист паперу не пройде, голки не встромити. Для того, щоб колоди надовше зберегти, захистити від снігу, дощів, жучків, які полюбують псувати дерево, зруб покривають пінотексом, спеціальним лаком для деревини. Закарпатські теслі говорять, що після такої обробки дерево не піддається зов-

економно, їхній кмітливості часто можна позаздрити. Наприклад, гонт, тонкі дерев'яні дощечки, котрі йдуть на покрівлю (на Полтавщині їх іще називають драккою, а на Закарпатті драницею), покривають використаним технічним маслом. Тим маслом, котре механізатори завжди зливали як непотріб. Це відпрацьоване масло, як виявилось, безцінне. Після просочування ним дерево не піддається ні черв'якам, ні атмосферним впливам.

ГОНТАРІ

Гонтарі — перші покрівельники. Це одна з найстародавніших будівельних професій. Гонтом укривали дахи, коли ні покрівельного заліза, ні черепиці, ні шиферу ще не було. Про те, що професія гонтаря була розповсюдженою, свідчить і українське прізвище Гонтар, яке так часто зустрічається.

Для того, щоб обшити купол церкви, що будеється в Черевках, необхідно особливим чином прикріпити п'ять тисяч спеціально нарізаних, заточених у вигляді стрілки дощечок розміром із долоню, розповідає гонтар із Закарпаття Іван Маркош.

Просто “пришпандьорити” дощечку цвяхом не можна — вона розколеться. Як говорять гонтарі, її “наживляють”. Прикріплюють так, щоб вона “дихала”. Від дощу, снігу, сонця дерево буде змінювати форму, навіть розмір. Ось тоді й стане у пригоді зазор між гонтовими дощечками в частку міліметра. Зробити це обов'язково потрібно так, щоб будинку ніякий дощ не був страшним. Для цього гонт кладуть “внакладку”: дощечку на дощечку. Іван говорить, що при цьому виходить подвійний захист, бо

Працює коваль Петро Федоряка. Чим у руках у коваля не вогняний меч?

нішнім впливам щонайбільше п'ятдесят років.

У мешканців Західної України великий досвід будівництва дерев'яних споруд. Як це не парадоксально, західноукраїнські землі, будучи довгий час відірваними від материнської України, перебуваючи у складі то Австро-Угорщини, то Польщі, не зазнали таких непоправних втрат у монументальній архітектурі, яких зазнала Україна Лівобережна. Протягом багатьох віків, та ще й до сьогодні, основним будівельним матеріалом на тому ж Закарпатті слугувало дерево. Будівельники навчилися працювати

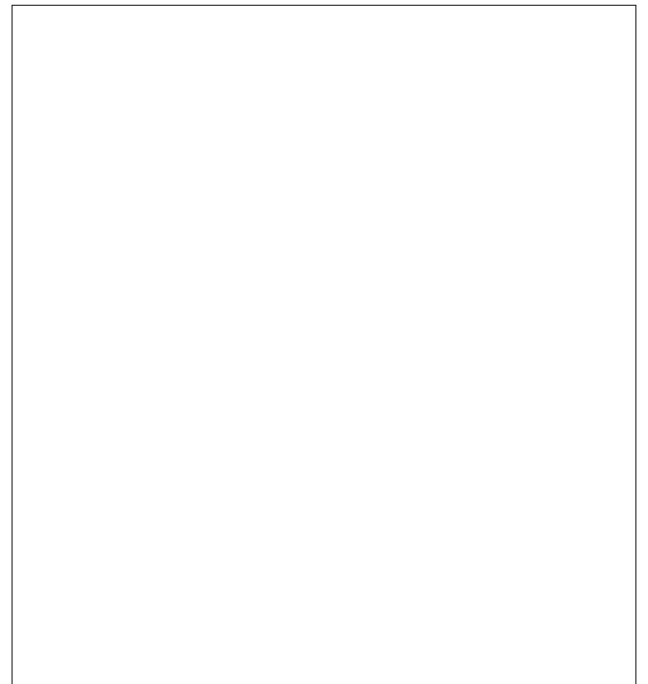
Теслі. На передньому плані сидить Іван Бобониг, стоять (зліва направо) Микола Гужва, отець Андрій, Володимир Макар

Закінчення на с. 12

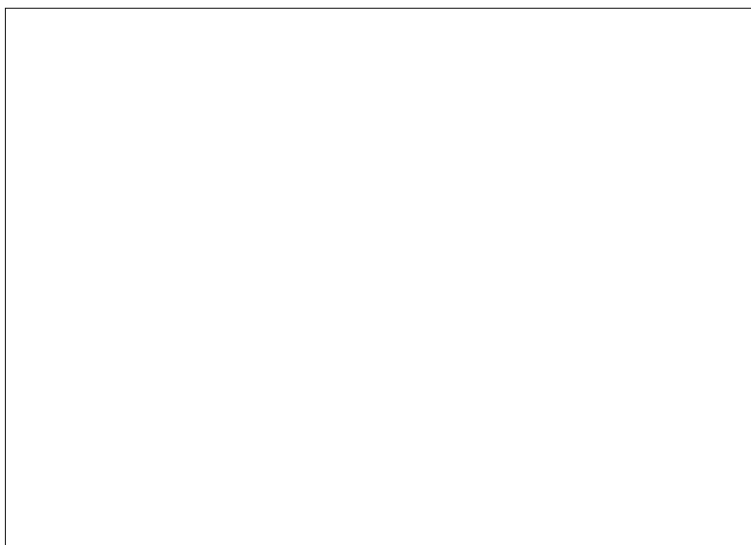
НА ЗДОБУТТЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРЕМІЇ
імені Т. ШЕВЧЕНКА

АНАТОЛІЙ ПОГРІБНИЙ: «ЦЕ ТЕ, ДЛЯ ЧОГО Я

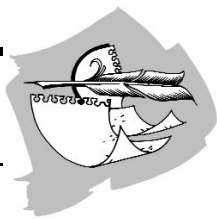

*Я хочу, щоб ми від-
чули пульсування Укра-
їни.*
Анатолій Погрібний

НА ЗДОБУТТЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРЕМІЇ
імені Т. ШЕВЧЕНКА

ГРИГОРІЙ ГУСЕЙНОВ: «У МЕНЕ ДУЖЕ БАГАТО БОРГІВ ПЕРЕД СТЕ-

КОНТУРИ ПЕКІНСЬКОГО “МАНГЕТЕНА”

Найперше, що вражає у столичному місті, — простір, неймовірна широта вулиць і майданів, багаторівневих магістральних розв’язок. А серед цього простору — поодинокі стародавніх будівель із характерними вигинами дахів, іншими рисами національної архітектури, п’яти- та дев’ятиповерхівки 50—70 рр. — немовби титани, стрімко виростають угору скелясті велетні-будинки. Пірамідальні, еліптичні, а частіше напівсферичні — вони окреслюють чіткі, подібні до нью-йоркських, контури пекінського “Мангетена” — політичного і фінансового символу сучасного ділового Китаю.

Оголошена свого часу політика чотирьох модернізацій успішно реалізується. Я не бачив багато політичних лозунгів. Натомість — усеохоплююча мережа першокласних готелів, торгових центрів, супермаркетів, банків, на фронтах яких виблискують логотипи всесвітньо відомих фірм і корпорацій.

Пересічні китайці живуть позитивним майбутнім. Їхня філософія, вигартована століттями невпинних і послідовних кроків до духовної свободи й економічної незалежності, сконцентрована у лаконічному приписові: працьовитість і терпіння. П’ятитонний бронзовий “Сплячий Будда” у знаменитому храмі з однойменною назвою якнайкраще символізує характерні риси ментальності народу — спокій, духовну заглибленість і зацікавлену інтелектуальну гру. Цей природний спокій і надзвичайну доброзичливість я бачив на вулицях міста, спостерігаючи, як обережно і з якою турботою віз на рамі велосипеда свою дружину сивоголового дідуса, із яким радісним настроєм молода мама розписувала на асфальті веселкові ієрогліфи і як потім вона терпляче, лагідно пояснювала своєму малюкові їхнє істинне значення...

Хоча густота населення в Пекіні, особливо в центрі, дуже висока, легкових автомобілів на вулицях тут помітно менше, ніж у Києві. Натомість можна бачити потоки велосипедистів на спеціально відведених доріжках з обох боків вулиць. Додайте до цього доступні за цінами міське метро, послуги таксі, а також розвинуту мережу комфортабельного громадського транспорту — все це кардинально знімає проблему пікового автомобільного навантаження.

А ще китайці вміють приймати гостей, запропонувати цікаву екскурсійну програму. Вміють не тільки торгувати, а й гостинно пригощати. А що вже казати про мистецтво китайської кухні — сотні різноманітних, найдивовижніших страв з особливою естетикою оформлення, національним орнаментом.

Варто окремо сказати про готельний комплекс — Палац Дружби, де розмістилися учасники Конгресу. Уявіть собі: на стогектарній площі низка п’ятизіркових готелів із ресторанами, холами, актовими залами й вітальнями для проведення ділових і святкових зустрічей, кімнатами для відпочинку. Усе це створювало відповідний комфорт, сприятливі умови для проведення пленарних і секційних засідань, “круглих столів”.

ІЗ ВИСОТИ ВЕЛИКОГО МУРУ

Знаменитий китайський філософ Конфуцій колись сказав: “Чоловік, який не побував на Великому Китайському мурі, — не чоловік”. Може, ця метафора звучить надто категорично і, можливо, є інші, не менш вражаючі “чудеса світу”. Але коли насправді стоїш на одній із башт цього велетенського муру з доротно вимощеною дорогою і бачиш, як ця стіна піднімається за обрії гірського хребта — від південного до північного горизонтів, а далі — від сходу до заходу — то шаленієш від захвату, ніби потрапляєш у “четвертий вимір” — твоє ество охоплює стан вічного буття... Тут відчуваєш духовну велич інтелекту, велич творіння рук людських.

Не менше захоплення викликають такі стародавні пам’ятки, як Храм неба — єдиний китайський храм округлої форми, Імператорський Палац, камінне диво так званого “забороненого міста”... Щодо сучасної архітектури міста, то тут доречний епітет “найбільший” — найбільший у світі залізничний вокзал, найбільший в Азії музичний фонтан, найбільша в світі площа Тяньаньмень... І ще десятки унікальних парків у центрі Пекіна.

Окрім усього, мене цікавило ставлення китайців до своїх святих. Безумовно, вражає шанобливе, майже побожне ставлення китайців до своєї давнини, пам’яток культури. Усі вони добре відреставровані, впорядковані. Усюди дбайливо доглянуті дерева, фонтани, “сади каменів”. Впадає також у вічі й висока

Український прапор на Китайському мурі

ТРИ ВИМІРИ КИ-

Не так часто випадає українському науковцю відвідувати країни Далекого Сходу. Мені пощастило: цього літа я побував у Китаї, у місті Пекін, де брав участь у XXII Міжнародному конгресі історії науки. Окрім наукових дискусій, зустрічей зі своїми колегами, прагнув побачити обличчя країни, відчути порухи, ритми нації. Нації, яка останнім часом дивує світ своєю економічною і торговельною експансією, вражаючими технологічними змінами, культурними і спортивними досягненнями. Переді мною справді відкрився дивовижний, загадковий світ китайської цивілізації — такої стародавньої і такої сучасної.

екологічна свідомість китайців. Я не помітив на вулицях жодного папірця. Тут не сміять, не розкидають целофанових пакетів.

Усе це приваблює туристів, науковців та бізнесменів з інших країн. Лише торік країну відвідало майже 11 мільйонів закордонних гостей.

Для нас, учасників наукового форуму, це була не тільки унікальна можливість поглиблення фахових знань, не тільки розширення уявлень про китайську науку, а й насамперед живий дотик до практичних надбань стародавньої і новітньої китайської цивілізації, вік якої сягає понад п’ять тисяч років. Узагалі прагнення до знань, винаходів — національна риса китайського народу. Компас і сейсмограф, порох і реактивний рух, шовк і папір — цей список китайських “цеглин” у будову сучасної цивілізації можна продовжувати.

Ми відвідали Національний музей історії науки і техніки. Він справді унікальний. Уявіть собі: під куполом величезної грандіозної будівлі — дива техніки і технології (від стародавніх ремесел і винаходів — до сучасних електронних і кібернетичних пристроїв). Одна з найдавніших технологій — виготовлення “рисового паперу”. На наших очах із рисового розчину, як і тисячу років тому, піднімали мереживну основу з “рисовою” плівкою, вистеляли у паперові аркуші, а потім сушили. А на підтвердження якості відбивали на них зразки стародавньої гравюри. Бажаючи подарувати аркуші з відбитками. Саме тут, у музеї науки і техніки в рамках Конгресу була розгорнута виставка, присвячена генію фізики XX століття, авторів теорії відносності Альбертові Ейнштейну.

Яскраве враження справляє і стародавня обсерваторія в центрі Пекіна — унікальна пам’ятка архітектури китайського середньовіччя. Старовинні компаси, астролябії, небесні мапи, оригінальні натурфілософські праці стародавніх учених — усе це збереглося до наших днів і викликає подив і шану. Тут справді усвідомлюєш непересічне значення китайської культури для всього світу.

Узяти хоча б китайську ієрогліфічну писемність — феноменальне явище серед усіх відомих науці видів письма, оскільки має унікальну позачасову якість. Знання граматики дозволяє сучасним китайцям прочитати текст будь-яким зручним способом незалежно від того, коли він був написаний — кілька сот чи кілька тисяч років тому.

Чимало цікавого і дивовижного можна було побачити на виставці китайського шовку, де нам демонстрували стародавні й новітні технології виготовлення натурального шовку. До речі, понад дві тисячі років тому був короткий період існування так званої “шовкової книги”, коли замість бамбукових дощечок із нанесеними на них ієрогліфічними знаками

стали використовувати тексти, зафіксовані на шовкових згортках. І лише у II столітті до нашої ери у Китаї був винайдений папір, який і досі не втратив значення важливого носія передачі і збереження інформації. У Китаї і донині писемні знаряддя — папір, туш, пензель, плитку для розтирання туші — називають “чотирма дорогістюностями”.

Не менш вражаючим є музей китайських перлів, виставка і фабрика китайської порцеляни, де нам демонстрували різні способи обробки та виготовлення різноманітних прикрас, скульптурних виробів із цих матеріалів.

Нам, історикам науки, важливо було не тільки зрозуміти, як на цій стародавній землі народжувалися знання, як вони розвивалися, знаходили засто-

Біля книжкового супермаркету

сування. Не лише усвідомити, що таке китайська цивілізація, що вона дала світові, яку роль відіграла у новітній історії, врешті, в якому напрямку рухається, а й те, як здійснювався діалог між цивілізаціями, який існує взаємозв’язок між науковими знаннями, освітою і культурою різних регіонів світу.

Ось чому поряд із традиційними проблемами історико-наукових досліджень на засіданнях Конгресу обговорювалися актуальні питання розвитку інтеркультурних комунікацій: як поширювалися знання у просторі між Росією, Японією, країнами ісламського світу і Китаєм, яким був вплив стародавньої науки Китаю на розвиток світової цивілізації, насамперед у культурному діалозі з Грецією, Індією, Латинською Америкою, яким чином здійснювався зв’язок між китайською наукою і західноєвропейською? Особлива увага була акцентована й на тому, як сучасні глобалізаційні процеси впливають на діалог цивілізацій, інтелектуальний і духовний взаємообмін.

“ШОВКОВИЙ ШЛЯХ” УКРАЇНЦІВ

Така вже наша людська вдача — у яких би куточках світу ми не побували, завжди шукаємо присутність своїх співвітчизників, представників своєї нації. Цілком природним був і мій інтерес до українців у Китаї, до традиційних стосунків між нашими народами.

А історія цих стосунків надзвичайно цікава. Існує навіть версія, що траскторія “шовкового шляху” з Китаю та Індії до Західної Європи у II столітті до нашої ери ймовірно пролягала через Сарматію (нинішня територія України).

Історія ж новітніх українсько-китайських стосунків сягає понад сторічної давності, коли наші співвітчизники в пошуках кращої долі переселялися на Далекий Схід. Там вони започаткували свої етнічні поселення у так званому Зеленому Клині, чимало з них мігрувало на китайську територію. Їхня кількість значно зросла з початком будівництва залізниці в Маньчжурії (1897 р.), де було зайнято тисячі українців. Вони жили переважно в Харбіні, а також у Мукдені, Ляо-Янгу, в Шанхаї, створювали там свої культурні осередки, видавали пресу. Першою газетою був тижневик “Засів”.

У 1907 році було засновано великий український клуб у Харбіні. Під час революції і визвольних змагань 1917—1919 рр. на півночі Китаю виникла низка громадсько-політичних об’єднань українців. Восени 1918 року в Харбіні почало діяти консульство Української народної республіки, відкрилася українська гімназія, православна церква, був збудований Український національний дім. Політичним центром і координатором життя українців стала так звана Українська Далекосхідна Рада.

Після громадянської війни тисячі політичних емігрантів українського походження прибули до Китаю. У 20—40-і роки минулого сторіччя вони розгорнули активну громадську і культурно-просвітницьку діяльність, підтримуючи тісні контакти із Західною Україною і Зеленим Клином. Тут були започатковані осередки товариств “Січ”, “Просвіта”. Окрім Маньчжурії вони поширювали свою діяльність і в інші міста Китаю, де мешкали українці. Організація українських видань, бібліотек, театральних вистав, співочих гуртів — усе це сприяло збереженню національної свідомості, культурної ідентичності українців. Досить сказати, що тут виходили часописи “Листи з Далекого Сходу”, “На Далекому Сході”, “Маньчжурський вісник”, працювали українські радіостанції у Харбіні й Шанхаї.

У 50—80-х рр. минулого сторіччя особливого розвитку набуло економічне й технічне співробітництво між Радянською Україною і Китайською Народною Республікою. Тисячі китайських учених і спеціалістів навчалися і стажувалися у наших інститутах і підприємствах. Це сприяло індустріалізації Китаю, несенню його інтелектуального потенціалу.

Започатковані ще за радянських часів науково-технічні, економічні й освітньо-культурні стосунки між Україною і Китаєм знайшли своє природне продовження і свій подальший розвиток і на сучасному етапі. Лише торговельний оборот між нашими країнами сягає 2,5 мільярда американських доларів на рік. У перелік товарообміну не тільки метал, мінеральна сировина, а й вироби машинобудування, текстильної промисловості. Дієві зв’язки український промисловий бізнес підтримує з такими фінансовими і промисловими центрами, як Пекін, Шанхай, Чунцінь та ін. Особливо великий обсяг промислового експорту реалізують підприємства “Мотор-Січ”, Запорізький трансформаторний завод. Успішно розвивається міжрегіональне співробітництво: існує 36 пар партнерів на рівні області—провінція і місто—місто.

В останні десятиріччя значно посилюлося науково-технічне співробітництво між нашими країнами. Так, українські вчені сприяли створенню технопарків, зокрема у Харбіні. Один із таких технопарків було створено чотири роки тому за участю спеціалістів Інституту електрозварювання імені Є. О. Патона Національної Академії наук України.

Очевидні результати співпраці у сфері освіти, насамперед на рівні співробітництва між ВНЗ. Нині в Україні навчається десять тисяч студентів і десятки аспірантів із Китаю. Водночас 26 українських студентів проходять фахову підготовку в китайських університетах. Чотири роки тому в Пекінському університеті іноземних мов була створена кафедра української мови. Сьогодні 32 китайські студенти тут спеціалізуються в різних напрямках україністики.

А це вселяє оптимізм і надію, що “шовковий шлях” українців, інтелектуальні й культурні комунікації між нашими народами мають добру перспективу.

● **Олександр КОЛОВЕЦЬ**, доктор історичних наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ВІД ТОВАРИСТВА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ – ДО УКРАЇНСЬКОЇ

ПРЕС-КОНФЕРЕНЦІЯ

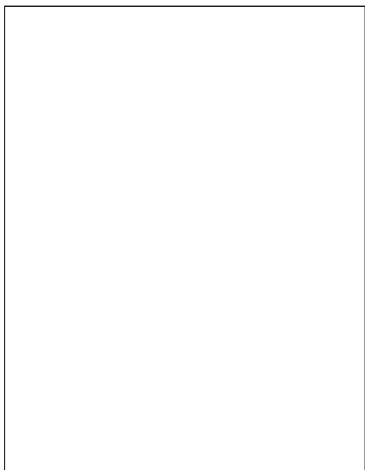

Олександр Пономарів, Юрій Гнаткевич, Павло Мовчан,
Анатолій Мокренко й Анатолій Погрібний

•

ЮВІЛЕЙ

У Будинку літераторів із нагоди 50-річчя відбувся ювілейний творчий вечір відомого українського письменника, науковця-фольклориста, журналіста і видавця Миколи ДМИТРЕНКА. Ювіляра прийшли привітати колеги-письменники, художники, видавці, земляки-подоляни.

Микола Дмитренко
презентує свої нові книги

•

ВИСТАВКА

Заходиш у музейну залу — й захоплює аристократизм минулих століть. Вишукані тарелі, вази, глечики, тендітні чашечки, що ніби зберігають тепло чийось вуст... Життя як мистецтво. Важко повірити, що ще зовсім недавно ця краса була просто купою уламків — як і пам'ять про ті часи, понівечена радянською революцією й світовою війною...

“Повернені із забуття” — таку назву має виставка, відкрита нещодавно в Музеї українського народного й декоративного мистецтва. Це спільний проект музею й Посольства Федеративної Республіки Німеччина з реставрації музейних цінностей, понівечених під час Другої світової війни.

Сьогодні колекція творів кераміки, порцеляни й фаянсу музею нараховує близько 20000 пам'яток. Закладена ще наприкінці XIX століття, збірка формувалася стараннями подвижників-ентузіастів під керівництвом першого директора музею академіка Миколи Біляшівського й видатного етнографа Дмитра Щербаківського, який із 1910 року очолює історичний та етнографічний відділи. Безцінні експонати жертвували й відомі меценати — Богдан і Варвара Ханенки, Олександр Терещенко, Олексій Бобринський, — і прості кияни. Збірка представляє всі регіони України й найвизначніші осередки народного гончарного промислу. Музей володіє унікальною колекцією виробів Корецького, Баранівського, Городницького фарфорових заводів, Києво-Межигірської фаянсової фабрики, Товариства М. С. Кузнецова в Будах...

Під час Другої світової війни частина збірки в складі інших музейних колекцій Києва була виве-

Фото Івана Пилипенка

ПЕРЕДЧУТТЯ ВЕСНИ

Фото Івана Пилипенка

зена до Німеччини. Культурні цінності повернулися на Батьківщину аж у 1947—1948 роках — побиті, вкриті пилом і брудом... 1995 року музейники спільно з Центром реставрації й експертизи Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника розпочали копітку роботу з ідентифі-

кації уламків, очищення й реставрації музейних цінностей...

А 2005 року до благородної справи долучилося Посольство Федеративної Республіки Німеччина. У вересні-грудні досвідчені фахівці-реставратори Києва зібрали з численних уламків і відновили 25 виробів кераміки, 7 — порцеля-

ни та фаянсу. Відроджені пам'ятки — частка музейної колекції: вони органічно входять до її складу й суттєво доповнюють колекцію кераміки Київщини, Поділля, Полтавщини, Чернігівщини та збірку виробів фарфорових і фаянсових підприємств України. Деякі твори не мають аналогів у збірці музею, вони значно розширюють уявлення про багатство кольорової гами й сюжетних зображень творів, про різноманітність асортименту й форм виробів.

Серед них — тендітна ваза для фруктів, виготовлена в 1840—50-х роках на Києво-Межигірській фаянсовій фабриці; унікальна колекція кахлів із села Сунки (тепер Смілянський район Черкаської області), відома лише за фотографіями; фігурна посудина кінця XIX століття роботи невідомого подільського майстра у вигляді чоловіка, який тримає перед собою глечик, рідкісна тому, що майже не збереглося пам'яток фігурного посуду Поділля...

Поряд із відреставрованими в експозиції можна побачити й твори сучасних майстрів: Ярослава Мотики, Галини Севрук, Андрія Бокотея, Ольги Безпалків та багатьох інших. Вони мовби відтворюють давні пам'ятки...

Що ж, не дарма відкриття виставки відбулося під завісу зими. Вона нагадує представлену туттаки скульптурну композицію Н. Ісупової “Передчуття весни”: із шматка мармуру поступово проявляється жіноча постать як утілення невідворотності життя... Хочеться вірити, що свого повернення із забуття діждуться й ті понад 1000 пам'яток народного гончарства й 100 виробів порцеляни й фаянсу, які ще чекають на свою чергу...

● **Марія КОСОВСЬКА**

МУЗИКА

ОЛЕКСАНДР ІГНАТУША «БІЛИЙ ВОВК», 2005

Співаючі актори — явище звичне, знайоме. Їхні пісні завжди розглядають у контексті чогось: драматичної вистави, фільму, мюзиклу або й рекламного ролика... Пісенний альбом актора й режисера Олександра Ігнатуші під назвою “Білий вовк” — це явище зовсім іншого порядку. Кожна з його пісень — це яскрава картинка з життя, часом — живопис, часом — графічна замальовка. Його пісні прості, але не простацькі, бо освячені прекрасною поезією Ірини Жиленко, Івана Драча, Бориса Олійника, Леоніда Кисельова. Найбільше тут віршів Ірини Жиленко. З її поетичних образів Ігнатуша випліває свої твори — надзвичайно зворушливі, делікатні, без жодної банальщини чи солодкавості. Поміж пісень також поезії, прочитані Олександром. Його м'який баритональний тембр магнетизує. Пісні “Сьоме небо”, “Гном”, “Індіанка”, “Ліліан”, “Білий вовк” — маленькі шедеври співаної поезії, чудово аранжовані Андрієм Шустем, зіграні Григорієм Лук'яненком (Рутенія), Григорієм Махном (Друге дихання), Олександром Єгоровим (Небесна копалина). Альбом записував на власній студії один із кращих звукорежисерів Володимир Лещенко. Деякі вокальні партії в альбомі “Білий вовк” виконали близькі друзі й колеги Олександра Ігнатуші: Ольга і Наталя Сумські, Валерій Вітер.

Якби актор і режисер не мав за плечима кілька десятків зіграних ролей і знятих фільмів, а також редакторської і викладацької роботи й тривалого стажування в США (у Бродвейському театрі “Ла-мама”), цей альбом не був би таким переконливим. Цікаво, що “Білий вовк” — це водночас музичний дебют Олександра Ігнатуші і чітко артикульована естетична пропозиція людини, яка працює на стику різних мистецтв. Пропонований ним продукт — це, по суті, ідеальний зразок сучасного українського шансону, що витікає з романсової традиції і не має нічого спільного з російським “блатняком”. Сьогодні в Україні щось подібне культивують небагато артистів: Олександр Смик, Ольга Богомолець, Тризубий Стас, Ігор Жук. І хоча цей жанр опинився у найвіддаленішій від шоу-бізнесу “точці”, у наших шансон'є — своя вдячна публіка. Олександр Ігнатуша: “Що мене спонукало створити цей альбом? Перше — відсутність у нашому ефірі такого музичного продукту. Друге — шире й альтруїстичне бажання перелити свою любов до української поезії тим, хто її ще не вловлював так, як я; третє — юнацька, напівзабута любов до гітари та бардівської пісні й великодушна поблажливість друзів до моїх експериментів на творчій ниві; четверте — тверде й неперушене переконання, що український народ — перший за музичальністю (нехай мені пробачать італійці); п'яте — допомога (не тільки моральна) моїх колег по рекламі: Сергія Уріна та Левка Хофмана; шосте — пристойна режисерська освіта і прагнення її реалізації на тлі відсутності фінансування національного кіновиробника в “допомаранчеві” часи. Чи зміниться щось? Якщо не можеш зняти фільм — зроби хоча б саундтрек до нього. І останнє — а чому б, зрештою, й ні?”

● **Олександр ЄВТУШЕНКО**

Фарбами й пензлем для флористів служать стеблинка соломки, тополиний пух, висушена шкірка банана, лушпиння часнику, цибулі, листя конвалії — усього понад сто найменувань рослин. Для роботи потрібно небагато: ножиці, клей і... натхнення. Вісімдесят відсотків праці флориста займає збір і підготовка рослин. Збір має відбуватися за сухої погоди і — одразу все під прес. Із висушеної шкірки цибулі можна зробити стовбур дерева, човники; з перетинок стручків іван-чаю — золотистий контур людської фігури; листок папороті легко імітує ялинку, а листя конвалії — земну поверхню: луки, яри, пагорби, береги річок. Природна далечінь передається пелюстками руті або лілії садової; хмарки — тополиним пухом, небо — листям кукурудзяних качанів.

Флористика стала хобі п'ятих майстринь, виставка робіт яких відбулася в Київському міському будинку вчених. Художниць об'єднало прагнення створювати щось нове та неповторне. Випадкові знайомства на виставках, на

ТОПОЛИНИЙ ПУХ, ШКІРКА БАНАНА І ДРІБКА НАТХНЕННЯ

Андріївському узвозі привели до плідної дружби, споріднення близьких душ. Кожна з них має свій винятковий талант.

Ірина Блажчук — старший науковий співробітник Інституту фармакології — робить квіткові мініатюри з дрібноцвітних, польових квітів. У кожній її роботі вміло поєднані кольори і лінії у чудові букети.

Уляна і Василь Куцани — дві половинки, художники об'єднання “Палітра природи”. Дружина працює вчителькою української мови, а чоловік — інженером-зв'язківцем. Картини вони творять не з квітів, а з березової кори. Секрети їхнього народження погодилися відкрити нам пані Уляна: “Збираю кору в будь-яку пору року, вибираючи при цьому найкращу. Очищаю її, ділю на шари, тримаю кілька днів під пресом. Придумавши сюжет, розпочинаю роботу. Займаюся цим тільки тоді, коли є натхнення. Флористика мене заспокоює, відволікає від сірих буднів, як і вишивання. Дуже люблю зображувати церкви, дерева, небо. Якщо хочу зробити картину веселішою, то додаю крихти бурштину. Найбільша моя радість — коли роботи подобаються людям”.

Ольга Забалусва — танцівниця Національного цирку України. Тому, напевне все її мистецтво пов'язане з танцем. Ольжині роботи виконані з природного матеріалу: пелюсток квітів, пташиного пір'я, кори дерев і навіть... зі шкірок бананів.

Людмила Петрова — інженер Інституту мікробіології і вірусології — внаслідок трагічних обставин стала інвалідом I групи. Живопис без пензля та фарб став сенсом її життя. Людмила Андріївна на своїх картинах часто зображує птахів; прикута до ліжка — вона мріє злетіти.

Для **Тетяни Бердник** — за фахом журналіста — флористика стала захопленням усього життя. У ній бажання творити жило завжди, але душа прагла чогось дивного, незвичайного. З Тетяниних композицій на нас дивляться чарівні дівча-

та в пишному вбранні з лілії, півонії, півників і троянд, які весело танцюють або просто кокетливо тримають парасольки.

Відвідайте казкову країну природи, де панує богиня рослин — Флора. Тільки тут листя, гілки, квіти, стебла, насіння за допомогою вмілих рук перетворюються на мистецькі образи.

● **Олеся ДЗИРА**

Роботи **Тетяни БЕРДНИК**

Фотографував **Іван ПИЛИПЕНКО**

МАНДРУЙМО, ЗНАЙМО, ЛЮ-

ПРЕМ'ЄРА РУБРИКИ

ЗАКАРПАТТЯ

МУКАЧІВСЬКИЙ ПАЛАНОК

Засновник:
Всеукраїнське
товариство "Просвіта"
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф - редактор
Павло МОВЧАН

Головний
редактор
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА
Ярема ГОЯН
Павло МОВЧАН
Анатолій ПОГРІБНИЙ
Олександр ПОНОМАРІВ
Іван ЮЩУК

Перший заступник
головного редактора,
відділ політики

Володимир ПАВЛІВ
279-49-47

Заступник головного
редактора
Марія ЛИТВИН
279-49-47

Заступник головного
редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
278-63-69

Відділ мови
Олександра ТКАЧ
270-55-57

Відділ літератури
Уляна ГЛІБЧУК
270-55-57

Відділ культури
Валентина ДАВИДЕНКО
270-55-57

Відділ просвітницької роботи
Ольга СКРИПКІНА
279-49-47

Відділ коректури
Тетяна МИХАЙЛЕНКО
Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Олег БЕССЬКИЙ
278-63-69

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail:
slovo_prosvity@ukr.net

http://
slovoprosvity.com.ua/slovo

Індекс газети
"Слово Просвіти" — 30617

Видруковано з готових
фотоформ на комбінаті
"Преса України" у середу.
Зам. № 3301208

Загальний наклад — 24 000

Листування з читачами — тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори.

Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів.

При використанні наших публікацій посилання на "Слово Просвіти" обов'язкове.

Передплатна ціна, враховуючи поштові послуги:
на місяць — 3,29 грн.
на 3 місяці — 9,59 грн.
на 6 місяців — 19,18 грн.

Цей пам'ятник видно, як тільки повертаєш зір до шкільної будівлі. На постаменті — юнак із гордо піднятою головою, проникливим поглядом вдивляється в кожного. Із плеча звисає робоча спецівка, а руки складені на стосику книг, немов після праці в депо знову прийшов на урок. Ні, мимоволі не погоджуюсь із думками, це тепер кожний із нас іде на уроки самого Григора Тютюнника: людяності, доброти, правди, а ще національної гідності та справедливості.

Уже в самому приїзді маленького, ще шестирічного Григора (тоді Григорія) Тютюнника сюди на Луганщину, в селище Щотове, неподалік міста Антрацит, поєдналися людське милосердя і жорстокість тоталітарного державного режиму.

Так би й жив собі маленький хлопчик у рідному селі Шилівка Зінківського району Полтавської області, коли б не сталася трагедія: у ніч із 29 на 30 листопада 1937 року його батька Михайла Васильовича заарештували репресивні органи, а вже 5 грудня (до речі, в день народження сина) особлива трійка УНКВС по Полтавській області ухвалила: “Тютюнника М. В. заключить в исправительно-трудовые лагеря сроком на десять лет, исчисляя срок с 30 ноября 1937 года”.

Пізніше Григорій Тютюнник в автобіографії писав: “Після того, як батька забрали в тюрму в 1937 р., взяв мене до себе батьків брат Филімон Васильович Тютюнник... Сьогодні я

знаю, для чого взяв мене дядько. Він і його дружина, Наталя Іванівна Рябо-вещька, з сусіднього з нами хутора Троянівка, вчили й виховували мене, а кажучи просто, були моїми батьками. Вони обоє працювали в школі. Дядя був бухгалтером, тітка викладала українську мову й літературу. З того часу я запам'ятав “Як упав же

Україна має потужний потенціал талановитих програмістів, але вони працюють на економіку інших країн, у тому числі тоді, коли виконують іноземні замовлення, не залишаючи Батьківщини. До речі, частка експорту в загальних надходженнях до бюджету від культурної діяльності по європейських країнах складає близько 30 %, тоді як у нас узагалі неможливо з'ясувати, що ми маємо від експорту культурної продукції.

У Великобританії доходи творчих індустрій сягають приблизно 112,5 млрд. фунтів стерлінгів на рік. Дух захоплює. А це ще й робочі місця — у творчих індустріях цієї країни зайнято понад 1,3 млн. осіб, а експорт їхньої продукції складає близько 10,3 млрд. фунтів стерлінгів на рік.

Хто сьогодні в Україні може сказати, що ми маємо від комп'ютерних програм і комп'ютерного забезпечення, адже в нас працюють спеціалісти, котрі серед перших у світі в цій царині. Від видавничої справи, музики, кіно, відео, реклами, дизайну, виконавчого мистецтва, образотворчого мистецтва й антикваріату, від комп'ютерних ігор, від моди, врешті-решт? Думаю, ніхто не узагальнить, не назве конкретної цифри.

Микола ЖУЛИНСЬКИЙ

він з коня”, “На майдані”.

Треба сказати, що до початку війни Г. Тютюнник устиг закінчити в Щотовому тільки три класи початкової школи, однак у житті так сталося, що й атестат про середню освіту він теж отримав тут, — 1957 року, як випускник вечірньої школи робітничої молоді.

Сюди буде приїздити тоді, коли навчатиметься в Харківському державному університеті. А ще старший брат Григорій Тютюнник у листі від 30 жовтня 1956 року, в якому вперше згадувалося про роботу над романом “Вир”, писав: “Мені цікаво, Грицику, от що. Візьми ти, будь ласка, та заведи такий блокнот і записуй буквально все, що говоритиме наш славний Филімон Васильович. Особливо те, що стосується хроніки Шилівки. Все, що він скаже. Бо це, брате, золотий пил, самоцвіти народного гумору, на який наше покоління вже не здатне. Тільки роби це так, щоб він не помічав, бо йому буде ніяково і, може, неприємно. З розумом роби, а не в лоб. А тоді оті всі записи мені переправши. Фіксуй окремі влучні, цікаві словечка, на які так багата його мова. Бо задумав я, брате, писати про Шилівку або повість, або романяку

Пам'ятник Г. Тютюннику у с. Щотове на Луганщині

«МУДРИЙ СКАРБНИЧИЙ — ПАМ'ЯТЬ ЛЮД-

цілого. Це поки тобі лише признаюся”.

Літературний музей Григора Тютюнника в Шилівській школі відкрився у грудні 1988 року, пам'ятник на шкільному подвір'ї споруджено через десять літ — у 1998. Його автор — луганський скульптор, лауреат Національної премії України ім. Тараса Шевченка, народний художник України І. М. Чумак.

Уже не раз доводилося говорити, що створення Літературного музею Григора Тютюнника, по суті, започаткувало й паростки національного виховання, адже в школі тепер не тільки повноцінно вивчається українська мова і література, досліджується життєпис письменника, фольклор краю, а найголовніше — вже четвертий рік як школа розпочала перехід на українську мову навчання. Отож не такий уже й денационалізований Донбас, як когось здається.

Студент Харківського університету Григорій Тютюнник з двоюрідною сестрою Вірою

А ще тут шороку проходять літературно-мистецькі Тютюнниківські читання, у яких беруть участь письменники Луганщини.

Із часу створення Літературним музеєм постійно опікується його завідувачка — двоюрідна сестра письменника, вчителька із сорокарічним стажем Віра Филімонівна Кулачкіна. Серед експонатів і фондів музею спогади сучасників, численні фотознімки, книги, а також найдорожче — листи Григора Тютюнника.

Для видатного українського письменни-

ка Григора Тютюнника луганська земля, куди потрапив 1937 року шестирічним, назавжди стала рідною.

Навчаючись на російському відділенні філологічного факультету Харківського державного університету, свої перші літературні твори він написав російською мовою, однак рідна мова жила в його свідомості, художньому світосприйнятті й треба було, щоб стався своєрідний емоційний поштовх повернення до найсокровеннішого.

Про це Григорій Тютюнник уперше написав 3 березня 1963 року своєму товаришеві Петрові Колєнському в листі із міста Артемівськ Перевальського району на Луганщині: “Трошки про себе. 1). Твердо взявся за вивчення рідної мови. Гризу словник Грінченка, перекладаю”.

До речі, цей лист написаний українською мовою на відміну від попередніх, які були адресовані старшому братові — письменникові Григорію Тютюнникові та тому ж Петрові Колєнському, товаришеві по навчанню в Щотівській вечірній школі та Харківському державному університеті.

Рік учителювання запам'ятався найрадіснішою подією в сім'ї Тютюнників: у них народився син, про що й повідомляє щасливий батько своїм родичам у селище Щотове: “Дорога тьотю! Вірочка!

Родився у нас син, Михайло Тютюнник. Так що поздоровляю Вас, тьотю, з званням бабусі, а тебе, Вірочка, з короною тітки. Син — козак, вага 3 кг 900 гр. Учора іду в роддом,

Підліток Гриша з двоюрідною сестрою Вірою

а він з гори на лижах пре! Отакий шибеник! Здоров'я Люди хороше і надіюсь, що воно не стане гірше. Люда пише в записках, що всі діти плачуть, а Мишко поїсть — і набік, спить. Козацької владі.

Як Ви, тьотю, доїхали? Чи все було гаразд? Напишіть, щоб я був зовсім спокійний за Вас. Цілую. Гр. Тютюнник”.

Отож цей лист не тільки написаний українською мовою, але й з притаманними автору ширістю, національним гумором, ліризмом і безпосередністю в епістолярному спілкуванні.

Після переїзду до Києва письменник продовжував підтримувати родинні стосунки із тіткою Наталією Іванівною Рябовещькою та двоюрідною сестрою Вірою Филімонівною Кулачкіною, свідченням цього є вітальні листівки. Одна із них датована 30 грудня 1967 р.:

“Дорогі мої щотівці!

Широ вітаю, любі, з Новим роком і зичу усім Вам здоров'я, щастя і приязні сердечної. Ми вже відремонтувалися і трохи згупилися в новій хаті. Лишилося чекати на гостей.

Епістолярні джерела й літературні твори, пов'язані з життям Григора Тютюнника на Луганщині, спонукають до всебічного осмислення його життєпису, глибинного національного характеру творчості.

Кланяємося Вам усі”.

Щотівське депо стало з 1955 року робочим місцем Г. М. Тютюнника, адже він після флотської служби знову повернувся в сім'ю дядька Филімона Васильовича Тютюнника. Цінними для вивчення життєпису письменника є також спогади мешканця шахтарського селища Миколи Іллєча Слободчукова: “Працювали ми разом на токарному верстаті, обточували колісні пари. А познайомилися ще у військкоматі. Григорій мене й токарської справи навчив. Він і вчитель, і робітник був здібний, працьовитий, бо скоро за зміну ми замість двох колісних пар обточували по десять. Веселий був, життєрадісний. До друзів щиро ставився, а от несправедливості терпіти не міг. З тих пір ми друзі на все життя”.

У сім'ї Слободчуків зберігається як дорогоцінний скарб один із листів друга їхньої молодості:

“Дорогий куме!

Добра моя кумо!

І все золоте сімейство Слободчуків!

Шлю Вам які-такі гостинці й радий буду, якщо дізнаюся, що ви їх одержали та згадали свого вайлуватого кума і товариша.

Хай зима Вам не буде холодною.

Хай картоплі достанеться десь на всю зиму.

Хай не хворіють діти і добре вчаться.

Хай старшому Слободчукову добре маюється, середульшому — любому моєму хрещеникові — буде тепло в хрещено-батьківській сорочці, найменшенька нехай цвіте, як хусточка, кума хай пахне парфумами, а кум прийме сорочку з кумового плеча так, як я колись від нього прийняв.

А у свята, як кум питиме чарку, то й кума хай згадає.

Щиро обіймаю Вас усіх.

Гр. Тютюнник”.

Тепер цей лист читається як своєрідна епістолярна новела, якій притаманне шанобливе ставлення до народних звичаїв, широчина сердечності.

На нашу думку, найбільш близьке до автобіографічності оповідання Григора Тютюнника “Іван Срібний”, яке вперше було надруковане 1975 року в журналі “Вітчизна” під назвою “Коли сховався місяць”. На жаль, у першій публікації редакторською рукою була скорочена кінцівка цього літературного твору, що, без сумніву, привело не тільки до зниження його художнього звучання та порушення композиції, а й нівелювало одну з основних думок: коли ліризм і благородство головного героя вступають у пряму суперечність із чиновницькою пихатістю та зарозумілістю.

У наступних публікаціях Григорій Тютюнник зміг відтворити рукописний варіант.

Щонайперше впадає в око розюча спорідненість портретної характеристики Івана Срібного зі спогадами ровесників Григора Тютюнника про самого письменника: “Він працював у депо лише чотири дні по мобілізації, на тому ж верстаті, що й до служби. Ходив на службу у флотській робі “хебе”, яку зекономив (серед матросів це називалося “засундучити”), та безкозирці, яку знімав у бані в роздягальні і клав у свою шафочку, щоб не замацькати: хай буде пам'ять. Так і працював за верстатом з непокритою головою, підв'язавши білу хвилясту чуприну мотузочком або тонкою дротинкою...”.

Після першої публікації оповідання листом до Григора Тютюнника відгукнувся Олесь Гончар, адже одним із яскравих складників його літературного таланту було витончене художнє чуття, здатність безпомилково оцінювати твори своїх сучасників. Вважаємо за доцільне процитувати лист повністю, тому що в першій публікації є суттєва неточність: замість слова “перекидати” надруковано “переказати”.

“Дорогий Григоре!

Прочитав оце “Коли сховався місяць” і аж день посвітлішав. Давно не зазнавав такої радості від прочитаного... Ось воно те, що треба людям і літературі. Щоб не забувала, якою вона повинна бути.

ДОСЛІДЖЕННЯ

Закінчення.
Початок у ч. 2 за 2006 рік

Після остаточного приходу до влади більшовиків (листопад 1920 р.) над “Просвітою” встановлюються нові порядки. Роботу товариств суворо контролює ревком, а згодом просвітянські осередки підпорядковуються підвідділу позашкільної освіти відповідних територіально-повітових відділів народної освіти під патронатом Політосвіткому (очоловав Кам’янецький політично-освітній комітет поет Іван Дніпровський-Шевченко). Всі осередки проходили перереєстрацію з дозволу Політосвіткому, а до того ж займалися кадровим питанням, і проводили будь-які заходи тільки з дозволу політичного комісара. Скажімо, просвітяни Китайгорода 23 грудня 1920 року просять ревком дати дозвіл на виготовлення печатки і штампу. На заяві 30 грудня заступник голови ревкому накладає резолюцію “дозволити”.

Радянська влада переслідує просвітян, і в 1923 році зовсім припиняє роботу “Просвіти”. Так, Лясковецькому осередку “Просвіти” 16 жовтня 1922 року уповноважений губернського управління держрему робить застереження і додає акт №1596 від 5 вересня 1922 р., який зшити білими нитками, фальшиво, бо ж підписати його відмовився голова сільської ради Головка і діловод Гладенький, як члени комісії. У документі йдеться: “Прошу товариство “Просвіта” дати пояснення, куди поділось 10 віконних рам з приміщення “Просвіти” і чому саме приміщення у непривабливому стані”.

Звичайно, що “власноту” створювали дивні колізії, провокації, а потім ще й вимагали від просвітян пояснення. Все йшло до того, аби закрити осередки на місцях, тому що їхня діяльність не вписувалась у чітко окреслені ідеологічні рамки, заважала інтернаціоналізації, суперечила ленінській національній політиці.

А ще ж існували таємні циркуляри. Так, 18 травня 1922 року на спеціальному засіданні Політбюро ЦК РКП(б) прийнято рішення про збільшення утрічі окладів працівникам ОДПУ. Потім надійшла директива, завізована В. Ленінін про те, що у зв’язку із запровадженням нової економічної політики ОДПУ повинно докласти максимум зусиль для пошуку і реєстрації ворогів радвлади, аби нанести їм нищівного удару. Незабаром,

«ПРОСВІТА» – ФОРПОСТ НАЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Микола Магера, Василь Горбатюк, Віталій Мацько

у лютому 1923 р., до ОДПУ надходить цілком таємний циркуляр, схвалений Ленінін. Документ опублікував у своїй книзі “Золото партії” Ігор Буніч, циркуляр надає ОДПУ дозвіл, кого найближчим часом потрібно знищити. Серед багатьох дореволюційних партій (крім більшовицької) підлягали до розстрілу і репресій члени релігійних організацій і всі націоналісти. Від цього циркуляра кров холодне. Кого ж на штиках привів до влади український народ під час громадянського протистояння (1918—1920) і чому повірив лівим силам, а не підтримував ідеї Української Народної Республіки?

Скоро, дуже скоро потрапили під сокиру сталінських репресій просвітяни, бо вони не знали про те, що їхню долю вирішив у лютому 1923 року Ленін, схваливши драконівський документ і цим розв’язав руки працівникам ОДПУ. Уже 1929 р. були заарештовані Юхим Січинський, Григорій Голоскевич, Володимир Герасименко, Юхим Філь, Йосип Оксіюк, Іван Любарський, Володимир Гериневич, Антон Шумлянський, Федір

Шумлянський, Василь Храневич, Євген Кондрацький, Йосип Кобилянський, Кость Туркало, Михайло Кривинюк та інші.

У наш час товариство “Просвіта” на Хмельниччині масового характеру не набуло. Причина цього — безгрошів’я, відсутність приміщення, де б регулярно могли збиратися просвітяни, та людський чинник. За часів правління Леоніда Кучми ставлення влади і до розвитку української мови, культури, і до діяльності товариства “Просвіта” охоллоло. На місцях це відчували одразу.

Пригадую, як у 1999 році виступав перед вчителями-мовниками м. Старокостянтинова, запропонував їм вступити до “Просвіти”. Яке ж було моє здивування, коли із 20 осіб тільки одна-єдина вчителька-пенсіонерка подала заяву. Спрацювала, очевидно, пересторога.

Прикро й за те, що у Кам’янець-Подільському районі за час незалежності не знайшлося жодного ентузіаста, щоб відродити “Просвіту” і зареєструвати районний осередок. Вдумаймося у цифру: станом на 17 грудня 1920 року тільки у Кам’янецькому

Письменники-просвітяни Хмельницької області біля пам’ятника Т. Г. Шевченку в Каневі 6 вересня 2005 року

повіті діяло 34 первинні просвітянські осередки. Найактивніші з них — у селах Китайгород, Жванець, Оринин, три осередки у місті Кам’янці-Подільському, в Калині, Смотричі, Боршиківці. Що ж тепер сталося із кам’янчанами? Чому не переймають досвід попередників, своїх батьків? Очевидно, вогник згас під впливом марксистсько-ленінської ідеології, під нашаруванням ідей минулого і під впливом соціальних негараздів сучасності.

Тим не менш сьогодні активно діють просвітяни Дунаєвського району (голова осередку Валентина Байталюк), Чемеровецького району (Світлана Павлишина), м. Шепетівки (Галина Островська), Старосинявського (Любов Сердуніч), Полонського (Роман Пелих), Летичівського (Емілія Кондратишина), Вінковецького (Світлана Саврій), Деражнянського (Ольга Ковпак), Ізяславського району (Василь Кравчук), села Пасічна Старосинявського району, де працюють учителі-ентузіаста Ігор та Тетяна Русин. Активними є члени Хмельницького міського Товариства української мови імені Т. Шевченка “Просвіта” (голова товариства З. Діденко).

Налагоджено двосторонній зв’язок з українцями діаспори. Так, у середині 90-х років велику кількість книг у дарунок одержано від Товариства української мови імені Т. Шевченка, що діє у м. Чикаго (голова товариства Віра Боднарчук). Тоді ми подарували літературу юнацькій обласній бібліотеці, обласній науковій універсальній бібліотеці, передали в дарунок бібліотеці Хмельницького економічного технікуму, Хмельницькій школі-інтернату №2. Просвітянські заходи підтримували наші земляки з-за кордону. До почесної Книги слави обласного товариства “Просвіта” вписані імена: професор Віра Боднарчук (голова ТУМ Чикаго), Ярослав Січинський (батько, мати, дід якого були активними просвітянами на Поділлі), його рідна сестра Оксана Шандор-Січинська (1921 р. н.), Ольга і Петро Матула, Теодор Костюк, Олександр Воронин (Варава). Патріоти землі української підтримували тісний контакт із управою обласної “Просвіти”, допомагали долати труднощі й досягати успіхів.

● **Віталій МАЦЬКО**, кандидат філологічних наук, доцент, м. Хмельницький

СЛІДАМИ НАШИХ ВИСТУПІВ

Прочитав у числі 40 “СП” за 2005 р., що існує думка, ніби галичанам легко було зберегти рідну мову в українських умовах. І пригадав розмови з мешканцями села Михайлівка Нововоронцовського району Херсонської області (там я вчителював), де поряд із корінними михайлівцями проживали переселенці з села Журавини колишньої Дрогобицької області, перевезені сюди за вказівкою Сталіна.

Мешканці Михайлівки приходили до мене погомоніти. Колишні галичани розповідали, як після українсько-польської війни 1918—1920 рр. почався наступ на все українське. Але, незважаючи на заборони, вони відновили роботу “Просвіти”, товариства “Сокіл”, “Сільського господаря”. Мої співрозмовники показували світлинки, на яких вони в мазепинках, виблискував тризуб, майорів жовто-блакитний прапор. Це були члени товариства “Сокіл”.

Польські органи влади довго не відкривали в селі школи, а коли відкрили, то вона стала школою з польською мовою навчання. До таких шкіл учителям-українцям дорога була закрита, тож навчання й виховання в них було польське. Тому просвітяни села почали організовувати приватну школу, яка працювала по чергово у сільських хатах. Першим учителем був Пізняк. Він також очолював місцеву “Просвіту”. Закипіла робота зі створення хати-читальні, щовечора проводилася просвітницька робота. Можна тільки дивуватися, як у тих умовах, особливо в 30-ті роки, навіть віддалені від Львова села регулярно забезпечувалися безкоштовною літературою, а центральна бібліотека “Просвіти” 1934 року була укомплектована 17-ма тисячами томів різноманітних книг (не враховуючи періодику).

На території Західної України в різний період виходило від 35 до 45 українських газет і журналів. Найстарішу газету “Діло” та наймолодшу “Напередодні” читали і в Журавині. Активними просвітянами цього часу були Юрій Морквян, Федір Іванчик, Дмитро Кузьо, Іван і Юрій Кузі, Федір Басараб, Іван Завдан, Марія Кузьо (за чоловіком — Біжик), Юрій Біжик, Марія Басараб і багато інших. Вони готували концерти, вистави. На кож-

З УКРАЇНСЬКОГО ШЛЯХУ НЕ ЗВЕРНУЛИ

ну п’єсу чи концерт вимагався дозвіл польського староства, що було аж у м. Ліську (теперішня Польща), але активістам вививати цей дозвіл якось удавалося. Відзначали всі релігійні свята. Перед Різдом готували сценарії з колядками, які протягом 7—19 січня виконували три групи колядників. Наколядовані гроші йшли на Українську Греко-Католицьку Церкву й на “Рідну школу”. Урочистими були проведення національних свят — 22, 29 січня, 1 листопада та інших. Тому молодь пам’ятала і про героїв Крут, і День Соборності, і День проголошення Незалежності УНР.

Запам’яталося селянам і святкування 950-річчя хрещення України-Руси. Святкування було заплановане на 19 серпня — у день храмового свята в селі Журавині. Сюди на урочистості повинні були з’їхатися люди з усієї округи. Та польські постерунки (поліцейські дільниці) заборонили приїзд. Люди спочатку добиралися обхідними стежками, але коли всі дороги, що вели до села, були щільно забиті возами й пішими, жандармерія не змогла зупинити тисячні натовпи. Вона напала на тих, хто держав у руках жовто-блакитні прапори. Рвали прапори, ламали деревка. Але люди вдалися до хитрощів: вони всі прапори заховали на возах, а коли вийшли на майдан, підняли їх. Священники відправили літургію, виголосили проповіді, освятили хрест. Молитву за Україну, Гімн України співав багатотисячний майдан, незважаючи на заборону. Народні гуляння тривали цілий день. Польське керівництво цього так не залишило і багатьох організаторів притягли до відповідальності.

...Другою вчителькою приватної школи в Журавині стала Марія Дем’яновська, яку діти любили за її патріотизм. А тим часом в офіційній польській школі насаджувалася польський шовіністичний дух. Колишні учні пам’ятають, як учитель запропонував їм завести нові зошити з української мови. Підписати зошити звелів польською. Учні поклали ручки й підписувати зошити відмовилися.

Не обійшло село Журавині і “Общество ім. Качковського”. Мешканцям насаджували суржик із російських, церковно-слов’янських і західно-

українських слів. Але під московське зомбування потрапили 3 чи 4 особи, та й ті вірили їхній пропаганді до т. зв. “золотого вересня” (до “визволення” 1939 року), коли пересвідчилися, хто такі насправді “руські братя”.

Учителя Пізняка на посту голови “Просвіти” замінив активний її член Дмитро Коваль. Він був не тільки майстром на всі руки, а й здібним організатором, умілим керівником хору, драматичних гуртків. Під його керівництвом робота ще більше поживалася. Та почалися масові арешти. Найнебезпечніших для влади відправляли в страшний концтабір — Березу Картузьку. Та арештантами зламати українців нелегко. У тридцятих роках ми вже мали своїх представників у польському сеймі. Їх називали не депутатами, а послами. Ставилися категоричні вимоги (і в першу чергу “Просвітою”) надати українцям право навчати дітей українською мовою. Готувалися масові петиції з цією вимогою. Для їхньої підготовки до містечка Лютовиська приїхав навіть посол (прізвища співрозмовники не пригадали).

Учасники цих подій пригадують, що посол мав право проводити зібрання за зачиненими дверима, куди жандармам заходити не дозволялося. Та на одне з таких зібрань жандарм прийшов. Зібрання почалося з виконання Гімну “Ще не вмерла Україна”. Усі встали, крім жандарма. Посол зупинив виконання Гімну й крикнув: “Прошу встати! В іншому разі ви будете волею присутніх викинуті за двері зали”. Жандарм змушений був підвестися.

За свої національні права, за рідну мову західним українцям доводилося весь час боротися. Вони йшли на жертви, але не відступали. Став жертвою польської жандармерії і Дмитро Коваль. У кінці 30-х за ним зачинилася брама Берези Картузької.

Просвітяни не замикалися в рамках Західної України. Вони протестували проти репресій, голодомору в Радянській Україні. Щоб привернути увагу світової громадськості до організованого Московою голодомору, член організації українських націоналістів 19-річний студент Микола Лемик 1938 року вбив московського

консула у Львові, добровільно здався поліції, щоб на суді розкрити правду про геноцид українського народу. Його підтримали просвітяни села Журавин. А як тільки розгорнулася боротьба за незалежність Карпатської України на Закарпатті, тисячі хлопців із Прикарпаття поспішили на допомогу закарпатським братам. Пішли молоді журавинці разом із січовиками Закарпаття захищати волю, синьо-жовтий прапор, герб, тризуб і Гімн “Ще не вмерла Україна”. Та угорські фашисти 1939 року потопили в крові героїзм народу. Загинув героїчною смертю в цій боротьбі земляк журавинців Іван Завдан. “Визволителі”, які прийшли зі Сходу і в село Журавин, розгромили “Просвіту”. Почалася нова сторінка боротьби, яка принесла ще більше крові й страждань. Та волю до боротьби не зломил. Колишні борці за волю України та їхні нащадки схилили голови перед тими, хто в нерівній боротьбі віддав життя за майбутнє рідного народу. Це той же Дмитро Коваль, якому 1939 року вдалося вирватися з Берези Картузької, але 1943 року він був розстріляний німецькими пострілами. Це Іван Ощипок, член ОУН, який у Магадані відбув десятирічну каторгу та з підірваним здоров’ям помер у Нікополі. Це Юрій Морквян, який не повернувся з радянських концтаборів, це Ілько Басараб, який після 10 років каторжних робіт на Півночі (Воркута) повернувся до переселених земляків своїх, щоб між ними померти. Це Юрій Кузьо, катівний фашистами в Освенцимі (помер у Швеції). Це Федір Паталяк та Іван Потішняк, замучені в цьому ж концтаборі. Це декілька вивезених на сибірські простори сімей, чия доля невідома, це учасники повстанських боїв Йосип Марущак і Дмитро Кузьо, яким після років у тюремних застінках довелося вмирати над Дніпром, це Іван Славич, який загинув під Бродами в боях із більшовицькими полчищами, це Йосип і Лука Довгі, які від більшовицьких куль загинули в лавах повстанців, це вчитель Пізняк. Такий далеко не повний перелік тих, кого готувала “Просвіта” до жорстоких випробувань у боротьбі за національні ідеали. З обраного шляху вони не звернули.

● **Гнат БІЖИК**, член “Просвіти”, м. Нова Каховка Херсонської обл.

ВИСТАВКА

КАЗКОВИЙ СВІТ
ЄВГЕНА

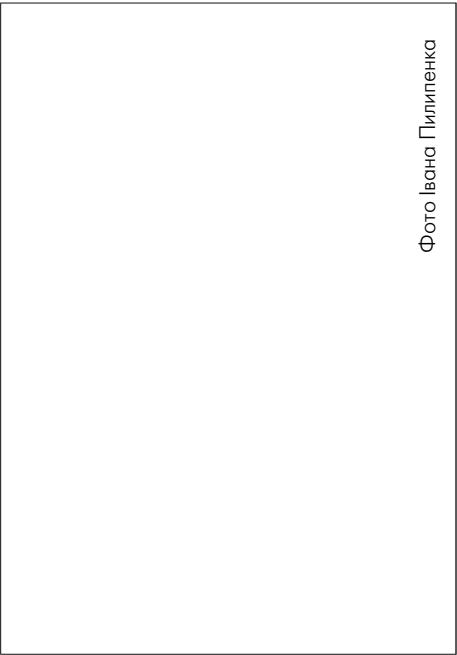

Фото Івана Пилипенка

КОНКРЕТНІ СПРАВИ

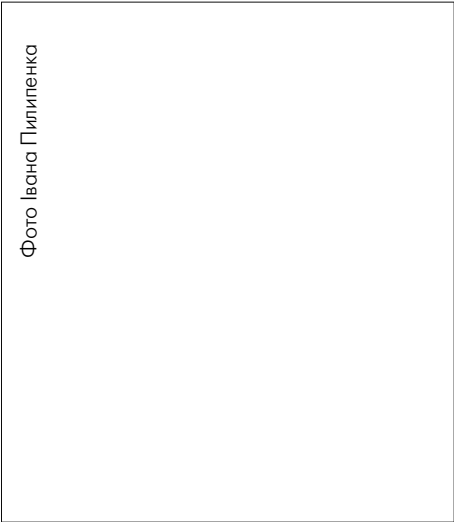
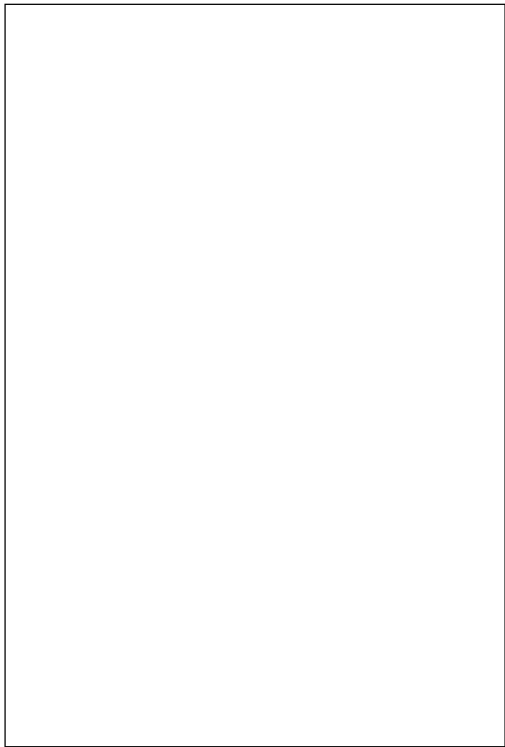

Фото Івана Пилипенка

НОВЕ ВИДАННЯ

У ВІЙСЬКУ ЗА УКРА-

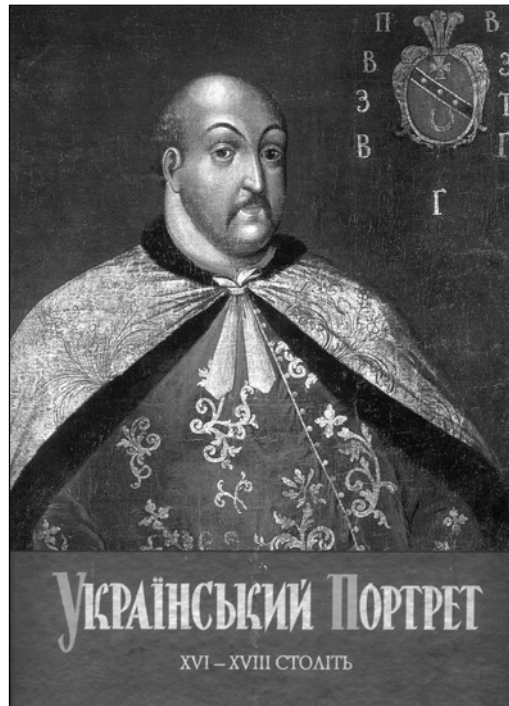

ВІД ТЛІННОГО ДО БЕЗВІЧНОГО...

По-сумнівому, розписи в Соборі святої Софії в Києві є першими у вітчизняному мистецтві відверто змістовними, дифузивними, де в сакральну безвічну сферу проникли мирські сюжети — і серед них портрет сім'ї Ярослава Мудрого... Сюжети оповідні, наративні, що покликають конкретно в часі вписати особистість у позаісторичний контекст, яким була, власне, сама доба Християнства. Візантійський вплив на давню українську культуру — факт незаперечний. Адже, вдивляючись у Києво-Софійські фрески, ми можемо співвіднести образи-символи з образами майже реальними, які були принесені візантійськими майстрами в “поганський” світ зі світу усталеної еллісько-християнської доби. І варто лише звернутися до давніх фресок, барельєфів чи ваз, аби переконатися, що євангелічні чи біблійні сюжети й мозаїчні портрети позначені не абстрактно-символічними рисами. Крізь зримі рельєфні образи просвічує незрима глибина, що ще не набула плоскісних вимірів і висоти символу. Нетлінність земної істоти — ось сенс цього жанру...

Духовно-соціальна гармонія тут сусідє з неповторністю кожного сущого, хто досягав певної суспільної ієрархії і вже тим самим заслуговував на особливу увагу бути увічненим, бути вписаним, а не втраченим, як це робилося в пізніші часи, в єдиний позачасовий сюжет, у якому, власне, чин портретописання є актом перемоги вічного понад часовим, добра над злом, актом торжества людини над тваринним світом. І кожен митець, який творив портрет із пам'яті чи з натури, знаючи весь земний шлях свого героя, зобов'язаний був своїм хистом зафіксувати цю перемогу пам'яті над безпам'ятством, вічного над швидкоплинним, особистісного над загальним, що йменувалося миром, спільнотою, людністю... Закцентовані індивідуальні риси кожного, хто відбитий на портреті, були покликані не лише відображати точність, скопійованість, подібність, а й наголошувати на присутності цієї особистості в світі різнолікому, проте не сфокусованому. Цими фокусами часу і, певною мірою, кристаликами позачасового ставали ті, кого сподобилися відтворити майстри пензля. Адже вони — просто майстри, а не можновладці, не сновники, не “значкові товариші”. Кому ми повинні завдячувати нині: майстрам пензля чи тим, кого вони зафіксували на своїх полотнах? Зрозуміла річ, що і тим, і тим. Проте вражаюча диспропорція не на ко-

Філософське осмислення портретів наших пращурів – у передмові Павла Мовчана.

ристь митців, які, власне, і заслуговують на те, аби ми стверджували: мистецтво вічне, імена — безсмертні... Час усе нівелює... Що скажуть нішнім молодим, які виховуються телеканалами та інтернетами, імена Лизогубів, Даниловичів, Дараганів, Сулим, Вишневецьких, Забіл, Родзянок. Майже нічого. Адже ми не маємо власної національної історії... Ніби світ тяжіє до аноніму. Можливо, в цьому криється великий зміст. Адже людські амбіції вимагали б історичних узаконень, людина тілесна брала б гору над духовною, а талант, досконалість, майстерність потребували б особливих винятків: я — талант, я — особистість, я — винятковість, я — я... я — самодостатність... Так, ніби він, талант, не від Бога, а від самого себе. Адже ніхто не перевершує Всевишнього в творенні краси, довершеності, доцільності. Отже, все від Бога — і талант митця, і талант того можновладця, який і у-

Із-поміж численних художніх виставок, що їх Національний художній музей України влаштовував протягом останніх років, “Український портрет XVI–XVIII століть” — виставка унікальна. Під одним дахом вдалося зібрати добірну мистецьку розкіш різних музеїв нашої країни. За сприяння Всеукраїнського товариства “Просвіта” ім. Тараса Шевченка та Міністерства культури у видавництві “Артанія Нова” вийшов друком каталог-альбом, присвячений цій виставці. Пам'ять про відкриття...

Альбом складається з 8 розділів, що відповідає структурі виставки. Щоправда, він містить значно більше творів, аніж було представлено в залах музею.

Еволюцію портретного жанру факхово представлено в статті мистецтвознавця Лариси Членової. Володимир Олександрович докладніше розповідає про портретну гравюру. Про львівський портрет та збірку “Одеського замку” віднайдемо у статті Тетяни Сабодаш.

соблював свій час. Так, Бог є всим сущим, включно з нами і для нас, адже чомусь утілює ці ромби, квадрати, паралелепієди, ці обмежувальні рамки, це полотно, ці фарби і ці портрети. Чи не нагад нам, сущим, про далеке відгомні, віддалені, але яке потрібне саме нам, людям XXI століття. Вічність присутня в нас і як Бог. Тому й ім'я цій вічності — Бог. Він нам не накидається, не нав'язується, він приходить не через насильство, гвалтівництво, не через “так треба”, а через “так є”...

Уважніше вдивіться в ці лики, не відводьте очей, і Ви за ними побачите великий час наших пращурів, отже, і нас самих у складках вічності. Шукаючи минуле, ми знаходимо себе, перенесені звідти в сьогоднішнє, тому для нас такі важливі деталі, візерунки, золота нитка, перначі, булави, посохи, набірні рукоятки, оксамити і адамашки... Пальці тягнуться їх поторкнуту, а

погляд хоче побачити той історичний простір, затулений персонами чи парсунами, в якому і ти був, адже пам'ять на генному рівні зберігає щось позасутнісне, безвічне, якому, як ти здогадуєшся, ймення твоєї батьківщини... Україна... Вона зводиться не лише до чорноземів, сулісків, суглинків, лісових масивів чи степових перелогів... Вона, Батьківщина, не лише зрима, матеріальна, земне, предметне, часове, а й незриме, духовне, що якоюсь матрицею лягає на наші душі, які безпомилково вгадують високу спорідненість з усіма тими Галаганами, Вишневецькими, Заблами.

А художники, які зафіксували ці обличчя, ці постави, ці маєстаті, ніби здогадувалися про нашу спрагу, спрагу XXI століття і натхненно відтворювали портрети, слугуючи Богу, слугуючи вічності, тому що вони себе відчували Господніми співавторами, його підмайстрами, знали, що у Всевишнього все неповторне.

Нам залишається фрагменти того часу, деформовані уламки, черепки, бите скло, осколки мармуру. Де та слава, бучність, бундючність, вельможність і могутність наших родів? Якщо зберігся цей невеликий відбиток портретів, “парсун”... то це не лише тому, що ентропійні закони беруть гору над творчими актами, а й підтвердження, що є вищі закони, продиктовані космічною механікою, земне, предметно-зримає лише одним із вимірів Божого творіння — людини, духовна субстанція якої не висловлювана, проте нам, людям конкретної землі, конкретної доби, конкретної історичної даності — дороги, необхідні оті ознаки земної причетності наших пращурів, які творили цей земний простір, боронили, утверджували його. Ім'я якому Україна... Український портрет... Чуте? Український. Богом також означений, окреслений і даний нам, щоб ми в протидії безвічного з часовим пам'ятали, що час і простір — нероздільні, що образ і дух — нерозривні, і ми, всі суціль на цій українській землі, через обстоювання власного історичного часу досягли позачасового, наближаючись до Бога, а не віддаляючись шляхом знеособлення, знелюднення, звиродніння... І портрет — це конкретизація неповторного образу богоподібного творіння — людини, яка тобі співкрівна, отже, і необхідна.

● Павло МОВЧАН

ПРОРОЧИМИ ОЧИМА

Перш за все, слід зазначити, Халіл Жибран (1883-1931), усевітньо відомий письменник, художник і мислитель першої половини ХХ ст. — митець не арабський, а американський.

Хоча його родина походила з Лівану, проте належала не до мусульманської, а до християнської (маронітської) громади. Звідси — незвичне для європейського вуха прізвище, що вводить у культурологічну оману. Звідси — оригінальність його творчості, що черпала думки та творчі засоби з багатьох розмаїтих традицій, саме тому міркування цього автора цікаві людям різних культур і віросповідань уже багато десятиліть.

Поема “Пророк” вперше побачила світ 1923 року. Відтоді її перевидано десятки разів і перекладено багатьма мовами світу, тож поява українського перекладу — подія радісна та приємна.

Важко сказати, до якого жанру належить твір. З одного боку — це притча, навіть парабол, насичена розмаїтими символами. Є Місто, є Море, є Пророк, є люди; Пророк тужить за Морем, і Місто видається йому в'язницею, нарешті припливає корабель, аби назавжди забрати його звідти... й раптом люди, яким досі не було ніякого діла до Пророка, приходять і просять його поділитися своєю мудрістю й откровенням Істини. І він промовляє до них, віддаючи до решти своє знання, а потім іде, хоча співвітчизники широко просять його лишитися... Можливо, він і радий зостатися ще трохи в Місті, але корабель приплив саме по нього, і залишатися вже не можна. Тепер у серці Пророка, хоча він рушає до

“Пророк”. Халіл Жибран. Швидше за все, я б ніколи не прочитала цієї книжки. Якось побачивши її на книжковій ятці, лишень ковзнула поглядом: “Напевне, це твір якогось арабського письменника... Життєпис Магомета?... Навряд чи ця книжка для мене...”, — і рушила далі. Які бо ще культурні асоціації може викликати подібне поєднання назви й ініціалів автора?

Але так трапилося, що друзі подарували мені саме українське видання “Пророка” Х. Жибрана (Пер. з англ. О. Гладкий. — Львів: Свічадо, 2005). У їхніх щирих запевненнях: “Тобі має сподобатися ця книга!” — геть не було іронії... Тож довелося читати.

Несподіванки почалися одразу.

Прекрасного Краю за Морем, довіку житиме туга за Містом, яке довгий час видавалося йому тюрмою-кліткою.

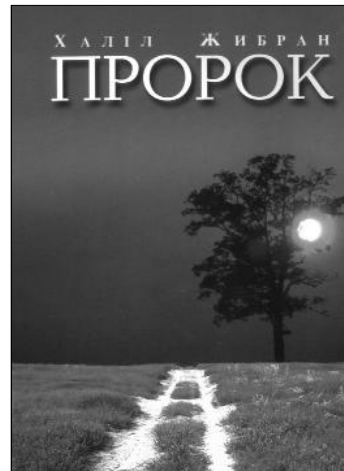
Але головне для цього тексту — не сюжет, він охоплює лише перший і останній розділи поеми, створюючи своєрідне обрамлення, що надає їй композиційної цілісності. Найважливіша частина твору — вервиця монологів Пророка. Усі вони мають однакову структуру. З натовпу виходить хтось один — жрець, старійшина, юнак, учитель, астроном, красномовець тощо — і ставить пророкові запитання, що найбільше хвилює саме його: “Учителю, розкажи нам про ...” Кожен питає про своє: жінка з немовлям на руках — про дітей, багач — про пожертву, шинкар — про їжу, але відповідь Пророка важлива для всіх, цілої громади, й на всі часи, адже він дивиться на світ очима вічності...

У свою чергу промови Пророка розпадаються на фрагменти-афоризми, кожен із яких та-

кож окремий цілісний і завершений витвір.

Написано “Пророка” верлібром. З одного боку це цілком зрозуміло: 1920-ті роки — розквіт американської модерної поезії. Але Х. Жибран відштовхується не від творчих експериментів Е. Паунда та Т. С. Еліота. Джерело, з якого черпає цей поет, — біблійна, давньосемітська й арабські літературні традиції (особливо Книга Еклезіаста та Книга Ісуса Сина Сирахового), звісно, дещо переосмислені в контексті доби XX ст. у царині поетології.

Поема Х. Жибрана — справжній Текст у розумінні Р. Барта: її можна читати безліч разів, розгортати на будь-якій сторінці, при цьому кожен її елемент може жити як самостійний твір і водночас давати повне уявлення про ціле. У світовій літературі не так уже й багато подібних книг. Тож добре, що нарешті український читач також може долучитися до спільноти Міста й собі вислухати мудрі слова Пророка.

Під міською брамою і коло домашнього вознича бачив я, як ви принижуєте себе та поклоняєтесь власній свободі, як ради, які принижуються перед тираном і прославляють його, хоч він убиває їх. А все ж, у храмовому гаю, і в тіні твердині бачив я найвільніших серед вас, тих, хто носить свою свободу як ярмо і як кайдани. І моє серце стікало кров'ю; бо тільки тоді можна бути вільним, коли навіть бажання шукати свободу, перестане бути ярмом для вас і коли ви перестанете говорити про свободу, як мету і бажання.

...думка — це птах простору, який у клітці зі слів може розправити свої крила, та не може летіти.
Халіл Жибран “Пророк”

● Зоя ЖУК

МИСЛИТЕЛЬНА УКРАЇНСКА НООСФЕРА

В Українському центрі народної культури “Музей Івана Гончара” за участю української громадськості Києва, Полтави, Львова, Харкова, Чернігова й інших міст України відбулася презентація видавничої серії “Українське мислення” і її першого випуску — збірника “Думки” Володимира ДАНИЛЕЙКА.

Автор — член Національної спілки журналістів України, Національної спілки письменників України, Національної спілки мистецтва України, Національної спілки художників України, Національної спілки кобзарів України; ініціатор гурту “Гомін” (Київ), керівник гурту “Орта” (Полтава)...

Його книга, впорядкована Остапом Ханком, — це своєрідна енциклопедія українського мислення. У збірнику подано свіжі й часто несподівані роздуми автора — сторінка за сторінкою перед читачем розгортається своєрідна енциклопедія українського мислення. Зацікавлений читач знайде тут чимало нового — від започаткування літературного написання звуків української мови “дж”, “дз” (нарівні зі звуками “кг”, “йі”, “йа”, “йе”, “йу”) як однієї літери, датування всіх подій і явищ (до книжкографії включно) за трипільським літочисленням, космографічного, етнічного й родового показників, — і до українського погляду на світ.

У наступних випусках серії “Українське мислення” — “Зерна мислення” Григорія Скороводи, мисль “Руської правди”, Українське Трипілья, тритомник “Український Палеоліт” (“Кам'яна Могила”, Мізин, Гінці). Серія потенційно не має кінця — як і саме мислення українців, адже ніколи навіть найдосвідлівіші дослідники і вчені не зможуть до кінця охопити і осмислити українську ноосферу...

● Остап ХАНКО

ДОСТОЙНУ ОСВІТУ – УЧ- НЯМ, ГІДНІ УМОВИ – ВЧИ-

Учитель — це актор, режисер і науковець в одній особі. Життя по дзвінку, будні й інсценізації казок, чергові перевірки зошитів і перемоги на олімпіадах, конкурси, екскурсії, бесіди... А ввечері — підготовка до наступних уроків. І все це потребує запалу й вогника в очах.

Сумно, коли відомий вислів “Учитель — звучить гордо”, сьогодні замінюють на ностальгійне — “Учитель завжди звучало гордо”. І що б потім не говорили про авторитет і відповідальність, якісну освіту й перспективи — сумно.

Так, відомо, життя школи й учителя сьогодні не безпроблемне. І від проблем цих нікуди не подітися: порожні шкільні бібліотеки, низькі зарплати вчителів, складна юнь. Очевидно, що, якщо не взятися за справу серйозно, Україна матиме не просто “покоління пепсі” з експериментальною освітою, а втратить фундаментальні суспільні цінності. Учитель — звучить гордо!

У вирі шкільного життя вчителі, як ніхто, бачать і розуміють усі труднощі, усі проблеми, які переживають школи сьогодення. Протягом листопада в кожному районі Києва проводилися “круглі столи” з педагогами міста в рамках програми “Київ — культурна столиця”, ініційовані партією “Наша Україна”. Вчителі не бідкалися, а поділовому використали реальну можливість безпосередньо взяти участь у реформуванні освіти.

За допомогою вчителів були виявлені найважливіші проблеми в освітній галузі. Обговорювалися проблеми мо-

лодих учителів, які не поспішають іти викладати до школи, бо, вважають, там немає можливості для самореалізації. Серед причин називали погане методичне й технічне забезпечення школи, упереджене ставлення до молодого вчителя з боку батьків, проблему житлового кредитування, відсутність заохочувальних заходів у школах.

Проблема заробітної платні вчителя стала ключовою темою обговорення у Шевченківському районі столиці. “Немає належних умов для викладання уроків, а дітей потрібно ж зацікавити. Праця вчителя потребує постійної уваги та підтримки. Підтримки не лише моральної, а й матеріальної. Від цього буде краще і вчителям, і учням. Гарний настрій учителя обов’язково знаходить відображення у його роботі, завойовуючи прихильність дітей, що, в свою чергу, впливає на успішність навчання”, — поділилася думками вчителька школи № 61 Людмила Холодова.

Але не лише зарплатня і зовсім не в першу чергу хвилює українського вчителя. Серйозно говорили під час “круглих столів” і про потребу патріотичного виховання підростаючого покоління. Звертали увагу, що навіть у школах Києва дуже мало годин виділяється на патріотичне й національне виховання. Або ж це відбувається у такій формі, що учні сприймають “українськість” як черговий урок і забувають про “предмет”, виходячи зі школи. Тому в питанні національного й патріотичного виховання вчителі розраховують на підтримку батьків.

Учителі, учні та батьки активно дискутували про проблеми й перспективи впровадження зовнішнього неза-

лежного тестування випускників українських шкіл як вступних випробувань до вищих навчальних закладів. Говорили відверто “в кого що болить”, і головне — пропонували свої шляхи вирішення.

У роботі “круглих столів” брали участь також представники Міністерства освіти України, народні депутати, голови районних державних організацій та представники “Нашої України”. “Круглі столи” були лише першим етапом співпраці політиків і вчителів. За результатами обговорення вже розробляється Програма розвитку освіти в Києві на наступні п’ять років.

“Усе, що розробляється у програмах, повинно враховувати думку тих, на кого вони спрямовані. Разом з учителем, науковцем можна виробити ефективну освітню політику. Безумовно, ми будемо налагоджувати співпрацю з громадськими експертними радами з питань освіти і виховання — для цього в Міністерстві працюють громадські колегії. Міністерство зацікавлене в таких громадських ініціативах та пропозиціях”, — переконаний заступник міністра освіти і науки України Віктор Огнев’юк, і відзначив важливість вивчення київського досвіду громадських слухань і його використання в інших регіонах України.

Наступним етапом програми з реформування освіти в кожному районі та на рівні міста стало створення в усіх районах Києва громадсько-експертних рад із питань освіти та виховання. На основі матеріалів проведених “круглих столів” учителі, які ввійшли до складу Рад, займаються розробкою програм розвитку освіти на рівні міста й районів.

“Проблеми освіти набувають особливої ваги в демократичному суспільстві. Про нашу ініціативу знає Президент і схвалює її. Активність учителів додає нам впевненості у здійсненні нашої амбіційної програми, — говорить заступник голови міської експертної ради з питань освіти і виховання Володимир Гнатюк. — Уже сьогодні ми почали реалізовувати програму забезпечення шкільних бібліотек необхідною літературою, готувати методичну літературу для молодих педагогів, працюємо над ідеями тестування, національно-патріотичного виховання. Розробляється спеціальна інтернет-сторінка для вчителів, де вчителі зможуть спілкуватися між собою, брати необхідну інформацію та обмінюватися досвідом”.

Учитель повинен гідно жити в європейській столиці європейської держави. І українські діти будуть отримувати освіту європейського рівня. Бо в нашій Україні немає байдужості і є добрі традиції: Учитель — звучить гордо!

Олена БОНДАРЕНКО

НА ЧЕСТЬ ЮВІЛЕЮ

ПЕРШІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ДОНЕЦЬКІЙ ШКОЛІ – 15 РО-

*Залитий вогнями
сонячний зал,
І радість, і смуток
зібрались до купи
На перший в житті
школи бал...*

Бал на честь ювілею школи. Нашій донецькій 65-ій — п’ятнадцять! Для когось це зовсім мало, а для нас, учителів, — ціла вічність. І радісно, коли бачиш своїх випускників, які влаштувалися в житті, стали лікарями, вчителями, вченими (один із випускників нашої школи — заступник міністра з питань сім’ї) і просто ЛЮДЬМИ. І сумно, бо їм уже за 30. А нам? У святковій залі ніби зустрілися сучасне, минуле і майбутнє.

Цілий тиждень кипіла робота в школі: виготовляли гірлянди, малювали газети, створювали чудернацькі ікебани, прикрашали школу кульками та квітами.

А який дивовижний концерт підготували учні! На сцені дефілював шкільний театр моди, зачарували слухачів пісні та гра бандуристок, сучасні танці. Співали пісні про Україну, про рідну школу, випускники навіть гімн школи написали. Лунали теплі щирі слова привітань від учителів, учнів і гостей. А прийшли привітати нас із ювілеєм представники “Просвіти”, Спілки українців, Спілки козаків, Галицького земляцтва “Говерла”.

Маленька актовка зала школи, либонь, іще не зус-

трічала стільки гостей. Але, як то кажуть, у тісноті, та без образ. І торт був іменинний, із п’ятнадцятьма свічками, як годиться. А задмухували свічки вчителі, які були фундаторами школи (Л. Ф. Вудвуд, І. Л. Шингоф, І. І. Афанасьєва, О. Д. Сандулєєва та інші).

Хочеться висловити щирі подяку першому директору української школи Л. Г. Грозовому, який був нашим керманічем упродовж десяти років, та теперішній директорці Л. В. Горбатенко, яка просто запалила нас своїм ентузіазмом і зачарувала молодістю.

Під час свята ми отримали величезний заряд енергії, оптимізму. Захотілося працювати ще з більшою віддачею, творити, передавати свої знання й досвід дітям. Ми відчули, що нас поважають, люблять, пам’ятають випускники, і ми потрібні нашим сьогоднішнім учням. Хочеться вірити, що цей позитивний емоційний заряд, національний дух нашої школи, теплі щирі стосунки між колегами та учнями не зміліють, як не змілили за 15 років, — попри всі проблеми.

Боже, нашу школу збережи. Господи, помилуй нас!

Алла ПЛЕВНИЦЬКА,
вчителька української

● мови та літератури ЗОШ
№ 65, м. Донецьк

МОЛОДИЙ ГОЛОС

УКРАЇНА В МОЄМУ СЕР-

Україна в мене асоціюється з такими словами, як “Батьківщина”, “рідний край”, “моя домівка”.

Особисто для мене Батьківщина — це країна, де я народилася і живу, де мешкають мої рідні й друзі, де поховані близькі. Ніколи не замислювалася, чи можу вважати себе патріоткою? Я просто люблю свою країну — погану чи добру, багату чи бідну. Хай найкраще в неї йдуть справи, але ж вона у мене одна, іншої мені не треба.

За одне покоління неможливо змінити те, що формувалося століттями. Але зміни потрібні, бо інакше зникне мова, а з нею — нація і культура. Цього світова історія нам не пробачить. Якщо людина небайдужа, їй важко не любити свій край. Але ще важче його любити таким, який він сьогодні. Національно свідомі люди розуміють, як важко зараз виховувати в молоді почуття патріотизму, любові до своєї мови, а без цих почуттів не буде й України.

Країна нині перебуває на межі виживання. Маю на увазі не економічне виживання, а духовне. Ми перебуваємо не лише в економічній ямі, а ще більше страждаємо від бездуховності. Україна потихеньку розкладається, розпорошується і руйнується. Врятує її лише патріотизм і національна свідомість. Але, на жаль, сьогодні в молодіжному середовищі складається дуже дивна ситуація. Існують ніби два світи: один чогось прагне, чогось навча-

ється, інший — занепадає. А було б добре, аби перший, маючи більший потенціал, вів за собою другого, допомагав долати проблеми суспільства та спонукати до віри в себе і в завтрашній день. І тому ми не повинні сидіти на одному місці й співати в’ялими голосами “Ще не вмерла України...”, а працювати, щоб стала вона по-справжньому демократично-правовою державою.

Ми вже досить дорослі, аби замислитися над своїм майбутнім і майбутнім своєї Батьківщини. Особисто я прагну стати корисною своєму народові, вирости громадянкою з активною життєвою позицією, хочу впевнено орієнтуватися в проблемах сучасності, бачити перспективи розв’язання цих проблем. Мрію, щоб урешті-решт по-справжньому працювали наші закони, щоб на краще змінилось наше життя, щоб Україна стала великою державою. І це залежатиме від нашого покоління, деякою мірою особисто й від мене.

Я з оптимізмом дивлюсь у майбутнє. Я впевнена, що моя країна ще скаже своє слово. Моєму поколінню настав час діяти! Тож, народі мій, виборюй свої права, не мовчи, не терпи!..

Ольга БРЕУС,

● учениця 11-го класу,
член факультативу “Журналістика” Олександрівської
ЗОШ, Мар’їнського району
Донецької області

ОТ ВАМ, ЛЮДИ, БОЛОНСЬКИЙ ПРО-

Не щастить СумДПУ імені А. С. Макаренка, хоча ректор пан В. С. Іваній досяг своєї мети — здійснив перейменування з інституту на університет, оновив майже весь центральний корпус, але так і не подбав належним чином про підручники для студентів, про панування у навчальних аудиторіях державної української мови. Наприклад, психологія та мовознавство майже на всіх факультетах викладається російською мовою. Одна з викладачів мовознавства так висловилася перед студентами першого курсу соціально-гуманітарного факультету, які навчалися в українських школах і в котрих спеціальністю є психологія: “Ви хотите слухати мой плохой украинский или хороший русский язык?” Що на це скажеш? Майбутній психолог із дипломом СДПУ імені А. С. Макаренка зросійщуєть-

ся, щоб потім і клієнтам нав’язувати російську мову. А як бути з державною українською мовою у Сумах, де населення переважно спілкується суржилом, тобто, сумішшю з української та російської лексики? Колись київський доцент (земля йому пухом) говорив: “Смішно, смішно, але буде й плачно”.

Крім того, що викладачі психології своє незнання української мови списують на психологічний бар’єр, та ще й посилаються на відсутність підручників і посібників із загальної, вікової та соціальної психології, змушують купувати недешеві московські підручники і за ними вивчати дисципліни.

А горезвісні НКЛ (навчально-консультаційні пункти) в Лебедині, Ромнах, Путивлі, Шостці? Яка там кількість підручників для випускників педучилищ і коледжів, що вивчають українську мову, літературу, ботаніку, зоологію, навіть хімію? 1—3

книжки на групу з тієї спеціальності, котру опановують студенти.

А як важко зараз викладачеві видрукувати власну книжку, навіть брошурку на кшталт автореферату! Чому така зневага до копіткої праці науковця? Доводиться сім разів доводити, що то твоя власна робота, а не списана звідкись або по-зłodійськи перекладена з видання російською мовою з російської ж глибинки.

І на завершення — про передплату періодики, на яку не вистачає коштів. Наприклад, правдива газета “Слово Просвіти” Всеукраїнського товариства “Просвіта” імені Тараса Шевченка не надходить. Чи не тому, що культура і духовність у ВНЗ низькі?

І найгірше, коли чуєш, що такі неподобства є і в інших університетах.

Ото вам, люди добрі, і Болонський процес.

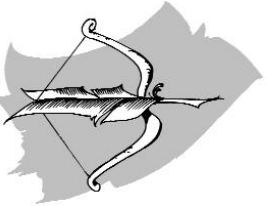
Олесь БЕРЕГОВИЧ

НОВОРІЧНА РЕФЛЕКСІЯ

ПРИСЛУХАЄМО-
СЯ

Закінчення. Початок на с. 1

**НА ЗДОБУТТЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРЕМІЇ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

*Продовження.
Початок у ч. 2, 3, 5, 6 за 2006 р.*

“Отямтеся, Донбас — не той, який ви бачите з київських висот. Не треба плакати, що тут 51 відсоток українців. Він увесь український, за винятком кількох сотень негідників, які на дух не переносять України”.
(Із листа радіослухача С. Тищенка з Донецька)

Защиту листа представниці молодого покоління Донбасу — Валерії Чернецької з Артемівська: “(...) Я закінчила 11-й клас у російській школі, бо українських у нас немає. Це — перше, протест із приводу чого я хочу висловити: на яких підставах ми, українці мого краю, позбавлені права на навчальний заклад із нашою (державною!) мовою викладання?

Може, скажете, я мала можливість добре вивчити українську мову і в російській школі? Але ось із мого колишнього розкладу уроків на тиждень: українська мова — один раз, російська мова — також один раз; українська література — двічі, російська література — тричі. Ось я й думаю: чому такий парадокс? Краще б економили на російській мові, а не на українській.

Часто чую від молоді, що українська мова не потрібна, як не потрібна й Україна. Боляче це чути. Тільки ж подумаймо: чому молоде покоління так ставиться до рідної мови? Ясно, що є три джерела впливу на нього: батьки, засоби масової інформації, оточення. Але що зазвичай чує молодь від батьків? Про низьку зарплату, провини в усіх бідах незалежності України, про добрі радянські часи. Увімкне хлопець або дівчина телевизор: майже все російською та ще й якого змісту фільми тут прокручують! — про якусь бодай повагу до рідної землі, хоч ти тижнями сиди біля екрана, нічого не побачиш. А може, не забувають про це нагадувати в школі? Але ось що нам неодноразово казала вчителька російської мови і літератури: український народ без російського — ніщо й нікуди, він — бездарний, безкультурний, такий, що спився, що навіть власної своєї мови не має... Увімкніть будь-яке FM-радіо, що його постійно слухає молодь. Українські пісні там не надто популярні, особливо у нас, на сході. То як, скажіть, молодь може дізнатися про те, що в Україні є власна культура, музика, виконавці? Звідки, коли з усіх боків її облягає російська попса?

Ось і складається таке враження, що тут живуть не українці, а росіяни з невеликою кункпо українців. Тому я і тривожусь: що буде далі з Україною, що буде з нашою мовою? Мені здається, що ми, українці, маємо буквально все для майбутнього нормального життя: родючу землю, власні традиції, культуру, мову, навіть державу. Не маємо тільки *народу*, як і не маємо відчуття впевненості, що вчинили правильно, вибравши Незалежність. Я ж думаю, що краще вже бути голодним, але вільним, ніж напівголодним, та рабом.

А ще вражаюся: як же вистачає сорому керівництву Росії твердити про якісь обмеження прав росіян в Україні! Я цього не розумію”.

Утім, авторка листа, не маючи змоги зробити щось самостійно, добре знає, що могла б зробити українська *влада*, якби їй по-справжньому боліло те, що болить цій світлій розумінням суті речей і явищ дівчині. Наполягає вона на звільненні з посад “тих чиновників “старого світу”, як і “прокомуністів та лжепатріотів”, які гальмують процеси відродження України, на обов’язковій перевірці знання та використання державної мови службовцями тощо.

Уриваю цитування і запитую: про що ці листи свідчать? Безумовно ж, про неможливі в будь-якій цивілі-

зованій спільноті брутальні духовно-мовні аберації, а одночасно й про інше: про живу українську душу донбасівського краю. Замулюють її, утискають, зневажають, а вона, чисто та голосно озиваючись у цих листах, усім нам нагадує: “Жива я, жива, я тільки хочу, щоб мене почули та допомогли відчутти волю”.

Як хочеться, щоб після перемоги українців на парламентських виборах перспективи для здійснення цього нарешті відкрилися!

Тяжкі випробування, яких зазнала і сьогодні знає українська душа Донбасу, промовисто виразне статистика, зібрана головою донецької “Просвіти” *Марією Олійник*. Ось хоча б наростання аберацій у царині освіти. Якщо в часи т. зв. українізації кількість українських шкіл на Донеччині зросла за один лише 1924 рік із 7 (стілки було в 1923 році) до 181, а вже на 1932 рік було тут 79 % (!) українських шкіл (1769 із загальної кількості 2239, не рахуючи численних шкіл із грецькою, німецькою, татарською та іншими мовами навчання), то в 1945–1946 навчальному році кількість українських шкіл зменшилася до 66 %, а ще через якихось п’ятнадцять років (а саме — на рубежі 60–70-х років) — у Донецьку *було закрито останню* школу з україн-

нували, що ось-ось уже прийде до Києва ледь не весь Донбас (*для заці-ти*, зрозуміло), що як було, рушаючи у цей край, не подумати: “Ну ось — Донбас до Києва, ми ж, керівники НСПУ, в Донбас...”

Донбас до Києва і справді, як з’ясували ми, фантазував вирушити, і то не тільки поїздами, а й колонами автобусів. Та що, одначе, вдіеш? Наче й оплачували волонтерів добре, а вони в переважній більшості порозбігалися. Точнісінько так, як безпардонно розбігалися вони, вже навіть будучи в Києві, під час Помаранчевої революції. Ну, порозбігалися — і квити! Уявляю, скільки злості й розчарованості було в інспіраторів цього походу на столицю з приводу ось такої виявленої “несвідомості” донбасівського люду...

Одначе застали ми донбасівський люд, як мовиться, на місці. Ні торб, ні сумок, щоб їхати в Київ, ніхто не готував. Мир, спокій, звичний для кожного ритм, звичні для кожного справи. Особисто я мав у Донецьку ще й той клопіт, що донькою шукав наметове містечко, в якому, якщо вірити телебаченню, мусила перебувати маса донеччан. Та насправді — які перебільшення! Адже якби я не пішов на звуки російської попси, яка глушила геть усе в одному з центральних

руки на одному зі щитів, що ними було обставлене наметове містечко:

*Моя страна, моя країно!
Как сын тебя боготворю!
Я украинец, Украину,
Хоть и по-русски говорю!
Мои и Пушкин, и Шевченко,
Как пальцы на одной руке,
Як в українській мові “ненька”,
Как “мама” в русском языке.
Но и тебя, як син прохаю,
Я сердцем каждый день ловлю,
Люби, як я тебе кохаю,
Кохай, як я тебе люблю.*

Як я переконаний, цей найширший погляд на поєднано-споріднене функціонування двох мов — рідної насправді і рідної через обс-

ЖИВА ДУША ДОНБАСІВСЬКОГО

ською мовою навчання. А всього 1989 року в Донецькій області залишилося 8,7 % українських шкіл (переважно сільських “малокомплект”), в яких навчалось тільки 2,3 % учнів. Такі були темпи зростання! Як би здивувалися та вразилися з них і Олег Кошовий, і Уля Громова, й інші “молодогвардійці”, котрі вчилися у 30-х роках у Краснодарі в українських школах!

Щодо сьогоденної ситуації з українськими школами на Донеччині, то хоч певні зрушення тут і наявні, як усе ж не зауважити: за один лише 1924 рік кількість цих шкіл (181) зросла більш ніж за всі 16 років із 1989 по 2005-й, коли до існуючих раніше додалося всього 144 школи. З урахуванням 955 українських класів у російських школах, а також тих 412 шкіл, що мають не стільки українську мову навчання, як вигаданий чиновниками “статус шкіл з українською мовою навчання”, загалом 2005 року в Донецьку офіційно вчилися українською 17,1 %, а в Маріуполі — 14,7 % учнів.

У тому, наскільки нетривкий навіть і цей доволі умовний здобуток українців Донеччини, переконує той факт, що всі ці українські школи діють за обставин, коли більшість міських і районних рад області приймає на сесіях антиконституційні рішення про державність російської мови на своїх територіях або й той факт, що українська школа № 36 Донецька в 2003 році була просто зліквідована. Ганьбою не тільки для краю, а й для всієї України стало те, що батьки колишніх учнів цієї школи домагаються права на навчання своїх дітей українською мовою поза межами власної держави. Їхню позовну заяву прийнято до розгляду Європейським судом у Страсбурзі.

Знову згадаю про свою поїздку в квітні 2005 року в Донецьк, де відбувся секретаріат Національної спілки письменників України. Якраз тоді кипіли пристрасті довкола арешту голови Донецької обласної ради Колесникова, для захисту якого в парку навпроти Маріїнського палацу в Києві “синьо-білі” розбили наметове містечко. Цю тему так старанно, мов найкоштовнішу знахідку для своїх програм, смакували різні телеканали, включаючи “5 канал”, а Шуфріч і шуфрічі переко-

скверів міста, міг би того наметового містечка і зовсім не знайти. Попса, одначе, вивела, але, на мій подив, вивела фактично на безлюддя чи так скажу — на *байдужелюддя*. Було за стовпом, на якому галасував гучномовець, із десяток наметів, але... порожніх, т. зв. черепах, був також пункт безплатної вітрянківської прогресивно-соціалістичної літератури, попиту на яку не спостерігалось, і було трохи люду, але в особі або просто перехожих, або просто зівак.

Навіч я переконався: тоді як Київ через певні телеканали страхав нас тим, що Донбас увесь на ногах і що весь він протестує, насправді Донбас жив, повторюю, звичайнісіньким життям. Деякі ж властиві для нього речі і зовсім розминалися з нашими упередженнями уявленнями.

Ось, скажімо, гостинні господарі показали нам у Донецькому обласному українському музично-драматичному театрі унікальну за мистецькою вигадливістю виставу за драмою Лесі Українки “Ортія” (режисер Марко Бровун). Успіх п’єси, у якій на прикладі Греції та Риму гостро порушено актуальні й сьогодні стосунки України й Москви (не на користь, а на поганьблення другої), — чи він, цей успіх, можливий у Донецьку? Як виявилось, цілком можливий. Ця вистава йде там уже більше року. Та й загалом щодо театрального життя (усього в області п’ять державних театрів) вражаюча статистика: у той час як завантаженість зали у згаданому українському театрі становить 84,1 %, то в театрах російських — у середньому 39,8 %; тоді як у 2004 році вистави українського театру відвідало понад 195 тисяч осіб, то вистави всіх чотирьох російських театрів разом — лише 168,5 тисячі осіб. Це промовистий штрих до визнання того, що Донбас має свою ще не пізнану як слід тайну! Ту тайну, що в ньому озивається, бринить поклик української душі? Гадаю, що так.

Тенденцію нарощування у Донбасі шанобливості у ставленні до України та її культури, зокрема в колах творчої інтелігенції, засвідчує вельми характерна, як на мене, поезія, що я її із задоволенням переніс у свій блокнот у “помаранчеві” дні на Хрещатику. Написана вона була від

тавини, часто й незалежні від індивіда, цілковито розходиться з культивованим шовіністами україноневисништвом. Людам із подібними переконаннями (а їх все більше у Донбасі) з хулителями України та її культури принципово не по дорозі. Можна також стверджувати, що задекларована у вірші білінгвальна орієнтація для частини мовців є переходною до остаточного й принципового утвердження в українській мові, за аналог чого варто згадати світоглядно-мовну еволюцію передчасно померлого поета середини минулого століття Леоніда Кисельова. Його усталену з дитячих літ російськомовність нараз пронизав у сімнадцятирічному віці спалах генетичного усвідомлення:

*Я постою у края бездны
И вдруг пойму, сломясь в тоске,
Что все на свете — только песня
На украинском языке.*

Відомо, що за цим зізнанням стався через якийсь час перехід юнака до засад українського патріотизму, як і до творчості лише українською мовою, що було, в потрактуванні літературознавця з Канади Я. Розумного, “актом етичним, громадсько вмотивованим і спрямованим проти симптомів збайдужіння великого прошарку інтелігенції, а тим самим загалу населення до української ситуації”.

І про той напис на Майдані, і про Л. Кисельова нагадав мені лист *Світлани Баранової* з м. Селідове Донецької області, яка підписалася так: *російськомовна Світлана*. Маса нарікань у цьому листі на відсутність умілого пропагування української мови, на невміння нею зацікавлювати (через пісню, кіно, гарну книжку), але мені приємно, що до моєї передчої ставлення цієї напівросіянки найкраще. “Коли чую її, то залишаю всі справи, щоб не випустити жодного слова, бо дуже болюча та актуальна вона. Російська мова мені зручніша, але за українську дуже переживаю”.

Або ось і моя вже згадувана зустріч зі студентами Донецького державного університету управління, ректор якого — Станіслав Поважний — підготував для мене сюрприз: напередодні мого приїзду наказав зняти табличку з дверей катедри, де було вказано, що її керівник — В. Янукович. Показуючи незафарбоване міс-

це від тієї таблички, ректор запитав, чи не хотів би я зустрітися з викладачами катедри. Звісно, я охоче згодився, і розмова відбулася — про перспективи розвитку освіти в Україні, Болонський процес, національне виховання. По-моєму, всі сторони були задоволені, а особливо, як мені здалося, ректор цього закладу. Вже наприкінці мого перебування він зізнався, що сюрприз у вигляді тієї таблички він зробив не без бажання зробити для мене щось приємне. Чому? Він нагадав (це вивітрилося з моєї пам’яті), що коли на початку 90-х років його затверджували на посаду ректора, я як тодішній перший заступник міністра якимись фразами його підтримав...

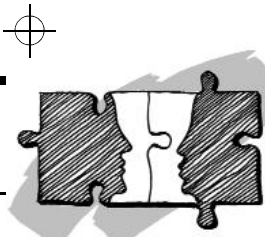
Та особливо я дякував ректору за його студентів. Скільки їх було у залі? — не менше трьох-чотирьох сотень, але я й сам навряд чи сподівався, що ось так, ну зовсім-зовсім нормально сприйматимуть вони і мою українську мову, і розмову про українську державність та українську культуру. Було безліч гострих запитань, що їх багато хто намагався формулювати українською мовою, були мої відповіді, які я аніяк не намагався зм’якшити пристосуванням до незнайомі мені аудиторії, і були часті оплески, які, я вважаю, насамперед характеризують державницьку позицію цих студентів. Чесно зізнаюся, що гул певного розчарування прокотився залом тільки раз, коли у зв’язку з питанням про Євробачення я висловився не на користь Ані Лорак, а на користь гурту “Гринджоли”. Ну, розійшлися у смаках...

На доказ того, що теплий прийом у цьому університеті не був ректорською “інсценівкою”, а містив щирість у ставленні до моєї проблематики, защитую листа юнака також ще студентського віку (23 роки) *Романа Шкільнюка* з Маріуполя, який зізнається (зрозуміло, що від подібних випадків я маю неабияку втіху), що пробудження в ньому українця відбулося внаслідок моїх радіопередач: “Відтоді, як я почав слухати вашу програму, я сповнився національної свідомості, хоча ще років із п’ять тому я навіть образився, коли батьки сказали мені, що я українець”. Тепер же цей юнак зовсім поіншому розуміє, що таке національне честь, хоча найважливіше, задля чого я згадую його листа, — те, що він боронить у ньому честь люду свого краю. Ось згадаю він, як якась філологиня на телебаченні беззастидно говорила про Донбас — мовляв, тут усе асимільоване, лишився суржик, люди тут — ні те, ні се. “Болісно мені було це чути, і хоча в Україні я визнавав за нею рацію, але... Але я ніколи не погоджуся зі зневажливим ставленням до донеччан, маріупольців та ін. Бо коли хтось вважає, що нас як українців уже тут не існує, тоді мені хочеться не українською мовою розмовляти, а крити таких “знавців” російським матом, адже я відчуваю глибоку образу за свій край. Тому я прошу вас: продовжуйте свою важливу й самовіддану справу на радіо, яка мене захоплює і є якраз тим, що сьогодні необхідно українцям, тільки ж частіше кажіть — мені, нам, усій країні, усім, будь ласка, — що на Донеччині мешкають такі самі люди, а не суцільні “ренегати”, ті ж українці, і кажіть, що їх тут багато. Просто — вони тут загублені, вони більше, ніж десь, пригнічені російськими імперіалістами й нашими перевертнями. Тобто — ми не виродки, не бидло, не “москалі”, і нерозумно тільки докоряти нам, тільки шпигати, адже найбільша наша провина лише в тому, що нам менше пощастило. Не треба перебільшувати — краще допоможіть”.

“Краще допоможіть...” Коли будеш, українська владо, спиратися у Донбасі найперше на ось таких світlich розумом і мужніх позицією громадян, як Роман Шкільнюк із Маріуполя?

Далі буде.

● **Анатолій ПОГРІБНИЙ**

ПСИХОЛОГІЯ І

Фото Оксани Цецури

Ореол — прародич аури — прийшов до нас з латини. Аура — це невидиме світіння, яким оточені матеріальні тіла, особливо людина. Його дано побачити хіба що сенситивам та ясно-видцям. До вивчення аури підійшли вчені Великої Британії ще в 20-і роки минулого сторіччя, а згодом — американці. Але, коли виявилося, що над головами деяких політиків аура темна і плямиста, досліді припинили, а результати засекретили...

Ауру має і нація. Обличчя нації визначають її художники, композитори, поети, філософи, вчені, політики.

Ліна КОСТЕНКО

* * *

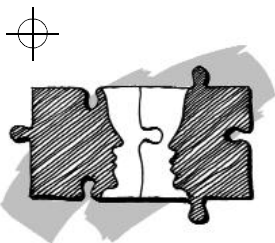
Наш співвітчизник, професор Володимир Берсенєв (невропатолог) свідчить: “Тепер я вже лікую в основному дітей. Їх, хворих від народження, в останні роки з’являється все більше. Серед моїх маленьких пацієнтів чимало “дітей із пробірки”. На що я звернув увагу — у “дітей із пробірки” немає душі. Це насторожує, навіть жахає. Ми ще далеко не все знаємо про людину, і, отже, наука не повинна втручатися в “святая святых”.

* * *

Чи існують реально “безрелігійні люди”? Я зібрав свідчення на користь того, що релігійне почуття існує в кожній людині, хоча б заховане (щоб не сказати — витіснене) у несвідоме. Якщо Фройд твердив, що людина не тільки часто аморальніша, ніж вона вважає, але часто також набагато моральніша, ніж вона думає, то можна сказати: людина також релігійніша, ніж вона це знає.

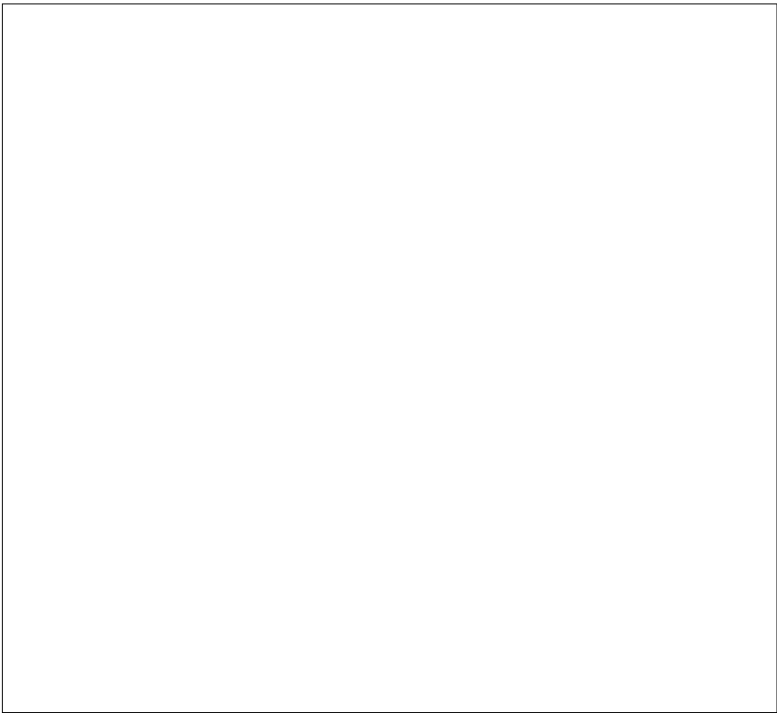
Віктор ФРАНКЛ

ІСТИНИ НА КОЖНИЙ

ЩО РОБИТИ
З ПІДСВІДО-

ДЛЯ БАТЬКІВ

ШКОЛА ЧЕМ-

● Матеріали підготувала
Тайсія МОСТОВА,
журналіст

ПОЖЕРТВИ
НА ТАРАСОВУ
ЦЕРКВУ

Продовження. Поч. у ч. 39–52
за 2003 р., ч. 2–9, 11–14, 16–18,
20–2, 28, 30, 32, 34, 37, 39,
41, 43, 45, 51 за 2004 р.,
ч. 3, 6, 7, 9, 11, 14, 15, 20, 22, 26–28,

Андрійчук І. Д., с. Ковалівка	20,00
Бітюков О. В., Бітюкова Л. Г.	20,00
Бішко О. Я., с. Стебник Львівської обл.	100,00
Богачова Ю. В., м. Полтава	10,00
Бойко Д. М., м. Київ	10,00
Бойко М. І., м. Київ	10,00
Бойко С. Г., м. Київ	10,00
Гавренко О. В., Порубанський В. В., м. Біла Цер- ква Київської обл.	332,00
Гавришко Р. І., м. Львів	150,00
Горохівське районне об'єднання ВУТ “Просвіта” Волинської обл.	100,00
Гринишин П. В., Гринишин О. М., м. Стрий Львівської обл.	500,00
Громадяни смт. Муровані Курилівці та с. Українське Вінницької обл. (ч/з Кубова Г. П.)	70,00
Гусаченко І. К., м. Київ	100,00
Данилюк В. О., м. Тростянець Івано-Франківської обл.	10,00
Дяченко С., м. Полтава	10,00
Земляцтво “Братів Рогатинців”, м. Львів (ч/з Польового Я. І.)	310,00
Злонкевич Ю. М., м. Борщів Тернопільської обл.	30,00
ЗОШ І ст. № 7 м. Івано-Франківськ	200,00
Катюха А. О., м. Фастів Київської обл.	20,00
Клименко Я. І., м. Дніпропетровськ	10,00
Коврига Т. Г., м. Муровані Курилівці Вінницької обл.	10,00
Колесник Л. В., смт. Муровані Курилівці Вінницької обл.	17,00
Корж Н. А., м. Полтава	50,00
Корсунський В. С.,	

м. Сєверодонецьк Луганської обл.	20,00
Кошляк, м. Полтава	10,00
Купчак М. П., м. Тернопіль	50,00
Ландарь В. О., м. Полтава	50,00
Лебедева Т. Г., м. Муровані Курилівці Вінницької обл.	20,00
Левицька О. З. із сином Богданом, м. Сімферополь АР Крим	50,00
Левицький З. Є., с. Ковильне Роздольненського р-ну, АР Крим	50,00
Лемещук О. Б., м. Трускавець	50,00
Ліпченко Л. З.	240,00
Литвинов Л. Л., м. Суми	100,00
Лісова В. П.	100,00
ЛО Товариство репресованих, м. Львів	2275,00
Лящук Д. М., м. Львів	50,00
м. Суми (Білолюбська К. Г., Голенкова А. В., Голенков А., Ки- сельова А., Б'ляг'ва М. В.) (ч/з Бабенко Н. В.)	18,00
Мешканці м. Борщів Тернопільської обл. (ч/з Ктотор)	100,00
Мешканці м. Борщів Тернопільської обл. (ч/з Яремій)	100,00
Міська поліклініка № 3, відділ відновного лікування, м. Івано-Франківськ	250,00
Міський благодійний фонд “Шев- ченко і воля”, м. Кременчук	1158,37
Нифанюк О. Г., м. Макіївка Донецької обл.	15,00
Нифанюк С. М., м. Макіївка Донецької обл.	15,00
Новомиколаївське районне об'єднання Всеукраїнського товариства “Просвіта” Запорізької обл. (ч/з Малікову Л. С.)	30,00
Об'єднання товариства “Просвіта” Галицького р-ну Львівської обл.	70,00
Обласна рада м. Івано-Франківськ	500,00
Обласне об'єднання “Просвіта” м. Львів (ч/з Сумарчук О. О.)	214,00
Обласне об'єднання товариства “Просвіта”	

Галицького р-ну Львівської обл.	11,00
Оріночко Ю. Д., м. Київ	10,00
Парафіяни с. Острожець Мостиського р-ну Львівської обл.	120,00
Первинна профспілкова організація “Галременерго” ДАЕК, м. Львів	3000,00
Письменко Т. Ю., м. Дніпропетровськ	15,00
Пугач В. Г., м. Ужгород	100,00
Рибак П. І., м. Львів	50,00
Рида О. М., м. Київ	10,00
Родина Бабенків, м. Суми	12,00
Романко І. В., Романко Г. Н., с. Портівське Мангуського р-ну Донецької обл.	30,00
Семенюк Т. Ф.	50,00
Скачко Н. Н., м. Харків	50,00
Сокольська Л., м. Одеса	110,00
Сосідко, м. Полтава	15,00
Сопівський осередок “Просвіти” Івано- Франківської обл.	2340,00
СПД Новодворський В. І., м. Київ	600,00
Стогнота Л. К.	100,00
Стороженко Л. Л.	50,00
Тарадай І. А., м. Червоноград Львівської обл.	50,00
Ткачівський Г. Й., м. Івано-Франківськ	50,00
Учні і вчителі Привітнянської СЗШ (ч/з Брижак В. Г.)	51,15
Харитоновна В. В., м. Антрацит Луганської обл.	30,00
Харківська обласна державна адміністрація (ч/з Бабаєва В. Н. та Ющенко Я. П.)	1095,00
Худа М. П., м. Муровані Курилівці Вінницької обл.	72,25
Чернявська Т. Г., м. Черкаси	50,00
Юдина Я. П., м. Севастополь	100,00
Якимець В. П., м. Луганськ	10,00
Якимець В. П., м. Луганськ	5,00
Якимець В. П., м. Луганськ	10,00
Якимець О. В., м. Луганськ	10,00
Якимець О. В., м. Луганськ	5,00
Якимець О. В., м. Луганськ	10,00

Маловисківська міська
організація Всеукраїнського
об'єднання ветеранів

Поліщук В. М., голова організації	5,00
Матвієнко М. П., голова районної організації “Просвіти”	5,00
Пашенко М. Д.	5,00
Мазуренко А. З.	5,00
Сорока І. В.	5,00
Неживий Г. Г.	5,00
Осадчук В. П.	5,00
Козак В. Є.	5,00
Соловей Л. Л.	5,00
Небензя В. М.	5,00
Кисельов В. П.	5,00
Гуменюк В. Д.	5,00
Колотілова С. І.	7,00
Мельник З. М.	4,00
Слісенко М. Ф.	5,00
Дорохтей Л. С.	2,00
Марциненко Є.	4,00
Аушева Т.	5,00
Гречуха П.	5,00
Дяченко В. С.	3,00
Білова О. С.	3,00
Тюріна З. Д.	4,00
Іванова О. А.	3,00
Шамка О.	3,00
Тончій А.	3,00
Федорова Л. М.	4,00
Володіна М. П.	2,00
Безпала Г. В.	3,00
Шведенко М.	2,00
Брехунець М. К.	2,00

Чоповський І. С.	5,00
Тарасенко А. Д.	2,00
Никифорук М. В.	3,00
Перебейніс В.	2,00
Кирилов М. І.	5,00
ВСЬОГО:	142,00

Мешканці смт. Муровані
Курилівці та с. Українське
Вінницької обл.
(ч/з Кубова Г. П.)

Кубов Г. П., смт. Муровані Курилівці	10,00
Кубова Н. А., смт. Муровані Курилівці	10,00
Кубов Т. Г., смт. Муровані Курилівці	5,00
Кубова О. М., смт. Муровані Курилівці	5,00
Третяк І. А., смт. Муровані Курилівці	5,00
Третяк О. Г., смт. Муровані Курилівці	5,00
Третяк А. М., смт. Муровані Курилівці	5,00
Третяк Р. Г., смт. Муровані Курилівці	5,00
Кубов І. П., с. Українське	5,00
Сулима М. О., с. Українське	5,00
Сулима П. П., с. Українське	5,00
Карпівняк М. П., с. Українське	5,00
ВСЬОГО:	70,00

СЛОВО ОФІРУВАЧА

ЗВЕРНЕННЯ
ДО ВСІХ УКРАЇНЦІВ СВІТУ

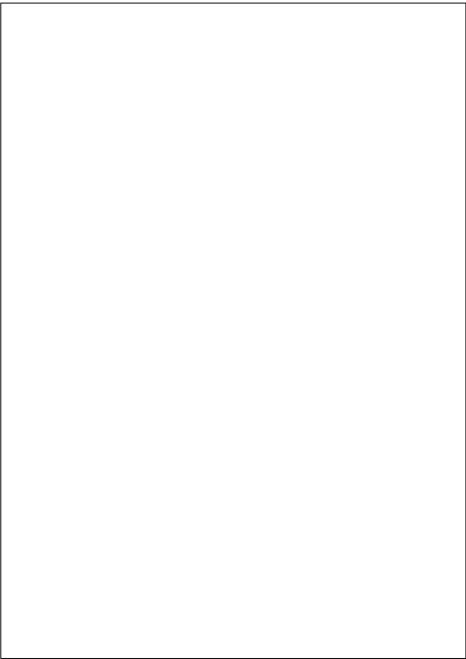
Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені
Тараса Шевченка виступило з ініціативою спо-
рудження Кобзарєвого храму біля Чернечої го-
ри в Каневі.

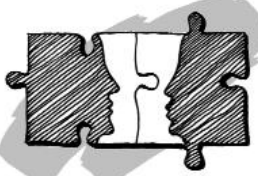
20 травня 2001 року був установлений Хрест
на місці спорудження майбутнього Храму “Та-
расова Церква”, що має стати символом єд-
нання всіх українців усього світу.

Ми мусимо всім миром звести Кобзарєву
Церкву — церкву єднання, церкву братолюб-
ства, яка б свідчила, що Бог і Україна єдині.

Усім, хто хоче зробити пожертву на споруд-
ження Храму, повідомляємо необхідні реквізити:

Добровільні пожертви
“На Кобзарєву Церкву”:
МБФ “Українська Родина”
Р/р № 26045200145101
у Подільській філії АКБ “Київ”,
МФО 320401, ЗКПО 21709106

1676 року кошовий Іван Сірко писав у Межигірську Спасо-Преображенську обитель, що військо за-порозьке надсилатиме свій прибуток у цю обитель, при якій міститься шпиталь для недужих козаків. “Проводячи молоді роки свого життя в колі козаків серед гулянок, веселощів і розваг, а ще більше того в жорстокій і впертій боротьбі з ворогами різних вір і народностей, запорожець під кінець, бачачи наближення грядущої навіч старості й почувавши себе вже не здатним до війни, [...] нерідко йшов у ченці якого-небудь найближчого чи дальнього монастирів — Самарського, Мотронинського, Межигірського, Афонського і там закінчував останні дні свого життя” (див. Д. Яворницький, “Запорожці. До історії козацької культури”. К., 1993).

Латинське слово *invalidus* (слабкий, немічний) у середньовічній Європі набуло певної спеціалізації та стало означати заслуженого вояка (ветерана), який потерпає від каліцтва чи старечої кволості. Перший немонастирський прихисток для таких людей виник у Парижі, де 1677 року за наказом Людовіка XIV почалося будівництво Палацу інвалідів. На початку XVIII століття в цьому закладі мешкало 1,5 тис. ветеранів, наприкінці — близько 4 тис. Нині Палац інвалідів — військовий музей (у якому, зокрема, перепохований прах Наполеона).

У наші дні (й у нашої мові) інвалідами називають людей зі стійкими порушеннями (зниженням або втратою) загальної чи фахової працездатності. Спроможність працювати вважалася найголовнішою функцією громадянина в соціалістичному мурашнику. На Заході праця є чимось подібним до культу, але те, що людина одержує від суспільства, важить не менше того, що вона зробила для нього. Саме на цьому акцентуючи увагу, нині соціологи використовують термін “люди з особливими потребами”, навряд чи поширений у побутовій мові, але влучний за сутністю.

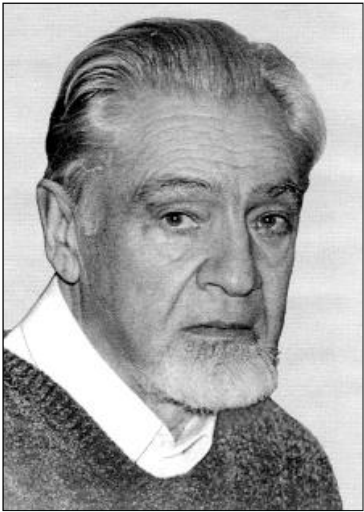
В інструкції МОЗ України, якою керуються установи медико-соціальної експертизи, інвалідність визначається як соціальна недостатність (дезадаптація) внаслідок обмеження життєдіяльності людини, викликана порушенням здоров’я зі стійким розладом функцій організму, що спричиняє необхідність соціального захисту і допомоги.

КІЛЬКІСТЬ І ЯКІСТЬ

Як свідчить табл. 1, 2004 року на кожних 10 тис. дорослого населення України припадало 55 інвалідів. Це важливий кількісний показник, який не віддзеркалює всієї проблеми. Маємо брати до уваги також і її якісну характеристику, а саме ступінь втрати працездатності; йдеться про розподіл інвалідів за групами. Бачимо, що серед тих, кого вперше визнали інвалідами, 16,1 % людей повністю втратили працездатність і до того ж потребують сторонньої допомоги для вирішення повсякденних побутових проблем (**перша група**).

47,1 % інвалідів, які мають можливість виконувати ту чи іншу роботу лише в спеціально створених умовах (скорочений робочий день, індивідуальні норми виробітку, додаткові перерви в роботі тощо) та в надомному виробництві, при цьому зберігаючи спроможність сак-так самостійно “боротися з побутом”, належать до **другої групи**. Частковий втраті працездатності, яка може поновитися за рахунок реабілітаційних заходів чи (перекваліфікації) відповідає **третьої група** інвалідності (на неї припадає до третини всіх випадків). Отже, маємо 4 вихідні показники (загальна кількість + розподіл за групами), які мусимо ана-

ЛЮДИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

лізувати, обговорюючи, наприклад, щорічну **динаміку** показників стійкої непрацездатності. Це незручно, оскільки кожний показник може змінюватися більше чи менше незалежно від інших.

Спробуємо від 4 вихідних перейти до 2 інтегральних критеріїв, присвоївши кожній із трьох груп інвалідності певний кількісний ранг: вважатимемо, що першій групі відповідає 10-й ранг, другій — 4-й, а третій групі — 1-й ранг (найменший і “найлегший”). Назагал така рангова (бальна) характеристика достатньо умовна, бо функціональна спроможність організму (фізіологічний відповідник його працездатності) не “скаче” від групи до групи, а плавно змінюється у всьому діапазоні показників здоров’я. Проте з практичних міркувань можемо і навіть мусимо вдаватися до таких оцінок (приклад — чітко фіксовані грошові виплати, які інваліди різних груп одержують

від держави). Якщо йдеться про 2004 р., то простенький розрахунок $0,161 \times 10 + 0,471 \times 4 + 0,368 \times 1 = 3,86$ засвідчує, що середній (зважений) ступінь інвалідації наближається до 4 балів (А), і що цей показник, на жаль, мало змінився впродовж останніх років (Б). Натомість багато цікавішими для аналізу є відмінності, зумовлені різною патологією; хоча перелік причин інвалідності має дев’ятнадцять позицій, на п’ять із них (наведених у табл. 1) припадає майже три чверті всіх випадків. Маємо дві “легкі” і три “важкі” причини втрати працездатності (в першому випадку йдеться про травми і кістково-м’язові захворювання, в другому — про патологію кровообігу, рак і розлади психіки). Тут зробимо одне застереження. Відомо, що травми, отруєння і нещасні випадки дуже часто є важкими (не сумісними з життям) і забирають в Україні багато громадян молодого й середнього віку — чому ж вони стосовно

інвалідності є “легкими”? Тому що йдеться про тих, хто вижив, — “чим більше могил, тим менше інвалідів”. Це сумне правило стосується, загалом, усіх різновидів патології, але побутові, виробничі та кримінальні нещастя ілюструють його найкраще.

Ступінь інвалідації, маючи самостійне значення для аналізу, є водночас і проміжною ланкою для розрахунків показника, який можемо назвати “соціальним навантаженням”. Якщо йдеться про 2004 р., то помноживши зважений ступінь інвалідації (3,86) на кількість інвалідів (54,7), матимемо 211 — це і є умовне (без одиниці виміру) число, яке характеризує моральні й матеріальні збитки держави і суспільства, пов’язані з низькою (чи відсутньою) працездатністю певної частки громадян, доглядом за ними й виплатами на їхнє утримання.

З 1996-го по 2000-й рік показник навантаження зменшився на 15 %, але далі, на жаль, заляк; лєвова частка його припадає на хвороби системи кровообігу (1996 р. — 35 %, 2000 р. — 33 %, 2004 р. — 37 %). Це наше, сказати б, питома демографічне тавро і щодо захворюваності, і щодо смертності. Зрозуміло, що медико-соціальні проблеми, пов’язані з патологією серця і судин, існують у всьому світі, проте закордонних колег сьогодні хвилюють інші колізії — зокрема, і дуже поширені розлади психіки та поведінки в людей найстаршого віку (хвороба Альцгеймера). Ми, на щастя чи на жаль, — до цього лиха не доживаємо...

ІНВАЛІДНІСТЬ ЛЮДЕЙ ПРАЦЕЗДАТНОГО ВІКУ

Коли йдеться про людей дорослого віку, показники інвалідності сумарно віддзеркалюють ситуацію щодо двох соціально неоднакових груп: людей працездатного віку (жінки до 55 років, чоловіки до 60 років) і людей пенсійного віку. Старші люди (пенсіонери) зі зрозумілих причин більше хворіють, відтак мають підстави для переходу в категорію інвалідів (із цим пов’язані певні пільги та збільшення державних грошових виплат). У такому контексті вельми інформативними із медико-соціальної точки зору є показники інвалідності людей працездатного віку (табл. 2), на яких тримається економіка кожної держави. Як свідчить порівняння таблиць 1 і 2, традиційні показники кількості інвалідів на 10 тис. населення відповідно віку (дорослого чи працездатного) мало відрізняються. Натомість запропоновані нами інтегральні індекси досить інформативні. Так ступінь інвалідації людності працездатного віку є меншим, ніж у дорослого населення, в 1996 р. на 16 %, 2000 р. — на 20 % і в 2004 р. — на 22 %; показники соціального навантаження за ці роки є меншими в

працездатному віці відповідно на 27 %, 22 % і 25 %.

Цікава і складна проблема — регіональні відмінності показників інвалідності (мінімальні й максимальні величини яких відрізняються в 1,4—1,7 раза). Назагал — спираючись на ступінь інвалідації та соціальне навантаження — можемо виокремити два полярні типи: 1. Сприятливий (“вінницький”), для якого характерні обидва низькі показники (відповідно 2,58 і 130); 2. Несприятливий (“одеський”) — обидва високі (3,52 та 187). Водночас маємо низку проміжних варіантів, які тяжіють або до “донецького” типу (низький ступінь інвалідації і високе соціальне навантаження), або до “київського” (міського) типу, якому відповідають високий ступінь інвалідації та низьке соціальне навантаження. Що краще, а що гірше? Однозначної відповіді немає. Втрати працездатності передусє хвороба або травма. Ефективне лікування сприяє водночас і зменшенню кількості інвалідів (за рахунок повного одужання), і збільшенню їх кількості (за рахунок виживання в найскладніших випадках). Ці співвідношення складаються по-різному залежно від того, про яку патологію йдеться — травму, рак чи гіпертонічну хворобу. До аналізу цієї проблеми ми маємо намір повернутися, спираючись на статистику про **накопичену** кількість інвалідів у регіонах (бо **первинні** показники стосуються лише тих, хто став інвалідом упродовж поточного року).

Медико-соціальна проблема, пов’язана з інвалідністю, має кілька аспектів. По-перше, йдеться про активну профілактику захворювань, які спричиняють втрату працездатності — особливо в молодому та середньому віці. По-друге, маємо піклуватися про гідне матеріальне забезпечення інвалідів. Ці два завдання не вирішені в сьогодиншній Україні, але принаймні вони усвідомлені державою та суспільством. Проте замало уваги приділяється створенню комфортного життєвого середовища для людей з особливими потребами (від спеціальних ліфтів до кабінків у громадських туалетах) і організації спеціальних робочих місць: багато важить додатковий заробіток, а ще більше — усвідомлення свого місця на цьому світі. Ще за Людовіка XIV в Палаці інвалідів шили взуття, виготовляли гобелени і різнокольорові гравюри. Працевлаштування інвалідів — один із засобів їхньої соціальної та психологічної реабілітації, без якого методи “вузької” медичної реабілітації не завжди ефективні.

● **Ганна ВОЙТЕНКО**,
головний експерт Центру
медико-соціальної експертизи
м. Києва,
Володимир ВОЙТЕНКО,
професор

Таблиця 2. Регіональні показники первинної інвалідності населення працездатного віку (2004 р.)

Адміністративні території	На 10 тис. людності	Ступінь інвалідації	Соціальне навантаження
Ар Крим	53,9	3,14	169
Вінницька	50,2	2,58	130
Волинська	51,6	3,01	155
Дніпропетровська	54,6	3,03	166
Донецька	65,9	2,76	182
Житомирська	61,6	3,18	196
Закарпатська	50,2	3,42	172
Запорізька	51,8	3,30	171
Івано-Франківська	61,5	2,57	158
Київська	47,2	3,43	162
Кіровоградська	52,7	2,86	151
Луганська	47,1	3,24	153
Львівська	53,0	2,64	140
Миколаївська	52,4	3,13	164
Одеська	53,2	3,52	187
Полтавська	51,2	2,93	150
Рівненська	55,7	2,83	158
Сумська	40,7	3,01	123
Тернопільська	51,2	2,86	146
Харківська	41,0	3,19	131
Херсонська	51,2	3,09	158
Хмельницька	50,8	2,86	145
Черкаська	48,3	2,91	141
Чернівецька	47,4	2,88	137
Чернігівська	61,8	2,99	185
м. Київ	41,3	3,39	140
м. Севастополь	39,4	3,27	159
Україна, 2004 р.	52,1	3,03	159
Україна, 2000 р.	52,8	3,09	163
Україна, 1996 р.	54,1	3,35	181

ЗНАЙТИ СВІЙ ШЛЯХ У СЛОВІ

ПОДІЯ

27 лютого в столиці відкрився Міжнародний літературний симпозіум "Блакитні вежі золотого слова", який триватиме до 2 березня. Визначаючи мету й завдання симпозіуму, його організатори — Міністерство освіти й науки України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Головне управління освіти й науки КМДА, Печерська районна в м. Києві державна адміністрація та Український гуманітарний ліцей — застановляються на понятті "українське Слово" як на серцевині і багатофункціональній, від якого відходять лінії пізнання світу, суспільства, людини, моделей спілкування на різних соціально-вікових, рольових зрізах. Українська література, історія, їхнє місце у світовій культурі, фольклористика, поезія, педагогіка, українська школа, майстерність, — в околі цих слів перебували учасники симпозіуму.

Урочисте відкриття Симпозіуму, що відбувалося в приміщенні Національної опери України імені Тараса Шевченка, зачитані уповноваженими особами привітання від Президента України Віктора Ющенка і Голови Верховної Ради України Володимира Литвина, виступи представників наукової, культурної і політичної еліти України, — все це мало налаштувати юних учасників і педагогів на відчуття вагомості й серйозності заходу. А надихаючим

акордом, що мав би піднести дух учасників і запалити в них бажання зростати й жити для слави нації, стала прем'єра опери Мирослава Скорики "Мойсей" за однойменною поемою Івана Франка.

Другого дня, 28 лютого, учасники мали змогу пройти незалежне тестування з української мови, а для вчителів — "круглий стіл" "Акме-й медіа-технології в розвитку мовленнєвої культури та становлення особистості". 1 березня — день роботи творчих майстерень Слова: поетичної, прози і драматургії, публіцистики, фольклорної, творчого перекладу — під проводом, а також за участю іменитих майстрів слова. Заключний день Симпозіуму: імпреза "Сто-яла я і слухала весну", урочисте його закриття за участю відомих особистостей, і завершення — нагородження переможців і номінантів.

Іван Драч, перед початком урочистого відкриття заходу:

"Така дуже гучна назва — "Блакитні вежі золотого слова". Навіщо все це? Може, чисте, славне, бентежне. А слово має й інший бік. По-перше, за те слово вся наша українська цивілізація від Шевченка до Стуса покутувала дуже тяжко, і це все йшло через трагедію, через драми, через повне відривання людське. Тому треба все це знати — і те високе і значне, й те тяжке і скорботне, яке стоїть за словом".

Що очікуєте від участі в Симпозіумі? На це запитання відповідають учасники заходу.

Фото Івана Пилипенка

Георгієва Надія, Житомирський міський ліцей при політехнічному університеті:

— Багато сподівань, зокрема знайти нових друзів, із багатьма учасниками вже познайомилися, це надзвичайні люди — цікаві, обдаровані. Це величезний досвід, тому що я вперше на такому високому рівні — на міжнародному конкурсі.

Безкоровайна Олена, учениця 11 класу НВК Українська школа-гімназія, м. Симферополь:

— Очікую від конкурсу якихось нових результатів, нових знань. Я писала свою роботу про фольклор, мені дуже близька ця тема, хочу по черпнути з цього конкурсу цікаві, ще більш наукові теми.

Леся ТКАЧ

Фото Івана Пилипенка

ТОЧКА ЗОРУ

Кримський регіон у багатьох відношеннях унікальний для України. Одна з головних його особливостей полягає в етнічному складі населення Криму: більшість його мешканців — 58,3 % (за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р.) етнічні росіяни. Наприкінці 80-х років почалося масове повернення сюди кримських татар — корінного населення Криму, які були масово депортовані в травні 1944 р., а також репатріація представників інших національностей: вірменів, болгар, німців і греків, також депортованих під час Другої світової війни.

Повернення корінного народу істотно змінило етнічний склад Криму (зараз кримські татари складають 12,1 % усього населення). У Криму на цей час проживає близько ста невеликих за чисельністю етнічних груп. Така етнічна розмаїтість доповнюється наявністю різних мовних, культурних, релігійних традицій, що може бути підставою для відродження в Криму традиційно толерантного, відкритого полікультурного суспільства, органічно інтегрованого в українське суспільство.

Відповідно до Конституції України, всі громадяни України незалежно від їхньої національної належності, віросповідання, походження, місця проживання, політичних переконань, культурної і мовної самоідентифікації складають український народ. У статті 11 Основного Закону України вказано, що держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України.

В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до Закону, гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови — у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

Згідно з рішенням Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 року про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування й використання її в навчальному процесі в навчальних закладах України українська мова

МОВНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ЗАПОРУКА СТАБІЛЬНОСТІ В АВТОНОМНІЙ РЕСПУБЛІЦІ КРИМ

як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України. Поряд із державною мовою при здійсненні повноважень місцевими органами виконавчої влади, органами Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування можуть використовуватися також російська та інші мови національних меншин у межах і в порядку, що визначаються законами України.

За визначенням, розробленим експертами ЮНЕСКО ще в 1953 р.: "Державна мова — мова, що виконує інтеграційну функцію в рамках даної держави в політичній, соціальній та культурній сферах, і виступає як символ даної держави".

Мовна ситуація в Криму складна. Тому що тут поширено кілька десятків мов, домінуючі серед них — російська, українська й кримськотатарська.

У статті 10 Конституції АРК, яку прийнято 23 грудня 1998 р., в АРК поряд із державною мовою забезпечується функціонування і розвиток, використання і захист російської, кримськотатарської, а також мов інших національностей. Російська мова вважається мовою більшості населення і прийнятна для міжнаціонального спілкування, використовується в усіх сферах суспільного життя.

Офіційні документи, які засвідчують статус громадянина, виконуються українською та російською мовами, а за клопотанням громадянина — і кримськотатарською мовою.

Як зазначалося вище, найчисленнішу етнічну групу в АР Крим складають росіяни. Вони ідентифікують себе з субетнічною групою власне "кримчан" або ж "кримських росіян". Росіяни лояльно ставляться до чинної української влади. Але головною перешкодою на шляху цілковитої довіри росіян Криму до України є мовна політика держави. Ця частина населення здебільшого негативно сприймає заходи, спрямовані на розширення сфери застосування української мови, і, відповідно, звуження сфери функціонування мови російської. Українську мову як державну переважна більшість російськомовного населення Криму сприймає як "чужу", нав'язувану, що також ускладнює тут мовну та етнополітичну ситуацію.

За результатами Всеукраїнського перепису населення 2001 року, етнічні українці є другою за численністю етнічною спільнотою Криму — 492,2 тисячі осіб або 24,4 % від всього населення півострова. Серед українців, котрі мешкають у Криму, навпаки, зростає престижність української мови.

Кримські татари високо оцінюють культурну престижність усіх трьох домінуючих мов.

Кримськотатарська мова посідає особливе місце. Відомо, що за умов півсторічного заслання кримських татар щодо їхньої мови здійснювали політику "мовного геноциду" або лінгвоциду. Не було викладання у навчальних закладах рідною мовою, радіо- і телепередач, періодичних видань тощо. Молодь не мала доступу до вищих і середніх спеціальних закладів. До початку 80-х років було заборонено наукове осмислення та опис кримськотатарської мови. Шкода, заповідана кримськотатарській мові у засланні, відчувається на всіх рівнях мовної системи.

Сьогодні в Криму є гостра потреба у виробленні засад мовної політики, яка б враховувала сучасні соціально-політичні реалії. В Україні немає об'єктивної і коректної концепції мовного будівництва.

На мою думку, мовне владання в Криму можна здійснювати такими шляхами:

1) Вдосконалення мовного законодавства, де повинні відобразитися не тільки мовні права, а й обов'язки, що сприятиме гармонізації міжнаціональних відносин.

2) Створення необхідних умов для забезпечення всебічного розвитку та функціонування державної української мови в усіх сферах громадського життя, її вивчення та використання представниками всіх етнічних спільнот і груп Автономії. Ми багато говоримо про впровадження державної української мови, проводимо зустрічі, "круглі столи", але практично нічого не робимо. Зрозуміло, поки що немає досконалого законодавства, але є й інші шляхи вирішення цього питання.

Наприклад, можна розробити державні галузеві курси для кожного підприємства. Вони повинні бути якісні й неодноразові.

3) Врахування віку людей. Звичайно, люди похилого віку вже не зможуть вивчати українську мову, хіба що спілкуючись, дивля-

чись фільми, передачі, читаючи періодичні видання. Офіційного документа не напишуть українською мовою. Тому потрібно відкрити курси перекладачів для якісного перекладу документів для громадян. Учителів з української мови готують багато, але це не фахівці з перекладу.

А головним усе ж залишається бажання людей. Тому треба думати, що зробити, аби людина сама захотіла вивчати її, хоча це є її обов'язком. А для цього політика впровадження повинна бути коректною, вираженою.

Також потрібні курси кримськотатарської мови для всіх бажаючих незалежно від національності. Було б добре, якби українці й росіяни знали кримськотатарську мову і, приходячи в гості до кримських татар, спілкувалися нею, так само як кримські татари спілкуються російською й українською. Бог надарував створив усіх людей різними навіть за національною ознакою. Саме для того, щоб ми знаходили спільну мову, ставилися з повагою одне до одного, поважали традиції та звичаї. Із цього починається толерантність. І саме політики мусять робити так, аби люди жили в мирі та злагоді, і не використовували цієї теми в передвиборних перегонах.

4) Сприяння збереженню і розвитку мов і культур етнічних меншин.

Отже, не може бути повноцінного громадянина України, який не володіє державною мовою, більше того — ставиться до неї зверхньо. Володіння й вживання української — необхідна ознака лояльності до нації й держави. З іншого боку, недалекоглядна позиція тих українців, які не хочуть визнавати прав інших мов, приховує в собі наслідки, протилежні до очікуваних. Адже вона здатна розвести членів багатокультурного суспільства у різні боки.

Тому мета державної політики — досягнення загального добробуту для громадян. Саме вона дає можливість народу стати крадім і сильним і сприяє його процвітанню на національному і міжнародному рівнях.

Венера МУХТЕРЕМ, помічник-консультант народного депутата України, магістр державного управління

ОПИТУВАННЯ